

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCE

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ

Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία
στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ασημίνα Κοτσίκη

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή

Αιμιλία Παπάζογλου – Μητροπούλου, Λέκτορας Παντείου Πανεπιστημίου

(Επιβλέπουσα)

Ελισάβετ Μπέσιλα – Μακρίδη, Ομότιμη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Λάμπρος Μπαμπαλιούτας, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ασημίνα Κοτσίκη, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΑΑΔΕ:	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
Α.Γε.Μ.Κ.Ο.:	Αριθμός Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας
ΑΜΕΑ:	Άτομα Με Ειδικές Ανάγκες
Α.Π.Ε.	Ανανεώσιμη Πηγή Ενέργειας
ΓΣΕΕ:	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
CEP – CMAF:	European Standing Conference of Cooperatives, Mutual societies, Associations and Foundations
CIRIEC:	International Centre of Research and Information on the Collective Economy
ΕΑΠ:	Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο
ΕaSI:	Employment and Social Innovation
ΕΓΣΣΕ:	Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας
Ε.Ε.:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΔΔΑ:	Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης
Ε.Κ.Ε.:	Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη
Ε.Κοιν.	Ενεργειακή Κοινότητα
ΕΚΤ:	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΛΟΤ:	Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης
Ε.Μ.Α.Φ.Κ.Α.Ο.:	Ειδικό Μητρώο Άλλων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας
EMES.:	Emergence of Social Enterprises (in Europe)
ΕΟΚ:	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΚΕ:	Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή
Ε.Ο.Ο.Σ.:	Ευρωπαϊκός Όμιλος Οικονομικού Σκοπού
ΕΟΠΠΕΠ:	Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων & Επαγγελματικού Προσανατολισμού
ΕΠΑΝΕΚ:	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία
ΕΠΑΝΑΔ – ΔΒΜ:	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού και Δια Βίου Μάθηση
ΕΣΟΛ:	Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών
ΕΣΠΑ:	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
Ε.Σ.Υ.:	Εθνικό Σύστημα Υγείας

ΕΤΕπ:	Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων
ΕΤΠΑ:	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΕΥΔ-ΠΕΠ:	Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης - Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
EuSEFs:	European Social Entrepreneurship Funds
FISO:	Fonds d' Innovation Social
FNDS:	Fonds National de Solidarité
FNDVA:	Fonds National de Développement Athlétique
GECES:	Groupe d'experts de la Commission sur l'entrepreneuriat social
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Κ.Α.Λ.Ο.:	Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία
Κ.Ο.:	Κοινωνική Οικονομία
Κοιν.Σ.Επ.:	Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση
Κοι.Σ.Π.Ε.:	Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης
ΚΠΕ:	Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
ΚτΠ:	Κοινωνία των Πολιτών
Μ.Κ.Ε.:	Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας
Μ.Κ.Ο.:	Μη Κυβερνητικός Οργανισμός
ΜΜΕ:	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΝΠΔΔ:	Νομικό Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ:	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΟΑΕΔ:	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
ΟΟΣΑ:	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΤΑ:	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΠΕ:	Περιβαλλοντική Εκπαίδευση
ΠΕΠ:	Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
ΠΡΩ.Σ.Κ.Α.Λ.Ο.:	Πρωτοβουλία Συνεργασίας για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία
SRSS:	Structural Reform Support Service
SIA:	Social Impact Award
ΣΣΕ:	Συλλογική Σύμβαση Εργασίας
ΥΠΕΚΑΑ:	Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες	3
Περιεχόμενα.....	5
Πίνακες	8
Περίληψη	9
Εισαγωγή	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	16
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	16
1.1 Ιδεολογική Προέλευση	16
1.2 Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στη Γαλλία.....	20
1.3 Ιστορική Αναδρομή	22
1.3.1 Πρώτη περίοδος.....	24
1.3.2 Δεύτερη περίοδος.....	25
1.3.3 Τρίτη περίοδος.....	26
1.4 Ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας.....	28
1.5 Αλληλέγγυα Οικονομία	32
1.6 Σκοπός, Αρχές και Χαρακτηριστικά της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.....	34
1.7 Το Παράδειγμα Μοντραγκόν.....	36
1.8 Συναφείς έννοιες με την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία με τις οποίες διασταυρώνεται ή επικαλύπτεται αλλά δεν ταυτίζεται.....	39
1.8.1 Ο τρίτος τομέας.....	39
1.8.2 Η κοινωνία των πολιτών.....	45
1.8.3 Εθελοντισμός – φιλανθρωπία.....	47
1.8.4 Το κοινωνικό κεφάλαιο.....	48
1.8.5 Αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη.....	50
1.8.6 Συμμετοχική οικονομία.....	51
1.8.7 Οικονομία για το κοινό καλό.....	53
1.8.8 Κυκλική οικονομία.....	54
1.8.9 Εταιρική κοινωνική ευθύνη.....	54
1.9 Εννοιολογικός προσδιορισμός των Κοινωνικών Επιχειρήσεων.....	56
1.9.1 Αρχές και Χαρακτηριστικά των Κοινωνικών Επιχειρήσεων.....	59
1.9.2 Κατηγοριοποίηση – Μορφές Κοινωνικών Επιχειρήσεων.....	62
1.9.3 Τομείς δραστηριοποίησης των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας.....	64
1.9.4 Διαφορές Κοινωνικών Επιχειρήσεων και Επιχειρήσεων της οικονομίας της Αγοράς.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	66
ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	66
2.1 Συνοπτικά η νομοθεσία σχετικά με την Κ.Α.Ο.....	66
2.2 Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης σύμφωνα με το ν. 2716/1999	67
2.3 Νόμος 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις»	70
2.3.1 Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση σύμφωνα με το ν. 4019/2011...72	
2.3.2 Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας.....	76
2.3.3 Κριτική και παρατηρήσεις σχετικά με το νόμο 4019/2011.....	77
2.4 Νόμος 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις».....	80

2.4.1 Ορισμοί βασικών εννοιών του ν. 4430/2016.....	81
2.4.2 Οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σύμφωνα με το ν.4430/2016.....	83
2.4.3 Υποστηρικτικά μέτρα για τους Φορείς της Κ.ΑΛ.Ο.....	84
2.4.4 Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις του ν. 4430/2016.....	85
2.4.5 Συνεταιρισμοί Εργαζομένων.....	86
2.4.6 Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.....	88
2.4.7 Το Γενικού Μητρώου Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. του ν.4430/2016 (Υπουργική Απόφαση με αριθμ.61621/Δ5.2643/30-12-2016).....	89
2.4.8 Κριτική και παρατηρήσεις για το ν. 4430/2016.....	92
2.5 Νόμος 4513/2018 «Ενεργειακές Κοινότητες και άλλες διατάξεις».....	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο.....	98
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	98
3.1 Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στρατηγική προτεραιότητα για την Ελλάδα.....	98
3.2 Επισκόπηση της υφιστάμενης κατάστασης.....	100
3.3 Σχέδιο Δράσης για την ανάπτυξη του Οικοσυστήματος Κοινωνική & Αλληλέγγυα Οικονομία 2017-2023.....	110
3.3.1 Επιχειρησιακά Προγράμματα για την ανάπτυξη της Κ.ΑΛ.Ο.....	110
3.3.2 Διαθέσιμοι Πόροι για τα Επιχειρησιακά Προγράμματα για την Κ.ΑΛ.Ο.....	113
3.3.3 Δράσεις Υποστήριξης της ανάπτυξης του Τομέα της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.....	114
3.3.4 Συστημική Παρέμβαση.....	119
3.3.5 Τεχνική Βοήθεια για την ανάπτυξη της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα.....	122
3.3.6 Εθνικό Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων.....	123
3.4 Εμπόδια, προτάσεις και ενέργειες για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος Κ.ΑΛ.Ο. στην Ελλάδα.....	124
3.4.1 Ευαισθητοποίηση και προώθηση.....	124
3.4.2 Χρηματοδότηση.....	128
3.4.3 Κατάρτιση, εκπαίδευση και δεξιότητες.....	130
3.4.4 Νομοθεσία και ρυθμιστικό πλαίσιο.....	133
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο.....	138
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	138
4.1 Ιστορική αναδρομή της αναγνώριση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	138
4.2 Επισκόπηση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	141
4.2.1 Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020».....	150
4.2.2 Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	152
4.2.3 Η ομάδα εμπειρογνομόνων GECES.....	154
4.2.4 Πρόγραμμα για την Κοινωνική Αλλαγή και Καινοτομία.....	155
4.2.5 Η Υπό-Ομάδα για την μέτρηση των Κοινωνικών Επιπτώσεων.....	156
4.2.6 Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.....	158
4.2.7 Πολιτικές για την ανάπτυξη των συμπράξεων (Clusters).....	158
4.2.8 Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή.....	159
4.3 Κύριοι φραγμοί ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	161
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο.....	164

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ	164
Εισαγωγή	164
5.1 Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά.....	164
5.2 Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας	168
Συμπεράσματα	171
Επίλογος.....	178
Παράρτημα Ι.....	179
Παράρτημα ΙΙ.....	229
Βιβλιογραφία	232

Πίνακες

Πίνακας 1.1	Διαφορές ιδιωτικού και δημόσιου τομέα.....	44
Πίνακας 1.2	Χαρακτηριστικά των Κοινωνικών Επιχειρήσεων.....	61
Πίνακας 1.3	Διαφορές Κοινωνικών Επιχειρήσεων και Επιχειρήσεων της Οικονομίας της Αγοράς.....	65
Πίνακας 2.1	Νομοθετικό Πλαίσιο για την Κ.ΑΛ.Ο.....	66
Πίνακας 2.2	Καταργημένα άρθρα του ν.4019/2011.....	80
Πίνακας 3.1	Περιφερειακή κατανομή των φορέων της Κ.ΑΛ.Ο. (2016).....	106
Πίνακας 3.2	Αριθμός εργαζομένων στους ενεργούς φορείς Κ.ΑΛ.Ο.....	107
Πίνακας 3.3	Κύκλος εργασιών των φορέων της Κ.ΑΛ.Ο.....	107
Πίνακας 3.4	Οι πόροι που διατίθενται για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ανά Περιφέρεια.....	113
Πίνακας 3.5	Προϋπολογισμός των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων ΕΣΠΑ 2014-2020.....	114
Πίνακας 3.6	Εξειδίκευση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων ΕΣΠΑ 2017-2020.....	114
Πίνακας 3.7	Κατανομή διαθέσιμων πόρων.....	115
Πίνακας 3.8	Κατανομή πόρων στο ΕΣΠΑ 2014-2020.....	118
Πίνακας 4.1	Εθνικό Σχέδιο για την Κ.Ο.....	145
Πίνακας 4.2	Αμειβόμενη απασχόληση σε φορείς της Κ.Ο. στην Ευρώπη.....	147
Πίνακας 4.3	Αμειβόμενη απασχόληση στην Κ.Ο. σε σχέση με την συνολική αμειβόμενη απασχόληση στην Ευρώπη.....	148
Πίνακας 4.4	Εξέλιξη αμειβόμενης απασχόλησης στην Κ.Ο. στην Ευρώπη.....	149

Περίληψη

Αποτελεί πλέον κοινή αντίληψη ότι η οικονομική βιωσιμότητα συνδέεται άμεσα με την κοινωνική βιωσιμότητα, δηλαδή με την ένταξη των πολιτών στην κοινωνία μέσω της εργασίας. Για το λόγο αυτό τόσο η αγορά εργασίας όσο και το κεφάλαιο θα πρέπει να λειτουργούν σε συνθήκες κοινωνικά καθορισμένες. Αντικειμενικός στόχος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι η ισότητα στην πρόσβαση εργασίας, η κοινωνική συνοχή και η ένταξη των κοινωνικών δυνάμεων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

Ο όρος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας προέκυψε από μια ιστορική πολυμορφία, εξαιτίας του διαφορετικού τρόπου που διαμορφώθηκε σε κάθε χώρα, δηλαδή ανάλογα με τη μορφή της οικονομικής ανάπτυξης, τη θέση της εκκλησίας, τη ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών, τις ταξικές σχέσεις και τις κρατικές πολιτικές. Το περιεχόμενό της δεν έχει προσδιοριστεί ακόμη με σαφήνεια από την διεθνή βιβλιογραφία. Ωστόσο, όλοι συγκλίνουν στο ότι αποτελεί το χώρο που δεν υπάγεται στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα. Ενώ οι οντότητες που την αποτελούν λειτουργούν με βάση τις αρχές της αλληλεγγύης, της δημοκρατικής οργάνωσης, της αυτόνομης διαχείρισης και της προώθησης του κοινωνικού συμφέροντος έναντι της συσσώρευσης κέρδους.

Μετά την οικονομική κρίση του 2008 εξαιτίας του μεγέθους, της έκτασης και της αδυναμίας αντιμετώπισης των συνεπειών της προέκυψε ακόμη εντονότερη η πεποίθηση ότι το πεδίο της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας θα ήταν το πιο ενδεδειγμένο για να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις (αυξημένα ποσοστά ανεργίας νέων, κοινωνικός αποκλεισμός ευάλωτων ομάδων κ.ά.).

Στα πλαίσια μιας κοινωνίας που αποτελείται από ανομοιογενή στοιχεία με ποικίλα συμφέροντα, καθίσταται αδύνατο από την πλευρά των κυβερνήσεων η ταυτόχρονη ικανοποίησή τους. Μέσω όμως της συσπείρωσής τους σε ομάδες μπορούν να ισχυροποιήσουν τη θέση τους και να επιδιώξουν αποτελεσματικότερα τις διεκδικήσεις τους. Έτσι λοιπόν οι συλλογικές προσπάθειες των ατόμων που υπάγονται στην Κοινωνική Οικονομία επιδιώκουν είτε να ικανοποιήσουν ανάγκες κυρίως αδύναμων κοινωνικών ομάδων είτε να ασκήσουν πίεση προς την κατεύθυνση που υποστηρίζουν.

Από την πλευρά της Ελλάδας, η Κ.Α.Ο. αντιμετωπίζεται ως αναγκαιότητα για την ενίσχυση του συνόλου της οικονομίας και της αναπτυξιακής της ανασυγκρότησης, αφού αποκομίζει οικονομικούς και κοινωνικούς πόρους με μεγάλη

αποδοτικότητα στον τομέα της δημιουργίας θέσεων εργασίας και στην ανάπτυξη του παραγωγικού ιστού. Έτσι θεσμοθετήθηκε σχετικό νομοθετικό πλαίσιο για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα, με τους νόμους 4019/2011 και 4430/2016 αντίστοιχα. Καθώς επίσης αναπτύχθηκαν πρωτοβουλίες, μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων για την ενίσχυση του τομέα της Κ.Α.Λ.Ο., είτε με την μορφή παροχής συμβουλευτικής και εκπαιδευτικής στήριξης, είτε με τη μορφή χρηματοδοτικών εργαλείων για την βιωσιμότητα του τομέα.

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική καινοτομία αποτελούν το επίκεντρο των πολιτικών της για την προώθηση της περιφερειακής συνοχής και την εύρεση λύσεων για την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Στα πλαίσια αυτά έχει αναπτυχθεί το σχέδιο στρατηγικής «Ευρώπη 2020», το Πρόγραμμα Κοινωνική Αλλαγή και Καινοτομία, Τα Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, διάφορες πολιτικές για την ανάπτυξη των συμπράξεων, με σκοπό τη βιώσιμη αντιμετώπιση της υφιστάμενης οικονομικής κατάστασης, μέσω της ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της ενίσχυσης όλων των τομέων δραστηριοποίησης της κοινωνικής καινοτομίας.

Λέξεις - Κλειδιά:

Αλληλεγγύη, αυτοδιαχείριση, δημοκρατική διοίκηση, Κοινωνική Επιχείρηση, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Τρίτος τομέας.

Abstract

It is well known that economic viability is directly linked to social sustainability, to wit the integration of citizens into society through work. For this reason, both the labour market and capital should now operate in socially defined conditions. The objective of the Social and Solidarity Economy is equality in access to work and the cohesion and integration of social forces at local and national level.

The term Social and Solidarity Economy has emerged from a historical diversity, due to the different way in each country, according to the form of economic development, the position of the church, the development of civil society, the class relations and the state policies. Its content has not yet been clearly identified by international literature. However, they all converge on the fact that it is the area outside the public and private sectors. While the entities that form it operate on the principles of solidarity, democratic organization, autonomous management, promotion of social interest against the accumulation of profit.

Following the 2008 crisis, due to its size, extent and inability to cope with its consequences, the belief that the social and solidarity economy would be most appropriate to respond to new challenges (increased youth unemployment rates, social exclusion vulnerable groups, etc.).

In the context of a society that consists of heterogeneous elements with various interests, it is impossible for their government to satisfy them at the same time. But by grouping together they can strengthen their position and pursue their claims more effectively. Thus, the collective efforts of the people in the Social Economy seek to either satisfy the needs of mainly weak social groups, or to exert pressure in the direction they support.

On the one hand in Greece, SSE is seen as a necessity to strengthen the whole of the economy and its developmental reconstruction, as it harnesses economic and social resources with great efficiency in the field of job creation and the development of the productive structure. A legal framework for the social economy and social entrepreneurship has been set up with Laws 4019/2011 and 4430/2016 respectively, while initiatives have been developed through European programs to strengthen the SSE sector in the form of advisory and educational support as well as financial tools for the sustainability of the sector.

On the other hand for the European Union, the social economy and social innovation are at the center of its policies to promote regional cohesion and find

solutions to poverty and social exclusion. In this context, the Europe 2020 strategy plan, the Social Change and Innovation Program, the European Social Entrepreneurship Funds, various policies for the development of partnerships have been developed in order to address the current economic situation in a sustainable manner, aiming both at developing social entrepreneurship and strengthening all areas of social innovation activity.

Keywords:

Solidarity, Self-management, Democratic Administration, Social Enterprise, Social Entrepreneurship, Third Sector.

Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομία επηρεάζεται από σημαντικές οικονομικές, τεχνολογικές και δημογραφικές αλλαγές, οι οποίες απειλούν να μειώσουν τις ευκαιρίες εργασίας σε μια εποχή που η ζήτηση για απασχόληση είναι αυξημένη και οι οικονομικές ανισότητες είναι μεγαλύτερες από ποτέ. Ωστόσο, η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία θεωρείται βιώσιμη επιλογή για να βοηθήσει στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, γιατί περιλαμβάνει φορείς και οργανισμούς που διαθέτουν δυνατότητες και συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τις επιχειρήσεις της αγοράς. Μερικά από τα πλεονεκτήματα αυτά είναι ότι δημιουργούν και διατηρούν θέσεις εργασίας και πόρους διαβίωσης, επεκτείνουν την κοινωνική προστασία, ενισχύουν και επεκτείνουν τον κοινωνικό διάλογο και προωθούν την εφαρμογή προτύπων για όλους, ενώ στηρίζονται στη δημοκρατική διακυβέρνηση και την αυτόνομη διαχείριση.

Σήμερα, η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία αποτελεί πραγματικότητα στη ζωή πολλών ανθρώπων, γιατί προωθεί αξίες και αρχές που εστιάζουν στις ανάγκες τους και στις ανάγκες των κοινοτήτων τους. Υπό το πρίσμα της εθελοντικής συμμετοχής, της αυτοβοήθειας και της αυτάρκειας, και μέσα από τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς της, επιδιώκει να εξισορροπήσει την οικονομική επιτυχία με την κοινωνική δικαιοσύνη, από το τοπικό επίπεδο έως το παγκόσμιο. Στα πλαίσια της υφιστάμενης κρίσης και αστάθειας η προώθηση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας θα μπορούσε να είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος για την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και της κοινωνικής ένταξης όλων των αποκλεισμένων ομάδων.

Για όλους τους παραπάνω λόγους η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ξεκινήσει, ήδη από την δεκαετία του 1990 και με μεγαλύτερη έμφαση από το 2000 και μετά, προσπάθειες για την ανάπτυξη και την προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας σε όλα τα επίπεδα, ενωσιακό και εθνικό. Στο ίδιο πλαίσιο και η Ελλάδα έχει προβεί στη θέσπιση μιας σειράς από διατάξεις και έχει αναλάβει πρωτοβουλίες, προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την ενίσχυση και την ανάπτυξη του οικοσυστήματος της Κ.Α.Ο. στη χώρα μας.

Με τη μελέτη αυτή επιδιώκεται ο εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Με τη διατύπωση διαφόρων ορισμών και την ανάλυση συναφών εννοιών περιγράφεται όσο το δυνατόν με μεγαλύτερη σαφήνεια το πεδίο αναφοράς και δραστηριοποίησής της. Καθώς επίσης, εξετάζεται μια συνολική παρουσίαση του επιπέδου προώθησης του τομέα της Κοινωνικής και

Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και των δράσεων για την ανάπτυξή της.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται βασίζεται στη βιβλιογραφική επισκόπηση σχετικά με θεωρητικές προσεγγίσεις, έννοιες, φορείς, και δράσεις στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ μεγάλο μέρος των στοιχείων που παρουσιάζονται στη μελέτη αυτή προήλθαν από εκθέσεις και μελέτες που έχουν διεξαχθεί τόσο σε εθνικό όσο και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η μεθοδολογική αυτή προσέγγιση δομείται σε τέσσερα κεφάλαια, ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο, που αφορά τη μελέτη περιπτώσεων φορέων Κ.Α.Λ.Ο. η συλλογή των στοιχείων προήλθε από προσωπική συνέντευξη με μέλη του φορέα, τη συμπλήρωση ερωτηματολογίου αλλά και την παρακολούθηση υλικού που προβάλλεται σε ιστότοπους στο διαδίκτυο, όπως το youtube.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας οικονομίας. Αποσκοπώντας στην πληρέστερη εννοιολογική προσέγγισή της καταγράφηκαν ορισμοί και απόψεις από διεθνείς οργανισμούς, πανεπιστημιακά ιδρύματα και από την εμπειρία διαφορετικών χωρών. Επίσης, αναλύθηκαν οι συναφείς όροι και έννοιες με τις οποίες διασταυρώνεται ή επικαλύπτεται, προσπαθώντας να καταγραφεί το ευρύτερο θεωρητικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία. Ακόμη εξετάζεται η έννοια της Κοινωνικής Επιχείρησης, οι αρχές, τα χαρακτηριστικά και οι σκοποί της, ως μια νέα μορφή επιχειρηματικής δράσης, που θεωρείται ότι θα συντελέσει στην κάλυψη αναγκών σε πεδία που οι συμβατικές επιχειρήσεις και το κράτος απέτυχαν.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει την επισκόπηση του νομοθετικού πλαισίου σχετικά με την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία στην Ελλάδα. Γίνεται μια σύντομη καταγραφή των διατάξεων που αφορούν παλαιότερους θεσμούς και αναλυτικότερα οι νεότερες σχετικές διατάξεις, όπως το άρθρο 12 του ν. 2716/1999 σχετικά με τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης στον τομέα της Υγείας, ο ν. 4019/2011 σχετικά με την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και ο ν. 4430/2016 σχετικά με την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της, καθώς επίσης διατυπώνεται και η αντίστοιχη κριτική τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η υφιστάμενη κατάσταση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα. Παρατίθενται στοιχεία για τον αριθμό των εργαζομένων, τον κύκλο εργασιών των υφιστάμενων φορέων, την γεωγραφική

κατανομή τους, τις κατηγορίες των φορέων που έχουν αναπτυχθεί κ.ά.. Επίσης, γίνεται εκτενής αναφορά στο σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη του οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023, στα Επιχειρησιακά Προγράμματα για την Κ.Α.Ο., στις επιχορηγήσεις και στα χρηματοδοτικά εργαλεία. Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου καταγράφονται τα εμπόδια, οι προτάσεις και οι ενέργειες σχετικά με την ανάπτυξη των φορέων της Κ.Α.Ο. στους τομείς της ευαισθητοποίησης και προώθησής της, της χρηματοδότησής της, της κατάρτισης, της εκπαίδευσης, των δεξιοτήτων και του νομικού πλαισίου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται η υφιστάμενη κατάσταση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με αντίστοιχα στοιχεία για τις αμειβόμενες θέσεις εργασίας, για τον αριθμό των εθελοντών, για τα επιχειρησιακά προγράμματα και τις επιχορηγήσεις. Ακόμη εξετάζεται η δράση της ομάδας των εμπειρογνομόνων GECES, της Υπό-Ομάδας για την μέτρηση των Κοινωνικών Επιπτώσεων, των Ευρωπαϊκών Ταμείων Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, οι Πολιτικές για την ανάπτυξη των συμπράξεων (Clusters) και το έργο της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής. Ενώ γίνεται αναφορά και στους φραγμούς ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση που αφορούν την προβολή και την ευαισθητοποίηση, την ηγεσία και τη δημόσια διοίκηση, τη χρηματοδότηση, τη φορολογία και τους θεσμικούς φραγμούς.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζονται συγκεκριμένοι φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και συγκεκριμένα το Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά και το Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Παρουσιάζονται οι λόγοι ίδρυσής τους, ο τρόπος λειτουργίας τους και οι δράσεις στις οποίες συμμετέχουν ή αναπτύσσουν, προκειμένου να καταστεί κατανοητός ο ρόλος τέτοιων φορέων ως προς την προσφορά και τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

1.1. Ιδεολογική Προέλευση

Η οξύτητα και το εύρος της φτώχειας, της εξαθλίωσης και της κοινωνικής αδικίας που προκάλεσε η ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής, στις αρχές του 19ου αιώνα, δημιούργησε έντονους προβληματισμούς και ανησυχία για τον τρόπο εξόδου από αυτή την κατάσταση. Πολλοί στοχαστές, όπως ο Σαιν Σιμόν, ο Σαρλ Φουριέ, ο Ρόμπερτ Όουεν και ο Πιέρ Ζοζέφ Προυντόν, κατήγγειλαν την επικρατούσα κατάσταση και πρότειναν κάποιες μορφές κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης σοσιαλιστικού τύπου.

Οι προοδευτικοί αυτοί διανοούμενοι επικέντρωσαν τις προσπάθειές τους στη δημιουργία οικονομικών – κοινωνικών ομάδων βασιζόμενες στην αλληλεγγύη, στην αυτάρκεια και στην αυτενέργεια, με σκοπό οι οικονομικά ανίσχυροι να αποκτήσουν τη δυνατότητα, μέσω της συνεργασίας, να συμμετέχουν στην οικονομική δράση στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς¹. Όμως στην πορεία της λειτουργίας τους απέτυχαν γιατί απομονώθηκαν από τις οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες εκείνης της περιόδου. Έτσι, οι πρωτοβουλίες τους δεν κατάφεραν να αποτελέσουν την εναλλακτική πρόταση² κατά του ανερχόμενου καπιταλιστικού συστήματος. Παρόλα αυτά οι προσπάθειες τους συνέβαλλαν αποφασιστικά στην διαμόρφωση των συνεταιριστικών ιδεών, για το λόγο αυτό θεωρούνται σήμερα ως οι πρόδρομοι του συνεργατισμού.

Ωστόσο τη σκέψη των ουτοπικών σοσιαλιστών³ επεξεργάστηκε περαιτέρω ο επιστημονικός σοσιαλισμός, αποσκοπώντας στην δημιουργία ενός πολιτικού

---

¹ Ζάννης Π., *Ο Τρίτος Τομέας: Μια Γενική Θεωρία*, Εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 2013, σ. 75.

² Λάμπρος Κ., *Συνεταιρισμοί και Ανάπτυξη*, Εκδ. τυπωθήτω- ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, γ' έκδοση, Αθήνα, 1999, σ. 28.

³ Οι διανοούμενοι αυτοί ονομάστηκαν ουτοπικοί σοσιαλιστές από τον Μαρξ, επειδή πρότειναν την αντικατάσταση του καπιταλιστικού συστήματος με ένα σοσιαλιστικό, καλώντας τους καπιταλιστές να συναινέσουν καλοπροαίρετα σε μια τέτοια μετάβαση.

Για τον Σαιν Σιμόν η παραγωγή έπρεπε να είναι σχεδιασμένη κάτω από την καθοδήγηση των επιστημόνων και προς το συμφέρον των καταπιεζόμενων, ενώ όλα τα μέσα παραγωγής έπρεπε να τεθούν στη διοικητική διάθεση μιας εταιρίας ή ενός συλλόγου, αποσκοπώντας στην ορθολογικότερη παραγωγή αγαθών και στην πληρέστερη ικανοποίηση των συλλογικών αναγκών της κοινωνίας.

Για τον Σ. Φουριέ, η εργατική τάξη έπρεπε να οργανωθεί σε ομοιοεπαγγελματικούς συνεταιρισμούς παραγωγής, με δικά τους κεφάλαια και εργαλεία. Τα κέρδη αυτών των συνεταιρισμών θα έπρεπε να διανέμονται κατά το 80% στα μέλη και το υπόλοιπο να αποτελεί το κοινό συνεταιριστικό κεφάλαιο ως πηγή κοινωνικής μεταρρύθμισης για τις επόμενες γενιές.

συστήματος δικαιοσύνης και ισότητας. Ο Μαρξ θεωρούσε πως μόνο με την πάλη των τάξεων και την εργατική κινητοποίηση θα μπορούσε να μετασχηματιστεί η υφιστάμενη κοινωνία σε μια κοινωνία δικαιοσύνης και ισότητας. Εν συντομία, για τον σοσιαλισμό, σκοπός της εργατικής τάξης ήταν η ανατροπή και η κατάληψη της εξουσίας της αστικής τάξης που κατείχε τα βασικά μέσα παραγωγής έως τότε. Ενώ τη θέση της ατομικής ιδιοκτησίας θα έπαιρνε σταδιακά η συλλογική διαχείριση, αρχικά μέσω της συνεταιριστικής ιδιοκτησίας και της κρατικής ιδιοκτησίας, που με τη σειρά τους θα οδηγούσαν στην αταξική κοινωνία, στην κατάργηση του κράτους και των ταξικών διαφορών, εγκαθιδρύοντας τελικά τον κομμουνισμό, ως κοινωνία των ελεύθερα συνεταιρισμένων παραγωγών.

Όμως στα θεωρητικά πλαίσια του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος κυριάρχησε το δίλημμα της κοινωνικοποίησης⁴ ή της εθνικοποίησης⁵ των βασικών μέσων παραγωγής. Για τους κλασσικούς του Μαρξισμού η κοινωνικοποίηση⁶ των

Ο Ρ. Όουεν προσπαθούσε να πείσει τους καπιταλιστές ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής αλλά και το κράτος ότι η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και των αμοιβών των εργατών θα αύξανε την παραγωγικότητά τους. Κατέκρινε αυστηρά τον ρόλο των μεσαζόντων και το επιχειρηματικό κέρδος, ενώ παρότρυνε τους εργάτες να δημιουργήσουν ενώσεις για την προμήθεια ειδών διατροφής, προκειμένου να διεκδικήσουν δίκαιες τιμές. Ο ίδιος ίδρυσε τον πρώτο καταναλωτικό συνεταιρισμό, ενώ πρότεινε την δημιουργία παραγωγικών συνεταιρισμών με σκοπό την μεταξύ τους διασύνδεση και το σχηματισμό συνεταιριστικών κοινωνιών. Βλ. Κλήμη – Καμινάρη Ο. & Παπαγεωργίου Κ. Λ., *Κοινωνική Οικονομία, Μια πρώτη προσέγγιση*, Εκδ. Ελληνοεκδοτική, Αθήνα, 2010, σ.σ. 76-78.

Ο Π. Ζ. Προυντόν πίστευε στην αμοιβαία οικονομική συνεργασία μεταξύ εργατών, με τον τρόπο αυτό θεωρούσε ότι θα μπορούσε να μεταφερθεί ο έλεγχος των οικονομικών σχέσεων από τους καπιταλιστές και τους κεφαλαιούχους στους εργάτες. Ο τρόπος επίτευξής του θα γινόταν με την ίδρυση τραπεζών που θα παρείχαν πίστωση με πολύ χαμηλό τόκο και την έκδοση "εργατο-επιταγών", που θα κυκλοφορούσαν αντί για χρήμα βασισμένο σε χρυσό. Θα ονομάζονταν «Αμοιβαίες Πιστωτικές Τράπεζες» και δεν θα αποσκοπούσαν στην αποκόμιση κέρδους.

⁴ Η κοινωνικοποίηση αφορά την διαδικασία με την οποία καθίσταται κάτι κοινωνικό δηλαδή γίνεται αντικείμενο της κοινωνίας στο σύνολό της. Στην πολιτική και οικονομική θεωρία η έννοια της κοινωνικοποίησης δεν είναι ενιαία. Μία άποψη είναι ότι η κοινωνικοποίηση αποτελεί την άρνηση της καπιταλιστικής (ατομικής – κρατικής) ιδιοκτησίας, χωρίς να αναπτύσσεται κάποια άλλη θεωρία για το είδος της σχέσης που θα αντικαταστήσει την καπιταλιστική. Άλλη άποψη ταυτίζει την κοινωνικοποίηση με την κρατικοποίηση, με την έννοια ότι το κράτος κατά την μετάβαση από το καπιταλισμό στον σοσιαλισμό δεν είναι ταξικό. Και μια τρίτη άποψη αναφέρεται στην κοινωνικοποίηση ως την δημιουργία οργάνων συμμετοχής αντιπροσώπων των εργαζομένων από κοινού με εκπροσώπους των εργοδοτών ή του κράτους σε κοινά διαχειριστικά όργανα. Βλ. Μητρόπουλος Α., *Εργασιακές Σχέσεις και Κοινωνικός Μετασχηματισμός*, Εκδ. Επιθεώρησης Εργατικού Δικαίου, β' έκδοση, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1983, σ.σ. 70, 73-74.

⁵ Η διαφορά της κοινωνικοποίησης από την εθνικοποίηση ή κρατικοποίηση είναι ότι η πρώτη αφορά το σύνολο της κοινωνίας ενώ η δεύτερη καθιστά την ιδιοκτησία ως αντικείμενο του κράτους, και κατά κύριο λόγο «στην τάξη ή το κοινωνικό στρώμα ή την ομάδα που ελέγχει και διαχειρίζεται το κράτος», (βλ. ό.π., σ. 70). Μέσα από το αίτημα της κοινωνικοποίησης και όχι της κρατικοποίησης δημιουργήθηκαν δύο στρατηγικοί στόχοι της εργασιακής τάξης. Ο ένας αφορούσε την βελτίωση της θέσης της εργατικής τάξης με τη συμμετοχή στη διαχείριση των μέσων παραγωγής και ο άλλος αφορούσε την κατάκτηση της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας στα πλαίσια της σοσιαλιστικής κοινωνικής οργάνωσης, βλ. ό.π., σ.σ. 71-72.

⁶ Ο Μαρξ και ο Ένγκελς υποστήριζαν στο Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος ότι: «αν το κεφάλαιο μεταβληθεί σε κοινή ιδιοκτησία που θα ανήκει σ' όλα τα μέλη της κοινωνίας, τότε μόνο μεταβάλλεται ο κοινωνικός χαρακτήρας της ιδιοκτησίας, χάνει τον ταξικό της χαρακτήρα τότε εκλείπει

βασικών μέσων παραγωγής σήμαινε τον αγώνα για την κατάργηση της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από τον άνθρωπο, ενώ προϋπέθετε ότι ο εργάτης δεν θα συμπεριφερόταν μόνο ως ιδιοκτήτης της εργατικής δύναμης του αλλά και ως παραγωγός. Καθώς επίσης, η εργασία θα έπαυε να αποτελεί εμπόρευμα και θα αναγόταν πλέον σε δημιουργική ανθρώπινη δραστηριότητα⁷. Κατά τον Μαρξ η διαδικασία αυτή δεν μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την κρατικοποίηση των μέσων παραγωγής αλλά και με την αυτοδιαχείριση, δηλαδή την ευρεία και αποφασιστική συμμετοχή όλων των εργαζομένων⁸ μαζί με τους άμεσα εκλεγμένους και ανακλητούς αντιπροσώπους τους στο σύνολο της παραγωγικής δραστηριότητας.

Με την κοινωνικοποίηση⁹ η παραγωγή και η οικονομία θα αποτελούσαν αντικείμενο της κοινωνίας, η οποία θα καθίστατο κυρία της εργασίας και του προϊόντος που θα παραγόταν από την ίδια, ενώ με τη συμβολή των άμεσα εκλεγμένων και ανακλητών οργάνων τους οι εργαζόμενοι θα προσδιόριζαν την κατεύθυνση, το μέγεθος των δαπανών και των επενδύσεων για τις κοινωνικές παροχές, τις υπηρεσίες υγείας, της εκπαίδευσης και γενικά των δαπανών για τον κρατικό μηχανισμό. Δηλαδή οι εργαζόμενοι πλέον θα ασκούσαν την οικονομική και πολιτική εξουσία.

Η κοινωνικοποίηση όμως απαιτούσε την ριζική αμφισβήτηση της ατομικής καπιταλιστικής ιδιοκτησίας, ως μια διαρκής και μακρόχρονη διαδικασία που θα οδηγούσε στην κοινωνική ιδιοκτησία, με την εισαγωγή και την ανάπτυξη σοσιαλιστικών σχέσεων στην παραγωγική διαδικασία αλλά και στην κοινωνία εν γένει. Για το λόγο αυτό τη θεωρούσαν μεταβατικό σοσιαλιστικό θεσμό. Επίσης, η εγκαθίδρυση της κοινωνική ιδιοκτησίας θα καταργούσε το μονοπώλιο της ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής.

Με την μετάβαση αυτή θα εξέλειπε «η ανάγκη για την ύπαρξη ειδικών κρατικών, διοικητικών – νομικών μεθόδων διαχείρισή τους»¹⁰ και θα λειτουργούσαν μηχανισμοί διαχείρισης και ελέγχου της ιδιοκτησίας «τόσο ως θεσμοί ουσιαστικής συμμετοχής, όσο και θεσμοί εργατικού ελέγχου και αυτοδιαχείρισης»¹¹. Μέσω της

ο κίνδυνος η ιδιοκτησία να μετατρέπεται σε μια κοινωνική δύναμη που να μπορεί να μονοπωληθεί», βλ. ό.π., σ. 79.

⁷ Ο.π., σ. 75.

⁸ Ο Μαρξ ονόμασε αυτή την διαδικασία της συμμετοχής των εργαζομένων ως «αυτοοργάνωση» και «αυτοπροσδιορισμό» και σήμαινε ότι οι εργαζόμενοι γίνονται υποκείμενα της παραγωγικής διαδικασίας, βλ. ό.π., σ. 76.

⁹ Ο.π., σ.σ. 93-94, 97.

¹⁰ Ο.π., σ. 98.

¹¹ Ο.π., σ. 94.

αυτοδιαχείρισης θα αυξανόταν η συμμετοχή των εργαζομένων στις αποφάσεις που θα τους αφορούσαν, όπως οι συνθήκες και τα αποτελέσματα της εργασίας, τα προσωπικά και κοινά συμφέροντα και η κοινωνική ανάπτυξη. Με τον τρόπο αυτό θα ασκείτο η εξουσία και η διαχείριση όλων των κοινωνικών υποθέσεων. Από ταξική άποψη η συμμετοχή¹² των εργαζομένων θα σήμαινε τη «δυναμική διαδικασία για την κατάκτηση από τους εργαζόμενους νέων δικαιωμάτων στα πλαίσια της επιχείρησης στην προοπτική της ανάληψης στο μέλλον απ' αυτούς ολόκληρης της παραγωγικής διαδικασίας»¹³.

Για την σύγχρονη αριστερή βιβλιογραφία η εργατική αυτοδιαχείριση αποτελεί ένα σύστημα εργατικής εξουσίας που δεν έχει μόνο οικονομική αλλά διαθέτει και πολιτική σημασία, με την έννοια της ανάληψης «από την ίδια την εργατική τάξη της πολιτικής εξουσίας και πρωτοβουλίας»¹⁴. Υπάρχουν όμως πολλές απόψεις για τη σχέση της συμμετοχής με την αυτοδιαχείριση των εργαζομένων. Μία από αυτές δέχεται ότι οι έννοιες της συμμετοχής και της αυτοδιαχείρισης είναι ταυτόσημες, μία δεύτερη δέχεται ότι δεν έχουν τίποτα κοινό και μία τρίτη ότι είναι το ίδιο αλλά διαφέρουν ως προς το βαθμό έντασης τους, δηλαδή «η συμμετοχή είναι μορφή με χαμηλότερο βαθμό αυτοδιαχείρισης ενώ η εργατική αυτοδιαχείριση είναι το ανώτατο το πιο αναπτυγμένο στάδιο της συμμετοχής»¹⁵.

Ωστόσο για τη μαρξιστική άποψη αυτή η ταύτιση δεν υφίσταται, γιατί η διαφορά βρίσκεται τόσο στην ποσότητα της συμμετοχής όσο και στην ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων¹⁶, αφού ο χαρακτήρας και η φύση τους διαφέρει από χώρα σε χώρα, αντικατοπτρίζοντας τις πολιτικές και ιδεολογικές διαφορές του παγκόσμιου εργατικού κινήματος. Για τους μαρξιστές, σε αντίθεση με την συμμετοχή των εργαζομένων, η αυτοδιαχείριση αποτελεί προϊόν ταξικής πάλης και όχι ταξική συνεργασία. Δεν αποσκοπεί στην ενσωμάτωση της εργατικής τάξης στο ισχύον σύστημα, αλλά το αντίθετο. Η αυτοδιαχείριση¹⁷ ορίζεται ως ανώτερο στάδιο

---

¹² Η συμμετοχή των εργαζομένων θεωρείται ως «το σύνολο των μέσων που διαθέτουν οι εργαζόμενοι και οι οργανώσεις τους για να επηρεάσουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται στα πλαίσια των επιχειρήσεων», βλ. Μητρόπουλος Α., *Συνδικάτα και Εξουσία στη Δυτ. Ευρώπη*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985, σ. 23.

¹³ Ο.π., σ. 24.

¹⁴ Ο.π., σ. 31.

¹⁵ Ο.π., σ. 32.

¹⁶ Ο.π., σ. 32.

¹⁷ Η σύλληψη της έννοιας της αυτοδιαχείρισης προκύπτει από τις ιδέες του Μαρξ και του Ένγκελς και άλλων μετακλασικών του μαρξισμού, αν και δεν ασχολήθηκαν άμεσα με την αυτοδιαχείριση.

ανάπτυξης «της άμεσης και πλήρους συμμετοχής των εργαζομένων και γενικά όλων των πολιτών σ' όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής»¹⁸.

Η εργατική αυτοδιαχείριση θεωρείται ως μια συνειδητή δράση «για «αυτοπροσδιορισμό» στην εργασία, για δικαίωμα στο όλο της παραγωγικής διαδικασίας και σ' όλες τις βασικές λειτουργίες της (σχεδιασμό – εκτέλεση - έλεγχο και διάθεση των προϊόντων της εργασίας)[...]με την ελεύθερη συνεταίριση του κεφαλαίου και της εργασίας»¹⁹. Μετατρέπει την εξουσία της αστικής τάξης σε εξουσία των εργαζομένων, καταργεί κάθε μορφή οικονομικής εκμετάλλευσης και πολιτικής κυριαρχίας του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Σημαίνει²⁰ επίσης αλλαγή στη φύση, το χαρακτήρα και τον τρόπο άσκησης της εξουσίας, η οποία δεν προέρχεται «απ' έξω» ή «από πάνω» από την κορυφή της ιεραρχίας αλλά «από κάτω» από την εργατική βάση, χωρίς να σημαίνει βέβαια ότι αποκλείεται ένας βαθμός κεντρικής πολιτικής οργάνωσης που θα έχει και την ευθύνη για την εγκαθίδρυση της αυτοδιαχείρισης.

1.2 Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στη Γαλλία

Η κοινωνική οικονομία θεωρείται αποτέλεσμα της εξέλιξης των συνεταιρισμών και της έλλειψης παράδοσης στις εθελοντικές – μη κερδοσκοπικές οργανώσεις στη Γαλλία. Ο Vienney αναφέρει ότι ο όρος της κοινωνικής οικονομίας χρησιμοποιήθηκε το 1900 στο Παρίσι από τον Σαρλ Ζιντ²¹ με το ίδιο περιεχόμενο με το σημερινό.

Αναλυτικότερα, η επίδραση της Γαλλικής Επανάστασης, δημιούργησε καχυποψία έναντι των αγαθοεργών ιδρυμάτων και της εκκλησίας, επειδή εξέφραζαν το παλιό καθεστώς. Καθώς το κράτος θεωρούνταν ο εκφραστής του γενικού συμφέροντος δεν χρειαζόταν κάποιος θεσμός που να μεσολαβεί μεταξύ κράτους και πολίτη, με επακόλουθο να μην δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του εθελοντικού τομέα. Ωστόσο τον 19^ο αιώνα εμφανίστηκαν κάποιες πρωτοβουλίες²² λόγω της εξαθλίωσης της εργατικής τάξης, επειδή όμως συνδέθηκαν με το εργατικό κίνημα (και ιδιαίτερος μετά την Παρισινή Κομμούνια του 1871) τις απαγόρευσαν έως το 1901. Αν και το ίδιο διάστημα στην Ευρώπη υπήρχε ανάπτυξη τόσο του

¹⁸ Ο.π., σ. 34.

¹⁹ Ο.π., σ. 37-38.

²⁰ Ο.π., σ. 39.

²¹ Vienney C., *Η κοινωνική οικονομία*, Έκδ. ΠΟΛΥΤΡΟΠΟΝ Α.Ε., Αθήνα, 2008, σ.σ. 14-17, 27-29.

²² Μέχρι την επανάσταση του 1848 η μόνη μορφή που κατόρθωσε να διαμορφωθεί ήταν οι εταιρείες αλληλοβοήθειας. Όμως το 1834 δημιουργήθηκε ο πρώτος συνεταιρισμός από έναν οπαδό του Σαιν Σιμόν, και η επίσημη αναγνώριση αντίστοιχων πρακτικών έγινε με νόμο το 1901.

εθελοντισμού όσο και των φιλανθρωπικών οργανώσεων, στη Γαλλία εξακολουθούσαν να απουσιάζουν παρόμοιοι οργανισμοί για έναν ολόκληρο αιώνα, με μόνη πρωτοβουλία την αλληλεγγύη για τις φτωχότερες κοινωνικές τάξεις μέσω τοπικών άτυπων θεσμών.

Μετά τον β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν το Κράτους Πρόνοιας, στη Γαλλία, που ανέλαβε την ευθύνη για την παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών. Ενώ μεγαλύτερη ανάπτυξη παρουσίασαν οι εθελοντικές οργανώσεις μετά το 1965 αν και δεν μπορούσαν να συγκριθούν σε μέγεθος με αυτές των άλλων κρατών της Ευρώπης. Παρόλα αυτά η πρώτη προσπάθεια σύνδεσης των εθελοντικών οργανώσεων με τους συνεταιρισμούς και τις οργανώσεις αμοιβαίου οφέλους πραγματοποιήθηκε το 1976 από την Εθνική Επιτροπή Συντονισμού των Δραστηριοτήτων των Οργανισμών Αλληλοβοήθειας και των Συνεταιρισμών. Στη συνέχεια το 1980 υπογράφηκε ο Χάρτης της Κοινωνικής Οικονομίας, περιλαμβάνοντας τη σύγχρονη έννοια του όρου. Καθώς επίσης, οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας χρησιμοποιήθηκαν για πολιτικούς και ιδεολογικούς σκοπούς καθώς και ως μέσο για την αποκέντρωση του γαλλικού κράτους.

Η μεγάλη όμως ώθηση για τη διάδοση της Κ.Ο. συντελέστηκε με την αποδοχή της από την ΕΟΚ, με την Ανακοίνωση του Συμβουλίου Υπουργών το 1989, που επαναλαμβάνει τον ορισμό του Γαλλικού Διατάγματος του 1981, σύμφωνα με το οποίο: «Αυτές οι επιχειρήσεις είναι γενικώς οργανωμένες με βάση τη νομική μορφή του συνεταιρισμού, του οργανισμού αλληλοβοήθειας και του συλλόγου- (εθελοντική οργάνωση)»²³.

Η περαιτέρω εξέλιξη ήταν αποτέλεσμα ζυμώσεων εντός των κόλπων της ΕΟΚ και κυρίως μεταξύ διαπραγματεύσεων των Γάλλων Σοσιαλιστών και των Γερμανών Χριστιανοδημοκρατών. Η Γαλλία διεκδικούσε την ενίσχυση των συνεταιρισμών επειδή αποτελούσαν τους κύριους παρόχους κοινωνικών και προνοιακών υπηρεσιών, των οποίων το κόστος ήταν μεγάλο για το γαλλικό κράτος. Από την άλλη πλευρά η Γερμανία διεκδικούσε την χρηματοδότηση των μη κερδοσκοπικών οργανισμών, που ήταν οι φορείς που παρείχαν τις αντίστοιχες κοινωνικές υπηρεσίες. Έτσι, η Γαλλία προκειμένου να ενισχυθούν οικονομικά και οι συνεταιρισμοί, όπως και οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, προώθησε τη λύση της Κοινωνικής Οικονομίας ως τομέα που περιλάμβανε στους κόλπους της και τα δύο αυτά είδη οργανώσεων.

---

²³ Ζάννης Π., ό.π., σ. 133.

Έτσι δημιουργήθηκε η μονάδα της κοινωνική οικονομίας στην 23^η διεύθυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που συμπεριλάμβανε τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, τους συνεταιρισμούς και τις οργανώσεις αμοιβαίου οφέλους. Όμως, η συνύπαρξη μη κερδοσκοπικών οργανώσεων με τους συνεταιρισμούς, που διέθεταν κερδοσκοπικό σκοπό, ήταν προβληματική. Παρόλα αυτά αποτελούσε ουσιαστικά έναν εναλλακτικό τρόπο για οικονομική δράση, ενσωματωμένη στην λογική της αγοράς και του ανταγωνισμού.

Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα όμως ο όρος κοινωνική οικονομία, που διαδόθηκε στην αρχή στη Γαλλία και στην πορεία στην υπόλοιπη Ευρώπη, έδωσε έμφαση σε κοινωνιολογικούς παράγοντες. Σε αυτό συνέβαλε κατά κύριο λόγο το πρόβλημα της συστημικής ανεργίας. Εφόσον οι παραδοσιακές ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης δεν μπορούσαν πλέον να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα αυτό και καθώς ο τομέας της λεγόμενης κοινωνικής οικονομίας δημιουργούσε νέες θέσεις απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο, μέσα από τη σύμπραξη των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας με άλλες κερδοσκοπικές πρωτοβουλίες, είχε ως αποτέλεσμα να στραφεί η προσοχή στον τομέα αυτό.

Καταλήγοντας, η σύγχρονη έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας είναι η σύνθεση²⁴ από την μία μιας ιδεολογικό πολιτικής διάστασης (από την αριστερά) επηρεασμένη από τον Γάλλο οικονομολόγο Gide, που αντιμετωπίζει τους συνεταιρισμούς ως κοινωνικό-οικονομικό θεσμό προσφέροντας μια προοπτική για μετασχηματισμό της κοινωνίας και από την άλλη η κοινωνική οικονομία όπως έχει υιοθετηθεί από την Ε.Ε. ως στρατηγική για την αύξηση της απασχόλησης και τη χρηματοδότηση δράσεων και πρωτοβουλιών για την κάλυψη αναγκών σε πεδία που οι καπιταλιστικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις δεν έχουν ικανοποιητικά περιθώρια κέρδους. Με συνεπακόλουθο τη διαμόρφωση νέων νομικών μορφών επιχειρήσεων, όπως αυτή των κοινωνικών επιχειρήσεων.

1.3 Ιστορική Αναδρομή

Η κοινωνική οικονομία αναπτύχθηκε παράλληλα με την βιομηχανική κοινωνία αλλά δεν εξελίχθηκε με τον ίδιο τρόπο εξαιτίας των διαφορετικών παραδόσεων της κάθε

---

²⁴ Ο.π., σ. 135.

χώρας. Οι παραδόσεις αυτές που επέδρασαν αποφασιστικά στην εξέλιξή της αλλά και στη διαφοροποίησή της ήταν²⁵:

- Η ανάπτυξη της αγαθοεργίας και του εθελοντισμού κυρίως σε χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία.
- Η ενίσχυση της δημοκρατίας και της ισότητας, μέσω της πολιτικής δέσμευσης προς το σύνολο της κοινότητας, που είχε μεγάλη παράδοση στις σκανδιναβικές χώρες και στη Γαλλία.
- Η αρχή της επικουρικότητας, που αποτελούσε σημαντικό στοιχείο στη Γερμανία, την Ολλανδία και το Βέλγιο.
- Η σχέση μεταξύ του συνεταιριστικού κινήματος και του εθελοντισμού, ιδιαίτερος ανεπτυγμένο στη Δανία.
- Και ο ρόλος της οικογένειας κυρίως στο πεδίο των προσωπικών υπηρεσιών.

Η εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας χαρακτηρίζεται από τρεις μεγάλες περιόδους, η πρώτη αφορά την γέννηση του τομέα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα μέχρι τον β' παγκόσμιο πόλεμο, η δεύτερη λαμβάνει χώρα την μεταπολεμική περίοδο μέχρι την δεκαετία του 1970 και η Τρίτη αφορά την δεκαετία του 1980 έως τις μέρες μας. Χαρακτηριστική είναι η παρατήρηση του Γάλλου ακαδημαϊκού Laville για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, αν και αναφέρεται στην περίπτωση της Γαλλίας, ωστόσο βρίσκει έρεισμα συνολικά για τον τομέα της: «Κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα αυτή η παράδοση πήρε τη μορφή του προγράμματος οικονομικών που βασίζονται στην αλληλεγγύη που ακολουθήθηκαν από τα κοινωνικά οικονομικά και τις οργανωτικές τους εκφράσεις των μη κερδοσκοπικών συλλόγων, των συνεταιρισμών και των εταιρειών αλληλοβοήθειας. Όμως, με την ανάδυσή μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο της εκβιομηχάνισης, τα κοινωνικά οικονομικά έχασαν σταδιακά τη σημασία τους. Ωστόσο, πρόσφατα, οι ταχείες διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης έχουν προκαλέσει ένα νέο κύμα πρωτοβουλιών»²⁶.

1.3.1 Πρώτη περίοδος.

---

²⁵ Defourny J. & Pestoff V., *Images and Concepts of the Third Sector in Europe*, EMES European Research Network, WP no08/02, 2008, σ.σ. 3-4 και Γεώργιας Κ. (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία, Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εκδ. Εναλλακτικές Εκδόσεις/Δοκίμιο 20, Αθήνα, 2013, σ.σ. 23-24.

²⁶ Γεώργιας Κ.(επιμ.), ό.π., σ. 24.

Παράγοντας γέννησης της κοινωνικής οικονομίας αποτέλεσε η προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Αρχικά την δράση ανέλαβε η κοινωνία των πολιτών, που συνδέθηκε με τους λαϊκούς συλλόγους, τους συνεταιρισμούς και τις εταιρείες αλληλοβοήθειας. Ήδη από το Μεσαίωνα υπήρξαν φιλανθρωπικά ιδρύματα, αδελφότητες και νοσοκομεία, ενώ δραστήρια υπήρξε η εκκλησία αλλά και η ιδιωτική πρωτοβουλία. Από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα έως τα τέλη του 19^{ου}, οι κυριότεροι τομείς δραστηριοποίησης των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας ήταν η κοινωνική εργασία, ο τομέας της υγείας, τα άσυλα απόρων και η εκπαίδευση. Καθώς επίσης ο αριθμός των οργανώσεων αυξήθηκε σημαντικά και ως αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας της εργατικής τάξης.

Σημαντικές διαφορές στην εξέλιξη της Κοινωνικής Οικονομίας παρατηρήθηκαν ανά χώρα. Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο τον βασικό ρόλο στον τομέα αυτό έπαιξε η Εκκλησία έως και το 18^ο αιώνα, ενώ από το 19^ο και μετά η ιδιωτική πρωτοβουλία αναπτύχθηκε σε τομείς όπως η υγεία, οι κοινωνικές υπηρεσίες και η εκπαίδευση. Βασικό χαρακτηριστικό στη χώρα αυτή υπήρξαν οι άρτιες σχέσεις μεταξύ των αγαθοεργών ιδρυμάτων και της κυβέρνησης, καθώς κυριαρχούσε η άποψη ότι «η αγαθοεργία ήταν μία κοινωνική αρχή, ένα ουσιαστικό στοιχείο μιας δημοκρατικής κοινωνίας»²⁷. Επίσης, στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στο Ηνωμένο Βασίλειο συνέβαλλε αποφασιστικά και η λειτουργία των συνεταιρισμών²⁸.

Στη Γερμανία αντίθετα ήταν η εκκλησία και οι προνομιούχες τάξεις που ανέπτυξαν αντίστοιχες πρωτοβουλίες για την δημιουργία αγαθοεργών οργανώσεων. Μάλιστα οι οργανώσεις της εκκλησίας «λειτουργούσαν και ως ομάδες εκπροσώπησης συμφερόντων και προώθησης αιτημάτων»²⁹. Ωστόσο, δημιουργήθηκαν και οργανώσεις από την εργατική τάξη με σκοπό την παροχή υπηρεσιών υγείας, καθώς επίσης λειτούργησαν και πολλές εταιρείες αλληλοβοήθειας. Ακόμη, στη Γερμανία παρουσιάστηκε ανάπτυξη και στους συνεταιρισμούς εργαζομένων και στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, αλλά η μεγάλη άνθισή τους παρατηρήθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

---

²⁷Laville J.L., Levesque B & Mendell M., «The Social Economy: Diverse Approaches and Practices in Europe and Canada» στο Antonella Noya & Emma Clarence (eds), *The Social Economy. Building inclusive economies*, OECD, 2007, σ. 157.

²⁸ Μάλιστα, ο τρόπος λειτουργίας του «συνεταιρισμού των δίκαιων σκαπανέων της πόλης Ροτσντέιλ» το 1844 αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη του παγκόσμιου συνεταιριστικού κινήματος.

²⁹Γεώργιος Κ. (επιμ.), ό.π., σ. 26.

Στην Ιταλία η ανάπτυξη των φορέων του τομέα ξεκίνησε από τον 19^ο αιώνα, με την επίδραση της καθολικής παράδοσης αλλά και του ισχυρού ρόλου της οικογένειας. Οι πιο διαδεδομένες οργανώσεις ήταν τα αγαθοεργά ιδρύματα. Οι οργανώσεις αυτές κάλυπταν κινδύνους ασθένειας, αναπηρίας και ανεργίας και θεσπίστηκαν επίσημα το 1862. Η ανάπτυξη των συνεταιρισμών ήταν αποτέλεσμα πολιτικών δυνάμεων του 19^{ου} αιώνα και της καθολικής εκκλησίας και λειτούργησαν κυρίως ως πιστωτικοί και καταναλωτικοί συνεταιρισμοί. Από την άλλη πλευρά, την ίδια περίοδο στη Σουηδία το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ήταν τα «λαϊκά κινήματα», δηλαδή πολιτικές κινήσεις που αφορούσαν λαϊκά και αγροτικά στρώματα. Σε αυτά συμμετείχαν συνδικάτα, ενώσεις καταναλωτών, κατασκευαστικοί συνεταιρισμοί, συνταξιούχοι, πρόσκοποι, οργανώσεις εκπαίδευσης ανηλίκων, συνεταιρισμοί ξυλοκόπων και τράπεζες.

1.3.2 Δεύτερη περίοδος.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από την ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους και τον ταυτόχρονο περιορισμό του τομέα της Κ.Α.Λ.Ο.. Το κοινωνικό κράτος φαίνεται να απορρόφησε μεγάλο μέρος της δράσης του τομέα αυτού. Οι συγγραφείς Borzaga και Santuari αναφέρουν τρεις επιπτώσεις του κοινωνικού κράτους έναντι των οργανώσεων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Πρώτον, εκεί όπου αναπτύχθηκε πλήρως το κοινωνικό κράτος, οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας αποτέλεσαν απλό εκφραστή συμφερόντων ή παρείχαν υπηρεσίες εκεί που δεν τις παρείχε το κοινωνικό κράτος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι της Σουηδίας, που το κράτος ανέλαβε το σύνολο των δραστηριοτήτων των οργανώσεων αυτών δημιουργώντας το λεγόμενο σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο του κοινωνικού κράτους. Μετατράπηκαν δηλαδή οι υπηρεσίες των οργανισμών της Κ.Α.Λ.Ο. σε δικαιώματα των πολιτών και υιοθετήθηκαν πλήρως από το κράτος.

Δεύτερον, το κοινωνικό κράτος συνέβαλε στην επίσημη εμπλοκή των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών. Ενώ μέσω συγκεκριμένων χρηματοδοτικών κανόνων προκλήθηκε η εξάρτηση της από το κράτος, επηρεάζοντας και τον τρόπο οργάνωσης της παροχής των υπηρεσιών τους. Ιδιαίτερο παράδειγμα αποτέλεσε η Γερμανία, όπου ο μη κερδοσκοπικός τομέας αναπτύχθηκε σε αλληλεπίδραση με το κράτος. Βάσει της αρχής της επικουρικότητας³⁰, το κράτος δεν είναι αυτό που θα πρέπει να εκπληρώνει τις

---

³⁰ Ο.π., σ. 29.

ανθρώπινες ανάγκες εάν ένα χαμηλότερο επίπεδο κοινότητας μπορεί να ανταποκριθεί σε αυτή. Με αποτέλεσμα οι οργανώσεις που ήταν συνδεδεμένες με τις μεγάλες προνοιακές ενώσεις να αποκτήσουν προνοιακή πρόσβαση στη χρηματοδότηση από το κράτος, ενώ παράλληλα διατηρούσαν την ανεξαρτησία τους.

Τέλος, η διαμόρφωση του κοινωνικού κράτους στην Ιταλία μετά το φασισμό, με την επάνοδο της δημοκρατίας, επηρεάστηκε από το κομματικό και πελατειακό σύστημα αφού «έδινε μεγαλύτερη έμφαση στις μεταβιβαστικές πληρωμές και όχι στην παροχή υπηρεσιών»³¹ με συνέπεια τον περιορισμό του πεδίου της δράσης της κοινωνικής οικονομίας. Έτσι, παρά την θέσπιση του νόμου για τους συνεταιρισμούς (1948) και την διεύρυνση του κοινωνικού κράτους, οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας δεν αναπτύχθηκαν ιδιαίτερος μέχρι το 1980.

1.3.3 Τρίτη περίοδος.

Παράγοντες όπως, η επικράτηση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας μετά την δεκαετία του 1970, από την οποία ασκήθηκε μεγάλη επίθεση προς το κράτος, η υπονόμηση των κοινωνικών δικαιωμάτων, η επικράτηση της καταναλωτικής κοινωνίας, η δημιουργία μίας ατομικιστικής κουλτούρας της πρόνοιας, υπό την επιρροή και των κινημάτων του 1968, καθώς και η κρίση του κοινωνικού κράτους το 1970, που οδήγησε στο να παύσει να αποτελεί τον κύριο φορέα παροχής υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας, επέδρασαν στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

Επίσης, η γέννηση νέων αναγκών που έπρεπε να αντιμετωπιστούν λόγω νέων κοινωνικών φαινομένων όπως, η εργασιακή ένταξη των γυναικών στην απασχόληση, η αύξηση της ανεργίας, ο κοινωνικός αποκλεισμός, οι άστεγοι, τα εξαρτημένα άτομα από ουσίες, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος των πόλεων, η παγκοσμιοποίηση που δημιούργησε την ανάγκη για τοπική ανάπτυξη, η ανάπτυξη της πράσινης οικονομίας καθώς και η ανάγκη για ανακύκλωση, αποτέλεσαν τους σύγχρονους παράγοντες που επηρέασαν την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

Η αναγέννηση της κοινωνικής οικονομίας διαπιστώνεται τόσο από την ανάπτυξη της σχετικής βιβλιογραφίας για τον τομέα, λόγω της εκρηκτικής αύξησης των νέων οργανώσεων της Κ.Α.Ο., όσο και από την αύξηση των νομοθετικών πρωτοβουλιών από το 1990 και μετά. Μερικά παραδείγματα³² είναι αυτό της Τσεχίας

---

³¹ Ο.π., σ. 29.

³² Ο.π., σ. 31.

και του Βελγίου, όπου θεσπίστηκαν (1995) οι «Ενώσεις Κοινού Οφέλους» και οι «Εταιρίες κοινωνικής ευθύνης» αντίστοιχα, ενώ στην Τσεχία δημιουργούνται οι «κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης» (1999), στη Γαλλία και στη Φιλανδία νομοθετούνται (2003) οι «συνεταιρισμοί κοινοτικού συμφέροντος» και οι κοινωνικές επιχειρήσεις, αντίστοιχα. Ακολουθεί το Ηνωμένο Βασίλειο με τις «εταιρείες κοινωνικού συμφέροντος» (2005) και η Πολωνία θεσπίζει με νόμο τους «κοινωνικούς συνεταιρισμούς» (2006).

Με βάση τη λογική της δημιουργίας επιχειρήσεων με σκοπό την ένταξη στην παραγωγική εργασία ατόμων που αντιμετωπίζουν αδυναμία πρόσβασης σε αυτή, ιδρύθηκαν στη Γαλλία οι «επιχειρήσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης» (1979), οι «επιχειρήσεις με κοινωνικό στόχο» και η Διακυβερνητική Αντιπροσωπεία για την Κοινωνική Οικονομία (1981) και το Εθνικό Συμβούλιο για τον Τομέα των Συλλόγων (1982). Την περίοδο αυτή οι κρατικές πολιτικές, με χαρακτήρα ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης καθώς και οι προσπάθειες αποκέντρωση του γαλλικού κράτους δεν άφησαν ανεπηρέαστο τον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας.

Ιδιαίτερη ανάπτυξη την περίοδο αυτή εμφανίζει η κοινωνική οικονομία και στην Ιταλία. Παρά το γεγονός ότι το κράτος χαρακτηριζόταν από συγκεντρωτισμό στον κοινωνικό τομέα, με μικρή έμφαση στην προσφορά υπηρεσιών και αδυναμία να ικανοποιήσει τις κοινωνικές ανάγκες των πολιτών, ωστόσο η ανάπτυξη των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας υπήρξε ιδιαίτερος μεγάλη. Και αυτό γιατί ήταν αποτέλεσμα πρωτοβουλιών πολιτών ή άλλων συλλογικών ομάδων, που αφού απέδειξαν την αναγκαιότητα και την λειτουργικότητά τους, το κράτος προχώρησε στην αναγνώρισή τους σε θεσμικό επίπεδο³³.

Το νομοθετικό πλαίσιο αυτό αφορούσε τον τρόπο διοίκησης του κράτους, την μεταρρύθμιση του δημοσίου τομέα και τον τρόπο παροχής των κοινωνικών υπηρεσιών, προκειμένου να δημιουργηθούν οι ευκαιρίες και το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη κοινωνικών συνεταιρισμών. Πάντα βέβαια και υπό την επιρροή των ιδεών του Μαΐου του '68 και την αξιοσημείωτη συμμετοχή της καθολικής εκκλησίας στην κατεύθυνση αυτή.

Επίσης χώρες, όπως το Βέλγιο, χρησιμοποίησαν την κοινωνική οικονομία για να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες ανάγκες. Προώθησαν μια σειρά από δράσεις, όπως για παράδειγμα αυτό των τοπικών δημοσίων υπηρεσιών, που πρόσφεραν θέσεις

---

³³ Ο.π., σ. 34.

εργασίας σε κοινωνικές επιχειρήσεις, τις οποίες και επιδοτούσαν. Ενώ το Βέλγιο αποτέλεσε τη χώρα που χρησιμοποίησε το «κουπόνι υπηρεσιών»³⁴ ως μέσο καταπολέμησης της παραοικονομίας.

Προγράμματα σχετικά με την ενεργοποίηση του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας παρουσίασαν και η Ιρλανδία με την Ισπανία, ενώ χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου. Στη χώρα αυτή επικράτησε αρχικά μεταξύ 1960 και 1970 η εθελοντική δράση, αποτέλεσμα των κοινωνικών κινημάτων της εποχής. Αργότερα, με την απογοήτευση από τη δράση της αγοράς και την άνοδο των εργατικών, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας αναπτύχθηκε κυρίως σε τομείς όπως η παιδική φροντίδα, οι πιστωτικές ενώσεις και οι στεγαστικοί συνεταιρισμοί. Ωστόσο, έντονη υπήρξε και η κυβερνητική προσπάθεια στον τομέα με τις ακόλουθες πρωτοβουλίες: από το 2002 λειτούργησε η Στρατηγική για την Κοινωνική Επιχείρηση, το Γραφείο του Τρίτου Τομέα, καθώς επίσης τέθηκαν μια σειρά από νομοθετικές πρωτοβουλίες, όπως ο Νόμος για Αγαθοεργίες και Εταιρίες και το Όφελος της Κοινότητας το 2006. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση την τελευταία εικοσιπενταετία συνεχίζεται η επισταμένη μελέτη για το ρόλο και την ωφελιμότητα της κοινωνικής οικονομίας, ενώ έχουν πραγματοποιηθεί και συνεχίζουν να διενεργούνται συνέδρια για την προοπτική της.

1.4 Ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας

Στη βιβλιογραφία δεν υπάρχει ένας ευρέως αποδεκτός ορισμός και αυτό γιατί η κοινωνική οικονομία³⁵ έχει διαμορφωθεί με διαφορετικό τρόπο σε κάθε χώρα ανάλογα με τις παραδόσεις της, δηλαδή ανάλογα με τη μορφή της οικονομικής ανάπτυξης, την πολιτική κουλτούρα, τη θέση της εκκλησίας, τη δυναμική της κοινωνίας των πολιτών, τις ταξικές σχέσεις και τις κρατικές πολιτικές.

Μεγάλη διαφορά μεταξύ των ορισμών διαπιστώνεται μεταξύ Αμερικής και Ευρώπης. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται στο διαφορετικό τρόπο ανάδειξης του θεσμού της κοινωνικής οικονομίας. Στην Αμερική, ο θεσμός βασίστηκε στη

---

³⁴ Ο.π., σ. 35.

³⁵ Ο όρος της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα είχε διαφορετικό περιεχόμενο από το σημερινό και σήμαινε την οικονομική θεώρηση των προβλημάτων της κοινωνίας. Ο Ξ. Ζολώτας μιλούσε για εφαρμοσμένη και θεωρητική κοινωνική οικονομία. Η θεωρητική αφορούσε την έρευνα και την μελέτη των φαινομένων του οικονομικού βίου, ενώ η εφαρμοσμένη αφορούσε τις σχέσεις του κράτους και των οργάνων της τοπικής και επαγγελματικής αυτοδιοίκησης (δήμοι, κοινότητες, επιμελητήρια) με την κοινωνική οικονομία και ασκούσε κριτική για τις επεμβάσεις τους στον οικονομικό βίο, βλ. στο Κλήμη – Καμινάρη Ο. & Παπαγεωργίου Κ. Λ., ό.π., σ. 44.

φιλανθρωπία, την αγαθοεργία και τα ιδρύματα. Ωστόσο, αν και δραστηριοποιούνται και άλλες οργανώσεις με τη μορφή του συνεταιρισμού και σε μικρότερο βαθμό ως εταιρείες αλληλοβοήθειας, οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας αποτελούν κατά βάση μη κερδοσκοπικές εταιρείες, που απαγορεύουν τη διανομή των κερδών μεταξύ των μελών τους.

Για το κράτος των ΗΠΑ οι εταιρείες της κοινωνικής οικονομίας υπάγονται στους ίδιους κανόνες περί ανταγωνισμού όπως οι υπόλοιπες επιχειρήσεις της αγοράς, με ιδιαιτερότητα την υποχρέωση να επενδύουν τα κέρδη τους και να μην τα αναδιανέμουν μεταξύ των μελών τους. Μόνη εξαίρεση αποτελούν οι θρησκευτικές οργανώσεις, τα φιλανθρωπικά ιδρύματα και οι οργανισμοί κοινωνικής πρόνοιας, που δεν επιβαρύνονται με φόρους. Σε κάθε περίπτωση κεντρικό χαρακτηριστικό είναι μη κερδοσκοπική διάστασή των φορέων της κοινωνικής οικονομίας.

Από τα ανωτέρω διαπιστώνεται ότι με την χρήση του κριτηρίου της μη διανομής των κερδών αποκλείονται συνεταιρισμοί και εταιρείες αλληλοβοήθειας που αποτελούν βασικούς φορείς της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, ενώ περιλαμβάνονται οργανώσεις που δε διαθέτουν δημοκρατική δομή όπως ισχύει στον ευρωπαϊκό χώρο. Εξίσου σημαντικό είναι ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις που θεωρούνται φορείς της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, στην Αμερική αποτελούν μέρος της οικονομίας της αγοράς.

Από την ευρωπαϊκή πλευρά, στη Γαλλία, η έννοια της κοινωνικής οικονομίας σύμφωνα με τον ορισμό που δημοσιεύτηκε στη Χάρτα της Κοινωνικής Οικονομίας το 1980, αναφέρει ότι αποτελείται από «οργανώσεις που δεν ανήκουν στον δημόσιο τομέα, απαρτίζονται από μέλη αλληλέγγυα, με ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις, λειτουργούν δημοκρατικά και εφαρμόζουν ένα ιδιαίτερο καθεστώς ιδιοκτησίας και διανομής των κερδών, χρησιμοποιώντας τα πλεονάσματα για να επεκτείνουν την οργάνωση και να βελτιώσουν τις υπηρεσίες προς τα μέλη τους και την κοινωνία. Επίσης, οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας διακηρύσσουν ότι ο σκοπός τους είναι η εξυπηρέτηση του ανθρώπου και προσπαθούν για μια αρμονική ανάπτυξη της κοινωνίας σε μια προοπτική ατομικής και συλλογικής προόδου»³⁶.

---

³⁶ Γεώργιας Κ. (επιμ.), ό.π., σ. 18.

Σύμφωνα με τον Καρλ Πολάνι «(...) η Κοινωνική Οικονομία ορίζεται ως η μη Αγοραία οικονομία, η παραγωγή και η διανομή της οποίας τελούν υπό τον έλεγχο της κοινωνίας και όχι της Αγοράς»³⁷.

Ένας από τους ορισμούς που έχει υιοθετηθεί στην Ελλάδα είναι ο ακόλουθος: «Κοινωνική οικονομία είναι το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων»³⁸.

Από την πλευρά της η Ευρωπαϊκή Ένωση, την εποχή της προεδρίας Ευρωπαϊκής Επιτροπής από τον Ντελόρ, εξέδωσε μία ανακοίνωση για την «Επιχειρηματικότητα στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας. Η ελεύθερη από τα σύνορα αγορά της Ευρώπης», η οποία ανέφερε ότι: «το χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανήκειν στο τομέα είναι ο συγκεκριμένος τρόπος οργάνωσης της παραγωγικής δραστηριότητας μιας επιχείρησης. Οι κινητήριες αρχές είναι η αλληλεγγύη και η συμμετοχή (ένα μέλος μία ψήφος) των μελών της, είτε αυτά είναι παραγωγοί, χρήστες ή καταναλωτές, διαπνεόμενες από μια περήφανη ανεξαρτησία και έναν σκοπό που αφορά τους πολίτες»³⁹.

Σήμερα στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κοινωνική οικονομία αναφέρεται ότι περιλαμβάνει: «Συνεταιρισμούς, εταιρείες αλληλοβοήθειας, μη κερδοσκοπικούς συλλόγους, ιδρύματα και κοινωνικές επιχειρήσεις, παρέχοντας ένα ευρύ φάσμα προϊόντων και υπηρεσιών...[χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι] τα άτομα συνευρίσκονται για να διαμορφώνουν δομές για να προωθήσουν το συμφέρον τους ή το γενικό δημόσιο συμφέρον...Η βάση αυτών των δομών είναι η συμμετοχή των μελών και η αλληλεγγύη...[χαρακτηρίζονται] από την έντονη προσωπική συμμετοχή των μελών στη διοίκηση της επιχείρησης και από την απουσία επιδίωξης κέρδους με στόχο την αμοιβή των εταίρων κεφαλαίου...από την δημοκρατική λειτουργία, την αλληλεγγύη μεταξύ των μελών...Επίσης συνεισφέρουν στην υλοποίηση σημαντικών στόχων της κοινότητας, ιδιαίτερα στους τομείς της απασχόλησης, της κοινωνικής συνοχής, της περιφερειακής και αγροτικής ανάπτυξης,

---

³⁷ Ντούλια Θ., *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Μια δυναμική προοπτική ενάντια στην οικονομική κρίση*, Εκδόσεις Οσελότος, Αθήνα, 2015, σ. 30.

³⁸ Άρθρο 1 παρ. 1 του Ν. 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ 216/Α/2011).

³⁹ Γεώργιος Κ. (επιμ.), ό.π., σ.21.

της προστασίας του περιβάλλοντος, την προστασία των καταναλωτών και τις πολιτικές κοινωνικής προστασίας»⁴⁰.

Ενώ ο επίσημος ορισμός της κοινωνικής οικονομίας όπως παρουσιάστηκε στην έκθεση του 2012 αναφέρει: «Το σύνολο των ιδιωτικών, επίσημα οργανωμένων επιχειρήσεων, με αυτόνομη λήψη αποφάσεων και ελεύθερη συμμετοχή, οι οποίες δημιουργήθηκαν για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των μελών τους μέσω της αγοράς με την παραγωγή αγαθών και την παροχή υπηρεσιών, ασφάλισης και χρηματοδότησης, όπου η λήψη αποφάσεων και η τυχόν διανομή κερδών ή πλεονασμάτων μεταξύ των μελών δεν συνδέονται άμεσα με το κεφάλαιο ή τις εισφορές των μελών, κάθε ένα εκ των οποίων έχει μία ψήφο, ή όπου εν πάση περιπτώσει οι αποφάσεις λαμβάνονται μέσα από δημοκρατικές, συμμετοχικές διαδικασίες. Η κοινωνική οικονομία περιλαμβάνει επίσης ιδιωτικές επίσημα οργανωμένες οντότητες με αυτόνομη λήψη αποφάσεων και ελεύθερη συμμετοχή που παράγουν μη εμπορεύσιμες υπηρεσίες για νοικοκυριά και των οποίων τα τυχόν πλεονάσματα δεν μπορούν να ιδιοποιηθούν από τους οικονομικούς φορείς που τις δημιουργούν, τις ελέγχουν ή τις χρηματοδοτούν»⁴¹.

Με τους ορισμούς αυτούς επιχειρείται να δοθούν σαφή όρια σε φορείς του ενδιαμέσου χώρου μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, όμως έχει γίνει αντιληπτό ότι υπάρχουν κοινοί χώροι ή κοινά χαρακτηριστικά ανάμεσα στους φορείς της κοινωνικής οικονομίας και του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, μια «γκρίζα ζώνη»⁴², στην οποία ο διαχωρισμός αυτός είναι ιδιαίτερα δύσκολος. Για το λόγο αυτό έχουν τεθεί ορισμένα κριτήρια για την καλύτερη ταξινόμηση ενός τέτοιου φορέα, όπως: α) η δημοκρατική διοίκηση, με την εκλογή της διοίκησης με δημοκρατικό τρόπο, β) η χρηματοδότηση, αν το μεγαλύτερο μέρος της εισφέρεται από το δημόσιο ή φορείς του δημοσίου τότε δεν ανήκει στην κοινωνική οικονομία και γ) ο οικονομικός στόχος, δεν επιδιώκεται η συσσώρευση κέρδους, αλλά μέσα από τη συνεργασία προκύπτουν κοινωνικά οφέλη.

1.5 Αλληλέγγυα Οικονομία

---

⁴⁰ https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en, πρόσβαση στις 07-07-2018.

⁴¹ CIRIEC, *Πρόσφατες εξελίξεις της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνοπτική Παρουσίαση*, Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2016, σ. 11.

⁴² Κλήμη – Καμινάρη Ο., ό.π., σ. 54.

Με τον ορισμό της κοινωνικής οικονομίας ταυτίζεται και ο όρος αλληλέγγυα οικονομία, αλλά με πιο έντονη την πολιτική διάσταση⁴³. Στην Ελλάδα η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία ορίζεται ως «το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον»⁴⁴.

Η αλληλέγγυα οικονομία⁴⁵ αναζητά την αλλαγή ολόκληρου του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος και θέτει ένα διαφορετικό παράδειγμα ανάπτυξης που βασίζεται στις αρχές της αλληλέγγυας οικονομίας. Επιδιώκει το μετασχηματισμό του νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού συστήματος, δηλαδή τη μετάβαση από το σύστημα που καθιστά ως προτεραιότητα την μεγιστοποίηση του κέρδους και την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη σε ένα άλλο που θέτει τον άνθρωπο και το περιβάλλον ως πυρήνα του. Ως εναλλακτικό οικονομικό σύστημα περιλαμβάνει τόσο τον ιδιωτικό, το δημόσιο και τον τρίτο τομέα.

Η αλληλέγγυα οικονομία αναζητά τον επαναπροσανατολισμό του κράτους, των πολιτικών, του εμπορίου, της παραγωγής, της αναδιανομής, της κατανάλωσης, των επενδύσεων και των ιδιοκτησιακών δομών προς την εξυπηρέτηση της ευημερίας του ανθρώπου και του περιβάλλοντος. Επίσης είναι εδραιωμένη στην συμμετοχική δημοκρατία και προάγει μια νέα οπτική για την οικονομία. Μια οικονομία που θέτει τον άνθρωπο στο κέντρο του συστήματος, μια οικονομία που δίνει έμφαση στους δεσμούς παρά στα αγαθά. Αυτό που διακρίνει την αλληλέγγυα οικονομία από άλλα

---

⁴³ Με έντονη την πολιτική διάσταση συναντάμε την Αλληλέγγυα Οικονομία στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Μάλιστα, ο βραζιλιάνος Euclides André Mance είναι από τους βασικούς θεωρητικούς της αλληλέγγυας οικονομίας και της Φιλοσοφίας της Απελευθέρωσης στη Λατινική Αμερική. Ο ίδιος αναφέρει: «Από τη δική μας οπτική, η αλληλέγγυα οικονομία είναι μια στρατηγική οικονομικής απελευθέρωσης των λαϊκών τάξεων, αλλά και των ανθρώπινων κοινωνιών στο σύνολό τους, που χρησιμοποιεί ως σημείο αναφοράς την έννοια «καλή ζωή» (buen vivir) προκειμένου οι δημόσιες και ιδιωτικές ελευθερίες να ασκούνται με ηθική. Η οπτική αυτή κατανοεί την αλληλέγγυα οικονομία ως έναν τρόπο ζωής, ως ένα οικονομικό σύστημα υπό κατασκευή, ως τον άξονα της πάλης για να εξαλειφθεί η εκμετάλλευση και η κυριαρχία της οικονομίας ώστε να οικοδομηθεί μια νέα κοινωνία, οικολογικά βιώσιμη, οικονομικά δίκαιη, πολιτικά δημοκρατική που ανασχηματίζεται βήμα-βήμα βασισμένη στον διαπολιτισμικό διάλογο». Πηγή: <https://enthemata.wordpress.com/2015/06/07/mance/>, πρόσβαση 24-11-2018. Επίσης βλ. Davranche G. (επιμ.), Αυτοδιαχείριση, Μια ιδέα πάντα επίκαιρη, Εκδ. Οι εκδόσεις των συναδέλφων, Αθήνα, 2014, σ.σ. 53-60, 70-75.

⁴⁴ Άρθρο 2, παρ. 1 του Ν. 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 205/Α/2016).

⁴⁵ RIPESS, *Differences and Convergences in Social Solidarity Economy Concepts, Definitions and Frameworks*, 5th International Meeting on Social Solidarity Economy, Philippines, October 15-18, 2013.

κοινωνικά κινήματα του παρελθόντος είναι ότι καθίσταται πλουραλιστική στην προσέγγισή της και βασίζεται σε συγκεκριμένες πρακτικές που είναι αρκετά παλιές.

Οι σύγχρονες δραστηριότητες που περιλαμβάνει έχουν σκοπό την ανάπτυξη βιώσιμων ατομικών και συλλογικών κοινωνικών συνθηκών, οργανώσεις που αναπτύσσουν αειφόρο και βιώσιμη δραστηριότητα και πρακτικές που αναπτύσσουν μορφές ανταλλαγής με σεβασμό σε ποιοτικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς κανόνες. Μερικές από αυτές τις πρακτικές έχουν και διεθνή διάσταση, όπως το ισοδίκαιο ή εναλλακτικό εμπόριο. Στην αλληλέγγυα οικονομία ακόμη εντάσσονται και πρακτικές για τη δημιουργία μιας εναλλακτικής αγοράς εκτός της επίσημης με εμπορευματικό ή μη χαρακτήρα, όπως τα τοπικά συστήματα ανταλλαγών, δίκτυα ανταλλαγών γνώσεων και τα άμεσα δίκτυα παραγωγών – καταναλωτών. Αυτές οι οργανώσεις ή πρακτικές δεν έχουν συγκεκριμένους πόρους και δεν λειτουργούν με συγκεκριμένες νομικές μορφές.

Η αλληλέγγυα οικονομία ορίζεται «ως ο τόπος (δημόσιος ή κοινός μικροχώρος) δια-μεσολάβησης ανάμεσα σε διάφορες μορφές εργασίας (συνδυασμός εθελοντικής και μισθωτής), οικονομίας (συνδυασμός διαφορετικών οικονομικών αρχών και τύπων οικονομικών οργανώσεων) και παραγωγής (συνδυασμός εκδοχών εμπορευματικών, μη εμπορευματικών και μη εγχρήματων) αλλά και χρησιμότητας (ατομικής, συλλογικής, κρατικής ή δημόσιας υπηρεσίας ή και κοινωνικής, του τρίτου τομέα)»⁴⁶. Από τον ορισμό αυτό, που είναι βασισμένος στη γαλλική ακαδημαϊκή προσέγγιση, προκύπτει ότι βασικό στοιχείο της αλληλέγγυας οικονομίας δεν είναι η ένωση προσώπων, δηλαδή οι νομικοί τύποι λειτουργίας, βασικό στοιχείο που τη διαφοροποιεί και από την κοινωνική οικονομία.

Πιο συγκεκριμένα, η αλληλέγγυα οικονομία βασίζεται στις ακόλουθες βασικές αρχές⁴⁷:

Α) η πρώτη αποσκοπεί στην επικαιροποίηση των πρακτικών αμοιβαιότητας στο πλαίσιο της οικονομικής οργάνωσης, με σκοπό να συμπληρώσει τη αναδιανομή μέσω των δημοσίων θεσμών – υπηρεσιών και την ανταλλαγή μέσω μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Η αμοιβαιότητα εξασφαλίζει δύο στόχους: έναν οικονομικό, με τη δημιουργία τοπικής απασχόλησης ή παραγωγικών δραστηριοτήτων, και έναν κοινωνικής δικαιοσύνης, με την ισοδίκαιη κατανομή των πόρων και τη

⁴⁶ Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., *ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας, Γ' έκδοση, οι εκδόσεις των συναδέλφων, ΑΘΗΝΑ, 2014, σ.σ. 29-31.

⁴⁷ Ο.π., σ.σ. 31-33.

δημιουργία σχέσεων αλληλεγγύης. Αποδεικνύεται έτσι ότι η αλληλέγγυα οικονομία δεν αποσκοπεί τόσο στην ικανοποίηση των οικονομικών αναγκών όσο στην δημιουργία βιώσιμων κοινωνικών συνθηκών.

Β) η άλλη αρχή έχει πολιτικό στόχο και αποσκοπεί στη δημιουργία τοπικών δημοσίων ή κοινών χώρων εγγύτητας, μέσω συλλογικών ιδιωτικών και συμμετοχικών πρωτοβουλιών, που δεν αποσκοπούν στο κέρδος. Μέσα σε αυτό τον κοινό χώρο η αλληλέγγυα οικονομία στην άτυπη μορφή της, κατά ορισμένους θεωρητικούς, φέρει κοινωνικό – κινηματικά και αντικαπιταλιστικά και αντικρατιστικά χαρακτηριστικά, συστήνοντας «πραγματικές εξεγερσιακές αντιεξουσίες» που έρχονται σε ρήξη με την τεχνο-οικονομική δομή και διακυβέρνηση, θέτοντας την αλληλεγγύη ως κινητήρια δύναμη των κοινωνικών κινημάτων.

Οι οργανώσεις που συγκεντρώνει θεωρούνται εναλλακτικές, είτε γιατί εγκαθιδρύουν νέες κοινωνικές σχέσεις, είτε εξαιτίας των δράσεων που αναλαμβάνουν. Στην περίπτωση της κοινωνικής οικονομίας, οι δρώντες θέτουν από κοινού την εργασία, το χρόνο, τα εργαλεία και το χρήμα, ενώ στην περίπτωση της αλληλέγγυας οικονομίας δημιουργείται ή ενισχύεται σε τοπικό επίπεδο η κοινωνική συνοχή και οι δεσμοί. Η αλληλέγγυα οικονομία αποσκοπεί στο να εξυπηρετήσει το γενικό συμφέρον και όχι μόνο το συμφέρον των μελών της, όπως η κοινωνική οικονομία, αν και πολλές φορές αυτά συμπίπτουν ή συνδυάζονται.

Έτσι πολλές δράσεις εμπίπτουν στην αλληλέγγυα οικονομία λόγω του τύπου και του είδους τους, όπως οι υπηρεσίες εγγύτητας, και στην κοινωνική οικονομία λόγω της νομικής τους φύσης. Ωστόσο, η κοινωνική οικονομία διαθέτει περισσότερο οικονομική παρά πολιτική διάσταση, σε αντίθεση με την αλληλέγγυα οικονομία. Όμως η ύπαρξη νομικής προσωπικότητας που εμπίπτει στην κοινωνική οικονομία δεν συνεπάγεται και αναγκαστικά ότι υιοθετούνται και οι αξίες της αλληλέγγυας οικονομίας, έτσι μια τράπεζα δεν αρκεί να είναι συνεταιριστική για να είναι αλληλέγγυα.

1.6 Σκοπός, Αρχές και Χαρακτηριστικά της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Οι φορείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας παρέχουν υπηρεσίες και προϊόντα, που ανταποκρίνονται αποτελεσματικότερα στις ανάγκες της κοινωνίας, συμβάλλοντας στην καταπολέμηση της ανεργίας, στην κινητοποίηση του κοινωνικού

κεφαλαίου, στην κοινωνική και οικονομική ένταξη των ευπαθών ομάδων, στην κοινωνική συνοχή και στην τοπική ανάπτυξη.

Οι σκοποί της κοινωνικής οικονομίας⁴⁸ σύμφωνα με ευρωπαϊκές μελέτες είναι οι ακόλουθοι:

- Δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, είτε μέσω των υφιστάμενων είτε μέσω νέων πηγών απασχόλησης.
- Καλύπτει κοινωνικές ανάγκες που δεν μπορεί να καλύψει το κράτος και ο ιδιωτικός τομέας.
- Ανταποκρίνεται στις αλλαγές των τοπικών αναγκών εξισορροπώντας την προσφορά και τη ζήτηση.
- Συντελεί στην ενίσχυση της κατανάλωσης και των εισοδημάτων.
- Συμβάλει στην επαγγελματική ένταξη διαφόρων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.
- Δημιουργεί το τοπικό «κοινωνικό κεφάλαιο».
- Συντελεί στην κινητοποίηση των τοπικών θεσμών και των πολιτών αποσκοπώντας στη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης.
- Ενισχύει την κοινωνική συνοχή και τον κοινωνικό ιστό σε τοπικό επίπεδο.
- Αποσκοπεί και συμβάλλει στη μείωση των γεωγραφικών ανισοτήτων.

Οι αρχές⁴⁹ του τομέα της Κ.Α.Λ.Ο. αφορούν κατά κύριο λόγο στον εξανθρωπισμό της κοινωνίας, στη δημοκρατικοποίηση, οικολογικοποίηση και κοινωνικοποίηση της οικονομίας, στην αμοιβαιότητα ως προς την εργασία, το χρόνο, τα εργαλεία και το χρήμα, στην αλληλεγγύη μέσω της ενίσχυσης των κοινωνικών και προσωπικών δεσμών των μελών της τοπικής κοινωνίας, στην αναδιανομή μέσω της πρόσβασης στην εργασία και στην τοπική ανάπτυξη.

Όσοι ερευνούν τον τομέα χαρακτηρίζουν την Κ.Α.Λ.Ο. ως μια οικονομία των αναγκών που αποσκοπεί στην ποιότητα ζωής, στην ανάπτυξη των ανθρωπίνων σχέσεων, στην αξιοποίηση του φυσικού και κοινωνικού κεφαλαίου, στη βιώσιμη ανάπτυξη και την οικολογική συνείδηση, βασιζόμενη στον κοινωνικό έλεγχο και τον κοινωνικό αντίκτυπο.

Σύμφωνα με το Χάρτη Αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας, που προωθείται από τη Μόνιμη Διάσκεψη Ευρωπαϊκών Συνεταιρισμών, Εταιρειών Αλληλασφάλισης,

---

⁴⁸ Ντούλια Θ., ό.π., σ. 39.

⁴⁹ Ο.π., σ. 40.

Ενώσεων και Ιδρυμάτων (CEP-CMAF), οι αρχές που αναφέρουν οι ίδιες οι οργανώσεις της είναι οι εξής⁵⁰:

1. η άσκηση δημοκρατικού ελέγχου από τα μέλη των οργανώσεων
2. ο συνδυασμός των συμφερόντων των μελών και των χρηστών
3. η εφαρμογή των αρχών της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας
4. η αυτόνομη διαχείριση και ανεξαρτησία από τις δημόσιες αρχές
5. η χρήση των πλεονασμάτων με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη, την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών ή του κοινού συμφέροντος.

Η κοινωνική οικονομία έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτά της καπιταλιστικής και της κρατικοσοσιαλιστικής οικονομίας και μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα⁵¹:

- Προέχει ο άνθρωπος και όχι το κέρδος.
- Οι προτεραιότητες του τοπικού πληθυσμού είναι αυτόνομες και καθορίζονται από τους ίδιους.
- Αντιμετωπίζει τον αποκλεισμό των ευπαθών ομάδων.
- Δημιουργεί δυνατότητα συνεχούς απασχόλησης.
- Καλύπτει ανάγκες που δεν καλύπτει ούτε το κράτος, ούτε η αγορά.
- Αναπτύσσεται με βάση την τοπική κοινότητα και τις ανάγκες της.
- Αναπτύσσει συλλογικά αλληλέγγυα εγχειρήματα.
- Η αυτοδιαχείριση των δραστηριοτήτων.
- Αναπτύσσονται από τα μέλη εθελοντικές δράσεις με σκοπό την συμμετοχή σε συλλογικές επιχειρηματικές δραστηριότητες (συνδυασμός μισθωτής και εθελοντικής εργασίας).

1.7 Το Παράδειγμα Μοντραγκόν

Μετά τον εμφύλιο πόλεμο στην Ισπανία (1936-1939), στην περιοχή του Μοντραγκόν, ο ιερέας Jose Maria Arizmendiarieta⁵² προσπαθώντας να βοηθήσει την ενορία του να ξεφύγει από τη δεινή οικονομική κατάσταση που βρισκόταν, προσπάθησε να πείσει τους τοπικούς επιχειρηματίες να επιτρέψουν τη συμμετοχή των εργατών στο κεφάλαιο και στην διεύθυνση της επιχείρησης. Η απόρριψη τον οδήγησε στο να

---

⁵⁰ Ο.π., σ. 45.

⁵¹ Ο.π., σ. 40.

⁵² Ντάσιος Ν., «Η συμβολή του τρίτου τομέα στην τοπική ανάπτυξη», στο Γ. Γέωργας (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία, Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εκδ. Εναλλακτικές Εκδόσεις – ΔΟΚΙΜΙΟ 20, Αθήνα, 2013, σ.σ. 190-193.

στραφεί σε επιχειρήσεις που θα είχαν μια διαφορετική σχέση κεφαλαίου – εργασίας. Το 1943 ίδρυσε την Επαγγελματική Σχολή, με σκοπό την κατάρτιση των νέων, προκειμένου να αποκτήσουν τα εφόδια για την είσοδό τους στην εργασία.

Πέντε από τους μαθητές του εξαγόρασαν το 1956 μια επιχείρηση που κατασκεύαζε φούρνους και θερμάστρες πετρελαίου. Με τη μεταφορά της έδρας της στο Μοντραγκόν, ίδρυσαν την πρώτη συνεταιριστική επιχείρηση με το όνομα ULGOR⁵³. Στη συνέχεια το 1958 ιδρύθηκε ο καταναλωτικός συνεταιρισμός «San Jose», που προσπαθούσε να ενισχύσει την αγοραστική δύναμη των συνεταιρισμένων εργατών. Ωστόσο, για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της χρηματοδότησης και της πρόσβασης στην αγορά κεφαλαίου, προέβησαν στην ίδρυση ταμειυτηρίου, που ονομάστηκε Caja Laboral. Το ταμειυτήριο αυτό διαχειριζόταν αποτελεσματικότερα τις αποταμιεύσεις των εργατών και διοχέτευε τους πόρους στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών⁵⁴.

Επόμενη ενέργεια ήταν η ίδρυση της Lagun – Aro προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες του πληθυσμού στους τομείς υγείας, πρόληψης και ασφάλειας, καθώς η κυβέρνηση της Ισπανίας εξαιρούσε τους εργαζόμενους σε συνεταιρισμούς από το γενικό καθεστώς κοινωνικής ασφάλισης. Σημαντική υπήρξε η ίδρυση του συνεταιρισμού Eroski, μέσα από συγχώνευση μικρότερων τοπικών καταναλωτικών συνεταιρισμών, που αργότερα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην ίδρυση και την πορεία του Mondragon Corporation Cooperativa⁵⁵. Την δεκαετία του 1970 ιδρύθηκε επίσης το κέντρο έρευνας IKERLAN, με σκοπό την δημιουργία τεχνολογικής γνώσης⁵⁶ και εφαρμογής της στη βιομηχανία και το OTOROLA, που αποτέλεσε εκπαιδευτικό κέντρο παροχής γνώσης για συνεταιριστικά θέματα στους διευθυντές των συνεταιρισμών.

Τη θετική πορεία της ανάπτυξης και λειτουργίας των συνεταιρισμών ανέκοψε η οικονομική κρίση του 1980. Σε ευνοϊκή θέση βρέθηκαν μόνο όσοι συνεταιρισμοί είχαν ακολουθήσει εξαγωγική πολιτική. Ωστόσο, πολλές από τις συνεταιριστικές

---

⁵³ Σήμερα ονομάζεται FAGOR Electrodomesticos.

⁵⁴ Η διοχέτευση των πόρων στους συνεταιρισμούς πραγματοποιείτο από το τμήμα επιχειρήσεων που λειτουργούσε εντός του ταμειυτηρίου. Σκοπός του Τμήματος αυτού ήταν η εκπόνηση μελετών για τη δημιουργία νέων συνεταιρισμών, τη χρηματοδότησή τους και τη στήριξη των ήδη ιδρυθέντων.

⁵⁵ Το μεγαλύτερο και πιο επιτυχημένο δίκτυο συνεταιρισμών παγκοσμίως, γνωστή ως Συνεταιριστική Επιχείρηση του Μοντραγκόν.

⁵⁶ Επίσης, την δεκαετία του 1990 ιδρύθηκαν μια σειρά από πανεπιστημιακά ιδρύματα, με σκοπό την εκπαιδευτική και επαγγελματική κατάρτιση του πληθυσμού του Μοντραγκόν όπως το Πανεπιστήμιο Μοντραγκόν, η Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και η Σχολή Επιχειρησιακών Σπουδών.

επιχειρήσεις του Μοντραγκόν βγήκαν αλώβητες ακολουθώντας τις ακόλουθες πολιτικές⁵⁷:

- Κεφαλαιοποίηση των αποτελεσμάτων. Με τον τρόπο αυτό επιτράπηκε η ενίσχυση των ιδίων κεφαλαίων και επομένως η αντίσταση σε καταστάσεις οικονομικής κρίσης.
- Αναδιανομή των αποτελεσμάτων⁵⁸. Με τον τρόπο αυτό γινόταν αναδιανομή των αποτελεσμάτων στον ίδιο τοπικό όμιλο μεταφέροντας κεφάλαια όσων βρίσκονταν σε καλή κατάσταση σε συνεταιρισμούς που είχαν πληγεί από την κρίση.
- Ημερολογιακή ευελιξία. Πρόκειται για την δυνατότητα προσαρμογής του εργασιακού ημερολογίου με βάση το πραγματικό φόρτο εργασίας κατά τη διάρκεια του έτους.
- Επανατοποθετήσεις. Οι εργαζόμενοι στους συνεταιρισμούς που πλεόναζαν σε έναν συνεταιρισμό μπορούσαν είτε προσωρινά είτε οριστικά να καταλάβουν θέση σε άλλο συνεταιρισμό.
- Μισθολογική πολιτική. Ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την οικονομική κατάσταση του συνεταιρισμού, δηλαδή μπορούσαν να μειώνουν τις αμοιβές των εργαζομένων.
- Η παρουσία της Caja Laboral. Δηλαδή η δυνατότητα αυτοχρηματοδότησης αποτέλεσε εργαλείο για την επίλυση των προβλημάτων, που δημιούργησε η οικονομική κρίση. Μέσω του ταμιευτηρίου αυτού χορηγήθηκαν δάνεια με χαμηλό ή και με μηδενικό τόκο, χαρίζοντας τμήμα ή και ολόκληρο το χρέος, με βάση Σχεδίων Βιωσιμότητας, που δικαιολογούσαν οποιοδήποτε μέτρο λαμβανόταν.

Την δεκαετία του 1980 αναπτύχθηκαν άλλοι δέκα όμιλοι του ίδιου χαρακτήρα με την Ularco, υποδεικνύοντας την σημασία και την αναγκαιότητα των οργανισμών, που συνδέουν περισσότερους συνεταιρισμούς, να δρουν ενιαία. Με την είσοδο της Ισπανίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα⁵⁹ πραγματοποιήθηκαν μελέτες και συζητήσεις σχετικά με την ανάπτυξη ενός οργανισμού που θα μπορούσε να

---

⁵⁷ Μπιρλιράκης Β., «Το κάλεσμα του Μοντραγκόν, Η ζωή και η σκέψη του Jose Maria Arizmendieta» στο Τσομπάνογλου Γ., *Η ανάδυση της Κοινωνικής Οικονομίας, Ο δρόμος της βιώσιμης απασχόλησης σε μια Ευρώπη ενεργών πολιτών*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2008, σ.σ. 47-49.

⁵⁸ Τα μέτρα αυτά λαμβάνονταν πάντα με αποφάσεις των Γενικών Συνελεύσεων, με την παρουσία όλων των μελών και ψηφοφορίας και με βάση την αρχή ένας εργαζόμενος – μία ψήφος.

⁵⁹ CICOPA, *Συνεταιρισμοί & κοινωνική οικονομία για την Ελλάδα*, ILO, Σεπτέμβριο 2013, σ.σ. 44-45.

εξυπηρετήσει με αποτελεσματικότερο τρόπο τις απαιτήσεις της εποχής με βάση τις αρχές των συνεταιρισμών.

Καταλήγοντας, βασικό χαρακτηριστικό του παραδείγματος του Μοντραγκόν είναι ότι «παράγει πλούτο και θέσεις εργασίας»⁶⁰ σε όλα τα επίπεδα, τοπικό, περιφερειακό και εθνικό. Εξίσου καθοριστικής σημασίας είναι ότι δημιουργεί ισότητα και όχι ανισότητα μεταξύ των εργαζομένων, καθώς παρατηρείται απουσία ταξικών διαφορών, αφού η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού ανήκει στην ευκατάστατη μεσαία τάξη⁶¹. Επίσης, δημιούργησε εργατικές κοινότητες⁶² και συνδύασε «τη συλλογική ιδιοκτησία με τα κίνητρα που απορρέουν από την ατομική ιδιοκτησία»⁶³ εκμεταλλευόμενη τη συλλογική και ατομική φύση των ανθρώπων. Διαμορφώθηκε, «μία εργατοκεντρική και ανθρωποκεντρική κουλτούρα»⁶⁴ μέσω των συνεταιρισμών, όπου ο εργαζόμενος ήταν και επιχειρηματίας, στα πλαίσια μιας δημοκρατικής κοινότητας⁶⁵. Το υψηλό επίπεδο κατάρτισης και επιχειρηματικότητας τους βοήθησε να κατανοήσουν την ανάγκη για επέκταση και διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων τους αλλά και την ανάγκη για προσαρμοστικότητα στο οικονομικό περιβάλλον που λειτουργούσαν.

1.8 Συναφείς έννοιες με την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία με τις οποίες διασταυρώνεται ή επικαλύπτεται αλλά δεν ταυτίζεται

1.8.1 Ο τρίτος τομέας.

Ο Τρίτος Τομέας διαθέτει μια διττή υπόσταση, από την μία πλευρά «είναι το αποτέλεσμα σύνθετης και μακροχρόνιας εξελικτικής πολιτισμικής διαδικασίας και ως φαινόμενο συντίθεται εν μέρει από θεμελιώδεις και προαιώνιες εκφράσεις της ανθρώπινης ατομικής και συλλογικής συμπεριφοράς»⁶⁶. Δηλαδή οι οργανώσεις και οι

---

⁶⁰ Μπιρλιράκης Β., ό.π., σ. 53.

⁶¹ Ο.π., σ. 54.

⁶² Οι κοινωνικοί επιστήμονες που ασχολούνται με την αυτοδιαχείριση θεωρούν τις αυτοδιαχειριζόμενες συνεταιριστικές επιχειρήσεις του Μοντραγκόν ως μια από τις τρεις πρωτοποριακές μορφές αυτοδιαχείρισης. Οι άλλες δύο είναι η αυτοδιαχειριστική κοινοτική οργάνωση του Ισραήλ, τα λεγόμενα Κιμπούτς και το αυτοδιαχειριζόμενο σύστημα της Γιουγκοσλαβίας, βλ. στο Νικολάου – Σμοκοβίτη Λ., *Νέοι Θεσμοί στις εργασιακές σχέσεις, Συμμετοχή και αυτοδιαχείριση*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1987, σ.σ. 43,46-49.

⁶³ Μπιρλιράκης Β., ό.π., σ. 52.

⁶⁴ Ο.π., σ. 53.

⁶⁵ Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο συνεταιρισμός του Μοντραγκόν αναπτύχθηκε στη χώρα των Βάσκων, που διεκδικεί την αυτονομία της απέναντι στην εξουσία της Ισπανίας. Βλ. Λάμπρος Κ., ό.π., σ. 32.

⁶⁶ Ζάννης Π., σ.σ. 43-44.

θεσμοί που περιλαμβάνει προϋπήρχαν σε άλλες συλλογικές ή ατομικές πρακτικές της ανθρώπινης ιστορίας, όπως ο εθελοντισμός, η φιλανθρωπία και η μη κερδοσκοπική οργάνωση.

Από την άλλη πλευρά ο τομέας αυτός θεωρείται ως «κατασκευασμένη πραγματικότητα» που διαμορφώθηκε από την επιτροπή Fuller το 1968 στις Η.Π.Α., με σκοπό να μελετήσει τις οργανώσεις που χαρακτηρίζονταν ως κοινωνικές, δηλαδή δεν αποσκοπούσαν στο κέρδος και απαλλάσσονταν από φόρους σύμφωνα με τον φορολογικό κώδικα της Αμερικής. Από τη μελέτη αυτή διαπιστώθηκε ότι λειτουργούσαν ετερογενείς και πολυποικίλες οργανώσεις που κάλυπταν ανάγκες που δεν μπορούσαν να αντιμετωπισθούν από το κράτος, την αγορά ή συγγενικά δίκτυα.

Σύμφωνα με τον ορισμό τους Levitt⁶⁷ «Ο Τρίτος Τομέας αναφέρεται σε οργανώσεις που μπορεί να είναι αντιδιαμετρικά διαφορετικές μεταξύ τους, καλύπτει ένα τεράστιο φάσμα οργανώσεων που δραστηριοποιούνται σε πεδία που η αγορά και το κράτος είτε δε δραστηριοποιούνται αρκετά συχνά είτε αρκετά αποτελεσματικά ή δεν δραστηριοποιούνται καθόλου»⁶⁸. Στις Η.Π.Α. ταυτίζεται με τον μη κερδοσκοπικό – μη κυβερνητικό τομέα. Οι κύριες νομικές μορφές είναι τα σωματεία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, οι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρίες, τα κοινωφελή ιδρύματα και άλλες νομικές μορφές με κοινά χαρακτηριστικά τον κοινωνικό χαρακτήρα και την μη διανομή των κερδών στα μέλη ή μη μέλη τους.

Ο θεωρητικός J. Rifkin⁶⁹ αναφέρει ότι τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη υπάρχει «μια ζωή πέρα από την αγορά», ένα «αντίδοτο στον υλισμό» και αποτελεί ένα τρίτο τομέα, που καλύπτει ποικιλία υπηρεσιών και δραστηριοτήτων και στηρίζεται στους κοινοτικούς δεσμούς⁷⁰. «Με βάση τις ενώσεις, υποστηρίζει τη μεγαλύτερη αναδιανομή των κερδών του εμπορευματικού τομέα προς όφελος του τοπικού και αλληλέγγυου τρίτου τομέα, ο οποίος καλείται να διαδραματίσει ρόλο συμπληρωματικό προς το κράτος, συμψηφίζοντας και ρυθμίζοντας τις συνέπειες του ιδιωτικού τομέα της παραγωγής»⁷¹.

---

⁶⁷ Εκφραστής των αιτημάτων της νέας αριστεράς στις ΗΠΑ έναντι του κράτους και της κερδοσκοπίας της αγοράς.

⁶⁸ Ζάννης Π., ό.π., σ. 26.

⁶⁹ Ο J. Rifkin είναι σύμβουλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 2000, έχει επίσης υπηρετήσει ως μη αμειβόμενος σύμβουλος της ηγεσίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των αρχηγών κρατών της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων η καγκελάρια Ανγκελα Μέρκελ της Γερμανίας, σε θέματα που αφορούν την οικονομία, την αλλαγή του κλίματος και την ενεργειακή ασφάλεια.

⁷⁰ Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., ό.π., σ. 93.

⁷¹ Ο.π., σ. 93, υποσημείωση 63.

Στη Ευρώπη όμως, η έκφραση του τρίτου τομέα πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Ντελέρ, που αναζητούσε έναν πειραματικό παραγωγικό τομέα, ο οποίος θα εκπήγαζε από πρωτοβουλίες «εκ των κάτω»⁷². Το μέγεθός του επρόκειτο να είναι μικρό, θα ήταν αποκεντρωμένος και δημοκρατικά οργανωμένος, αποσκοπώντας στην ικανοποίηση νέων κοινωνικών αναγκών που δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, και θα ήταν διακριτός από αυτούς.

Ωστόσο, ο όρος τρίτος τομέας⁷³ επισημοποιήθηκε σε μια έκθεση του Γάλλου οικονομολόγου Lipietz για το Υπουργείο Απασχόλησης και Αλληλεγγύης το 1998. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή ο τρίτος τομέας «θα μπορούσε να αποτελέσει, υπό την προϋπόθεση της εκπλήρωσης ορισμένων όρων κοινωνικής και οικολογικής ωφέλειας, αντικείμενο ενός ξεχωριστού σήματος (Label), που θα έδινε το δικαίωμα, πέρα από τη διαφορετικότητα των οργανώσεων και των καταστατικών – σκοπών τους, σε μερικά φορολογικά και κοινωνικά πλεονεκτήματα»⁷⁴.

Για τον Lipietz ο τομέας αυτός ανήκει στην αλληλέγγυα οικονομία, στο βαθμό που η αλληλέγγυα οικονομία απαντά στο ερώτημα «στο όνομα τίνος το κάνουμε;» (το νόημα, δηλαδή, η λογική και οι αξίες της δραστηριότητας)⁷⁵, και η διαφορά της από την κοινωνική οικονομία, απαντά στο «πώς, υπό ποιο καθεστώς – καταστατικό και με ποιόν εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας το κάνουμε;»⁷⁶, ενώ ο τρίτος τομέας απαντά στο ερώτημα «τί κάνουμε που είναι τόσο διαφορετικό, ώστε να απαιτεί τη συγκρότηση ενός χωρικού τομέα που ορίζεται από έναν προσίδιο τρόπο ρύθμισης;»⁷⁷.

Ωστόσο, παραδοσιακά, ο τρίτος τομέας τοποθετείται μεταξύ της αγοράς και του κράτους και αποτελείται από δύο άλλους επιμέρους τομείς, τον μη κερδοσκοπικό ή εθελοντικό τομέα και τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Η διαφορά τους είναι ότι στον πρώτο τομέα ισχύει απαγόρευση διανομής κερδών, δηλαδή αποκλείονται οι συνεταιρισμοί και οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Ωστόσο, υπάρχουν και οι μελετητές⁷⁸

---

⁷² Ο.π., σ. 20, υποσημείωση 1.

⁷³ Διακρίνεται από το «τρίτο σύστημα», που διατυπώθηκε από την Επιτροπή της Ε.Ε. το 1997 και αναφέρεται σε συνεταιρισμούς, αλληλασφαλιστικές εταιρίες, σωματεία, ιδρύματα και τοπικές πρωτοβουλίες πολιτών για τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης σε σχέση με ανάγκες που δεν μπορούν να καλυφθούν από το κράτος και την αγορά, βλ. Ζάννης Π., ό.π., σ. 47.

⁷⁴ Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., ό.π., σ. 94, υποσημείωση 64.

⁷⁵ Ο.π., σ. 94 υποσημείωση 64.

⁷⁶ Ο.π., σ. 95 υποσημείωση 64.

⁷⁷ Ο.π., σ. 95 υποσημείωση 64.

⁷⁸ Η εναλλαγή στη χρήση των όρων «τρίτο σύστημα», «τρίτος τομέας» και «κοινωνική οικονομία» οφείλεται στον οργανισμό CIRIEC που εξομοίωσε τις τρεις έννοιες, θεωρώντας ότι ο μη

που ταυτίζουν την κοινωνική οικονομία με τον τρίτο τομέα, γιατί διαθέτουν κοινά χαρακτηριστικά, όπως η σταθερή τυπική δομή, η μη διανομή κερδών, ο εθελοντισμός, το δημόσιο όφελος και η αυτοδιαχείριση.

Σύμφωνα με τον Delor, το στοιχείο που διαχωρίζει την κοινωνική οικονομία από τον τρίτο τομέα είναι η έννοια της αλληλεγγύης για την πρώτη, η έννοια της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας για τον δεύτερο. Ωστόσο, η διαφορά αυτή μετά τον απόηχο του Μάη του 1968 εξασθένησε σε μεγάλο βαθμό.

Στη βιβλιογραφία ο τρίτος τομέας εμφανίζεται ως ουδέτερος όρος που αναφέρεται στους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς⁷⁹ που αναπτύχθηκαν μέσω διαφορετικών παραδόσεων στην Ευρώπη όπως, οι εταιρείες αλληλοβοήθειας, οι συνεταιρισμοί, τα σωματεία ή οι σύλλογοι, ιδρύματα και εθελοντικές οργανώσεις. Σύμφωνα με τους Evers και Laville⁸⁰, η έννοια του τρίτου τομέα ενοποιεί τους συνεταιρισμούς και τις εταιρείες αλληλοβοήθειας της κοινωνικής οικονομίας με τις εθελοντικές και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Αντίθετα, στις ΗΠΑ η κυρίαρχη αντίληψη είναι ότι οι συνεταιρισμοί και τα ταμεία αλληλοβοήθειας δεν εντάσσονται στον τρίτο τομέα, ο οποίος συνδέεται μόνο με τον μη κερδοσκοπικό (ιδρύματα και ενώσεις) ή τον εθελοντικό.

Άλλοι συγγραφείς που ταυτίζουν την έννοια του τρίτου τομέα με την κοινωνική οικονομία είναι ο Defourny και ο Develtere. Στο έργο τους «κοινωνική οικονομία:

κερδοσκοπικός χαρακτήρας των ΜΚΟ σε σχέση με τους συνεταιρισμούς δεν πρέπει να υπερεκτιμάται, επομένως δεν αποτελεί και σημαντικό παράγοντα για τη διαφοροποίηση των όρων αυτών, βλ. Ζάννης Π., ό.π., σ. 138.

⁷⁹ Ένας από τους ορισμούς που προσδίδεται στους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, είναι αυτός του Hall που ορίζει «Ένα σώμα ατόμων που ενώνονται για κάποιον από τους τρεις σκοπούς: (1) [Για να] εκτελέσουν δημόσια καθήκοντα που έχουν υπανατεθεί σε αυτό από το κράτος. (2) [Για] να εκτελέσουν δημόσια καθήκοντα για τα οποία υπάρχει ζήτηση που ούτε το κράτος ούτε οι κερδοσκοπικές οργανώσεις έχουν τη θέληση να ικανοποιήσουν. Η (3) [για] να επηρεάσουν τον προσανατολισμό μιας πολιτικής του κράτους, του κερδοσκοπικού τομέα, ή άλλων μη κερδοσκοπικών οργανισμών». Κατά το John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project τα κριτήρια⁷⁹ για να θεωρηθούν κάποιες οργανώσεις ότι ανήκουν στον μη κερδοσκοπικό τομέα είναι ότι πρέπει να διαθέτουν κάποιο είδος οργανωτικής μορφής, να είναι αυτοκυβερνώμενες, να μην διανέμουν τα κέρδη τους, να είναι ιδιωτικές και εθελοντικές. Παρόμοιο ορισμό υιοθετούν και τα Ηνωμένα Έθνη «Νομικές και κοινωνικές οντότητες δημιουργημένες με το σκοπό της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών και των οποίων η υπόσταση δεν τους επιτρέπει να καταστούν πηγή εισοδήματος, κέρδους ή άλλου οικονομικού οφέλους, για την μονάδα που τα ιδρύει, τα ελέγχει ή τα χρηματοδοτεί. Πρακτικά, οι δραστηριότητες τους δημιουργούν υποχρεωτικά είτε πλεονάσματα είτε ελλείμματα αλλά ότι πλεονάσματα ενδέχεται να έχουν δεν μπορούν να ιδιοποιηθούν από άλλες θεσμικές μονάδες», βλ. στο Γεώργιας Κ. (επιμ.), ό.π., σ.σ. 16-17. Σήμερα ο ορισμός πλαίσιο που προτείνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζει ως κριτήρια: την υποτυπώδη επίσημη-θεσμικά αναγνωρισμένη οντότητα, να μην διανέμει το κέρδος στα μέλη της ή μη μέλη της (μη κερδοσκοπική), την ανεξάρτητη λειτουργία από τις κρατικές αρχές, τα μέλη της διοίκησης να μην έχουν σκοπό το προσωπικό κέρδος, και να συμμετέχουν με κάποιο τρόπο στη δημόσια ζωή σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον, βλ. στο Ζάννης Π., ό.π., σ. 35.

⁸⁰ Evers A. & Laville J.L. (ed.), *The Third Sector in Europe*, Edward Elgar, 2004.

την παγκόσμια διαμόρφωση του τρίτου τομέα», παρουσιάζουν τα βασικά χαρακτηριστικά των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας/τρίτου τομέα και ορίζουν την κοινωνική οικονομία βάσει δύο προσεγγίσεων⁸¹, τη θεσμική που αφορά το νομικό καθεστώς των οργανώσεων⁸² και την κανονιστική που αφορά τις κοινές αρχές που διέπουν τη λειτουργία των διαφόρων οργανισμών που λειτουργούν στον τομέα αυτό. Πιο συγκεκριμένα ορίζουν ως κοινωνική οικονομία⁸³ όλες τις οικονομικές δραστηριότητες που υλοποιούνται από τις επιχειρήσεις, κατά κύριο λόγο συνεταιρισμούς, σωματεία/συνδέσμους και εταιρείες αλληλοβοήθειας, με βάση το σύνολο των παρακάτω αρχών:

- Θέτουν την υπηρεσία προς τα μέλη τους ή προς την κοινότητα πάνω από το κέρδος
- Διαθέτουν αυτόνομη διαχείριση
- Βασίζονται στη δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων
- Στηρίζονται στην πρωτοκαθεδρία των ανθρώπων και της εργασίας επί του κεφαλαίου στην διανομή των εσόδων.

Στην ταυτότητα των όρων πιστεύει και ο Kendall Jeremy που θεωρεί ότι οι οργανώσεις του τρίτου τομέα χαρακτηρίζονται⁸⁴ από την τυπικότητα, δηλαδή από τη σταθερή μορφή, την ανεξαρτησία, την αυτοκυβέρνηση, τη μη διανομή των κερδών, τον εθελοντισμό και το δημόσιο όφελος.

Έλληνες μελετητές επίσης, καθιστούν ισότιμους τους όρους και ορίζουν ότι «Η κοινωνική οικονομία ή τρίτος τομέας αποτελεί το χώρο της οικονομίας που βρίσκεται ανάμεσα στον Ιδιωτικό και το Δημόσιο τομέα της οικονομίας και στον οποίο διεξάγονται οικονομικές δραστηριότητες με οικονομικούς και κοινωνικούς σκοπούς και στόχους»⁸⁵. Ενώ σύμφωνα με τον Νικολόπουλο και τον Καπογιάννη «η κοινωνική ή αλληλέγγυα οικονομία (που εμπεριέχεται και διασταυρώνεται με τον Τρίτο τομέα, αλλά δεν ταυτίζεται) είναι η πληθυντική οικονομία (...) στην οποία αναπτύσσονται δραστηριότητες από συλλογικές πρωτοβουλίες ανθρώπων

---

⁸¹ Defourny J. & Develtere P., *The Social Economy: The Worldwide Making of a Third Sector*, Acco, 2009, σ.σ. 11-17 και στο Borzaga C. & Defourny J., eds., *The Emergence of Social Enterprise*, London and New York, Routledge, 2001, σ.σ. 1-18.

⁸² Διακρίνουν τρεις μεγάλες κατηγορίες: τους συνεταιρισμούς, τις αλληλοσφαιριστικές εταιρίες και τις διάφορες ενώσεις (associations) που εμφανίζονται με διάφορες νομικές μορφές σε όλες τις χώρες.

⁸³ Defourny J. & Develtere P., ό.π., σ.σ. 17 και Borzaga C. & Defourny J., eds., ό.π., σ. 7.

⁸⁴ Γεώργιας Κ.(επιμ.), ό.π., σ. 21.

⁸⁵ Ντούλια Θ., ό.π., σ.σ. 29-30.

(κοινότητες ή ομάδες) που παράγουν κοινά αγαθά προς ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών, τις οποίες δεν καλύπτει ούτε το κράτος, ούτε ο Ιδιωτικός τομέας»⁸⁶.

Σήμερα, ο τρίτος τομέας αναγνωρίζει ως ισότιμες και θεμιτές την εμπορευματική, τη δημόσια και την κοινωνική ή αλληλέγγυα οικονομία, στα πλαίσια της διεκδίκησης μιας πλουραλιστικής οικονομίας.

Ωστόσο, οι διαφορές μεταξύ των τριών τομέων της οικονομίας μερικές φορές είναι δυσδιάκριτες και ασαφείς ή παρουσιάζουν αλληλοεπικάλυψη στόχων και πρακτικών, για παράδειγμα μερικές δραστηριότητες της κοινωνικής οικονομίας μπορεί να διέπονται από κοινωνικό σκοπό αλλά να στοχεύουν στο κέρδος και στην αναδιανομή όπως, συνεταιριστικές τράπεζες ή συνεταιρισμοί παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων. Αναλυτικότερα⁸⁷:

ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ	ΔΗΜΟΣΙΟΣ	ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΜΕΑΣ (ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ)
ΣΤΟΧΟΣ	Κέρδος, συσσώρευση	Εξυπηρέτηση κοινωνικού συνόλου	<u>Κοινωνικός</u> : Αλληλεγγύη, Κάλυψη κοινωνικών αναγκών που δεν καλύπτει το κράτος ούτε και ο ιδιωτικός τομέας, Τοπική ανάπτυξη, Εθελοντισμός, Ισότητα, Μη εκμετάλλευση <u>Οικονομικός</u> : Περιορισμένη κατανομή κερδών, Επανεπένδυση των κερδών στην επιχείρηση, Απασχόληση, Εισόδημα (ατομικό και οικογενειακό)
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	Ιδιωτικός Φορέας	Κρατικός Φορέας	Συνεταιρισμός, ΚΟΙ.Σ.Π.Ε., Κοιν.Σ.Επ., Μ.Κ.Ο., Συλλογικά μορφώματα [σύλλογοι, αλληλέγγυα σχήματα (τυπικά ή άτυπα)]
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	Εντατικοποίηση κεφαλαίου, Μισθωτοί	Νομικό πλαίσιο, Υπάλληλοι, Εντατικοποίηση κρατικού κεφαλαίου και εργασίας	Εντατικοποίηση εργασίας, Εταίροι, Μέλη και Μισθωτοί
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	Ιδιοκτήτης ή ΔΣ εταίρων	Κρατική διοίκηση	Εταίροι/μέλη, Δημοκρατικά εκλεγμένα όργανα (συλλογική διοίκηση) (ένα μέλος, μία ψήφος)
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ	Από την Αγορά, τον ιδιοκτήτη, το διεθνές χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο	Ανάγκες της κοινωνίας, βάσει κανονιστικών όρων	Καταστατικό δράσης, Οικονομικοί και κοινωνικοί στόχοι, Ηθικές αρχές μη εκμετάλλευσης

⁸⁶ Ο.π., σ. 30.

⁸⁷ Ο.π., σ.σ. 37-38.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	Αγορά, Ίδια κεφάλαια	Φόροι	Αγορά, Επιχορηγήσεις, Κεφάλαιο εταίρων, Εναλλακτικές πιστώσεις (που διατίθενται σε Κοινωνικές Επιχειρήσεις)
ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	Ό,τι ζητάει η Αγορά	Ό,τι αποφασίζει η κυβέρνηση	Ποιότητα ζωής, Πρόνοια, Πολιτισμός, Εργασιακή ένταξη κ.ά.
ΠΡΟΦΙΛ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ	Ιδιώτες	Κράτος	Ευπαθείς ομάδες, Ειδικές ομάδες, Φυσικά και νομικά πρόσωπα, Αλληλέγγυα τοπικά μορφώματα και θεσμοθετημένοι συλλογικοί φορείς
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ	Από την Αγορά	Από το Κράτος	Από την κοινωνία, τα μέλη των κ.ε., το κράτος (σε περίπτωση χρηματοδοτήσεων)
ΠΡΟΦΙΛ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	Μισθωτοί με προσήλωση στις αρχές της επιχείρησης	Κρατικοί υπάλληλοι με προσήλωση στις αρχές του κάθε οργανισμού	Μισθωτοί ή αυτοαπασχολούμενα μέλη, με προσήλωση στην εταιρικότητα, στους κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους της κ.ε. και στην κοινωνική υπευθυνότητα
ΕΛΕΓΧΟΣ	Από τους μετόχους, Αγορά	Από ανώτερες Δημόσιες Αρχές	Κοινωνικός Απολογισμός, Κοινωνική Ευθύνη

Πίνακας 1.1

1.8.2 Η κοινωνία των πολιτών.

Η εννοιολογική προσέγγιση της κοινωνίας των πολιτών εξαρτάται από την ιδεολογικοπολιτική και ιστορικοκοινωνική πλευρά μέσα στο οποίο εξετάζεται. Η κλασική προσέγγιση την τοποθετεί ανάμεσα στο κράτος και την αγορά. Αποτελεί έναν αυτοκυβερνώμενο κοινωνικό χώρο, ο οποίος αποτελείται από θεσμούς, ομάδες, οργανώσεις, οι οποίες λειτουργούν κατά του άκρατου ατομικισμού της αγοράς και του κρατικού αυταρχισμού, αποτελώντας αντίβαρο στη λογική τους⁸⁸. Με αυτή την έννοια ταυτίζεται με τον τρίτο τομέα, που περιλαμβάνει τον μη κερδοσκοπικό τομέα και την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία.

Περιγραφικά, η κοινωνία των πολιτών ταυτίζεται⁸⁹ με τις μη κερδοσκοπικές – μη κρατικές οργανώσεις (που αναπτύσσονται λόγω αναποτελεσματικότητας του κράτους και της αγοράς) και με τα διάφορα δίκτυα, τυπικά και άτυπα, οργανώσεις αλληλεγγύης και παραπέμπει σε μεγάλο βαθμό στον εθελοντισμό. Μάλιστα, στη μελέτη του Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, για την κοινωνία των

⁸⁸Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., ό.π., σ. 97.

⁸⁹Ο.π., σ. 98.

πολιτών, ο ορισμός που παρουσιάστηκε ήταν ταυτόσημη με αυτή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό τα χαρακτηριστικά⁹⁰ των φορέων της είναι τα εξής: έχουν θεσμική υπόσταση και δομή, είναι ανεξάρτητοι από το κράτος, δεν διανέμουν κέρδη στους διαχειριστές τους, είναι αυτοδιοικούμενοι, είναι εθελοντικοί και δέχονται εισφορές σε χρήμα ή σε χρόνο.

Μια άλλη άποψη προέρχεται από τον οργανισμό Civicus⁹¹, ο οποίος θεωρεί την κοινωνία των πολιτών ως πολιτικό όρο, διαφορετικό τόσο από τον τρίτο τομέα και τις ΜΚΟ όσο και από τους άλλους συγγενείς όρους και αυτό γιατί ο κάθε ένας από αυτούς αναφέρεται σε κάποιο από τα χαρακτηριστικά της και όχι στο σύνολό της. Σύμφωνα με τον οργανισμό αυτό η κοινωνία των πολιτών αποσκοπεί⁹² στην άσκηση επιρροής τόσο για την προάσπιση όσο και για την προώθηση κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων των πολιτών.

Η κοινωνία των πολιτών είναι μέρος μιας πλουραλιστικής δημοκρατίας, που συμβάλλει μέσω συμμετοχικών και συναινετικών διαδικασιών στην μεταρρύθμιση του συστήματος αλλά όχι στη συνολική ανατροπή του. Ακόμη, συνδέεται με τον αυτοκαθορισμό και την αυτονομία μέσω μιας νέας οργάνωσης της οικονομίας και της κοινωνίας, βασιζόμενη σε αξίες, όπως η αμοιβαιότητα, η αλληλεγγύη και η δημοκρατία. Οι αξίες που αποτελούν τη βάση και της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας. Ενώ η προέλευση της ΚτΠ είναι οι πρωτοβουλίες και η αυτοοργάνωση των πολιτών.

Ωστόσο, σήμερα η ελεύθερη διακίνηση της πληροφορίας, η γενικευμένη αποδοχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η άνοδος του βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου, οι ανεπάρκειες της αγοράς και του κράτους να καλύψουν τις νέες αυξημένες ανάγκες των πολιτών, σε συνδυασμό με σύγχρονους κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες διαμορφώνουν μια νέα περίοδο κατά την οποία οι δράσεις μετατοπίζονται⁹³ από το κράτος και την αγορά στην κοινωνία.

---

⁹⁰ Κλήμη- Καμινάρη Ο. & Παπαγεωργίου Κ. Λ., ό.π., σ. 48.

⁹¹ Η CIVICUS είναι ένας διεθνής μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως παγκόσμια συμμαχία αφιερωμένη στην ενίσχυση της δράσης των πολιτών και της κοινωνίας των πολιτών σε όλο τον κόσμο. Η οργάνωση ιδρύθηκε το 1993 και έχει μέλη σε περισσότερες από 175 χώρες, με έδρα το Γιοχάνεσμπουργκ και γραφεία στο Λονδίνο, τη Γενεύη και τη Νέα Υόρκη. <https://www.civicus.org/index.php/who-we-are/about-civicus> πρόσβαση στις 20-01-2019.

⁹² Ζάννης Π., ό.π., σ. 93

⁹³ Ο.π., σ. 91.

1.8.3 Εθελοντισμός – φιλανθρωπία.

Ο εθελοντισμός⁹⁴ θεωρείται μορφή αυτοοργάνωσης της κοινωνίας και αποτελεί την ελεύθερη ατομική ή συλλογική δραστηριοποίηση προσώπων υπέρ του κοινωνικού συνόλου ή μιας ομάδας (στην οποία συμμετέχουν), χωρίς προσδοκία κέρδους ή αμοιβής, στο πλαίσιο της αλληλεγγύης και της χαριστικής προσφοράς. Έχει σχέση με τη φιλανθρωπία με την ευρεία έννοια και αποτελεί έκφραση της συνταγματικής αρχής της αλληλεγγύης.

Κυρίαρχη αντίληψη αποτελεί η θέση ότι ο συλλογικός και όχι ο ατομικός εθελοντισμός, εντάσσεται στην κοινωνία των πολιτών και στην κοινωνική οικονομία. Συνήθως, ο εθελοντισμός και η εκούσια μη αμειβόμενη εργασία με εθελοντικό χαρακτήρα, εμφανίζονται σε μη κερδοσκοπικές/μη κρατικές οργανώσεις, που δεν χρηματοδοτούνται από το κράτος και έχουν περισσότερο σχέση με τα κινήματα αλληλεγγύης, χωρίς όμως να ταυτίζεται με αυτά.

Επίσης, ο εθελοντικός τομέας άλλοτε ταυτίζεται και άλλοτε διακρίνεται από τον τρίτο τομέα, δηλαδή άλλοτε αφορά εθελοντικές οργανώσεις και άλλοτε τον μη κερδοσκοπικό τομέα και τον μη κρατικό χώρο. Στον τομέα αυτό παρέχονται υπηρεσίες από εθελοντές σε τομείς όπως η κοινωνική βοήθεια και πρόνοια, κυρίως μέσα από την αγορά και λιγότερο μέσω του κράτους.

Η χαριστική μορφή του εθελοντισμού είναι η φιλανθρωπία, η οποία ως χαριστική αχρήματη μορφή εντάσσεται στα πλαίσια της αλληλέγγυας οικονομίας, με την ευρεία και γενική έννοια του όρου αλληλεγγύη. Ωστόσο, «η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία, υπό στενή οικονομική έννοια, δεν σχετίζεται σε καμία περίπτωση με την φιλανθρωπία, εφόσον η τελευταία «αναπαράγει και διαιωνίζει το χάσμα εχόντων (και κατεχόντων)»⁹⁵.

Από την άλλη πλευρά η φιλανθρωπία έχει και την θεολογική της καταγωγή, που θεωρεί την φτώχεια ως φυσικό και όχι ως κοινωνικό φαινόμενο. Όμως «η φιλανθρωπική – εθελοντική – αλτρουιστική «συστράτευση» (η οποία ούτως ή άλλως μειώνεται υπέρ ενός «προσωποποιημένου» και «επαγγελματοποιημένου» εθελοντισμού) είναι διαφορετική από την προταγματική – χειραφετική «συστράτευση» της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας αποβλέπουσα στη

---

⁹⁴ Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., ό.π., σ.σ. 98-99.

⁹⁵ Ο.π., σ. 101.

θέσμιση εναλλακτικών κοινωνικών σχέσεων, καθώς υπάρχει μια σαφής, θα λέγαμε, διαφορά στόχευσης»⁹⁶.

1.8.4 Το κοινωνικό κεφάλαιο.

Υπάρχουν πολλοί θεωρητικοί⁹⁷ και πολλοί ορισμοί της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου. Ωστόσο, ο ορισμός του Pierre Bourdieu θεωρείται ο δημοφιλέστερος, στο έργο του «Οι Μορφές του Κεφαλαίου» έγραψε: «Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι το σύνολο των εν ενεργεία ή των εν δυνάμει πόρων που συνδέονται με την κατοχή ενός δικτύου μονίμων σχέσεων, περισσότερο ή λιγότερο θεσμοθετημένων, αλληλογνωριμίας και αλληλοαναγνώρισης ή με άλλα λόγια, με την ένταξη σε μια ομάδα, ως σύνολο φορέων που δεν είναι μόνον προικισμένοι με κοινές ιδιότητες (επιδεκτικές να γίνουν αντιληπτές από τον παρατηρητή, από άλλους ή από τους ίδιους,) αλλά να είναι επίσης ενωμένοι με δεσμούς μόνιμους και χρήσιμους. Αυτοί οι δεσμοί δεν περιορίζονται στις αντικειμενικές σχέσεις συγγένειας (proximité) μέσα στον φυσικό (γεωγραφικό) χώρο ή ακόμα μέσα στον οικονομικό και τον κοινωνικό χώρο, γιατί έχουν θεμελιωθεί πάνω σε συναλλαγές αδιαχώριστα υλικές και συμβολικές, εκ των οποίων η θεμελίωση και η διαίωσιση υποθέτουν την αναγνώριση αυτής της συγγένειας»⁹⁸.

Ωστόσο, μεταξύ των διεθνών οργανισμών που υιοθέτησαν την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου ξεχωρίζει η προσπάθεια της Παγκόσμιας Τράπεζας, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, να καταστήσει λειτουργική την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου σε σχέση με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Ο ορισμός που έδωσε ήταν ο ακόλουθος: «Το κοινωνικό κεφάλαιο μιας κοινωνίας περιλαμβάνει τους θεσμούς, τις σχέσεις, τις συμπεριφορές και τις αξίες που ορίζουν τις διαδράσεις μεταξύ των ανθρώπων και συνεισφέρουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

---

⁹⁶ Ο.π., σ. 102.

⁹⁷ Ο Coleman και ο Putman ήταν ανάμεσα στους πρώτους που χρησιμοποίησαν τον όρο κοινωνικό κεφάλαιο. Ο πρώτος το ορίζει ως οι καθορισμένοι πόροι που ενυπάρχουν στις οικογενειακές σχέσεις και στην κοινοτική κοινωνική οργάνωση και που είναι χρήσιμοι για τη γνωστική ή κοινωνική ανάπτυξη ενός παιδιού ή ενός νεαρού ατόμου, ενώ ο δεύτερος συνδέει το κοινωνικό κεφάλαιο με οργανωτικές λειτουργίες και περιλαμβάνει χαρακτηριστικά κοινωνικών οργανώσεων, όπως δίκτυα, κανόνες και εμπιστοσύνη, που διευκολύνουν το συντονισμό και τη συνεργασία με το αμοιβαίο όφελος, βλ Laville J.L. & Nyssens M., «The social enterprise, Towards a theoretical socio-economic approach» στο Borzaga C. & Defourny J.(eds), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London and New York, 2001, σ. 317.

⁹⁸ Νασιούλας Ι. (επιμ.), *Θέματα Κοινωνικής Οικονομίας, Από την κοινωνική επιχειρηματικότητα, στις κοινωνικές επενδύσεις και την κοινωνική τραπεζική*, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 2016, σ. 35.

Το κοινωνικό κεφάλαιο, παρόλα αυτά, δεν είναι απλώς το σύνολο των θεσμών που συνέχουν μια κοινωνία, είναι επίσης και το συνδετικό υλικό που τους κρατά ενωμένους. Περιλαμβάνει τις κοινές αξίες και κανόνες κοινωνικής διαγωγής, όπως εκφράζονται στις προσωπικές σχέσεις, την εμπιστοσύνη και μια κοινή αντίληψη κοινωνικοπολιτικής υπευθυνότητας, που καθιστά την κοινωνία κάτι παραπάνω από μια συλλογή ατόμων. Χωρίς ένα βαθμό συλλογικής ταύτισης με μορφές κυβερνητικότητας, πολιτισμικές αξίες και κοινωνικούς κανόνες, είναι δύσκολο να φανταστούμε μια λειτουργική κοινωνία»⁹⁹.

Στα πλαίσια της θεώρησης ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την οικονομία ο Grootaert παρουσιάζει τρεις οικονομικές λειτουργίες του: «κατά πρώτον, το κοινωνικό κεφάλαιο συμβάλλει στη διάχυση των πληροφοριών, μειώνοντας το συμβασιακό κόστος. Κατά δεύτερον, συμβάλλει στο συντονισμό των δραστηριοτήτων, ωφελώντας την κοινότητα. Τρίτον, συμβάλλει στη συλλογική παραγωγή των αποφάσεων, συμβιβάζοντας την αποτελεσματικότητα με την ισότητα σε τοπικό επίπεδο»¹⁰⁰. Βέβαια το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί έναν από τους παράγοντες που ωθούν την οικονομία και δεν μπορεί από μόνο του να δημιουργήσει ανάπτυξη, ενώ οι στρατηγικές για την ανάπτυξη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους την εγγενή σύνδεση όλων των μορφών κεφαλαίου.

Σε παρόμοια θέση κατέληξε και ο ΟΟΣΑ για το κοινωνικό και ανθρώπινο κεφάλαιο και υποστήριξε ότι «το κοινωνικό κεφάλαιο είναι σχεσιακό περισσότερο, παρά ιδιοκτησία ενός μόνο ατόμου. Είναι κυρίως δημόσιο αγαθό, επειδή το μοιράζεται μια ομάδα. Παράγεται από κοινωνιακές επενδύσεις σε χρόνο και προσπάθεια, με λιγότερο, όμως, άμεσο τρόπο, απ' ό,τι στην περίπτωση του φυσικού ή ανθρώπινου κεφαλαίου»¹⁰¹.

Σε σχέση με το κοινωνικό κεφάλαιο και την οικονομική ανάπτυξη ο ΟΟΣΑ αναφέρει ότι: «Είναι δύσκολο να διατυπώσουμε μια ξεκάθαρη σύνδεση μεταξύ κοινωνικού κεφαλαίου και οικονομικής ανάπτυξης. Όπως και στην περίπτωση του ανθρώπινου κεφαλαίου, τα στοιχεία είναι επηρεασμένα από την ποιότητα και το εύρος μετρικών στοιχείων, την πολυπλοκότητα στις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών

---

⁹⁹ Νασιούλας Ι., *Κοινωνικές επιχειρήσεις, Clusters & Δίκτυα Κοινωνικής Οικονομίας, Θεωρία, ευρωπαϊκές πολιτικές και ελληνική πραγματικότητα*, Β' Έκδοση, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 2017, σ.σ. 47-48.

¹⁰⁰ Νασιούλας Ι. (επιμ.), *ό.π.*, σ. 46.

¹⁰¹ Νασιούλας Ι., *Κοινωνικές επιχειρήσεις*, σ.σ. 48-49.

παραγόντων και στη δυσκολία σύγκρισης μεταξύ των χωρών, με σαφώς διαφορετικές πολιτισμικές, θεσμικές και ιστορικές παραδόσεις»¹⁰².

Η σχέση του κοινωνικού κεφαλαίου και της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας θεωρείται άμεση, αφού η τελευταία απαιτεί ως προϋπόθεση για τη λειτουργία της και την ανάπτυξή της, την ενεργοποίηση και την αξιοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου. Η δημιουργία θεσμών και ενώσεων ενισχύουν το κοινωνικό κεφάλαιο και συμβάλουν στην τοπική ανάπτυξη. Οι υπηρεσίες εγγύτητας της αλληλέγγυας οικονομίας στηρίζονται στις καθημερινές δραστηριότητες των τοπικών πληθυσμών, στις σχέσεις, στις αξίες και στις προσδοκίες των χρηστών. Ενώ μέσω της αμοιβαιότητας και της εμπιστοσύνης των φυσικών προσώπων και των φορέων διαμορφώνεται αντίστοιχη προσφορά και ζήτηση καθώς και το είδος των υπηρεσιών, που έχει πραγματικά ανάγκη η τοπική κοινωνία.

1.8.5 Αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη.

Ο όρος αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη εμφανίστηκε το 1987 στην Έκθεση Μπρούντλαντ «Το κοινό μας μέλλον», και ορίζεται ως «η ανάπτυξη που δεν αποσκοπεί στην ικανοποίηση των αναγκών μόνο των παρούσων γενεών αλλά και των μελλοντικών»¹⁰³. Στην ουσία αποτελεί την ανάγκη για μια καλύτερη διαχείριση ενός σπάνιου πόρου όπως το οικοσύστημα, χωρίς να ταυτίζεται με την πολιτική οικολογία, αφού δεν τίθεται θέμα αμφισβήτησης του υπάρχοντος συστήματος παραγωγής. Αντίθετα, αποτελεί προσπάθεια αναπαραγωγής και επιβίωσης του κυρίαρχου συστήματος παραγωγής μέσω νέων πεδίων κερδοφορίας.

Παρά την κριτική που έχει ασκηθεί στη βιώσιμη ανάπτυξη, παρουσιάζει μεγάλη απήχηση μεταξύ πολιτικών, επιχειρηματιών, ΜΚΟ και μεγαλύτερη στην κοινωνία των πολιτών και στην κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία. Από την δεκαετία του 1990 αποτελεί κυρίαρχο πολιτικό και στρατηγικό μοντέλο με σκοπό την περιβαλλοντική προστασία, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, ενώ προσπαθεί να επιδιώξει τη διόρθωση των ανισοροπιών και των αρνητικών συνεπειών από την υπέρμετρη περιβαλλοντική υποβάθμιση της φύσης, λόγω της αυξανόμενης οικονομικής μεγέθυνσης.

---

¹⁰² Ο.π., σ. 49.

¹⁰³ Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., ό.π., σ. 106.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης διαθέτει μια διττή αλληλεγγύη: ««οριζόντια» (απέναντι στους, οικονομικά και κοινωνικά, περισσότερο στερημένους και αποκλεισμένους του συστήματος) και «κάθετη» (ανάμεσα στις γενεές)»¹⁰⁴, δηλαδή δεν απορρίπτει την έννοια του homo economicus, αλλά την επανατοποθετεί στα πλαίσια της διαγενεακής αλληλεγγύης. Γίνεται λόγος πλέον για ποιοτική και όχι ποσοτική ανάπτυξη, με σκοπό τη βελτίωση των όρων και των συνθηκών ζωής, μέσω του επανακαθορισμού του τρόπου που συσσωρεύεται ο πλούτος, ο τρόπος παραγωγής, κατανάλωσης, διαχείρισης αποβλήτων, ο τρόπος που λειτουργεί το εμπόριο, ακόμη και ο τρόπος που λαμβάνονται οι αποφάσεις σε τοπικό ή διεθνές επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσεται μια νέα διακυβέρνηση που προσπαθεί να συμβιβάσει τη ριζική αλλαγή του τρόπου παραγωγής και κατανάλωσης, μέσω μιας πιο οικολογικής θεώρησης, δηλαδή με την πράσινη ανάπτυξη και την ενσωμάτωση των φτωχών στρωμάτων στην επιχειρηματική λογική. Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία εντάσσει στους κόλπους της τα αιτήματα της αειφόρου ανάπτυξης, αφού δεν επιδιώκει αποκλειστικά την μεγέθυνση αλλά αναζητά εναλλακτικούς τρόπους ευημερίας για τον άνθρωπο. Πολλοί θεωρητικοί μάλιστα υποστηρίζουν ότι η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία αποτελεί ένα νέο και πιο περιεκτικό μοντέλο αειφόρου ανάπτυξης.

Επίσης η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία, μέσω της βιώσιμης ανάπτυξης, αναγνωρίζει το αλληλέγγυο ή ισοδίκαιο εμπόριο, δηλαδή την δίκαιη τιμή αλλά και οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά κριτήρια παραγωγής και μεταποίησης. Το ισοδίκαιο εμπόριο δημιουργεί έναν δεσμό ανάμεσα στον ανταγωνισμό και στην αλληλεγγύη και βασίζεται στην στάση των συνειδητοποιημένων καταναλωτών και στην τιμή ισορροπίας, αν και «δεν είναι απαλλαγμένο από την απατηλή συμπεριφορά των επιχειρήσεων στο πλαίσιο στρατηγικών μάρκετινγκ που εφαρμόζουν»¹⁰⁵.

1.8.6 Συμμετοχική οικονομία.

Η συμμετοχική οικονομία¹⁰⁶ εδραιώθηκε ως ένα όραμα σύμφωνα με το οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται δημοκρατικά και με δίκαιο τρόπο τις οικονομικές τους

---

¹⁰⁴ Ο.π., σ. 109.

¹⁰⁵ Ο.π., σ. 112.

¹⁰⁶ Hahnel R., *Συμμετοχική Οικονομία, Από την κοινωνία, Για την κοινωνία*, Εκδ. Εξάρχεια, Αθήνα, 2013, σ.σ. 15-16.

υποθέσεις, χωρίς απληστία και ανταγωνισμό. Αποτελεί ένα θεωρητικό μοντέλο που εμφανίστηκε στις αρχές τις δεκαετίας του 1990 και προσπάθησε να εξηγήσει πως όλα τα είδη των οικονομικών αποφάσεων μπορούν να ληφθούν με νέους διαφορετικούς τρόπους.

Οι στόχοι μιας συμμετοχικής οικονομίας είναι: «η οικονομική δημοκρατία η οποία ορίζεται ως η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων ανάλογη με το βαθμό που επηρεάζεται κάποιος από τη συγκεκριμένη απόφαση. Οικονομική δικαιοσύνη, η οποία ορίζεται ως οικονομική ανταμοιβή ανάλογα με την προσπάθεια, τη θυσία, και την ανάγκη. Αλληλεγγύη, που ορίζεται ως η έγνοια για την ευημερία των άλλων. Όλα αυτά πρέπει να επιτευχθούν χωρίς να θυσιαστεί η οικονομική αποτελεσματικότητα, ενώ ταυτόχρονα να προωθείται μια ποικιλία τρόπων οικονομικής ζωής. Επιπλέον δεχόμαστε ότι η ισότητα μεταξύ των γενεών και η αποτελεσματικότητα υποδηλώνουν μαζί ότι μια συμμετοχική οικονομία πρέπει να είναι περιβαλλοντικά αειφόρα»¹⁰⁷.

Βασική της αρχή είναι η συμμετοχική λήψη αποφάσεων για την παραγωγή, την κατανάλωση και τον καταμερισμό των πλουτοπαραγωγικών πηγών. Οι βασικοί της θεσμοί είναι: α) τα συμβούλια των εργαζομένων και καταναλωτών, β) ο δίκαιος επιμερισμός της εργασίας, γ) οι αμοιβές ανάλογα με την προσπάθεια και δ) ο συμμετοχικός σχεδιασμός.

Αναλυτικότερα, τα συμβούλια εργαζομένων, δεν αποτελούν συνδικαλιστικά όργανα αλλά αποφασίζουν για την άμεση αυτοδιαχείριση της επιχείρησης. Στον δίκαιο επιμερισμό της εργασίας εντάσσεται το λεγόμενο «job rotation» σε μεγαλύτερη κλίμακα. Με τον τρόπο αυτό ο εργαζόμενος μπορεί να εργαστεί σε όλα τα επίπεδα εργασίας, αποκτώντας γνώση που θα συμβάλει στη σωστή λήψη αποφάσεων. Οι αμοιβές από την άλλη πλευρά βασίζονται στις αρχές της ισότητας και της αλληλεγγύης ανεξάρτητα από καταγωγή, περιουσία ή εγγενή ευφυΐα, καθορίζοντας έτσι ίσα ποσοστά καταναλωτικών δικαιωμάτων. Επίσης, με το συμμετοχικό σχεδιασμό ενισχύεται η προσωπική ανάληψη ευθύνης και πρωτοβουλιών για την επίλυση προβλημάτων και η ελεύθερη πρόσβαση και αναδιανομή της πληροφορίας. Ακόμη, συνδιαμορφώνονται οι τιμές και η παραγωγή με βάση τα συμβούλια των καταναλωτών και των παραγωγών και η συνεχής αυτή ανατροφοδότηση της πληροφορίας της προσφοράς και της ζήτησης οδηγεί σε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της αγοράς.

---

¹⁰⁷ Ο.π., σ. 20.

Τα πλεονεκτήματα αυτής της οικονομίας είναι ότι με την συμμετοχή σε μια συναλλαγή η ικανοποίηση δεν μεταφέρεται μόνο στους συμμετέχοντες αλλά και στην κοινωνία στο σύνολό της και αποτρέπεται η ιδιωτική ιδιοκτησία των επιχειρήσεων. Στην Αργεντινή πάνω από 200 επιχειρήσεις χρεωκοπημένες ή στα όρια της χρεοκοπίας, τις ανέλαβαν οι εργαζόμενοι και τις μετέτρεψαν μέσω του μοντέλου αυτού σε κερδοφόρους συνεταιρισμούς εργαζομένων.

Στην «Ευρωπαϊκή ατζέντα για μια συνεργατική οικονομία» η Ευρωπαϊκή Επιτροπή την ορίζει ως «επιχειρηματικά μοντέλα όπου οι δραστηριότητες διευκολύνονται από συνεργατικές πλατφόρμες. Οι συνεργατικές πλατφόρμες δημιουργούν μια ανοικτή αγορά για την προσωρινή χρήση αγαθών ή υπηρεσιών που συχνά παρέχουν ιδιώτες»¹⁰⁸. Οι συμμετέχοντες στην συνεργατική οικονομία είναι αυτοί που παρέχουν τις υπηρεσίες, οι χρήστες των υπηρεσιών και οι μεσάζοντες, που μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας συνδέουν τους μεν με τους δε για να διευκολύνουν τις μεταξύ τους συναλλαγές (συνεργατικές πλατφόρμες). Οι συναλλαγές της συνεργατικής οικονομίας δεν σημαίνουν αλλαγή κυριότητας, ενώ μπορούν να είναι είτε κερδοσκοπικές είτε όχι.

Καταλήγοντας, η συνεργατική οικονομία μέσω της τεχνολογίας της πληροφορίας προσπαθεί να μειώσει τις ασυμμετρίες της πληροφόρησης και του κόστους της συναλλαγής και να επιτύχει την διεύρυνση των συνεργατικών αγορών¹⁰⁹.

1.8.7 Οικονομία για το κοινό καλό.

Η οικονομία αυτή θεμελιώθηκε το 2010 από τον Cristian Felber, αυστριακό οικονομολόγο, και αποτελεί κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό κίνημα. Βασική αρχή της είναι ότι «η οικονομία θα πρέπει να τίθεται στην υπηρεσία των ατόμων, δηλαδή του κοινού καλού»¹¹⁰ και βασίζεται στις καθολικές αξίες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της οικολογικής βιωσιμότητας, της διαφάνειας και της δημοκρατικής συμμετοχής, της αλληλεγγύης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Για να ελεγχθεί κατά πόσο συμβάλει μία επιχείρηση στο κοινό καλό χρησιμοποιείται η μέθοδος που βασίζεται στην ισορροπία του κοινού καλού, στον πίνακα του κοινού καλού, στην έκθεση του κοινού καλού και στον εξωτερικό έλεγχο του κοινού καλού.

---

¹⁰⁸ CIRIEC, ό.π., σ. 17.

¹⁰⁹ Ο.π., σ. 17.

¹¹⁰ Ο.π., σ.σ. 17-18.

1.8.8 Κυκλική οικονομία.

Βασίζεται στην αντικατάσταση της γραμμικής οικονομίας – προμήθεια, παραγωγή, χρήση και απόρριψη- και στην επικράτηση της κυκλικής οικονομίας, όπου τα απόβλητα μετατρέπονται σε πόρους, αποσκοπώντας στο να καταστεί η οικονομία περισσότερο βιώσιμη. Έτσι, μειώνοντας τον αρνητικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο, μέσω της διαχείρισης πόρων και της μείωσης εξόρυξης και ρύπανσης, επιτρέπεται στις επιχειρήσεις να γίνουν περισσότερο ανταγωνιστικές και αποτελεσματικές στη διαχείριση των πρώτων υλών. Με τον τρόπο αυτό προσφέρονται καινούργιες ευκαιρίες στην αγορά, βοηθώντας στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Τα σημεία στα οποία η κοινωνική οικονομία και η κυκλική οικονομία συμπίπτουν είναι ότι θέτουν στο επίκεντρο τα άτομα και την αειφορία, προσπαθούν να επιτύχουν την ενίσχυση της καινοτομίας σε τοπικό επίπεδο και στηρίζονται στις σχέσεις εγγύτητας. Τόσο οι αρχές και αξίες του συνεταιριστικού κινήματος και της κοινωνικής οικονομίας «αποτελούν καθοριστικούς πυλώνες για την εξασφάλιση διαδικασιών βιώσιμης ανάπτυξης στην τριπλή τους διάσταση: περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική»¹¹¹.

Στην Ευρώπη η κοινωνική οικονομία ήταν η πρώτη που χρησιμοποίησε την κυκλική οικονομία σε τομείς όπως η ενέργεια και η γεωργία, μέσα από την επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωση των αποβλήτων. Επίσης, μέσω των συνεργατικών πλατφορμών της συνεργατικής οικονομίας, σημειώθηκαν πρωτοβουλίες για τη διατήρηση και βελτίωση του φυσικού κεφαλαίου. Μάλιστα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στα πλαίσια δράσης για την κυκλική οικονομία, αναφέρει ότι οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας θα συμβάλουν σε μεγάλο βαθμό στην κυκλική οικονομία.

1.8.9 Εταιρική κοινωνική ευθύνη.

Η πράσινη βίβλος του 2011 με τίτλο «Πρόωθηση ενός ευρωπαϊκού πλαισίου για την εταιρική κοινωνική ευθύνη ΕΚΕ», από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όριζε την ΕΚΕ ως «την έννοια σύμφωνα με την οποία οι εταιρίες ενσωματώνουν σε εθελοντική βάση κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανησυχίες στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη»¹¹² και συνεχίζει

---

¹¹¹ Ο.π., σ. 18.

¹¹² COM (2001) 366 τελικό (Βρυξέλες 18.7.2001) στο Κλήμη – Καμινάρη Ο., ό.π., σ.209.

«το να είναι κάποιος κοινωνικά υπεύθυνος δε σημαίνει ότι εκπληρώνει τις νομικές του υποχρεώσεις, αλλά ότι υπερβαίνει τα όρια της τήρησης του νόμου, επενδύοντας περισσότερο στο ανθρώπινο δυναμικό, στο περιβάλλον και στις σχέσεις του με τα ενδιαφερόμενα μέρη. [...] Η υπέρβαση των ορίων των βασικών νομικών υποχρεώσεων στον κοινωνικό τομέα, π.χ. επαγγελματική κατάρτιση, συνθήκες εργασίας, σχέσεις διοίκησης – υπαλλήλων, μπορεί επίσης να έχει άμεσο αντίκτυπο στην παραγωγικότητα και την ποιότητα παραγωγής. Ανοίγει τον δρόμο για τη διαχείριση της αλλαγής και τον συνδυασμό της κοινωνικής ανάπτυξης με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας»¹¹³. Με τον ορισμό αυτό η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνδέει την ΕΚΕ με τις 10 αρχές του Παγκόσμιου Συμφώνου των Ηνωμένων Εθνών¹¹⁴.

Η κριτική για την ΕΚΕ ¹¹⁵ σχετίζεται με το γεγονός ότι αποτελεί μια επικοινωνιακή και καιροσκοπική πρακτική, που αποσκοπεί στην βελτίωση της εξωτερικής εικόνας της επιχείρησης με σκοπό την αποκόμιση μακροπρόθεσμων οικονομικών ωφελειών. Αφού έχει διαπιστωθεί ότι το κοινό ανταποκρίνεται θετικά και διατίθεται ακόμη και να πληρώσει περισσότερο για υπηρεσίες ή προϊόντα εταιρίας που υποστηρίζει την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Έτσι πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι δεν υπάρχει «υπεύθυνος καπιταλισμός» και ότι απλά η Ε.Κ.Ε. αποτελεί μια μορφή μάρκετινγκ¹¹⁶.

Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι «η κοινωνική οικονομία υπήρξε πρωτοπόρος στην εφαρμογή της ΕΚΕ καθώς η ΕΚΕ αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των αξιών και κανόνων λειτουργίας της κοινωνικής οικονομίας»¹¹⁷. Ωστόσο, όμως, η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία αποσκοπεί στον να εγκαθιδρύσει μια εναλλακτική οικονομική οργάνωση μιας δημοκρατικοποιημένης οικονομίας, με τη συμμετοχή όλων και με άξονα τις κοινωνικές ανάγκες και τις συλλογικές πρωτοβουλίες των πολιτών.

---

¹¹³ Ο.π., σ. 209.

¹¹⁴ Σκοπός της δημιουργίας του Οικουμενικού Συμφώνου του ΟΗΕ (UN Global Compact), είναι να ελέγχει την υπεύθυνη επιχειρηματική δράση και να αποδεικνύει συνεχώς, τόσο στους εργαζομένους, όσο και στους λοιπούς Συμμέτοχους, πως η δέσμευση μιας εταιρείας για υπεύθυνες συμπεριφορές και δράσεις αποτελεί στρατηγική και λειτουργική της προτεραιότητα. Στο Οικουμενικό Σύμφωνο συμμετέχουν περισσότερες από 4.700 επιχειρήσεις και 1.300 μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί που δραστηριοποιούνται σε πάνω από 130 χώρες.

¹¹⁵ Με την έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης συνδέεται και η έννοια της εταιρικής πολιτοφροσύνης, δηλαδή η εταιρία πρέπει να λειτουργεί ως καλός πολίτης και να μην ενδιαφέρεται μόνο για τις ευθύνες της απέναντι στους μετόχους αλλά και για την κοινωνία στο σύνολό της.

¹¹⁶ Έχει διαπιστωθεί ότι στις περισσότερες μεγάλες επιχειρήσεις το θέμα της ΕΚΕ αποτελεί αντικείμενο του τμήματος μάρκετινγκ ή δημοσίων σχέσεων.

¹¹⁷ CIRIEC, ό.π., σ. 19.

1.9 Εννοιολογικός προσδιορισμός των Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Η Κοινωνική επιχείρηση αποτελεί νεότερη μορφή οργάνωσης της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Πρωτοεμφανίστηκε¹¹⁸ ως έννοια το 1990 στην Ιταλία ως μια νέα μορφή συνεταιρισμού που ανταποκρινόταν σε ακάλυπτες ανάγκες κυρίως στο πεδίο της εργασιακής ενσωμάτωσης. Καθώς η υφιστάμενη νομοθεσία δεν επέτρεπε σε ενώσεις να αναπτύσσουν οικονομικές δραστηριότητες, η ιταλική βουλή θέσπισε το 1991 μια νέα νομική μορφή με όνομα «κοινωνικός συνεταιρισμός».

Την ίδια περίοδο οι ιδέες της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής επιχείρησης εμφανίστηκαν και στις Η.Π.Α.. Το Πανεπιστήμιο του Harvard προώθησε την «Πρωτοβουλία των κοινωνικών επιχειρήσεων» το 1993 και αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο για την περίοδο αυτή. Στις Η.Π.Α. κυριαρχούν δύο σχολές¹¹⁹ σκέψης για τις κοινωνικές επιχειρήσεις: η πρώτη αναφέρεται στο ότι το εισόδημα προέρχεται από την ανάληψη κάποιου μη κερδοσκοπικού σκοπού ή για την υποστήριξη κάποιας φιλανθρωπικής αποστολής. Ενώ η δεύτερη σχολή σκέψης δίνει έμφαση στην κοινωνική καινοτομία, δηλαδή ο επιχειρηματίας θα πρέπει να δημιουργήσει είτε νέες μεθόδους παραγωγής, είτε νέες υπηρεσίες, είτε νέα ποιότητα υπηρεσιών, είτε νέες μορφές αγορών, αποσκοπώντας να επηρεάσει μέσω των καινοτομιών αυτών συνολικά την κοινωνία.

Για τη μελέτη των διαφορετικών μορφών κοινωνικών επιχειρήσεων στις χώρες της Ε.Ε., δημιουργήθηκε το Ερευνητικό Ινστιτούτο EMES, το οποίο συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής θεώρησης για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία. Σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε από το EMES : «Οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι οργανισμοί με ξεκάθαρο στόχο την ωφέλεια της κοινότητας, που συγκροτήθηκαν από μία ομάδα πολιτών και στους οποίους το υλικό συμφέρον των επενδυτών του κεφαλαίου υπόκειται σε περιορισμούς»¹²⁰.

Οι μελετητές Defourny και Nyssens ενστερνιζόμενοι τις θέσεις του Ερευνητικού Ινστιτούτου EMES για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, υιοθέτησαν κάποια κριτήρια ορισμού μιας επιχείρησης ως κοινωνική. Με βάση τα κριτήρια¹²¹ αυτά από

¹¹⁸ EMES, *The EMES approach of social enterprise in a comparative perspective*, no 12/03, 2012, σ. 6.

¹¹⁹ EMES, ό.π., σ.σ. 5-6.

¹²⁰ EMES, *Study on Promoting the role of social enterprises in CEE and the CIS*, UNDP –BRC, 2006.

¹²¹ Defourny J. & Nyssens M., «Defining social enterprise» στο Nyssens M. ed., *Social Enterprise, At the crossroads of market, public policies and civil society*, Routledge, London New York, 2007, σ.σ. 5-6. Ωστόσο το EMES θέτει ως κριτήρια την οικονομική και επιχειρηματική διάσταση, την κοινωνική διάσταση και τη συμμετοχική διακυβέρνηση των κοινωνικών επιχειρήσεων. Στο τελευταίο κατατάσσει τον υψηλό βαθμό αυτονομίας, την λήψη αποφάσεων που δεν βασίζεται στην ιδιοκτησία κεφαλαίου και

οικονομικής απόψεως οι επιχειρήσεις αυτές διαθέτουν: (α) μια σταθερή δραστηριότητα σχετική με την παραγωγή και πώληση αγαθών ή υπηρεσιών, (β) εμφανίζουν υψηλό βαθμό αυτονομίας, (γ) αναλαμβάνουν σημαντικό οικονομικό ρίσκο και (δ) ενέχουν ένα ελάχιστο ποσό έμμισθης εργασίας, ενώ από κοινωνικής άποψης, οι κοινωνικές επιχειρήσεις (ε) αποσκοπούν αποκλειστικά στην ευημερία της κοινωνίας, (στ) προέρχονται από πρωτοβουλία ομάδας πολιτών, (ζ) η συμμετοχή στις αποφάσεις δε βασίζεται στην ιδιοκτησία του κεφαλαίου (η) εκπροσωπούνται και συμμετέχουν τόσο οι παραγωγοί όσο και οι χρήστες και (θ) περιορισμένη διανομή κερδών.

Παρόμοια είναι και η θεωρία περί κοινωνικών επιχειρήσεων και στον Καναδά. Η Policy Research Initiative (PRI project) αναφέρει ότι «οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας είναι οργανισμοί δημοκρατικά διοικούμενοι από τα μέλη τους ή τους μετόχους τους, που χρησιμοποιούν ένα συνδυασμό αγοραίων (έσοδα από τις πωλήσεις και έμμισθη εργασία) και μη αγοραίων πόρων (κυβερνητικές επιδοτήσεις, ιδιωτική φιλανθρωπία και εθελοντική εργασία), για να παράγουν και να διανέμουν αγαθά και υπηρεσίες στην αγορά, βασιζόμενοι σε ένα συνδυασμό των κοινών συμφερόντων των μελών τους και του ενδιαφέροντος για την ευημερία των άλλων. Είναι καθοδηγούμενοι από τους πολίτες, βασισμένοι στην κοινότητα, οργανισμοί, που προωθούν αγαθά και υπηρεσίες τοπικά, μερικές φορές ως μέρος ενός δικτύου παρεμφερών οργανισμών, που προσφέρουν οικονομική, στρατηγική και τεχνική υποστήριξη»¹²².

Αναφορικά με την προσέγγιση της κοινωνική επιχειρηματικότητα και των κοινωνικών επιχειρήσεων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρέπει να ειπωθεί ότι δεν έχει υιοθετηθεί κάποιος επίσημος και δεσμευτικός ορισμός για την κοινωνική επιχείρηση αλλά μόνο περιγραφή των ουσιωδών χαρακτηριστικών της, αποσκοπώντας στην ελευθερία των εθνικών προσεγγίσεων και στην ελευθερία για πειραματισμούς. Παρόλα αυτά στην πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις κοινωνικές επιχειρήσεις Social Business Initiative αναφέρεται ένας ορισμός «που έχει

τη συμμετοχική φύση τους, στην οποία περιλαμβάνονται όλες οι επηρεαζόμενες πλευρές από την άσκηση της δραστηριότητάς τους, EMES, *The EMES approach of social enterprise in a comparative perspective*, ό.π., σ.σ. 8-10.

¹²² Νασσιούλας Ι., *Η Κοινωνική Οικονομία της Ελλάδος και το κοινωνικό της κεφάλαιο, Μια συνολική, θεσμική και εθνικολογιστική αναγνώριση*, γ' Έκδοση, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 2016, σ. 92.

μεγάλο ενδιαφέρον, τόσο για τα στοιχεία του όσο και για την ενδεχόμενη εξέλιξη που θα έχει στο χρόνο»¹²³.

Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό η «Κοινωνική επιχείρηση είναι ένας φορέας της κοινωνικής οικονομίας του οποίου κύριος σκοπός είναι η δημιουργία κοινωνικής ωφέλειας και όχι αναγκαστικά το κέρδος για τους ιδιοκτήτες ή τους μετόχους της. Λειτουργεί προσφέροντας αγαθά και υπηρεσίες στην αγορά με τρόπο επιχειρηματικό και καινοτόμο και αξιοποιεί τα κέρδη της πρωτίστως για την υλοποίηση κοινωνικών σκοπών. Διοικείται με ανοικτό και υπεύθυνο τρόπο και εμπλέκει υπαλλήλους, καταναλωτές και εταίρους που σχετίζονται με τις εμπορικές της δραστηριότητες. Η Επιτροπή χρησιμοποιεί τον όρο «κοινωνική επιχείρηση» για να καλύψει τους ακόλουθους τύπους επιχειρήσεων:

(α) αυτές για τις οποίες ο κοινωνικός ή κοινωνιακός στόχος για το κοινό καλό είναι ο λόγος της εμπορικής τους δραστηριότητας, συχνά με τη μορφή υψηλών επιπέδων κοινωνικής καινοτομίας,

(β) αυτές στις οποίες τα κέρδη κυρίως επανεπενδύονται για τους κοινωνικούς σκοπούς τους,

(γ) και όπου η μέθοδος της οργάνωσης ή του ιδιοκτησιακού συστήματος αντικατοπτρίζει την αποστολή τους, χρησιμοποιώντας δημοκρατικές ή συμμετοχικές αρχές ή επικεντρώνοντας στην κοινωνική δικαιοσύνη.

Έτσι:

(α) επιχειρήσεις που προσφέρουν κοινωνικές υπηρεσίες και/ή αγαθά και υπηρεσίες σε ευάλωτα άτομα (πρόσβαση στη στέγαση, πρόνοια υγείας, βοήθεια προς ηλικιωμένους ή ανάπηρους, ένταξη ευάλωτων ομάδων, πρόνοια προς τα παιδιά, πρόσβαση στην απασχόληση και την κατάρτιση, διαχείριση της εξάρτησης κτλ.) και/ή

(β) επιχειρήσεις με μέθοδο παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που έχει κοινωνικό σκοπό (κοινωνική και επαγγελματική ένταξη μέσω της πρόσβασης στην απασχόληση για μειονεκτούντα άτομα με ελλειπείς δεξιότητες ή κοινωνικά ή επαγγελματικά προβλήματα που οδηγούν στον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση, των οποίων όμως η δραστηριότητα μπορεί να είναι άλλη από την παροχή κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών)»¹²⁴.

---

¹²³ Νασσιούλας Ι., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ*, ό.π., σ. 59.

¹²⁴ COM / European Commission, *The social Business Initiative. Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation*, 2011, σ.σ. 2-3.

1.9.1 Αρχές και Χαρακτηριστικά των Κοινωνικών Επιχειρήσεων.

Οι αρχές των κοινωνικών επιχειρήσεων¹²⁵ όπως τέθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον ΟΟΣΑ το 1997 στο «Τρίτο Σύστημα και απασχόληση» είναι οι ακόλουθες:

Αρχές με οικονομικό χαρακτήρα και είναι:

- Η περιορισμένη κατανομή κερδών. Στις κοινωνικές επιχειρήσεις τα κέρδη επανεπενδύονται στην επιχείρηση και οριοθετείται το ποσοστό το οποίο ιδιοποιούνται τα μέλη.
- Η συνεχής παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Παρέχονται υπηρεσίες και προϊόντα σε συνεχή βάση.
- Ο υψηλός βαθμός αυτονομίας. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν διαχειριστική αυτοτέλεια ανεξάρτητα αν χρηματοδοτούνται από δημόσιες ή ιδιωτικές πηγές.
- Το οικονομικό ρίσκο. Η βιωσιμότητά τους εξαρτάται από τη στρατηγική της, από τα κέρδη και τους πόρους της βάσει των προσπαθειών των μελών και εργαζομένων τους.

Αρχές κοινωνικού χαρακτήρα και είναι:

- Η ελεύθερη συμμετοχή.
- Η ισότητα των μελών (ένα μέλος – μία ψήφος ανεξάρτητα από τις συνεταιριστικές μερίδες).
- Η αλληλεγγύη και αμοιβαιότητα μεταξύ των μελών.
- Η συλλογική λήψη αποφάσεων.
- Η δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- Η ποικιλία της εταιρικής σύνθεσης. Συμμετέχουν φυσικά και νομικά πρόσωπα, εργαζόμενοι και εθελοντές, τοπικοί φορείς και μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί κ.ά..
- Η σημασία που έχουν τα άτομα και η εργασία και όχι το κεφάλαιο.
- Η εθελοντική εργασία και συνεργασία σε τοπικό επίπεδο.

Ωστόσο, στην πιο πρόσφατη εννοιολογική οριοθέτηση της κοινωνικής οικονομίας, που είναι καταχωρημένη στο Χάρτη Αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας του Social Economy Europe, σωματίου που αντιπροσωπεύει την κοινωνική οικονομία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ορίζονται οι ακόλουθες αρχές¹²⁶:

- Η υπεροχή του ατόμου και του κοινωνικού στόχου έναντι του κεφαλαίου.

---

¹²⁵ Ντούλια Θ., ό.π., σ.σ. 44-45.

¹²⁶ CIRIEC, ό.π., σ.σ. 6-7.

- Η εθελοντική και ανοικτή συμμετοχή μελών.
- Ο δημοκρατικός έλεγχος από τους συμμετέχοντες (δεν αφορά τα ιδρύματα, εφόσον δεν έχουν μέλη).
- Ο συνδυασμός συμφερόντων των μελών/χρηστών ή/και του γενικού συμφέροντος.
- Η προάσπιση και εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας.
- Η αυτόνομη διαχείριση και ανεξαρτησία από τις δημόσιες αρχές.
- Τα περισσότερα από τα πλεονάσματα χρησιμοποιούνται για την επίτευξη στόχων βιώσιμης ανάπτυξης, υπηρεσιών συμφέροντος των μελών ή του γενικού συμφέροντος.

Σύμφωνα με τους ορισμούς που έχουν δοθεί διαπιστώνονται κάποια βασικά χαρακτηριστικά¹²⁷ που διέπουν την κοινωνική επιχείρηση, όπως ότι:

- Διαθέτει εμπορική ιδιότητα, είναι δηλαδή εταιρία, της οποίας η βιωσιμότητα οφείλει να βασίζεται σε έσοδα από κερδοσκοπικές δραστηριότητες. Μπορεί το κέρδος να μην αποτελεί το στόχο της, αλλά η συμμετοχή της στην παραγωγή και την αγορά, η διακριτή της νομική οντότητα και η διαχείριση της από διευθυντές υπεύθυνους της προσδίδει την έννοια της εταιρίας κατά το Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών. Η έννοια της κοινωνικής επιχείρησης δεν πρέπει να συγγέται με τις επιχειρήσεις που αποκομίζουν κέρδη από μη – κερδοσκοπικές δραστηριότητες, ούτε με τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς ούτε με τις επιχειρήσεις με δράσεις κοινωνικής εταιρικής ευθύνης.
- Διαθέτει ιδιωτική φύση, δηλαδή η ίδρυσή της προέρχεται από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Γίνεται ευρέως αποδεκτό από την βιβλιογραφία ότι η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα έχει ιδιωτικό χαρακτήρα και δημόσιους σκοπούς. Ωστόσο, η κοινωνική επιχείρηση αποτελεί οντότητα θεσμικά διακριτή από το κράτος και δεν αποτελεί επιχείρηση που ανήκει ή ελέγχεται από το κράτος. Πιθανόν να χρηματοδοτείται από αυτό ή και να συμμετέχουν δημόσιοι υπάλληλοι στη διοίκηση της επιχείρησης. Για παράδειγμα μπορεί οντότητες που δεν ανήκουν στην κυβέρνηση, να αναλαμβάνουν δραστηριότητες που τους αναθέτει το κράτος, όπως οι Κοιν.Σ.Π.Ε. στην Ελλάδα που είναι ΝΠΙΔ αλλά αποτελούν υγειονομικές

---

¹²⁷ Νασιούλας Ι. (επιμ.), ό.π., σ.σ. 18-24.

μονάδες υπό κρατική εποπτεία και λειτουργούν με κρατικούς υπαλλήλους ως εταίρους.

- Δρα με βάση κοινωνικούς σκοπούς. Η επιχειρηματική δράση και η παραγωγή κέρδους αποτελούν τα μέσα για την επίτευξη του κοινωνικού σκοπού για τον οποίο και υφίσταται. Η έννοια αυτού του δεσμευτικού κοινωνικού σκοπού είναι και το βασικό κριτήριο που διακρίνει μια κοινωνική επιχείρηση από μία συμβατική.
- Διαθέτει δεσμευτικότητα ως προς τους σκοπούς και τις λειτουργίες της, δηλαδή δεν μεταβάλλονται οι σκοποί μιας κοινωνικής επιχείρησης, ούτε υφίστανται για περιστασιακό ή περιορισμένο χρόνο. Επειδή, όμως επιτρέπονται τροποποιήσεις στο καταστατικό της εξετάζεται η σταθερότητα των σκοπών, της δομής ή της δραστηριότητας, προκειμένου να αποχαρακτηριστεί ως κοινωνική επιχείρηση, αν δεν συνεχίσει να διαθέτει τις αρχές και τα χαρακτηριστικά της.
- Διαθέτει αναγνώριση με βάση το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών και μπορούν να ενταχθούν στους Θεσμικούς Τομείς κατά ΕΣΟΛ 1995 S.11 Μη χρηματοδοτικές Εταιρείες και S.12 χρηματοδοτικές εταιρείες. Αντίθετα, δεν μπορούν να ενταχθούν στους Θεσμικούς Τομείς S.13 Γενική Κυβέρνηση S.14 Νοικοκυριά και S.15 Μη – Κερδοσκοπικοί Θεσμοί που Εξυπηρετούν Νοικοκυριά.
- Πρέπει να υπάρχει θεσμοθετημένη διαδικασία ελέγχου της σταθερότητας στους κοινωνικούς σκοπούς της κοινωνικής επιχείρησης, προκειμένου να υπάρχει βεβαιότητα για την διατήρηση του χαρακτηρισμού της ως τέτοια.

Ακολουθεί πίνακας¹²⁸ με τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων:

Χαρακτηριστικό	Θετικός Ορισμός	Αρνητικός Ορισμός
Εθελοντισμός	Η ανάληψη δράσης που προκύπτει εθελοντικά.	Η ανάληψη δράσης δεν επιβάλλεται από την Πολιτεία
Κοινοφέλεια	Το κίνητρο της δράσης είναι κοινωνικά προσανατολισμένο.	Το κίνητρο της δράσης δεν είναι μονοσήμαντο η αποκόμιση ιδιωτικού κέρδους.
Οικονομικός χαρακτήρας	Η δράση γεννά οικονομικά ισοδύναμα.	Η δράση δεν είναι μονοσήμαντα συμβολική.
Δημοκρατία	Τα πρόσωπα που συμπράττουν, εκπροσωπούνται ισότιμα στη	Δεν κυριαρχεί η σκοπιμότητα κάποιου από τους συμμετέχοντες.

¹²⁸ Νασσιούλας Ι., *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ της Ελλάδας και το κοινωνικό της κεφάλαιο*, ό.π., σ.94.

	δομή.	
Καταστατικό	Οι παραπάνω δεσμεύσεις διατυπώνονται ξεκάθαρα σε Καταστατικό.	Δεν επιτρέπεται η υλοποίηση μιας κρυφής παράλληλης ατζέντας.
Νομική Προσωπικότητα	Ο Φορέας αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, κατά τις πρόνοιες του Αστικού Κώδικα.	Αποκλείονται τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου.
Λειτουργικότητα	Η νομική μορφή του Φορέα εξυπηρετεί τις παραπάνω δεσμεύσεις.	Η νομική μορφή του φορέα δε μπορεί να εκφυλιστεί προς άλλα πεδία.
Διαφάνεια	Επικρατεί διαφάνεια στην οικονομική διαχείριση και χρηστή διακυβέρνηση στην επιλογή των στόχων και την υλοποίησή τους.	Δεν επιτρέπεται η κακοδιαχείριση και εξυπηρέτηση αλλότριων σκοπών.

Πίνακας 1.2

1.9.2 Κατηγοριοποίηση – Μορφές Κοινωνικών Επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο EMES υπάρχουν δύο κατηγορίες Κοινωνικών Επιχειρήσεων στην Ευρώπη, οι επιχειρήσεις που αποσκοπούν στην εργασιακή ενσωμάτωση των αποκλεισμένων ομάδων πληθυσμού για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και προϊόντων και οι επιχειρήσεις που αποσκοπούν στην παραγωγή και προσφορά κοινωνικών και συλλογικών υπηρεσιών.

Στην πρώτη κατηγορία¹²⁹ οι επιχειρήσεις ονομάζονται Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης και έχουν ως σκοπό την εργασιακή ένταξη των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων. Ο τρόπος ένταξής τους επιτυγχάνεται μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας, προκειμένου να απορροφήσουν το πληθυσμιακό κομμάτι της κοινωνίας που δυσκολεύεται ή είναι εντελώς αποκλεισμένο από την αγορά εργασίας. Στην Ευρώπη¹³⁰ οι οργανισμοί αυτοί δραστηριοποιούνται σε χειρωνακτικές εργασίες όπως οικοδομικές και ξυλουργικές, στη συλλογή και ανακύκλωση απορριμμάτων, στη συντήρηση δημοσίων χώρων ή υπηρεσίες πρασίνου, στη συσκευασία προϊόντων κλπ.

Έχουν καταγραφεί οι εξής τέσσερις τρόποι ενσωμάτωσης¹³¹: η μεταβατική που αφορά την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, η δημιουργία αυτοχρηματοδοτούμενων θέσεων εργασίας μέσω δανείων εκκίνησης, η εργασιακή ενσωμάτωση με μόνιμη

¹²⁹ Ντούλια Θ., ό.π., σ. 42.

¹³⁰ Νασιούλας Ι., *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ της Ελλάδας και το κοινωνικό της κεφάλαιο*, ό.π., σ.92.

¹³¹ Ό.π., σ.σ. 92-93.

επιδότηση για τις περιπτώσεις ατόμων με σοβαρή αναπηρία. Και τέλος, με την κοινωνικοποίηση μέσω παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Στη δεύτερη κατηγορία ¹³² οι επιχειρήσεις ονομάζονται Κοινωνικές Επιχειρήσεις παραγωγικού σκοπού. Πρόκειται για επιχειρήσεις με μεγάλη παραγωγική δραστηριότητα, η οποία κατά βάση στηρίζεται στην καινοτομία τόσο κατά την παραγωγική διαδικασία όσο και στα παραγόμενα προϊόντα. Και στην περίπτωση αυτή δημιουργούνται θέσεις εργασίας ως «συνέπεια των δραστηριοτήτων των ίδιων των Κοινωνικών Επιχειρήσεων, οι οποίες αποφασίζονται από τους εταίρους – συμμετέχοντες»¹³³ και είναι αποτέλεσμα της ζήτησης για τις υπηρεσίες τους.

Ανάλογα με τις πολιτικές προτεραιότητας των συμμετεχόντων στις επιχειρήσεις αυτές επιλέγεται και η αντίστοιχη κατηγορία. Στην περίπτωση που προτεραιότητα είναι η ένταξη ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού στην εργασία, τότε αρμόζουν οι επιχειρήσεις της πρώτης κατηγορίας. Αν πάλι προτεραιότητα είναι «η διεύρυνση της παραγωγικής βάσης, μέσω καινοτομιών και εφαρμογής νέων μορφών οργάνωσης της παραγωγής»¹³⁴ τότε οι επιχειρήσεις της δεύτερης κατηγορίας είναι οι καταλληλότερες. Ωστόσο, δεν αποκλείεται να υπάρχουν και Κοινωνικές Επιχειρήσεις που να συνδυάζουν στοιχεία και από τις δύο κατηγορίες.

Μορφή κοινωνικής επιχείρησης θεωρείται και ο κοινωνικός συνεταιρισμός, ο οποίος αποτελείται από μέλη της κοινωνίας των πολιτών και αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών. Σε αντίθεση με τον παραδοσιακό συνεταιρισμό, που είναι κατά βάση κλαδικός, στον κοινωνικό συνεταιρισμό συμμετέχουν εθελοντές, εργάτες, καταναλωτές, φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης και της κοινωνίας των πολιτών¹³⁵.

Στην Ευρώπη τα παραδείγματα των κοινωνικών συνεταιρισμών είναι πάρα πολλά και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία, η Αυστρία, η Γερμανία, η Σουηδία και η Δανία, μέσω των συνεταιρισμών αυτών παρέχονται κοινωνικές υπηρεσίες σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. Το CIRIEC παρατηρεί ότι «Παγκοσμίως, οι συνεταιριστικές πρωτοβουλίες τα τελευταία δέκα έτη,

---

¹³² Ντούλια Θ., ό.π., σ. 42.

¹³³ Ο.π., σ. 42.

¹³⁴ Ο.π., σ. 43.

¹³⁵ Campbell R., *Voluntary Action: Meeting challenges of the 21st century*, NCVO, 2006, σ. 71.

έχουν συμβάλει στη δημιουργία των δύο τρίτων των χώρων καθημερινής φροντίδας στην κοινότητα»¹³⁶.

Στην Ελλάδα οι επιχειρήσεις αυτές έχουν τη νομική προσωπικότητα Συνεταιρισμού, Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης και της Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας.

1.9.3 Τομείς δραστηριοποίησης των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ¹³⁷ διακρίνει δεκαεπτά τομείς της Κοινωνικής Οικονομίας, που ενισχύουν την τοπική απασχόληση και αφορούν τις εξής δραστηριότητες:

- Τη βελτίωση της ποιότητας ζωής.
- Την περιβαλλοντική ανάπτυξη.
- Την ανάπτυξη του πολιτισμού, του αθλητισμού και των ΜΜΕ.
- Την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, πληροφορίας και επικοινωνίας.

Οι δραστηριότητες ¹³⁸ που αναπτύσσονται στο οικοσύστημα της Κοινωνικής Οικονομίας είναι:

- Κοινωνικές υπηρεσίες (για παιδιά, ηλικιωμένους και ΑΜΕΑ)
- Υγεία
- Περιβάλλον
- Τοπική ανάπτυξη
- Εκπαίδευση και έρευνα
- Υποστήριξη δικαιωμάτων
- Αφιλοκερδείς δραστηριότητες
- Επαγγελματικά σωματεία, συνδικάτα και σύλλογοι
- Μη κυβερνητικές οργανώσεις
- Συνεταιριστικές ή ηθικές τράπεζες

---

¹³⁶ CIRIEC, *The enterprises and organizations of the third system: a strategic challenge for employment*. Pilot action "Third System and Employment" of the European Commission. Liege, 2000, σ.σ. 131-133.

¹³⁷ Ντούλια Θ., ό.π., σ. 47.

¹³⁸ Ό.π., σ. 47.

1.9.4 Διαφορές Κοινωνικών Επιχειρήσεων και Επιχειρήσεων της οικονομίας της Αγοράς.

Οι διαφορές των κοινωνικών και συμβατικών επιχειρήσεων παρουσιάζονται στον κάτωθι πίνακα¹³⁹:

A/A	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
1	Κοινωνικοί και οικονομικοί σκοποί	Οικονομικοί σκοποί
2	Εξασφάλιση απασχόλησης σε ομάδες σε αποκλεισμό (ως μελών/εταίρων ή μισθωτών)	Μη ενδιαφέρον για ομάδες σε αποκλεισμό
3	Συλλογικές επιχειρήσεις με ευρύτητα στην εταιρική σύνθεση	Μη συλλογικές / μη ευρεία εταιρική σύνθεση
4	Δημοκρατικά εκλεγμένη διοίκηση	Διορισμένη ή μη δημοκρατικά εκλεγμένη διοίκηση
5	Επιμερισμός επιχειρηματικού ρίσκου	Συγκέντρωση επιχειρηματικού ρίσκου
6	Επιμερισμός απαιτούμενου κεφαλαίου	Συγκέντρωση απαιτούμενου κεφαλαίου
7	Ενδιαφέρον για υψηλή ποιότητα προϊόντων (γιατί είναι υπόλογες στο κοινωνικό σύνολο)	Μη επαρκές ενδιαφέρον για υψηλή ποιότητα προϊόντων
8	Μία ψήφος κάθε μέλος (one person one vote)	Συμμετοχή ανάλογη με τα διαθέσιμα κεφάλαια
9	Τιμές προϊόντων/ υπηρεσιών χαμηλότερες των αντίστοιχων συμβατικών επιχειρήσεων	Τιμές υψηλότερες από αυτές αντίστοιχων προϊόντων και υπηρεσιών των Κοινωνικών Επιχειρήσεων
10	Κινητοποίηση εθελοντών	Μη κινητοποίηση εθελοντών
11	Προαγωγή της Κοινωνικής Ευθύνης	Αδιαφορία για κοινωνική ευθύνη
12	Περιορισμένη διανομή κερδών – επανεπένδυση στην επιχείρηση	Διανομή κερδών
13	Κοινωνικός έλεγχος	Μη κοινωνικός έλεγχος

Πίνακας 1.3

¹³⁹ Ο.π., σ. 48.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Συνοπτικά η νομοθεσία σχετικά με την Κ.Α.Ο.

Η παλαιότερη διάταξη που σχετίζεται με το ευρύ φάσμα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας είναι το άρθρο 11 του Συντάγματος του 1864, που κατοχύρωνε το «δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι», διάταξη που εξακολουθεί να ισχύει μέχρι σήμερα. Αν και έχουν ψηφιστεί αρκετοί νόμοι αναφορικά με τους συνεταιρισμούς¹⁴⁰, είχαν ωστόσο αρνητική επίδραση στον τομέα αυτό, καθώς αύξαναν περισσότερο τα διοικητικά βάρη.

Ειδικότερα, παρουσιάζεται συνοπτικά το νομοθετικό πλαίσιο¹⁴¹ που ισχύει στην Ελλάδα:

Τύπος Πολιτικής	Ονομασία Πολιτικής	Σχέση με την ΚΑΑΟ
Σύνταγμα της Ελλάδος, 1864	Άρθρο 11 του Συντάγματος	Προβλέπει το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι: «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις, τηρώντας τους νόμους του κράτους».
Σύνταγμα της Ελλάδος, 1952	Άρθρο 109 του Συντάγματος	Προβλέπει ότι: «οι συνεταιρισμοί, τόσο οι αγροτικοί όσο και οι αστικοί, τελούν υπό την προστασία του κράτους το οποίο υποστηρίζει συστηματικά την ανάπτυξή τους».
Σύνταγμα της Ελλάδος, 1975	Άρθρο 12 του Συντάγματος	Προβλέπει τη θεσμική κατοχύρωση των συνεταιρισμών και τη διαφοροποίησή τους από τις ενώσεις προσώπων και τις εταιρίες.
Νόμος	N.602/1915	Ενθαρρύνει τη δημιουργία συνεταιρισμών, ενώ ταυτόχρονα δίνει τη δυνατότητα στους συνεταιριστικούς φορείς που λειτουργούν υπό άλλη νομική μορφή να αποκτήσουν τη νομική μορφή του συνεταιρισμού.
Γυναικείοι Συνεταιρισμοί	N.921/1979	Προβλέπει τη δημιουργία των πρώτων γυναικείων συνεταιρισμών, που προωθούν την τοπική ανάπτυξη και τον πολιτισμό.
Συνεταιριστικές	N.2076/1992	Προβλέπει τη δημιουργία των

¹⁴⁰ ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, British Council, ΥΠΕΚΑΑ- Ε.Ε., 2017, σ.19.

¹⁴¹ Ο.π., σ.20.

Τράπεζες		συνεταιριστικών τραπεζών στην Ελλάδα.
Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης	Ν.2716/1999, άρθρο 12	Προβλέπει την αποϊδρυματοποίηση των ψυχικά ασθενών μέσω κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης.
Αστική μη κερδοσκοπική εταιρία	741 ΑΚ	Προβλέπει ότι οι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρίες συνιστούν μια σύμβαση μεταξύ δύο ή περισσότερων μερών, που έχουν αμοιβαίως υποχρέωση να επιδιώκουν με κοινές εισφορές κοινό σκοπό και ιδίως οικονομικό.
Αστική μη-κερδοσκοπική εταιρία	Ν.4019/2011	Επικεντρώνεται στη θέσπιση της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης ως νέου είδους επιχείρησης (Κοιν.Σ.Επ.).
Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση	Ν. 4430/2016	Προβλέπει ένα νέο πλαίσιο για διαφορετικά είδη μη κερδοσκοπικών Φορέων και επιχειρήσεων που εφαρμόζουν δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων και έχουν ξεκάθαρο συλλογικό και κοινωνικό αντίκτυπο, ενώ παράλληλα καλύπτουν μια κοινωνική ανάγκη προσφέροντας μια εναλλακτική λύση στην αγορά.
Σωματεία	Άρθρα 78-106 ΑΚ	Προβλέπει ότι τα σωματεία δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα.
Ιδρύματα	Άρθρο 108 ΑΚ	Ορίζει τα ιδρύματα ως οντότητες που χρησιμοποιούν τους πόρους τους για την εξυπηρέτηση ειδικού σκοπού.

Πίνακας 2.1

2.2 Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης σύμφωνα με το ν. 2716/1999

Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης¹⁴² αποτέλεσαν την πρώτη θεσμοθετημένη μορφή Κοινωνικής Επιχείρησης στην Ελλάδα, με σκοπό την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Θεσμοθετήθηκαν στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού της παροχής υπηρεσιών υγείας και της αποϊδρυματοποίησης των

¹⁴² Θεσμοθετήθηκαν με το άρθρο 12 του Ν. 2716/1999 («Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 96/17/Α/1999), ο νόμος αυτός επιδίωκε μέσω των σύγχρονων επιστημονικών και κοινωνικών αντιλήψεων να θέσει τις βάσεις για μια «εξωνοσοκομειακή και κυρίως εξωασυλιακή περίθαλψη, την ψυχοκοινωνική και κοινωνική επανένταξη με την προαγωγή των κοινωνικών δεσμών και της αλληλεγγύης», Γεώργιος Κ. (επιμ.), ό.π., σ.66.

ψυχικά ασθενών¹⁴³, των οποίων η προώθηση της επανένταξής τους στην αγορά εργασίας αλλά και στην κοινωνία εν γένει, απαιτεί τη «δημιουργία προσαρμοσμένων και αποστιγματισμένων μορφών εργασίας [...] και συγκεκριμένη στρατηγική για την κοινωνική και επαγγελματική ενσωμάτωσή τους»¹⁴⁴.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το νόμο οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) «αποβλέπουν στην κοινωνικό – οικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα και συμβάλλουν στη θεραπεία τους και στην κατά το δυνατόν οικονομική τους αυτάρκεια»¹⁴⁵. Από τα εννοιολογικά στοιχεία των Κοι.Σ.Π.Ε. προκύπτει: α) η ελεύθερη συμμετοχή, αποτελούν δηλαδή μία μορφή ελεύθερης συνεργασίας προσώπων, εθελοντική και όχι αναγκαστική, β) αποτελούν μονάδα ψυχικής υγείας και γ) ο σκοπός τους είναι η κοινωνική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη, ώστε να συνδράμουν στη θεραπεία των ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας καθώς επίσης και στην οικονομική τους αυτάρκεια.

Οι Κοι.Σ.Π.Ε. μπορούν να έχουν ταυτόχρονα παραγωγικές¹⁴⁶, καταναλωτικές, εμπορικές, προμηθευτικές, μεταφορικές, τουριστικές, οικονομικές, πιστωτικές, αναπτυξιακές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές μονάδες και μπορούν να ασκούν οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα, όπως αγροτική, κτηνοτροφική, μελισσοκομική, αλιευτική, δασική, βιομηχανική, βιοτεχνική, ξενοδοχειακή, εμπορική, παροχής υπηρεσιών, κοινωνικής ανάπτυξης.

Επίσης, μπορούν να ιδρύουν καταστήματα πώλησης και υποκαταστήματα οπουδήποτε, να συμμετέχουν σε επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, εφόσον η συμμετοχή αυτή επιτρέπεται από τις ειδικές κατά περίπτωση διατάξεις και ειδικότερα να συμμετέχουν σε Ευρωπαϊκούς Ομίλους Οικονομικού Σκοπού (Ε.Ο.Ο.Σ.), Κοινοπραξίες, Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.), Ανώνυμες Εταιρείες (Α.Ε.) και Δημοτικές Επιχειρήσεις. Ακόμη είναι δυνατή η συμμετοχή τους σε αναπτυξιακά

---

¹⁴³ Παράλληλα με την προσπάθεια αυτή, συστάθηκε το Εθνικό Πλαίσιο Δράσης, με το όνομα «Ψυχαργός». Το πρόγραμμα αυτό αφορούσε στην ανάπτυξη δομών και δράσεων σε όλη τη χώρα, με τις οποίες εξασφαλιζόταν η παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας, που είχαν σκοπό την πρόληψη, τη διάγνωση, τη θεραπεία, την περίθαλψη, την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση, την κοινωνική επανένταξη καθώς και την ευαισθητοποίηση του γενικού πληθυσμού σε θέματα ψυχικής υγείας. Στόχος ήταν να δημιουργηθούν αποτελεσματικά δίκτυα κοινοτικών δομών και υπηρεσιών ψυχικής υγείας, ώστε κάθε άτομο με προβλήματα ψυχικής υγείας να βρίσκει απαντήσεις στα προβλήματά του στον τόπο που ζει και εργάζεται, μέσα στην κοινότητα, με τις ελάχιστες δυνατές επιπτώσεις στιγματισμού, περιθωριοποίησης και αποκλεισμού.

¹⁴⁴ Γεώργιος Κ. (επιμ.), ό.π., σ. 65.

¹⁴⁵ Παρ. 1, άρθρο 12 του ν. 2716/1999.

¹⁴⁶ Παρ. 2, άρθρο 12 του ν. 2716/1999.

προγράμματα ή η συμμετοχή τους με άλλες επιχειρήσεις ή εταιρείες και η συνεργασία τους, μέσω κοινοπραξιών ή προγραμματικών συμβάσεων, με άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, εταιρείες ή άλλες ενώσεις κάθε τύπου, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο την ανάπτυξη δραστηριοτήτων.

Αν και οι Κοι.Σ.Π.Ε. είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που έχουν εμπορική δραστηριότητα, εντούτοις η δραστηριότητά τους αυτή δεν είναι ασυμβίβαστη με την έννοια του κοινωνικού συνεταιρισμού. Μάλιστα όπως έχει αναφερθεί «η αναγνώριση της εμπορικής ιδιότητας – η οποία εξασφαλίζει τη συμμετοχή του συνεταιρισμού στη συναλλακτική ζωή με τα πλεονεκτήματα που έχουν οι μετέχοντες σε αυτήν έμποροι – δεν εξομοιώνει το συνεταιρισμό με την κερδοσκοπική εμπορική εταιρία»¹⁴⁷.

Μέλη¹⁴⁸ μιας Κοι.Σ.Π.Ε. μπορούν να είναι φυσικά πρόσωπα, όπως ενήλικες ή ανήλικοι τουλάχιστον 15 ετών, οι οποίοι λόγω ψυχικής διαταραχής έχουν ανάγκη αποκατάστασης, ενώ δεν απαιτείται να έχουν ικανότητα για δικαιοπραξία. Άλλη ομάδα μελών μπορεί να είναι ενήλικες που εργάζονται στο χώρο της ψυχικής υγείας, όπως εργοθεραπευτές, εκπαιδευτές και άλλες κατηγορίες επαγγελματιών της ψυχικής υγείας, ενώ μια τρίτη ομάδα μελών μπορεί να είναι Δήμοι, Κοινότητες ή άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, εφόσον προβλέπεται από το καταστατικό των συνεταιρισμών και ειδικότερα από τα νοσοκομεία του Ε.Σ.Υ..

Εν κατακλείδι η μορφή των κοινωνικών επιχειρήσεων του συγκεκριμένου νόμου είναι επηρεασμένη από τους κοινωνικούς συνεταιρισμούς τύπου Β¹⁴⁹ της Ιταλίας και περιλαμβάνουν τα ακόλουθα καινοτόμα στοιχεία¹⁵⁰: α) οι Κοι.Σ.Π.Ε. διαθέτουν πολυεταιρικό χαρακτήρα, αφού το 35% των μελών προέρχεται από άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας, μέχρι το 45% από επαγγελματίες ψυχικής υγείας και μέχρι το 20% από φυσικά ή νομικά πρόσωπα, όπως δήμοι, κοινότητες και ΜΚΟ, β) μπορούν να γίνουν μέλη άτομα που πάσχουν από ψυχικά νοσήματα ανεξάρτητα από τη διαγνωστική κατηγορία, ενώ δεν απαιτείται η ικανότητα δικαιοπραξίας, γ) τα μέλη αυτά αμείβονται με βάση το χρόνο εργασίας τους και την παραγωγικότητά τους και

¹⁴⁷ Κιντής Στ., *Δίκαιο Συνεταιρισμών*, τ.Π, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2004, σ. 54.

¹⁴⁸ Παρ. 4, άρθρο 12 του ν. 2716/1999.

¹⁴⁹ Στην Ιταλία, το 1991, θεσπίστηκαν με νόμο δύο τύποι κοινωνικών συνεταιρισμών: 1) κοινωνικοί συνεταιρισμοί τύπου Α', που αφορούν την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης στο ευρύτερο κοινό, και 2) κοινωνικοί συνεταιρισμοί τύπου Β' με στόχο την εργασιακή ένταξη ανθρώπων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση.

¹⁵⁰ Αδάμ Σ., *Κοινωνική οικονομία και ενεργητικές πολιτικές ένταξης, Αποτελέσματα έρευνας πεδίου σε κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης στην Ελλάδα*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Φεβρουάριος 2012, σ. 36.

στην περίπτωση που δεν διαθέτουν ασφάλιση αναλαμβάνει η ΚοιΣ.Π.Ε. να τους ασφαλίσει και δ) προβλέπεται η υποχρεωτική συμμετοχή μελών που ανήκουν στην κατηγορία των ατόμων με ψυχικά νοσήματα στο Διοικητικό Συμβούλιο.

Η πολυεταρτικότητα¹⁵¹ αυτή με τη συνύπαρξη διαφορετικών κατηγοριών μελών και διαφορετικών εταίρων μέσα στην ίδια ΚοιΣ.Π.Ε. συντελεί στη μετατροπή των εργαζομένων, εθελοντών, ΜΚΟ, συνδικάτων κλπ από εξωτερικά στοιχεία σε οργανικά μέρη του συνεταιρισμού, και στο συνδυασμό των πολλαπλών στόχων των κοινωνικών επιχειρήσεων δηλαδή στο συνδυασμό της εργασιακής ένταξης, της οικονομικής αυτόρκειας και της τοπικής ανάπτυξης. Ωστόσο, η συνύπαρξη αυτή των διαφορετικών κατηγοριών μελών και εταίρων στα όργανα της διοίκησης δεν αποδεικνύει αν αποτελούν αποτέλεσμα συνεργασίας και συνειδητής επιλογής ή απλά μια επιβαλλόμενη από το νόμο αναγκαιότητα.

2.3 Νόμος 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις»

Στην Ελλάδα θεσμικά αναγνωρίστηκε ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας με το νόμο ν.4019/2011, με τίτλο «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις». Όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεση του νόμου, «στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο δεν υπήρχε καμία αναγνώριση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας και συνεπώς των μορφών αυτών που συνδυάζουν το «επιχειρείν» με την κοινή ωφέλεια και το κοινωνικό συμφέρον. Η δραστηριοποίηση στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας μεταφραζόταν αναγκαστικά στη σύσταση ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού ή ενός σωματείου με αδυναμία συνδυασμού της κοινωνικής ωφέλειας με την υπό προϋποθέσεις επιδίωξη του κέρδους»¹⁵².

Η πρωτοβουλία για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και η θεσμοθέτησή της βασίζεται σε παραδείγματα άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στις χώρες αυτές συνέβαλε αποφασιστικά στην εργασιακή ένταξη ομάδων πληθυσμού, που είχαν πληγεί από ανεργία (εκτός των ευάλωτων ομάδων), μέσω

---

¹⁵¹ Ο.π., σ. 47.

¹⁵² Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Αύγουστος 2011, σ.σ. 1-2.

καινοτόμων και με κοινωνικό χαρακτήρα δραστηριοτήτων, ενώ ταυτόχρονα αποτέλεσε μέσο για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών.

Επίσης, σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση¹⁵³ η διεθνής εμπειρία έχει αποδείξει ότι οι φορείς που δεν αποσκοπούν στο κέρδος, αλλά στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, και ταυτόχρονα λειτουργούν με τις αρχές και της μεθόδους της συνήθους επιχειρηματικότητας, αναπτύσσουν μεγαλύτερη δυναμική σε σχέση με τις επιχειρήσεις της παραδοσιακής οικονομίας της αγοράς. Αυτό συμβαίνει επειδή καταφέρνουν να συνδυάσουν ένα κοινωνικό όραμα, με στόχο την ικανοποίηση των συμφερόντων ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, με την καινοτομία στα πλαίσια της επιχειρηματικότητας.

Καταλήγοντας η έκθεση αναφέρεται στα χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων, σύμφωνα με τα οποία: αποσκοπούν σε κοινωνικούς ή περιβαλλοντικούς σκοπούς περισσότερο από ότι στο κέρδος, εξαρτώνται περισσότερο από τα έσοδα από την εργασία παρά από τα συνολικά έσοδα του οργανισμού και έχουν ως στόχο την καινοτομία. Αυτό σημαίνει ότι στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί με κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους, καθώς και κερδοσκοπικοί οργανισμοί που δεν αποσκοπούν στο κέρδος, αλλά το επανεπενδύουν στην επιχείρηση και διαθέτουν σε υψηλό βαθμό κοινωνικούς στόχους. Και τέλος αναγνωρίζονται ως βασικές αρχές λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων: η ελεύθερη συμμετοχή, η δημοκρατική διοίκηση (ένας εταίρος, μία ψήφος), η αλληλεγγύη, η περιορισμένη διανομή του πλεονάσματος, το προβάδισμα του ατόμου έναντι του κεφαλαίου και η ανεξαρτησία από το Κράτος.

Οι βασικοί στόχοι¹⁵⁴ του νόμου 4019/2011 αφορούν:

- τη δημιουργία θέσεων εργασίας και κοινωνικής ένταξης ευάλωτων ομάδων,
- την κάλυψη κοινωνικών αναγκών, ειδικότερα μέσω της ενίσχυσης της κοινωνικής και αλληλέγγυας επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής καινοτομίας,
- την ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής.

Ενώ, ως ειδικότεροι στόχοι αναφέρονται : «η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης στον κοινωνικό τομέα της οικονομίας, η διευκόλυνση της επαγγελματικής δραστηριοποίησης και της πρόσβασης στην απασχόληση σημαντικών στρωμάτων του πληθυσμού και ειδικότερα των ευάλωτων ομάδων, η

---

¹⁵³ Ο.π., σ. 1.

¹⁵⁴ Ο.π., σ. 1.

καταπολέμηση της φτώχειας, των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού και η ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής μέσω της ένταξης των ευάλωτων ομάδων στο κοινωνικό σύνολο, η ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης και καινοτομίας, η ενδυνάμωση της τοπικής επιχειρηματικότητας και της αειφόρου και βιώσιμης ανάπτυξης και η παροχή σύγχρονων, ποιοτικών και καινοτόμων κοινωνικών υπηρεσιών και αγαθών»¹⁵⁵.

2.3.1 Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση σύμφωνα με το ν. 4019/2011.

Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) αποτελεί εξέλιξη των Κοι.Σ.Π.Ε. και των Συνεταιρισμών και θεσπίστηκε ως φορέας της κοινωνικής οικονομίας. Σύμφωνα με το νόμο η Κοιν.Σ.Επ. «... Είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να είναι είτε φυσικά πρόσωπα, είτε φυσικά πρόσωπα και νομικά πρόσωπα. Τα μέλη της συμμετέχουν σε αυτή με μια ψήφο, ανεξάρτητα από τον αριθμό των συνεταιριστικών μερίδων που κατέχουν»¹⁵⁶. Δηλαδή σύμφωνα με τα ανωτέρω στοιχεία¹⁵⁷ μια Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση διαθέτει:

- ελεύθερη συμμετοχή, είναι δηλαδή εθελοντική και όχι αναγκαστική ένωση προσώπων, έχει νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών και διαθέτει εμπορική ιδιότητα, όπως και οι Κοι.Σ.Π.Ε. του νόμου 2716/1999,
- κοινωνικό σκοπό, δηλαδή αποσκοπεί στην δημιουργία θέσεων εργασίας και ένταξης των ευάλωτων ομάδων, την κάλυψη κοινωνικών αναγκών και την τοπική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή.

Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις μπορούν να διακριθούν ¹⁵⁸ ανάλογα με το σκοπό τους σε:

- Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης. Σε αυτούς του συνεταιρισμούς το 40% (κατ'ελάχιστον) των θέσεων εργασίας κατέχουν άτομα από τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού με σκοπό την οικονομική και κοινωνική ένταξή τους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης

---

¹⁵⁵ Ό.π., σ. 2.

¹⁵⁶ Παρ. 1, άρθρο 2 του ν.4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ 216/Α/2011.

¹⁵⁷ Γεώργιας Κ. (επιμ.), ό.π., σ. 48.

¹⁵⁸ Παρ. 2, άρθρο 2 του ν. 4019/2011.

Ευθύνης, οι οποίοι με το νόμο αυτό θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις¹⁵⁹.

- Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας. Αυτές οι επιχειρήσεις συμμετέχουν στην παραγωγή και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικού και προνοιακού χαρακτήρα σε κατηγορίες πληθυσμού, όπως οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.
- Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού. Από αυτούς τους συνεταιρισμούς παράγονται προϊόντα και παρέχονται υπηρεσίες με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας που προάγουν το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, την απασχόληση, την κοινωνική συνοχή και την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη.

Οι Κοιν.Σ.Επ. οφείλουν να εγγράφονται στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, προκειμένου να υπαχθούν στις ευεργετικές διατάξεις του νόμου αυτού. Επίσης καθορίζονται τα ποσοστά για τη διανομή των κερδών με το 5% να διατίθεται για τον σχηματισμό υπολοίπου, έως το 35% να διανέμεται στους εργαζόμενους της επιχείρησης ως κίνητρο παραγωγικότητας και το 60% να διατίθεται για τις δραστηριότητες της επιχείρησης και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα κέρδη δεν διανέμονται στα μέλη της, εκτός αν είναι εργαζόμενοι.

Οι πόροι της επιχείρησης είναι το κεφάλαιο της, οι δωρεές τρίτων, τα έσοδα από την αξιοποίηση της περιουσία της, έσοδα από την επιχειρηματική δραστηριότητά της, από επιχορηγήσεις του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, την Ε.Ε., διεθνείς και εθνικούς οργανισμούς, ΟΤΑ α' και β' βαθμού, έσοδα από άλλα προγράμματα, κεφάλαια από κληροδοτήματα, δωρεές και παραχωρήσεις της χρήσης περιουσιακών στοιχείων, καθώς και κάθε άλλο έσοδο από την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της, σύμφωνα με το καταστατικό της.

Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση του νόμου, εξαιτίας της μη αναγνώρισης των ιδιαίτερων συνθηκών που διέπουν την κοινωνική επιχειρηματικότητα από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της οικονομίας της αγοράς, καθίσταται ιδιαίτερος δύσκολη η πρόσβαση στις πηγές χρηματοδότησης, με αποτέλεσμα η επιβίωση των φορέων ΚΟ να εξαρτάται από τον ιδιωτικό τομέα και τους πολίτες. Προκειμένου

---

¹⁵⁹ Οι Κοι.Σ.Π.Ε. διέπονται από τις διατάξεις του άρθρου 12 του ν.2716/1999 και συμπληρωματικά από τις διατάξεις του ν. 4019/2011 και του ν. 1667/1986, καθώς και όσων ορίζει το άρθρο 12 του ν.3842/2010.

λοιπόν να επιτευχθεί η βιωσιμότητα και η περαιτέρω ανάπτυξή τους ορίζονται ως πηγές χρηματοδότησης των Κοιν.Σ.Επ. και των Κοι.Σ.Π.Ε. το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας¹⁶⁰ και το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, ενώ προβλέπεται η δυνατότητα να εντάσσονται και στο ν. 3908/2011 σχετικά με την «Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη, την Επιχειρηματικότητα και την Περιφερειακή Συνοχή»¹⁶¹.

Επιπροσθέτως, προκειμένου να παρέχονται κίνητρα για την ίδρυση και στήριξη των νέων Κοιν.Σ.Επ. έχουν θεσπιστεί μια σειρά από μέτρα¹⁶² όπως ότι: μπορούν να ενταχθούν σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας, σε προγράμματα του ΟΑΕΔ αλλά και σε κάθε είδους πολιτική απασχόλησης. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού μπορούν να συνεχίσουν να εισπράττουν επιδόματα πρόνοιας, επανένταξης ή οποιοδήποτε μορφής νοσήλιο ή παροχή, ενώ εργάζονται στις Κοιν.Σ.Επ.. Επίσης τα κέρδη των Κοιν.Σ.Επ. που διανέμονται στους εργαζόμενους υπόκεινται σε φόρο εισοδήματος, σύμφωνα με τον εκάστοτε ισχύοντα φορολογικό συντελεστή¹⁶³, ενώ εφαρμόζονται και οι διατάξεις του ν. 3842/2010 που αφορούν φορολογικά κίνητρα ευρεσιτεχνίας και κίνητρα διατήρησης θέσεων εργασίας.

Αξιοσημείωτο είναι ότι προβλέπεται έλεγχος και κυρώσεις¹⁶⁴ για τη λειτουργία των Κοιν.Σ.Επ.. Συγκεκριμένα, οι υπάλληλοι του ΥΠΕΚΑΑ που είναι αρμόδιοι για την τήρηση του Μητρώου, και οι υπάλληλοι των Διευθύνσεων Ανωνύμων Εταιριών των Περιφερειών έχουν αρμοδιότητα να καλούν τους εκπροσώπους των Κοιν.Σ.Επ. να τους παρέχουν έγγραφα και πληροφορίες, να έχουν πρόσβαση σε περίπτωση ελέγχου σε έγγραφα ή στοιχεία με οποιαδήποτε μορφή (έγγραφη, ηλεκτρονική, μαγνητική ή άλλη), εφόσον δεν εμπίπτουν σε επαγγελματικό ή άλλο απόρρητο ή δεν συνιστούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Μπορούν, επίσης, να διενεργούν έρευνες στους χώρους των Κοιν.Σ.Επ. και να προβαίνουν σε κατάσχεση εγγράφων, εφόσον επιβάλλεται από τον έλεγχο των παραβάσεων.

---

¹⁶⁰ Το Ταμείο αυτό θα συσταθεί με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

¹⁶¹ Σκοπός του νόμου αυτού ήταν η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας με τη διαμόρφωση καθεστώτων ενίσχυσης των επενδύσεων, με τα οποία θα βελτιώνονται η επιχειρηματικότητα, η τεχνολογική ανάπτυξη, η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και η περιφερειακή συνοχή και θα προωθούνται η πράσινη οικονομία, η αποτελεσματική λειτουργία των διαθέσιμων υποδομών και η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας.

¹⁶² Άρθρο 10 του ν. 4019/2011.

¹⁶³ Με το φορολογικό νόμο του 2014 η Κοιν.Σ.Επ. φορολογείται με συντελεστή 26%, όπως κάθε άλλη επιχείρηση.

¹⁶⁴ Άρθρο 11 του ν. 4019/2011.

Σε περιπτώσεις παραβίασης των διατάξεων του ν.4019/11 επιβάλλονται πρόστιμα από τον αρμόδιο Περιφερειάρχη, μετά από εισήγηση της αρμόδιας υπηρεσίας. Στην περίπτωση που η Υπηρεσία τήρησης του Μητρώου διαπιστώσει ότι χρησιμοποιούνται οι ευνοϊκές ρυθμίσεις του νόμου (οικονομικά κίνητρα και μέτρα στήριξης) για την απόκτηση παράνομου περιουσιακού οφέλους από νομικό ή φυσικό πρόσωπο της Κοιν.Σ.Επ. ή για λογαριασμό άλλων, διατάσσεται με απόφαση του Υπουργείου Εργασίας, η οριστική διαγραφή από το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και η επιβολή προστίμου ύψους τουλάχιστον πέντε χιλιάδων ευρώ, με απόφαση του αρμόδιου Περιφερειάρχη.

Υπό την επιρροή της ευρωπαϊκής πολιτικής¹⁶⁵ ο νόμος αποβλέπει στην ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας και συμπράξεων¹⁶⁶ για την ανάπτυξη των Κοινωνικών Επιχειρήσεων, οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να συνεργάζονται μεταξύ τους είτε για την ανταλλαγή υπηρεσιών είτε για την υλοποίηση χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων. Αν δημιουργηθεί δίκτυο οικονομικής συνεργασίας, αυτό δε διαθέτει ξεχωριστή νομική προσωπικότητα, ενώ οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να δημιουργούν κοινοπραξίες, συνεταιρισμούς, ενώσεις, ευρωπαϊκούς συνεταιρισμούς και ευρωπαϊκούς ομίλους. Επιπλέον, μπορούν να συνάπτουν και προγραμματικές συμβάσεις με αντισυμβαλλόμενους το Δημόσιο, τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τους ΟΤΑ α΄ και β΄ βαθμού, προκειμένου να υλοποιήσουν δράσεις που αναφέρονται στα καταστατικά τους.

Με σκοπό την ανάπτυξη των φορέων Κοινωνικής Οικονομίας θεσπίστηκε και η δυνατότητα σύναψης Δημοσίων Συμβάσεων Κοινωνικής Αναφοράς. Για το σκοπό αυτό, οι αναθέτουσες αρχές λαμβάνουν υπόψη τους σημαντικές κοινωνικές πτυχές ως κριτήρια ανάθεσης. Τέτοια κριτήρια¹⁶⁷ θεωρούνται: α) οι ευκαιρίες απασχόλησης, β) η κοινωνική ένταξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, γ) η ισότητα ευκαιριών, δ) ο σχεδιασμός της προσβασιμότητας για όλους, ε) η συνεκτίμηση των κριτηρίων αειφορίας, στα οποία περιλαμβάνονται θέματα ηθικού εμπορίου και ζ) η ευρύτερη εκούσια συμμόρφωση με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ).

---

¹⁶⁵ Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορά την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων μέσω των δικτύων συνεργασιών και των συμπράξεων.

¹⁶⁶ Άρθρο 12 του ν. 4019/2011.

¹⁶⁷ Παρ.1, άρθρο 16 του Ν. 4019/2011.

2.3.2 Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας.

Προκειμένου να υπάρξει καταγραφή και έλεγχος τόσο των Κοινωνικών Επιχειρήσεων αλλά και γενικότερα του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, συστήθηκε από το νόμο 4019/2011 το Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας «..το οποίο είναι δημόσιο βιβλίο που τηρείται σε ηλεκτρονική μορφή». Αρμόδια υπηρεσία για την τήρησή του είναι το Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. Στο Μητρώο αυτό μπορεί να έχει πρόσβαση κάθε ενδιαφερόμενος ατελώς, ενώ αποτελείται από τα επιμέρους μητρώα:

- Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας: σε αυτό εγγράφονται υποχρεωτικά οι Κοιν.Σ.Επ. που συστήνονται με βάση το νόμο 4019/2011 και οι Κοι.Σ.Π.Ε. του νόμου 2716/1999. Με την εγγραφή τους αποκτούν πρόσβαση στα χρηματοδοτικά εργαλεία και απολαμβάνουν τα οικονομικά κίνητρα και μέτρα στήριξης, που αναφέρονται στο νόμο αυτό.

- Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας: σε αυτό εγγράφονται προαιρετικά οι υφιστάμενες νομικές μορφές που πληρούν συσσωρευτικά τα εξής κριτήρια¹⁶⁸:

α) έχουν ως αποκλειστικό καταστατικό σκοπό την κοινωνική ωφέλεια μέσω της παραγωγής αγαθών ή της παροχής υπηρεσιών συλλογικού και κοινωνικού χαρακτήρα,

β) αποδίδουν προτεραιότητα στα άτομα και στην εργασία έναντι του κεφαλαίου,

γ) εφαρμόζουν δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων,

δ) έχουν αυτονομία στη διοίκηση και διαχείριση των δραστηριοτήτων τους,

ε) προβλέπουν τη χρησιμοποίηση των κερδών τους για τους καταστατικούς σκοπούς τους και δευτερευόντως τη δυνατότητα περιορισμένης έκτασης διανομής των κερδών αυτών,

στ) λειτουργούν με βάση την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης,

ζ) οι δραστηριότητες τους εντάσσονται αποκλειστικά σε μία από τις κατηγορίες της παραγράφου 2 του άρθρου 2¹⁶⁹, και

η) αναπτύσσουν τις δραστηριότητες τους τουλάχιστον επί μία τριετία πριν από την υποβολή της αίτησης εγγραφής στο Μητρώο.

¹⁶⁸ Περ. β', παρ. 1, άρθρο 14 του ν. 4019/2011.

¹⁶⁹ Πρόκειται δηλαδή για τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης, τις Κοι.Σ.Π.Ε., τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας και τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού.

Τέλος, οι Φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας που είναι εγγεγραμμένοι στο Ειδικό Μητρώο έχουν την δυνατότητα να χρηματοδοτούνται από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης και να εντάσσονται στο ν. 3908/2011, που αφορά την ενίσχυση ιδιωτικών επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη, Επιχειρηματικότητα και την Περιφερειακή Συνοχή.

2.3.3 Κριτική και παρατηρήσεις σχετικά με το νόμο 4019/2011.

Για την Ελλάδα ο νόμος 4019/2011 αποτέλεσε κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, χωρίς ωστόσο να υποβιβάζεται και η σημασία του νόμου 2716/1999, που εισήγαγε τον θεσμό των Κοι.Σ.Π.Ε.. Ο νόμος 4019/2011 θεωρείται ότι περιλαμβάνει πολλές από τις αρχές που παρουσιάστηκαν στο Εθνικό Θεματικό Δίκτυο¹⁷⁰ για την Κοινωνική Οικονομία, δηλαδή υιοθετείται η συνεταιριστική προσέγγιση, παρόλο που αντί για επτά ιδρυτικά μέλη, όπως είχε προταθεί, ψηφίστηκε να είναι πέντε (εκτός από τις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης που είναι επτά). Υιοθετείται, επίσης, η άποψη του συνεταιρισμού κοινωνικής ωφέλειας, η εμπορική ιδιότητα, το δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων, ο περιορισμός στην διανομή των κερδών και δίνεται έμφαση στον κοινωνικό σκοπό.

Η φιλοσοφία του νόμου καταδεικνύει ότι το κράτος αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να παρέχει κίνητρα προκειμένου να ενεργοποιησει και να συνδράμει στην ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Με την ψήφιση του νόμου αυτού εισέρχεται για πρώτη φορά η έννοια της κοινωνικής οικονομίας στην ελληνική έννομη τάξη. Μάλιστα αναγνωρίζεται ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας ως τρίτος τομέας ανάμεσα στο Κράτος και στην αγορά και η κοινωνική επιχειρηματικότητα συνδυάζεται ως επιχειρείν με την κοινή ωφέλεια και το κοινωνικό συμφέρον¹⁷¹.

Ωστόσο, θεωρήθηκε ότι στο νόμο αυτό δεν ορίζεται η κοινωνική επιχειρηματικότητα με βάση την περιγραφή ή τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της

---

¹⁷⁰Στα πλαίσια του προγράμματος Equal (εργαλείο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση, το οποίο το χρηματοδοτούσε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και στόχευε στην πειραματική εφαρμογή και διάδοση νέων τρόπων καταπολέμησης των διακρίσεων και της ανισότητας στον τομέα της απασχόλησης) τέθηκαν δράσεις σχετικά με την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Μία από αυτές ήταν και το Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για την κοινωνική οικονομία, στο οποίο καταγράφηκαν τα χαρακτηριστικά και η λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων, στα πλαίσια ημερίδας που οργανώθηκε στο Ζάππειο στις 20-9-2005.

¹⁷¹ Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Νόμου «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Αύγουστος 2011.

αλλά περιορίζεται στον ορισμό της κοινωνικής οικονομίας και στην λειτουργία των Κοιν.Σ.Επ.. Ωστόσο υπάρχει και η αντίθετη άποψη που αναφέρει πως τόσο ο νόμος στο άρθρο 14, η Αιτιολογική Έκθεση αλλά και η Υπουργική Απόφαση που τον συνόδευε αναφέρονται ρητά στα κριτήρια¹⁷² που έχουν τεθεί για την οριοθέτηση της έννοιας αυτής.

Ένας από τους στόχους του νόμου ήταν να προσδώσει μια διακριτή ταυτότητα στους υφιστάμενους φορείς της κοινωνικής οικονομίας. Αυτό επιτεύχθηκε με την πραγματοποίηση εκατοντάδων εκδηλώσεων, συνεδρίων, μελετών και εκδόσεων αναφορικά με τις έννοιες της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής οικονομίας, ενώ οι συζητήσεις έθεσαν σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, θεσμών και γενικότερα κοινωνίας, τα ζητήματα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Στην προσπάθεια δημιουργίας διακριτής ταυτότητας συνέβαλε και η σύσταση του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας, μέσω του οποίου οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποκτούσαν την ιδιότητα του φορέα της Κ.Α.Ο.. Αν και ο νόμος προσδιόριζε ως τυπικό κριτήριο τη νομική μορφή του φορέα για την απόκτηση αυτής της ιδιότητας, ωστόσο έθετε ως προϋπόθεση ένταξης την ανταπόκριση σε μία σειρά κριτηρίων, τα οποία είναι κοινώς αποδεκτά σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της ταυτότητας του τομέα αποσκοπούσε και η λειτουργία του προβλεπόμενου Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας. Από τη μία η σύσταση ενός ξεχωριστού Ταμείου χρηματοδότησης της Κοινωνικής Οικονομίας και από την άλλη το γεγονός ότι σε περίπτωση διάλυσης μιας Κοιν.Σ.Επ. η περιουσία της περιέρχεται στο Ταμείο αυτό, αποτέλεσε χαρακτηριστική διαφορά των Κοινωνικών Επιχειρήσεων από τις επιχειρήσεις της οικονομίας της αγοράς, δίνοντας βαρύτητα στην κοινωνική διάσταση των πρώτων.

Επίσης, με το νόμο αυτό μέσα από τη διάκριση των συγκεκριμένων κατηγοριών Κοιν.Σ.Επ., καθίστανται σαφείς οι τομείς παρέμβασης που θεωρεί προτεραιότητα το κράτος, δηλαδή την ανάγκη ένταξης των ευάλωτων ομάδων πληθυσμού, την ανάγκη κοινωνικής φροντίδας και τρίτον την ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι υπάρχουν κάποια βασικά συμπεράσματα¹⁷³ στα οποία όλοι καταλήγουν:

---

¹⁷² Borzaga C. & Defourny J. (eds), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London and New York, 2001, σ.σ. 350-370.

¹⁷³ Νασσιούλας Ι. (επιμ.), *Θέματα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ*, ό.π., σ. 148.

- Με το νόμο αυτό εισήχθη η έννοια της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ευνοήθηκε η αναγνωρισιμότητα των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων όχι όμως και των λοιπών Φορέων της κοινωνικής οικονομίας όπως των συνεταιρισμών, σωματείων, ιδρυμάτων, κοινών ταμείων και μη – κερδοσκοπικών εταιρειών.
- Διευκόλυνε την πρόσβαση σε χρηματοδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και τη χρηματοδότηση των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων από το ελληνικό ΕΣΠΑ (2007-2013 & 2014-2020).
- Αναγνωρίστηκαν περίπου χίλιες διακόσιες Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις.
- Η διαπίστωση αδυναμίας θετικής, διατηρήσιμης και διαπιστώσιμης αξιολόγησης κοινωνικής ωφέλειας (social impact) από τις Κοιν.Σ.Επ., δεν δικαιολογεί τη νομοθετική πρωτοβουλία και τους πόρους που έχουν δαπανηθεί από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Πολλοί ήταν αυτοί που χρησιμοποίησαν αυτά τα σχήματα επιχειρηματικής δράσης, με σκοπό την φοροαποφυγή, την παράνομη εργασία και την εισφοροαποφυγή προς τα ασφαλιστικά ταμεία.

Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλεφθεί ότι με το νόμο 2716/1999 και το 4019/2011, εισήχθησαν για πρώτη φορά οι έννοιες του κοινωνικού συνεταιρισμού και της κοινωνικής συνεταιριστικής επιχείρησης, μέσω των οποίων τα μέλη εισάγονται και δραστηριοποιούνται για την επίτευξη του σκοπού της επιχείρησης, για όσο χρονικό διάστημα επιθυμούν, με τη θέληση και τη συγκατάθεσή τους. Από αυτή την ελευθερία απορρέει ικανοποίηση και πληρότητα κατά την διαδικασία της επανένταξής τους, καθώς δημιουργείται ένα σύστημα κοινωνικών σχέσεων που στηρίζει την κοινωνική συνοχή. Όμως, η ανάπτυξη και η ενίσχυση μιας ιδεολογικής βάσης των επιχειρήσεων και των συνεταιρισμών της κοινωνικής οικονομίας αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων που προβλέπουν οι νόμοι αυτοί.

2.4 Νόμος 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις»

Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση¹⁷⁴ του νόμου 4430/2016¹⁷⁵ η περίοδος της οικονομικής κρίσης επέβαλλε στην ελληνική επικράτεια πρακτικές που χαρακτηρίζονται από την αλληλεγγύη και την κοινωνική αυτενέργεια. Τόσο η ιστορική διαδρομή της ελληνικής κοινωνίας όσο και οι εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές συνθήκες ευνόησαν τη δημιουργία συνεργατικών παραγωγικών μονάδων και δομών κοινωνικής αλληλεγγύης. Οι μορφές οργάνωσης και λειτουργίας των παραγωγικών μονάδων της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας διαφοροποιούνται από αυτές της τυπικής ιδιωτικής αγοράς, αφού στηρίζονται στη δημοκρατική, ισότιμη, αλληλέγγυα και συνεργατική οργάνωση των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης με σεβασμό στον άνθρωπο και στο περιβάλλον, σε αντίθεση με το παγκόσμιο οικονομικό μοντέλο που ανάγει το κέρδος ως την υπέρτατη αξία.

Μέσα στο πνεύμα αυτό ορίστηκε ο σκοπός του νόμου που δεν ήταν άλλος από τη δημιουργία του νομικού πλαισίου για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, «ως μορφή εναλλακτικής οργάνωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων»¹⁷⁶. Ειδικότερα δε στόχευε «α) στη διάχυση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε όλους τους δυνατούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας. β) Στη στήριξη και την ενίσχυση των παραγωγικών επιχειρημάτων αυτοδιαχείρισης και της συλλογικής κοινωνικής επιχειρηματικότητας»¹⁷⁷.

Με τη θέσπιση του νόμου αυτού καταργήθηκαν τα άρθρα 1 έως 17 του ν.4019/2011, δηλαδή¹⁷⁸:

ΑΡΘΡΟ	ΤΙΤΛΟΣ
1	Ορισμοί
2	Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.)
3	Σύσταση της Κοινωνικής Συνεταιριστική Επιχείρησης
4	Σχέσεις των μελών και της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης
5	Γενική Συνέλευση
6	Διοικούσα Επιτροπή
7	Διανομή Κερδών

¹⁷⁴ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις», Οκτώβριος 2016, σ. 1.

¹⁷⁵ Βλ. Παράρτημα Ι, Ν. 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 205/Α/2016.

¹⁷⁶ Παρ. 1, άρθρο 1 του ν. 4430/2016.

¹⁷⁷ Παρ. 2, άρθρο 1 του ν. 4430/2016.

¹⁷⁸ Νασσιούλας Ι., *Θέματα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ*, ό.π., σ.σ. 147-148.

8	Πόροι
9	Χρηματοδοτικά Εργαλεία
10	Οικονομικά Κίνητρα και Μέτρα Στήριξης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων
11	Έλεγχος και Κυρώσεις επί των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων
12	Δίκτυα Συνεργασίας, Δυνατότητα Συμπράξεων και Προγραμματικές Συμφωνίες
13	Λύση και Εκκαθάριση
14	Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας
15	Συντονιστικός Φορέας Πολιτικών Ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας
16	Δημόσιες Συμβάσεις Κοινωνικής Αναφοράς
17	Εξουσιοδοτικές Διατάξεις

Πίνακας 2.2

Ενώ, ρυθμίστηκαν θέματα σχετικά με τη σύσταση, τη λειτουργία και τη διοικητική εποπτεία των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι για πρώτη φορά γίνεται χρήση του όρου «Αλληλέγγυα Οικονομία».

2.4.1 Ορισμοί βασικών εννοιών του ν. 4430/2016.

Στο ν. 4430/2016 ορίζονται βασικές έννοιες, όπως: η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία¹⁷⁹, η συλλογική ωφέλεια, η κοινωνική ωφέλεια, η κοινωνική καινοτομία, η βιώσιμη ανάπτυξη, το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο, οι κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος, οι ευάλωτες ομάδες, ο κοινωνικός αντίκτυπος, και το εργαλείο μέτρησης κοινωνικού αντίκτυπου. Ορισμοί απαραίτητοι για την κατανόηση και την οριοθέτηση των εννοιών που σχετίζονται με την Κ.Α.Ο..

Πιο συγκεκριμένα¹⁸⁰,

1. Ως «συλλογική ωφέλεια» ορίστηκε η από κοινού εξυπηρέτηση των αναγκών των μελών του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, μέσα από τη διαμόρφωση ισότιμων σχέσεων παραγωγής, τη δημιουργία θέσεων σταθερής και

¹⁷⁹ Έχει ήδη δοθεί ορισμός στο πρώτο κεφάλαιο.

¹⁸⁰ Άρθρο 2 του ν. 4430/2016.

αξιοπρεπούς εργασίας, τη συμφιλίωση προσωπικής, οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.

2. Ως «κοινωνική ωφέλεια» ορίστηκε η εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών τοπικού ή ευρύτερου χαρακτήρα με την αξιοποίηση της κοινωνικής καινοτομίας, μέσα από δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης» ή παροχής «κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος» ή κοινωνικής ένταξης.

3. Ως «κοινωνική καινοτομία» ορίστηκε η παραγωγή προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών, οι οποίες αποσκοπούν στην ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών, τη συμφιλίωση παραγωγής και κατανάλωσης, την εναρμόνιση προσφοράς και ζήτησης και τη διαμόρφωση του νέου τύπου κοινωνικών σχέσεων βασιζόμενων στη συλλογικότητα και στην ισοτιμία και όχι στον ανταγωνισμό.

4. Ως «βιώσιμη ανάπτυξη» ορίστηκαν οι οικονομικές δραστηριότητες, εμπορικές ή ανταλλακτικές, που προωθούν την αειφορία του περιβάλλοντος, την κοινωνική και οικονομική ισότητα των φύλων, προστατεύουν και αναπτύσσουν τα κοινά αγαθά και προωθούν τη διαγενεακή και πολυπολιτισμική συμφιλίωση, δίνοντας έμφαση στις ιδιαιτερότητες των τοπικών κοινωνιών.

5. Ως δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο ορίστηκε η βασισμένη στο διάλογο, τη διαφάνεια και τον αλληλοσεβασμό εμπορική σύμπραξη, που επιδιώκει μεγαλύτερη ισοτιμία στο διεθνές και εγχώριο εμπόριο. Συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη, προσφέροντας καλύτερους όρους εμπορίας των προϊόντων και διασφαλίζοντας τα δικαιώματα των περιθωριοποιημένων παράγωγων και εργαζόμενων.

6. Ως «Κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος» ορίστηκαν οι υπηρεσίες που είναι προσβάσιμες σε όλους, προάγουν την ποιότητα ζωής και παρέχουν κοινωνική προστασία σε ομάδες όπως ηλικιωμένοι, βρέφη, παιδιά, άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις και περιλαμβάνουν την εκπαίδευση, την υγεία, την κοινωνική στέγαση, την κοινωνική σίτιση, την παιδική φροντίδα, τη μακροχρόνια φροντίδα και τις υπηρεσίες κοινωνικής αρωγής, χωρίς ωστόσο, να υποκαθιστούν τις γενικές υποχρεώσεις του κράτους στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής.

7. Ως «κοινωνικός αντίκτυπος» ορίστηκε η παραγόμενη συλλογική και κοινωνική ωφέλεια που κομίζει η δραστηριότητα του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλεγγύας Οικονομίας σε οικονομικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό επίπεδο στις τοπικές κοινωνίες.

8. Ως «Εργαλείο Μέτρησης Κοινωνικού Αντίκτυπου» ορίστηκε το μοντέλο παρακολούθησης του κοινωνικού αντίκτυπου, που ο κάθε φορέας δύναται να

συμπληρώνει με σκοπό τη βελτίωση των διαδικασιών λειτουργίας του και την ενδυνάμωση των δραστηριοτήτων του.

2.4.2 Οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σύμφωνα με το ν.4430/2016.

Σύμφωνα με το νόμο οι φορείς της Κ.Α.Ο. είναι ¹⁸¹ : οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις, οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης, οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων και οποιοδήποτε άλλο μη μονοπρόσωπο νομικό πρόσωπο, όπως αγροτικοί συνεταιρισμοί του ν. 4384/2016, αστικοί συνεταιρισμοί του ν. 1667/1986, Αστικές Εταιρίες των άρθρων 741 επ. του Α.Κ. εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- αναπτύσσουν δραστηριότητες συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, όπως ορίζονται στο νόμο,
- μεριμνούν για την πληροφόρηση και συμμετοχή των μελών τους, εφαρμόζοντας δημοκρατικό τρόπο λήψης αποφάσεων, δηλαδή κάθε μέλος μία ψήφος,
- το καταστατικό τους προβλέπει τον περιορισμό στη διανομή των κερδών, ποσοστό 5% για σχηματισμό αποθεματικού, ποσοστό 35% για απόδοση στους εργαζόμενους, εκτός αν προβλεφθεί διαφορετικά από τα 2/3 της Γενικής Συνέλευσης, και το υπόλοιπο ποσοστό διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας,
- εφαρμόζουν το σύστημα σύγκλισης στην αμοιβή εργασίας, δηλαδή ο ανώτερος καθαρός μισθός δεν μπορεί να υπερβαίνει περισσότερο από τρεις φορές τον κατώτατο (εκτός αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν διαφορετικά),
- αποβλέπουν στην ενίσχυση των οικονομικών δραστηριοτήτων του και τη μεγιστοποίηση της παραγόμενης κοινωνικής ωφέλειας,
- δεν έχουν ιδρυθεί και δεν διοικούνται άμεσα ή έμμεσα από ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ ή από άλλο νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

2.4.3 Υποστηρικτικά μέτρα για τους Φορείς της Κ.Α.Ο..

---

¹⁸¹ Βλ. Παράρτημα Ι, Δεύτερο Κεφάλαιο του ν. 4430/2016 με τίτλο «Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας», στην παρ.1, άρθρο 3 γίνεται απαρίθμηση των Φορέων Κ.Α.Ο..

Στο νόμο για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία αναφέρονται μία σειρά από μέτρα¹⁸² για την αποτελεσματικότερη ανάπτυξη και την αποδοτικότερη λειτουργία των Φορέων της. Μέσω της λειτουργίας του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, που αποτελεί την αρμόδια διοικητική αρχή για τον έλεγχο νομιμότητας της σύστασης και των πράξεων των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων και των Συνεταιρισμών Εργαζομένων, αποδίδεται η ιδιότητα του μέλους ως Φορέα Κ.Α.Λ.Ο.. Με την απόκτηση αυτής της ιδιότητας, ο φορέας μπορεί να έχει πρόσβαση στη χρηματοδότηση από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας και το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, καθώς επίσης μπορεί να εντάσσεται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας αλλά και προγράμματα του ΟΑΕΔ για τη στήριξη της εργασίας.

Προβλέπεται ακόμη, ότι οι ΟΤΑ α΄ και β΄ βαθμού, ΝΠΔΔ και τα ΝΠΙΔ της Γενικής Κυβέρνησης μπορούν να παραχωρούν, με απόφαση του διοικητικού τους οργάνου, τη χρήση κινητής και ακίνητης περιουσίας για την ενίσχυση δραστηριοτήτων συλλογικής ή κοινωνικής ωφέλειας.

Άλλο σημαντικό μέτρο υποστήριξης των φορέων Κ.Α.Λ.Ο., που προβλέπεται είναι η δυνατότητα συμμετοχής τους σε προγραμματικές συμβάσεις για μελέτη και εκτέλεση έργων και προγραμμάτων κοινωνικής ωφέλειας, που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς τους και με αντισυμβαλλόμενους το Δημόσιο ή φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα και τους ΟΤΑ. Ακόμη, ορίζεται το όργανο παρακολούθησης της εφαρμογής της προγραμματικής σύμβασης και οι αρμοδιότητές του, καθώς και οι ρήτρες σε βάρος του συμβαλλομένου, που παραβαίνει τους όρους της σύμβασης αυτής.

Οι συμβαλλόμενοι φορείς για την εκτέλεση των προγραμματικών συμβάσεων μπορεί να χρηματοδοτούνται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, μέσω προγραμμάτων συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται αμιγώς από εθνικούς πόρους, τον Τακτικό Προϋπολογισμό ή άλλα εθνικά ή περιφερειακά προγράμματα, καθώς και από τους προϋπολογισμούς των συμβαλλόμενων φορέων, ενώ, είναι δυνατή η χρηματοδότηση των συμβαλλομένων και από φορείς του δημόσιου τομέα, που δεν μετέχουν στην προγραμματική σύμβαση. Για την εκτέλεση των προγραμματικών συμβάσεων δεν επιτρέπεται η απασχόληση προσωπικού του ενός συμβαλλομένου στον άλλον, αλλά

---

¹⁸² Βλ. Παράρτημα Ι, Τρίτο Κεφάλαιο με τίτλο «Συμμετοχή των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε υποστηρικτικά μέτρα» στο άρθρο 5 του ν. 4430/2016.

επιτρέπεται η παραχώρηση της χρήσης ακινήτων, εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και μέσων.

Επιπροσθέτως, οι Φορείς της Κ.Α.Λ.Ο. μπορούν να συμπράττουν μεταξύ τους για οικονομικούς σκοπούς, είτε με τη σύναψη συμβάσεων για ανταλλαγή προϊόντων ή υπηρεσιών, είτε για τη σύσταση κοινοπραξιών, δεύτερου ή ανωτέρου βαθμού συνεταιρισμών και ευρωπαϊκών συνεταιρισμών. Δεν έχουν ασφαλιστικές υποχρεώσεις, υπό προϋποθέσεις, για τα μη μέλη που λειτουργούν ως εθελοντές. Επίσης, μπορούν δέκα τουλάχιστον Φορείς Κ.Α.Λ.Ο. να συστήσουν ενώσεις, χωρίς όμως εμπορικό σκοπό, αλλά με στόχο την προαγωγή και διάδοση δραστηριοτήτων συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας των μελών τους και την ανάπτυξη των αρχών της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.

Επιπλέον, ορίζεται όργανο για τον έλεγχο των Φορέων Κ.Α.Λ.Ο., το οποίο είναι το Τμήμα Παρακολούθησης και Ελέγχων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και ανήκει στο ΥΠΕΚΑΑ, ενώ αντίστοιχο έργο ασκούν και οι υπηρεσίες των Περιφερειών, που είναι αρμόδιες για θέματα Απασχόλησης - Εμπορίου - Τουρισμού. Τέλος, συνίστανται Εθνική και Συντονιστική Επιτροπή¹⁸³ για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία για τον αποτελεσματικότερο συντονισμό και τη δραστηριοποίηση στον τομέα αυτό.

2.4.4 Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις του ν. 4430/2016.

Οι Κοιν.Σ.Επ.¹⁸⁴ του νόμου 4430/2016 είναι αστικοί συνεταιρισμοί του ν. 1667/1986, με καταστατικό σκοπό τη συλλογική και κοινωνική ωφέλεια, διαθέτουν εμπορική ιδιότητα και διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, έναντι των τριών του ν. 4019/2011, αφού καταργούνται οι Κοιν.Σ.Επ. Φροντίδας. Οι κατηγορίες αυτές διακρίνονται στις:

- Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, με υποκατηγορίες τις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων, τις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων και τους Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης του άρθρου 12 του ν. 2716/1999, οι οποίες πλέον θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης.
- Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας.

¹⁸³ Για τις αρμοδιότητες της Εθνικής και Συντονιστικής Επιτροπής βλέπε Παράρτημα Ι, Ν. 4430/2016 άρθρα 12 και 13 τρίτο κεφάλαιο.

¹⁸⁴ Βλ. Παράρτημα Ι, τέταρτο κεφάλαιο του νόμου 4430/2016 σχετικά με τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (άρθρα 14 – 23).

Η τελευταία κατηγορία Κοιν.Σ.Επ. δέχεται έναν περιορισμό των δραστηριοτήτων της, αφού ασκεί μόνο δράσεις σχετικές με τη βιώσιμη ανάπτυξη ή την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος. Αντιθέτως, με το ν. 4019/2011 «που επέτρεπε πρακτικώς απεριόριστες δραστηριότητες»¹⁸⁵ στις Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού. Ακόμη, θεσπίζεται ο περιορισμός συμμετοχής σε άλλη Κοιν.Σ.Επ. με την ίδια δραστηριότητα, ενώ παύει να ισχύει ο περιορισμός της συμμετοχής σε άλλη Κοιν.Σ.Επ. στην ίδια Περιφέρεια.

Εξακολουθεί να παραμένει σε ισχύ η διάταξη του ν. 4019/2011, που αφορά την διατήρηση των επιδομάτων και άλλων παροχών, που λαμβάνουν τα άτομα που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού, παράλληλα με την αμοιβή από την Κοιν.Σ.Επ. ή το Συνεταιρισμό Εργαζομένων, ενώ ορίζεται ότι το ποσοστό των ακαθάριστων εσόδων από τις δραστηριότητες των Κοιν.Σ.Επ. με τα ΝΠΔΔ και τους ΟΤΑ, δεν πρέπει να ξεπερνά το 65 % των συνολικών δαπανών της επιχείρησης. Η διάταξη αυτή αποσκοπεί στο να μην εξαρτώνται οι επιχειρήσεις αποκλειστικά από τις δημόσιες συμβάσεις αλλά να στηρίζονται στις αρχές της οικονομικής βιωσιμότητας και οικονομικής ανεξαρτησίας αποσκοπώντας να περιορίσει την υποκατάσταση υπηρεσιών του δημοσίου από ιδιωτικούς φορείς.

Ακόμη, σημαντική είναι η προσθήκη της υποχρέωσης απασχόλησης εργαζομένων μη μελών σε μέγιστο ποσοστό 40% επί του συνολικού αριθμού των εργαζομένων, διασφαλίζοντας ένα ποσοστό 60 % για την απασχόληση των μελών του συνεταιρισμού. Με τον τρόπο αυτό παρέχεται η δυνατότητα να καταστούν μέλη του συνεταιρισμού όσοι θέλουν να εργαστούν για αυτόν σε μόνιμη βάση.

2.4.5 Συνεταιρισμοί Εργαζομένων.

Καινοτομία του νόμου αυτού αποτελεί η πρόβλεψη των Συνεταιρισμών Εργαζομένων¹⁸⁶. Πρόκειται για Αστικούς Συνεταιρισμούς του ν. 1667/1986, που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη συλλογική ωφέλεια. Τα μέλη τους είναι φυσικά πρόσωπα, που επιθυμούν να βιοποριστούν, παράγοντας από κοινού αγαθά και υπηρεσίες για τρίτους. Απαγορεύεται μέλος του συνεταιρισμού να είναι μέλος και σε άλλο Συνεταιρισμό Εργαζομένων, ενώ η σύστασή τους απαιτεί τη συμμετοχή τουλάχιστον τριών φυσικών προσώπων.

¹⁸⁵ Νασσιούλας Ι. (επιμ.), *Θέματα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ*, ό.π., σ. 159.

¹⁸⁶ Βλ. Παράρτημα Ι, πέμπτο κεφάλαιο του ν. 4430/2016.

Τα μέλη του Συνεταιρισμού Εργαζομένων προβλέπεται ότι πρέπει να εγγράφονται και να ασφαίζονται στον τέως Οργανισμό Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών¹⁸⁷. Η ιδιότητα του μέλους σε Συνεταιρισμό Εργαζομένων απαλλάσσει από οποιαδήποτε άλλη υποχρέωση ασφάλισης τα μέλη τους λόγω άλλης ιδιότητας ή ως επιτηδευματίες ατομικής δραστηριότητας. Ενώ οι δαπάνες για τις ασφαλιστικές εισφορές¹⁸⁸ βαρύνουν το Συνεταιρισμό και έχουν το πλεονέκτημα της φορολογικής έκπτωσης από τα έσοδά του.

Σχετικά με τις αμοιβές των μελών που εργάζονται στους Συνεταιρισμούς ορίζεται ότι εκπίπτουν φορολογικά από τα ακαθάριστα έσοδα του Συνεταιρισμού. Αυτή η πρόβλεψη του νόμου δημιουργεί θετική προδιάθεση για την αύξηση των απολαβών των εργαζομένων μελών και επομένως στην αντίστοιχη απομείωση του προς διανομή κέρδους.

Στα θετικά της διάταξης για τους Συνεταιρισμούς Εργαζομένων θα πρέπει να αναφερθεί και ότι «ο αριθμός των εργαζομένων μη μελών δεν μπορεί να υπερβαίνει σε ποσοστό το 25% του αριθμού των μελών. Το ποσοστό αυτό μπορεί να αυξάνεται μέχρι και το 50% του συνόλου των εργαζομένων, κατόπιν αιτιολογημένης απόφασης του τμήματος Μητρώου επί αιτήσεως του Συνεταιρισμού Εργαζομένων για αντιμετώπιση έκτακτων εποχικών αναγκών, το οποίο σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να υπερβαίνει τους έξι (6) μήνες ανά ημερολογιακό έτος»¹⁸⁹. Μέσω αυτής της διάταξης επιδιώκεται η διασφάλιση της απασχόλησης των μελών, ενώ δρα ως κίνητρο για να συμμετέχουν ως μέλη όσοι θέλουν να εργαστούν σε μόνιμη βάση στο συνεταιρισμό. Παρόμοια λογική ακολουθήθηκε και για τις Κοιν.Σ.Επ. με βάση την αρχή ότι η απασχόληση αποτελεί υπέρτατο αγαθό.

Επίσης, ορίζονται τα αποθεματικά και η διανομή των κερδών κατά τρόπο όμοιο με αυτό των Κοιν.Σ.Επ., αλλά και η επέκταση της δυνατότητας των ατόμων, που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού, να λαμβάνουν τα επιδόματα που λάμβαναν και πριν την εργασία τους στους Συνεταιρισμούς.

---

¹⁸⁷ Συνέχεια του τέως ΟΑΕΕ, βάση του ν. 4387/2016 «Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας - Μεταρρύθμιση ασφαλιστικού-συνταξιοδοτικού συστήματος – Ρυθμίσεις φορολογίας εισοδήματος και τυχερών παιγνίων και άλλες διατάξεις» αποτελεί ο ΕΦΚΑ.

¹⁸⁸ Ο νομοθέτης μέσω της ασφαλιστικής υποχρέωσης δημιουργεί την υποχρέωση ασφαλιστικής ενημερότητας. Στα πλαίσια όμως της σημερινής οικονομικής κρίσης, η χορήγηση ασφαλιστικής ενημερότητας είναι εξαιρετική δύσκολη, αφού μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων διαθέτουν ληξιπρόθεσμες οφειλές στα ασφαλιστικά ταμεία. Έτσι καθίσταται η πρόβλεψη αυτή ιδιαίτερος επιβαρυντική για τους Συνεταιρισμούς Εργαζομένων.

¹⁸⁹ Παρ. 2 του άρθρου 28 του ν. 4430/2016.

2.4.6 Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Στο ν. 4430/2016 προβλέπεται η σύσταση, η διάρθρωση και οι αρμοδιότητες της Ειδικής Γραμματείας για την Κ.ΑΛ.Ο.¹⁹⁰. Η Γραμματεία αυτή έχει ως κύριο έργο «τη χάραξη, εκτέλεση και εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία με αποτελεσματικό τρόπο, καθώς καθίσταται δυνατή η εκπόνηση και η παρακολούθηση βραχυπρόθεσμων αλλά και μεσοπρόθεσμων πολιτικών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία.

Αναλυτικότερα, καταρτίζει την Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, παρακολουθεί και συντονίζει τις σχετικές δράσεις για την εφαρμογή και τη διασφάλιση της συνεκτικότητας της Εθνικής Στρατηγικής. Μελετά και παράγει πολιτικές και επιβλέπει την εφαρμογή τους, προς όφελος του πολίτη. Αναπτύσσει συνεργασία στους θεματικούς τομείς με αρμόδια Υπουργεία. Εξειδικεύει την Εθνική Στρατηγική ανά τομέα, σε συνεργασία με τα αρμόδια Υπουργεία και φορείς, παρακολουθεί τις διεθνείς εξελίξεις»¹⁹¹.

Όπως σημειώνεται και στην Ετήσια Έκθεση του 2018 «Σε κάθε περίπτωση η Ειδική Γραμματεία επιδιώκει να λειτουργεί χωρίς αγκυλώσεις και στερεότυπα, με ορθολογικό πνεύμα και αποτελεσματικότητα, αξιοποιώντας καλές πρακτικές και καινοτόμες ιδέες. Η συνεργασία με τους εκπροσώπους της Κ.ΑΛ.Ο., καθώς και με άλλους φορείς, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη και παραγωγική, στο βαθμό που αναπτύσσονται προβληματισμοί και προτάσεις με στόχευση την ανάπτυξη και στήριξη της Κ.ΑΛ.Ο. στη χώρα μας»¹⁹².

Την Ειδική Γραμματεία αποτελούν το Γραφείο του Ειδικού Γραμματέα και η Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, που απαρτίζεται από πέντε Τμήματα.

- Το γραφείο του Ειδικού Γραμματέα στελεχώνεται από εξωτερικούς συνεργάτες/συμβούλους, που επικουρούν στο έργο της.
- Η Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας έχει ως αντικείμενο τον σχεδιασμό, το συντονισμό της δράσης, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών που αφορούν στην Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, καθώς και το σχεδιασμό, την παρακολούθηση και

¹⁹⁰ Βλ. Παράρτημα Ι, στο δεύτερο μέρος του ν. 4430/2016 στο Πρώτο Κεφάλαιο με τίτλο «Σύσταση Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας», τα άρθρα 36 έως 41.

¹⁹¹ Παρ. 2, άρθρο 36 του ν. 4430/2016.

¹⁹² Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, σ. 299.

υλοποίηση όλων των αναγκαίων ενεργειών για την προώθηση και στήριξη του θεσμού.

Η Ειδική Γραμματεία ξεκίνησε να λειτουργεί τον Μάρτιο του 2017, με σημαντικότερο πρόβλημα την ανάγκη για στελέχωσή της. Για το λόγο αυτό οι ομάδες και τα αντικείμενα εργασίας είναι διακριτά αλλά μεταβάλλονται ανάλογα με τις τρέχουσες ανάγκες. Με τον τρόπο αυτό όμως, διαχέεται η γνώση και η εμπειρία σε όλους τους εργαζόμενους, καθιστώντας το μικρό αυτό οργανωτικό σχήμα πιο ευέλικτο και δημιουργικό.

Στα πλαίσια της καθημερινής εσωτερικής λειτουργίας της, τα στελέχη της Ειδικής Γραμματείας επικοινωνούν είτε με άτυπες και απρογραμματίστες συναντήσεις είτε μέσω εβδομαδιαίων συναντήσεων όλων των προϊσταμένων με την Διευθύντρια, τον Ειδικό Γραμματέα και τους συμβούλους της Ειδικής Γραμματείας. Οι συναντήσεις αυτές είναι αναγκαίες προκειμένου να τεθούν οι επιχειρησιακοί στόχοι, να παρουσιαστεί η ατομική και η ομαδική πορεία των εργασιών, να γίνει απολογισμός και να συζητηθούν τυχόν προβλήματα και εμπόδια. Αξιοσημείωτο να αναφερθεί είναι ότι το προσωπικό της Ειδικής Γραμματείας καταρτίζεται περιοδικά στις νέες εξελίξεις στην Κ.Α.Λ.Ο. αλλά και στη χρήση νέων τεχνολογιών πληροφορίας.

2.4.7 Το Γενικού Μητρώου Φορέων Κ.Α.Λ.Ο. του ν.4430/2016 (Υπουργική Απόφαση με αριθμ.61621/Δ5.2643/30-12-2016).

Σύμφωνα με το ν. 4430/2016 συνίσταται Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Το Μητρώο είναι μία βάση δεδομένων που τηρείται σε ηλεκτρονική μορφή και στην οποία εγγράφονται οι Φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Βάσει της Υπουργικής Απόφασης, που εκδόθηκε για την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου, το Μητρώο αυτό τηρείται σε ηλεκτρονική μορφή, η πρόσβαση σε αυτό γίνεται ατελώς και είναι ελεύθερα προσβάσιμο στους πολίτες, ενώ υπόκειται στους κανόνες της διαφάνειας μέσω της ανάρτησης εγγραφών στο ιστολόγιο για την ενημέρωση οποιουδήποτε ενδιαφερόμενου.

Τα στοιχεία που αφορούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα υπόκεινται στις αρχές προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της εμπιστευτικότητας. Σε όλα τα έντυπα, στα έγγραφα, στις συμβάσεις και στις σφραγίδες των Κοιν.Σ.Επ., των Κοι.Σ.Π.Ε. και των Συνεταιρισμών Εργαζομένων αναγράφεται υποχρεωτικά ο

αριθμός εγγραφής στους στο Μητρώο (Α.Γε.Μ.Κ.Ο.). Το Γενικό Μητρώο αποτελείται από επιμέρους μητρώα που είναι το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (Μ.Κ.Ε.) και το Ειδικό Μητρώο Άλλων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Ε.Μ.Α.Φ.Κ.Α.Ο.).

Στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας εγγράφονται υποχρεωτικά οι Κοιν.Σ.Επ. που συστήνονται με το ν. 4430/2016 και προαιρετικά οι Κοιν.Σ.Επ. που συστήθηκαν με το ν. 4019/2011. Τα κριτήρια για την εγγραφή τους διακρίνονται σε γενικά και ειδικά¹⁹³. Κάθε νομικό πρόσωπο έχει δικαίωμα εγγραφής σε μία μόνο κατηγορία του Μητρώου, μπορεί όμως εφόσον πληρούνται οι προβλεπόμενες από τον παρόντα νόμο προϋποθέσεις να τροποποιήσει το καταστατικό του και να ενταχθεί σε άλλη κατηγορία.

Στις διατάξεις αυτές του νόμου προβλέπονται επίσης οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη συμμετοχή στο Μητρώο και από το Πιστοποιητικό Μέλους του Μητρώου και οι οποίες είναι:

- Κάθε φορέας υποχρεούται να λαμβάνει έγκριση από το Τμήμα Μητρώου σε περίπτωση τροποποίησης του καταστατικού, αλλαγής της σύνθεσης των μελών της Διοικούσας Επιτροπής και να ενημερώνει το Μητρώο, χωρίς υποχρέωση έγκρισης, σε περίπτωση αλλαγής λοιπών στοιχείων της επιχείρησης.
- Ο φορέας υποχρεούται, από τη δεύτερη χρήση της λειτουργίας του, να παρουσιάζει ετήσια δαπάνη μισθοδοσίας τουλάχιστον ίση με το 25% του κύκλου εργασιών της προηγούμενης χρήσης του. Η υποχρέωση αυτή αφορά τους Φορείς με κύκλο εργασιών και έσοδα επιχορηγήσεων της προηγούμενης ετήσιας χρήσης μεγαλύτερα από το 300% του ετήσιου κόστους μισθοδοτικής δαπάνης¹⁹⁴ ενός υπαλλήλου πλήρους απασχόλησης, με βάση το κατώτατο νομοθετημένο μισθό χωρίς επιδόματα.
- Ο αριθμός των εργαζομένων μη μελών του Φορέα δεν μπορεί να υπερβαίνει σε ποσοστό το 40% του συνόλου των εργαζομένων του Φορέα. Το ποσοστό αυτό μπορεί να αυξάνεται μέχρι το 50% του συνολικού ποσοστού των εργαζόμενων του Φορέα, με αιτιολογημένη απόφαση του Τμήματος Μητρώου επί αιτήσεως του, για την αντιμετώπιση έκτακτων εποχικών αναγκών και έως έξι μήνες ανά ημερολογιακό έτος.
- Επίσης οι Φορείς οφείλουν να καταθέτουν στο Τμήμα Παρακολούθησης και Ελέγχου Φορέων Κ.Α.Λ.Ο. σε ετήσια βάση στοιχεία για την λειτουργία τους, μέσω

¹⁹³ Βλ. Παράρτημα Ι, άρθρα 4-7 Υ.Α. αριθμ.61621/Δ5.2643/30-12-16 ΦΕΚ 56/Β/2016.

¹⁹⁴ Ο ετήσιος κύκλος εργασιών λαμβάνεται, όπως ορίζεται στο Παράρτημα Α΄ του ν. 4308/2014.

των οποίων πρέπει να τεκμαίρεται η πλήρωση των κριτηρίων εγγραφής τους. Στα στοιχεία που υποβάλλουν περιλαμβάνονται το Ετήσιο Πρόγραμμα Δραστηριοτήτων και Απολογισμού και οι οικονομικές καταστάσεις που προβλέπονται από το ν. 4308/2014.

- Η υποβολή των στοιχείων αυτών γίνεται με ηλεκτρονική αίτηση καταχώρησης στοιχείων Ετήσιου Προγράμματος Δραστηριοτήτων και Απολογισμού, με βάση ειδικό πρότυπο έντυπο. Αντίστοιχα ορίζονται και για τις υποχρεώσεις των Κοι.Σ.Π.Ε..

Εν συνεχεία προβλέπεται Διοικητικός Έλεγχος και Κυρώσεις σε σχέση με παραβάσεις από του Φορείς. Ο έλεγχος μπορεί να είναι αυτεπάγγελτος και ασκείται από το Τμήμα Παρακολούθησης και Ελέγχου Φορέων Κ.Α.Λ.Ο., για τις περιπτώσεις που παραβιάζονται διατάξεις του ν. 4430/2016 ή αμελούνται οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη συμμετοχή στο φορέα.

Πέρα των ελέγχων για την τήρηση των τυπικών υποχρεώσεων των Φορέων, το Τμήμα Παρακολούθησης και Ελέγχου διενεργεί δειγματοληπτικούς ελέγχους για την ταυτοποίηση των στοιχείων που έχουν δηλωθεί προκειμένου να διαπιστωθεί η τήρηση των γενικών και ειδικών κριτηρίων εγγραφής. Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι δεν τηρούνται τα κριτήρια αυτά, εκτός από το χρηματικό πρόστιμο, μπορεί να επιβληθεί και η διαγραφή του Φορέα από το Μητρώο.

Επιπροσθέτως, έλεγχος γίνεται και κατόπιν καταγγελίας άμεσα από ιδιώτη ή έμμεσα από τη Διεύθυνση Προστασίας του Καταναλωτή της Γενικής Γραμματείας Εμπορίου, των Διευθύνσεων Ανωνύμων Εταιρειών των Περιφερειών, της Επιτελικής Δομής ΕΣΠΑ ΥΠΕΚΑΑ Τομέας Απασχόλησης, του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας ή άλλου φορέα. Η επιβολή προστίμων εισπράττεται ως δημόσιο έσοδο σύμφωνα με τις διατάξεις του Κ.Ε.Δ.Ε. και τα ποσά που εισπράττονται αποδίδονται στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας.

Στις μεταβατικές διατάξεις προβλέπεται η μετάπτωση¹⁹⁵ των φορέων Κοινωνικής οικονομίας του ν. 4019/2011 στο Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του ν. 4430/2016. Οι υφιστάμενοι Κοινωνικοί

---

¹⁹⁵ Οι υφιστάμενες κατά την έναρξη ισχύος του ν. 4430/2016 Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης μετατρέπονταν σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων ή σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων και οι Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού και οι Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας μετατρέπονταν σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας ή σε Συνεταιρισμούς Εργαζομένων με αντίστοιχη τροποποίηση του καταστατικού του και μετά την υποβολή αίτησης, η οποία έπρεπε να κατατεθεί στο Τμήμα Μητρώου μέχρι 30-6-2017. Η αίτηση υποβαλλόταν ηλεκτρονικά και συνοδευόμενη από το τροποποιημένο Καταστατικό και το Πρακτικό της Γ.Σ. με την λήψη της απόφασης για τροποποίηση του καταστατικού.

Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης του ν. 2716/1999 εγγράφονταν αυτοδικαίως στο Γενικό Μητρώο Κ.ΑΛ.Ο. ως Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, χωρίς νέα αίτηση. Ακόμη, οι Φορείς που είχαν εγγραφεί στο Μητρώο που προβλεπόταν από το ν. 4019/2011 υποχρεώνονταν να υποβάλλουν αίτηση έως 31-3-2017, εφόσον το επιθυμούσαν αλλιώς διαγράφονταν αυτοδίκαια.

2.4.8 Κριτική και παρατηρήσεις για το ν. 4430/2016.

Ο ορισμός της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του ν. 4430/2016 θεωρήθηκε αρτιότερος από αυτόν του ν. 4019/2011, καθώς συμφωνούσε με την επικρατούσα αντίληψη του ορισμού της Κ.ΑΛ.Ο. από τη διεθνή βιβλιογραφία, όμως περιείχε κάποιες σημαντικές ελλείψεις. Μία από αυτές ήταν η απουσία αναφοράς σε ιδιωτικές οικονομικές δραστηριότητες, δηλαδή στην ιδιωτική φύση της κοινωνικής οικονομίας και στο μη δημόσιο χαρακτήρα της. Αν και ως προς το τελευταίο υποστηρίζεται ότι υπάρχει διάταξη που αναφέρει ότι οι Φορείς Κ.ΑΛ.Ο. δεν ιδρύονται και δεν διοικούνται άμεσα ή έμμεσα από ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ α΄ ή β΄ βαθμού ή από άλλο νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημοσίου τομέα.

Στα θετικά του νόμου προσμετράται ο ορισμός της συλλογικής ωφέλειας με αναφορά στις ισότιμες σχέσεις παραγωγής. Ενώ, η διάκριση μεταξύ συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας δημιουργεί μία μεθοδολογική βάση για την διάκριση «μεταξύ δραστηριοτήτων που δημιουργούν ωφέλεια βασισμένη στην αλληλεγγύη των μελών ενός οργανισμού μεταξύ τους και αυτών των δραστηριοτήτων όπου μέλη ενός οργανισμού συμβάλουν στην δημιουργία ωφέλειας για τρίτους»¹⁹⁶. Αν και η προσθήκη της έννοιας του «Συλλογικού Σκοπού» μέσω του ν. 4019/2011 δημιούργησε τεχνικές δυσκολίες, ο ορισμός της συλλογικής ωφέλειας επιλύει ερμηνευτικά προβλήματα που είχαν προκύψει.

Εκτός, όμως, από τους κοινωνικούς και συλλογικούς σκοπούς οι φορείς της Κ.ΑΛ.Ο. εκτελούν και δημόσιους σκοπούς, για τους οποίους δεν γίνεται ευθεία αναφορά στον νόμο αυτό, παρά μόνο για την περίπτωση της παροχής υπηρεσιών γενικού συμφέροντος. Ο ορισμός και η θέσπιση των κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος δεν υποκαθιστά τις υποχρεώσεις του κράτους πρόνοιας, αλλά αποσκοπεί στην ενδυνάμωση και την εξεύρεση νέων τρόπων ανταπόκρισης στα σύγχρονα δεδομένα της χώρας.

¹⁹⁶ Νασσιούλας Ι. (επιμ.), *Θέματα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ*, σ. 150.

Γενικότερα, ο νόμος 4430/2016 αποκλείει Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας που αποτελούν παραδοσιακά φορείς της. Για παράδειγμα, θεσπίζονται διατάξεις που θεωρούνται ότι είναι περιοριστικές για τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, τους οργανισμούς χωρίς νομική προσωπικότητα, τους αγροτικούς και αστικούς συνεταιρισμούς. Για τους τελευταίους μάλιστα εισάγονται κριτήρια για την αναγνώριση τους ως Φορείς Κ.Α.Λ.Ο., παρόλο που τόσο στην εθνική όσο και στην διεθνή βιβλιογραφία θεωρούνται συστατικοί οργανισμοί της. Μέσα από τον περιορισμό της διανομής των κερδών των ιδιοκτητών και την αναδιανομή τους υπέρ των εργαζομένων αφενός και μέσα από τον περιορισμό της συλλογικής ωφέλειας έναντι της κοινωνικής ωφέλειας αφετέρου, αναγκάζει τους συνεταιρισμούς αυτούς να μετατραπούν σε κοινωνικές επιχειρήσεις.

Αναφορικά με τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, η αποδεκτή παγκοσμίως βιβλιογραφία, τους αναγνωρίζει ως Φορείς Κ.Α.Λ.Ο. παράλληλα με τους επιχειρηματικούς. Μάλιστα, ο ν. 4019/2011 περιλάμβανε τη διάκριση μεταξύ φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και άλλων φορέων, χωρίς να αποκλείει τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Η παράβλεψη αυτή του ν. 4430/2016, «θα μπορούσε να θεραπευτεί με την εισαγωγή της έννοιας της κοινωνικής επιχείρησης και την ρητή συμπερίληψη μη – κερδοσκοπικών οργανισμών που να τηρούν καλώς ορισμένα κριτήρια, χωρίς όμως να υφίστανται αθέμιτη, αβάσιμη και αρνητική διάκριση σε σχέση με τους επιχειρηματικούς Φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας»¹⁹⁷. Ωστόσο όμως ο νόμος χαρακτηρίζεται από την πλήρη απουσία ορισμού της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ή επιχείρησης, ενώ γίνεται αναφορά στους όρους αυτούς μόνο μία φορά. Μάλιστα επρόκειτο να εισαχθεί στον τίτλο του νόμου ο όρος «κοινωνική επιχειρηματικότητα» αλλά τελικά απαλείφθηκε.

Παρόλα αυτά όμως για πρώτη φορά γίνεται αναφορά στο δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο στην ελληνική νομοθεσία, θέτοντας όρους όπως τον αλληλοσεβασμό και την ισοτιμία και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των περιθωριοποιημένων παραγωγών και εργαζόμενων. Ενώ, ο ίδιος νόμος διευρύνει και απαριθμεί το περιεχόμενο της έννοιας των «ευάλωτων ομάδων» με την προσθήκη ακόμη και των προσφύγων που εκκρεμεί η αίτηση χορήγησης ασύλου.

Στα θετικά στοιχεία του νόμου αυτού πρέπει, ακόμη, να αποδοθεί η εισαγωγή του συστήματος σύγκλισης των αμοιβών και η δυνατότητα της Γενικής Συνέλευσης

---

¹⁹⁷ Ο.π., σ. 154.

να αποφασίζει σχετικά με το θέμα αυτό. Με τη θέσπιση αυτής της διάταξης προάγεται η μισθολογική δικαιοσύνη, η παραγόμενη αξία διανέμεται δικαιότερα και αποτρέπεται η καταχρηστική οικονομική ωφέλεια από λίγα μέλη. Ενώ με τη διοχέτευση των εσόδων σε αμοιβές εργαζομένων ενισχύεται το κίνητρο για συμμετοχή περισσότερων εργαζομένων ως μελών στους κοινωνικούς συνεταιρισμούς.

Από τις σπουδαιότερες προσθήκες υπήρξε και η εισαγωγή της έννοιας του κοινωνικού αντίκτυπου, που θα μπορούσε όμως να αναπτυχθεί περισσότερο μέσα από την «σημασία των εξής χαρακτηριστικών του κοινωνικού αντίκτυπου:

- Να είναι σκοπούμενος και όχι παρεμπόδιων (Attribution).
- Να είναι θετικός, περισσότερο απ' όσο είναι αρνητικός και άρα να υπάρχει διαπίστωση του όποιου αρνητικού κοινωνικού αντίκτυπου (Positive impact).
- Να ορίζεται ως τέτοιος στο Καταστατικό του φορέα (Statutory).
- Να είναι διατηρήσιμος, με το κύριο μέρος των πόρων που τον συντηρούν να προέρχεται από την προσέλκυση κεφαλαίου από επιχειρηματικές δραστηριότητες (στην περίπτωση των επιχειρήσεων) ή/και συνδρομές (στην περίπτωση μη – κερδοσκοπικών οργανισμών) (Institutional Sustainability)»¹⁹⁸.

Επιπλέον, η εισαγωγή του «Εργαλείου Μέτρησης Κοινωνικού Αντίκτυπου» αποτελεί απαραίτητη και αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου η έννοια του Κοινωνικού Αντίκτυπου να έχει εφαρμογή και να λειτουργήσει αποτελεσματικά.

Απαραίτητη υπήρξε και η πρωτοβουλία για τη λειτουργία και την τήρηση Μητρώου Εθελοντών, προκειμένου να καταγράφονται όσοι συμμετέχουν στους Φορείς Κ.ΑΛ.Ο. ως εθελοντές. Με τον τρόπο αυτό ο νομοθέτης αποσκοπούσε στο να περιορίσει την αύξηση της παράνομης και παράτυπης εργασίας, μέσα από την ψευδή ιδιότητα του εθελοντή, καθώς πολλοί φορείς ήταν αυτοί που εκμεταλλεύτηκαν τις ευνοϊκές διατάξεις σχετικά με την απαλλαγή από ασφαλιστικές υποχρεώσεις για τους εθελοντές.

Ακόμη, η διάταξη σχετικά με την υποχρέωση του φορέα¹⁹⁹ Κ.ΑΛ.Ο. να παρουσιάζει ετήσια δαπάνη μισθοδοσίας τουλάχιστον ίση με το 25% του κύκλου εργασιών της προηγούμενης χρήσης του, από τη δεύτερη χρήση λειτουργίας του, αποτελεί περιοριστικό μέτρο. Παρόλα αυτά όμως η υπαγωγή μόνον όσων Φορέων

---

¹⁹⁸ Ο.π., σ.151. Αυτά τα χαρακτηριστικά καταγράφηκαν στην Αναφορά της Ομάδος Εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Μέτρηση Κοινωνικών Επιπτώσεων.

¹⁹⁹ Η υποχρέωση αυτή αφορά τους Φορείς με κύκλο εργασιών και έσοδα επιχορηγήσεων της προηγούμενης ετήσιας χρήσης μεγαλύτερα από το 300% του ετήσιου κόστους μισθοδοτικής δαπάνης ενός υπαλλήλου πλήρους απασχόλησης, με βάση τον κατώτατο νομοθετημένο μισθό χωρίς επιδόματα.

παρουσίαζαν το ελάχιστο ετήσιο του κύκλου εργασιών παρείχε το απαραίτητο οικονομικό περιθώριο στους Φορείς, που δεν είχαν καλές επιδόσεις ή είχαν μεταπτώσεις τζίρου, να αναπτυχθούν. «Στα θετικά της ρήτρας λογίζεται η πρόθεση του Νομοθέτη να υπερασπιστεί την μη – κεφαλαιοποιητική, αναδιανεμητική λειτουργία των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομία, θέτοντας ενεργητικά αντικίνητρα στην αποθησαύριση των κερδών»²⁰⁰.

Με την κατάργηση των άρθρων 1-17 του ν. 4019/2011, καταργήθηκε και το άρθρο που αφορούσε τις Δημόσιες Συμβάσεις Κοινωνικής Αναφοράς²⁰¹ (άρθρο 16), ενώ πλέον γίνεται αναφορά σε συμβάσεις για κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος. Ο θεσμός της Δημόσιας Σύμβασης Κοινωνικής Αναφοράς ήταν ουσιώδες μέτρο στήριξης του οικοσυστήματος της Κ.Α.Λ.Ο.. Στην Αιτιολογική Έκθεση²⁰² του σχεδίου νόμου γινόταν ειδική αναφορά για την προσπάθεια εναρμόνισης με την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις κοινωνικά υπεύθυνες συμβάσεις, εφόσον οι διατάξεις ήταν σύμφωνες με τις γενικές αρχές του ευρωπαϊκού δικαίου και του δικαίου ανταγωνισμού, με σκοπό να επιλεγθούν φορείς που παρέχουν συλλογικό και κοινωνικό έργο.

Μείζονος σημασίας αποτέλεσε τόσο η ίδρυση του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας με σκοπό την χρηματοδοτική ενίσχυση προγραμμάτων και δράσεων του τομέα της Κ.Α.Λ.Ο., όσο και ο θεσμός των Συνεταιρισμών Εργαζομένων, που εισήχθη για πρώτη φορά ως θεσμός στη χώρα μας. Οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων μοιάζουν οργανωτικά με τις Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού του ν. 4019/2011, αλλά με τη διαφορά ότι τα μέλη τους υπόκεινται σε υποχρεωτική ασφάλιση. Οι συνεταιρισμοί αυτοί, σύμφωνα με την ευρωπαϊκή πρακτική,

---

²⁰⁰ Ο.π., σ. 157.

²⁰¹ Αν και η Διπυργική Επιτροπή, που προβλεπόταν από το ίδιο άρθρο δεν συστάθηκε με αποτέλεσμα την αποσπασματική εφαρμογή των διατάξεων του ν. 4019/2011, ωστόσο, το 2012 συστήθηκε Ομάδα Διοίκησης Έργου για την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, η οποία μεταξύ των αρμοδιοτήτων της προβλεπόταν και η προώθηση των δημοσίων συμβάσεων κοινωνικής αναφοράς. Επίσης, το 2015 εκδόθηκε από την Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων κατευθυντήρια οδηγία με θέμα «Κριτήρια ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων» που αφορούσε την ένταξη περιβαλλοντικών και κοινωνικών πτυχών στα κριτήρια των διαγωνιστικών διαδικασιών (απόφαση 263/2015 ΕΑΑΔΗΣΥ). Επίσης, θεσπίστηκε ο νόμος 4412/2016 με τίτλο «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών», στις οποίες γίνεται αναφορά στην ανάθεση συμβάσεων για κοινωνικές και άλλες υπηρεσίες. Η δυνατότητα των φορέων της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, που συνάπτουν συμβάσεις με τις δημόσιες αρχές, να μπορούν να έχουν πρόσβαση στη χρηματοδότηση από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας και το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, να μπορούν να εντάσσονται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας και σε προγράμματα του ΟΑΕΔ για τη στήριξη της εργασίας αποτελούν καίριας σημασίας στοιχεία.

²⁰² Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Αύγουστος, 2011, σ. 5.

αποσκοπούν κατά κύριο λόγο στην εξαγορά επιχειρήσεων, που είτε βρίσκονται σε καθεστώς πτώχευσης είτε είναι αφερέγγυες ή ήδη πτωχευμένες. Με την εξαγορά αυτών των επιχειρήσεων από τους ίδιους τους εργαζόμενους περιορίζεται η απώλεια θέσεων εργασίας, ενώ αυξάνεται η βιωσιμότητάς τους.

Μια ακόμη σημαντική πρωτοβουλία για την ενδυνάμωση και την περαιτέρω υποστήριξη των φορέων της Κ.ΑΛ.Ο. αποτέλεσε η εισαγωγή της δυνατότητας παραχώρησης κρατικής περιουσίας στους Φορείς αυτούς, με σκοπό να βοηθηθούν υλικοτεχνικά. Ενώ η σύσταση της Ειδικής Γραμματείας της Κ.ΑΛ.Ο., με σκοπό τη δομική στήριξη του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, αποδεικνύει την αναγνώριση της αναγκαιότητας του οικοσυστήματος της Κ.ΑΛ.Ο. και την πολιτική βούληση του κράτους, να χρησιμοποιήσει την συνδρομή του τομέα αυτού ώστε να ξεπεραστεί η οικονομική κρίση.

2.5 Νόμος 4513/2018 «Ενεργειακές Κοινότητες και άλλες διατάξεις»

Με το νόμο αυτό ιδρύθηκαν οι Ενεργειακές Κοινότητες²⁰³ με σκοπό την προώθηση της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας και της καινοτομίας στον ενεργειακό τομέα. Επιπλέον, οι Ε.Κοιν. αποσκοπούν στην αντιμετώπιση της ενεργειακής ένδειας, στην προαγωγή της ενεργειακής αειφορίας, στην παραγωγή, αποθήκευση, ιδιοκατανάλωση, διανομή και προμήθεια ενέργειας, στην ενίσχυση της ενεργειακής αυτάρκειας και ασφάλειας σε νησιωτικούς δήμους, καθώς και στη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας στην τελική χρήση σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Ο ανωτέρω νόμος θεσπίστηκε με βάση²⁰⁴ τις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (COM (2016) 767) και τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρονικής ενέργειας (COM (2016) 864). Μέσω του θεσμού της ενεργειακής κοινότητας παρέχεται μια δυναμική στις τοπικές κοινωνίες, τους πολίτες και τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης να αναπτύξουν επενδυτικά εγχειρήματα στους τομείς ενέργειας, επιτρέποντας τη «μετάβαση σε αποκεντρωμένες, αποδοτικότερες και καινοτόμες λύσεις παραγωγής και χρήσης ενέργειας που θα βασίζονται στην τοπική συμμετοχή και πρωτοβουλία»²⁰⁵.

²⁰³ Ν. 4513/2018 «Ενεργειακές Κοινότητες και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ 09/Α/2018.

²⁰⁴ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ενεργειακές Κοινότητες και άλλες διατάξεις», Νοέμβριος 2017, σ. 1.

²⁰⁵ Ο.π., σ. 1.

Οι Ε.Κοιν. αποτελούν αστικούς συνεταιρισμούς αποκλειστικού σκοπού που διέπονται συμπληρωματικά για όσα δεν ορίζονται από τον ν. 4513/2018 από τις διατάξεις του ν. 1667/1986. Διαθέτουν ως βασική αρχή την διάχυση του οφέλους στα μέλη της ενεργειακής κοινότητας αλλά και της τοπικής κοινωνίας. Το στοιχείο της τοπικότητας²⁰⁶ αποσκοπεί στο να προσδώσει προστιθέμενη αξία στις τοπικές κοινωνίες καθώς και στην ενδυνάμωση του ρόλου των πολιτών και των τοπικών φορέων στο ενεργειακό τομέα.

Στις Ε. Κοιν. συμμετέχουν φυσικά πρόσωπα, νομικά πρόσωπα, ΟΤΑ α' και β' βαθμού καθώς και άλλα ΝΠΔΔ. Επίσης, το 50% των μελών πρέπει να έχουν σχέση με τον τόπο στον οποίο βρίσκεται η έδρα της Ε.Κοιν.. Συγκεκριμένα: α) τα φυσικά πρόσωπα – μέλη, θα πρέπει να έχουν πλήρη ή ψιλή κυριότητα ή επικαρπία σε ακίνητο εντός της Περιφέρειας που βρίσκεται η έδρα της ενεργειακή κοινότητας ή να είναι δημότες δήμου της Περιφέρειας αυτής, β) τα νομικά πρόσωπα που είναι μέλη πρέπει να έχουν έδρα εντός της Περιφέρειας της έδρας της Ε.Κοιν..

Επιπρόσθετα, τίθενται περιορισμοί και ως προς το ποσοστό των συνεταιριστικών μερίδων που μπορούν να κατέχουν τα μέλη προκειμένου να διατηρηθεί ο συνεταιριστικός χαρακτήρας των Ε.Κοιν.. Παράλληλα προβλέπονται ειδικά προνόμια για τις Ε.Κοιν. που εδρεύουν στα νησιά με μικρό πληθυσμό, ανεξάρτητα αν είναι ή όχι διασυνδεδεμένα με το ηπειρωτικό σύστημα και αυτό γιατί πολλά νησιά δεν ηλεκτροδοτούνται από την ηπειρωτική Ελλάδα, αλλά από αυτόνομα συστήματα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που λειτουργούν με καύσιμα και με τους σταθμούς Α.Π.Ε. (αιολικούς και φωτοβολταϊκούς).

Ο νόμος αυτός προβλέπει επίσης οικονομικά κίνητρα αφού «εντάσσονται στο ν.4399/2016 εφαρμοζόμενων αναλογικά των διατάξεων του νόμου αυτού για τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.) του ν. 4430/2016 καθώς και σε άλλα προγράμματα χρηματοδοτούμενα από εθνικούς πόρους ή πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τους σκοπούς τους»²⁰⁷. Τέλος προβλέπονται και άλλα μέτρα στήριξης, που αφορούν την ανάπτυξη σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Α.Π.Ε., η αξιοποίηση των οποίων αποτελεί κεντρικό εθνικό ενεργειακό στόχο.

---

²⁰⁶ Ο.π., σ. 1.

²⁰⁷ Παρ. 1 του άρθρου 11 του ν. 4513/2018.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στρατηγική προτεραιότητα για την Ελλάδα

Για την Ελλάδα, σήμερα, αποτελεί αναγκαιότητα η ενίσχυση του συνόλου της οικονομίας της και η αναπτυξιακή της ανασυγκρότηση. Μέσα από τα χαρακτηριστικά της Κ.ΑΛ.Ο.²⁰⁸, δηλαδή την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών, που δεν προσφέρονται από το δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα, τον βιοπορισμό όσων παράγουν ή προσφέρουν τα ανωτέρω, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τη δημοκρατική της οργάνωση και λειτουργία, την καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων και τη αειφόρο ανάπτυξη, γίνεται αντιληπτό ότι η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία αποτελεί ένα «προνομιακό φορέα παραγωγικής ανασυγκρότησης»²⁰⁹.

Σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία, η Κ.ΑΛ.Ο. έχει αποδείξει ότι μπορεί να αποκομίζει οικονομικούς και κοινωνικούς πόρους με μεγάλη αποδοτικότητα στον τομέα της δημιουργίας θέσεων εργασίας και στην ανάπτυξη του παραγωγικού ιστού²¹⁰. Επομένως, η ανάπτυξη της Κ.ΑΛ.Ο. στη χώρα μας, μπορεί να συμβάλει στην αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού, μέσω της ανάπτυξης βιώσιμων και καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και σχημάτων. Με τον τρόπο αυτό θα αναπτυχθούν οικονομικές δραστηριότητες, που θα συντελέσουν στην κάλυψη των διαφόρων κοινωνικών αναγκών, στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου αλλά και στη μείωση της ανεργίας²¹¹.

Το σημερινό ασταθές και αβέβαιο οικονομικό περιβάλλον που προκαλεί η οικονομική κρίση, απαιτείται να γίνουν επενδύσεις σε ένα πιο σταθερό και με διαχρονικότητα τομέα, ικανό να αντέχει σε «εξωτερικά σοκ»²¹². Το οικονομικό

---

²⁰⁸ Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017 – 2023*, σ. 19.

²⁰⁹ Ο.π., σ. 20.

²¹⁰ Ο.π., σ. 20.

²¹¹ Σήμερα η Ελλάδα λόγω των υψηλών ποσοστών ανεργίας αντιμετωπίζει αντίστοιχα υψηλά ποσοστά μετανάστευσης νέων ανθρώπων με υψηλά προσόντα, το λεγόμενο brain – drain. Σύμφωνα με στοιχεία που παρουσιάστηκαν από την Τράπεζα της Ελλάδος, από το 2008 έως το 2016 έχουν μεταναστεύσει 427.000 νέοι Έλληνες προς διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, βλ. για τη νεανική μετανάστευση στο Μητρόπουλος Α., *ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ, Εργασιακή απορρύθμιση και το μέλλον των συντάξεων, Το νέο τοπίο του Ασφαλιστικού*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2017, σ.σ. 275-279.

²¹² Χρηματοπιστωτικά προβλήματα που δημιουργούν πανικό στις αγορές και το φαινόμενο του ντόμινο σε περιόδους κρίσης.

σύστημα της Κ.Α.Λ.Ο. έχει αποδείξει διεθνώς ότι μπορεί να προσφέρει αυτή τη σταθερότητα και την ανθεκτικότητα στο χρόνο και σε όλες τις συνθήκες. Επιπροσθέτως, προϋποθέτει δημοκρατικό και συμμετοχικό²¹³ τρόπο εμπλοκής τόσο εντός των Φορέων της όσο και στο σύνολο της οικονομίας. Μέσα δηλαδή από την τοπική κοινωνία, τον παραγωγό και το χρήστη των προϊόντων ή υπηρεσιών, προάγονται όχι μόνο οι σκοποί των κοινωνικών επιχειρήσεων αλλά εξυπηρετούνται και οι συλλογικές αναγκαιότητες.

Επίσης, η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία «συγκροτεί οικονομικά περιβάλλοντα που επιφέρουν πολλαπλά οφέλη σε όλους τους εμπλεκόμενους, όπως χειραφέτηση και ασφαλή εργασία, παροχή αποκλειστικά επωφελούς κοινωνικού έργου, υψηλής ποιότητας παρεχόμενα προϊόντα και υπηρεσίες, σεβασμό στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και φαινομένων αποκλεισμού»²¹⁴.

Η αποτυχία των παραδοσιακών επιχειρηματικών μοντέλων και αντιλήψεων για την αντιμετώπιση των σοβαρών κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων της περιόδου της κρίσης, έχει συμβάλει στην δημιουργία ενός χώρου, που η Κ.Α.Λ.Ο. μπορεί να αναπτυχθεί και να ανθήσει. Έτσι, υλοποιούνται ή σχεδιάζονται μέτρα, όπως:

- προτάσεις για ασφαλιστικά και φορολογικά κίνητρα για τους φορείς Κ.Α.Λ.Ο.,
- η ένταξη τους σε όλα τα προγράμματα ΕΣΠΑ και στα προγράμματα του ΟΑΕΔ,
- η λειτουργία του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας,
- η δημιουργία κέντρων στήριξης σε ολόκληρη τη χώρα,
- η λειτουργία της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας με στόχο τη μέριμνα προς όσους ενδιαφέρονται ή ήδη λειτουργούν ως φορείς Κ.Α.Λ.Ο.

Αυτές είναι μερικές από τις πρωτοβουλίες που έχει αναλάβει το κράτος, προκειμένου να αναπτυχθεί ο τομέας αυτός ως εναλλακτικός τρόπος δημιουργίας θέσεων εργασίας και παραγωγής, βασιζόμενος στη δημοκρατική και ισότιμη

---

²¹³ Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017 – 2023*, ό.π., σ. 20. Οι φορείς της Κ.Α.Λ.Ο. προϋποθέτουν συμμετοχικό τρόπο στη λήψη αποφάσεων, ενώ η πρακτική τους βασίζεται στην συμμετοχικότητα της κοινότητας, στην ελεύθερη βούλησή της, στην ανοιχτή διαβούλευση στο επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στην οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης, στην αλληλέγγυα φροντίδα για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών προς όφελος των πολλών. <http://socialpolicy.gr/2013/08/τι-είναι-η-κοινωνική-οικονομία.html>, πρόσβαση στις 30-12-2018.

²¹⁴ Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2017*, ό.π., σ. 20.

οργάνωση μέσα σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από επισφαλείς εργασιακές σχέσεις²¹⁵, όπως ισχύουν σήμερα στην Ελλάδα.

3.2 Επισκόπηση της υφιστάμενης κατάστασης

Οι συνεταιρισμοί²¹⁶ αποτέλεσαν τον κύριο κορμό της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα. Μάλιστα, είχαν πολύ μεγάλη παράδοση και ανάπτυξη στον ελληνικό ορεινό χώρο ήδη από την υστεροβυζαντινή και κυρίως την οθωμανική περίοδο. Ξεκινώντας με μία σύντομη ιστορική αναδρομή, μερικές από τις συνεταιριστικές μορφές των περιόδων αυτών ήταν τα τσελιγκάτα ²¹⁷ που λειτούργησαν ως άτυποι, εθιμικοί κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί, ενώ ο πιο επιτυχημένος και ιδιαίτερος γνωστός συνεταιρισμός υπήρξε αυτός της «Κοινής

---

²¹⁵ Κατά την περίοδο 2010- 2016 με την υπογραφή των μνημονίων η ΓΣΕΕ κατήγγειλε ότι εισήχθησαν θεσμικοί περιορισμοί στο σύστημα ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων, με σοβαρές παρεμβάσεις στην ΕΓΣΣΕ και στις κλαδικές ΣΣΕ, οι οποίες επί δεκαετίες λειτουργούσαν στην εθνική έννομη τάξη ως ο πάγιος και αποτελεσματικός μηχανισμός διαμόρφωσης κατώτατων ορίων αποδοχών και όρων εργασίας. Τα μέτρα που λήφθηκαν οδήγησαν στην παρέμβαση στην ελεύθερη συνδικαλιστική δράση και εκπροσώπηση των εργαζομένων μέσω των σωματείων και των δημοκρατικά εκλεγμένων εκπροσώπων τους, αναθέτοντας σε μορφώματα εκπροσώπησης (τις «Ενώσεις Προσώπων») την αρμοδιότητα και την ευθύνη σύναψης επιχειρησιακής ΣΣΕ δεσμευτικής για όλους τους εργαζομένους. Εργασιακές Σχέσεις και Αδήλωτη Εργασία στην Ελλάδα, ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, ΙΝΕ ΓΣΕΕ, τ. 235, Μάιος – Ιούνιος 2017, σ. 4. Για την απαξίωση των Συνδικάτων βλ. και στο Μητρόπουλος Α., *Το Τέλος του Κοινωνικού Κράτους; Αριστερά και Συνδικάτα Μπροστά στην Απορρύθμιση*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, β' έκδοση 2008.

Επίσης, υπήρξαν μνημονιακές δεσμεύσεις σχετικά με την πλήρη απελευθέρωση των ομαδικών απολύσεων, την δυνατότητα συνομολόγησης μισθού μέσα από ατομικές συμβάσεις εργασίας, παρακάμπτοντας τις ΣΣΕ, την κατάργηση γενικής της μετενέργειας των ΣΣΕ καθώς επίσης υπήρξε και γενικευμένη θέσπιση και επέκταση όλων των νέων μορφών εργασίας όπως: οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου, μερικής απασχόλησης, εκ περιτροπής εργασία, η εφεδρεία, η διαλείπουσα εργασία κτλ. που αποσκοπούν στην «κατάργηση της σταθερής και πλήρους μισθωτής εργασίας και εξάυλωσης των στοιχείων του πυρήνα της», βλ. Μητρόπουλος Α., *ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ*, ό.π., σ. σ. 249-259, 267-274.

²¹⁶ Στο παγκόσμιο συνέδριο της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης στο Μάντσεστερ το 1995 υιοθετήθηκε ο ορισμός της έννοιας του Συνεταιρισμού σύμφωνα με τον οποίο: «Συνεταιρισμός είναι μια αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεων τους διά μέσου μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης». Στο ίδιο συνέδριο διατυπώθηκαν και οι συνεταιριστικές αρχές ως κατευθυντήριες γραμμές για τη λειτουργία τους, οι οποίες είναι: η εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή, η δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών, η οικονομική συμμετοχή των μελών, η αυτονομία και η ανεξαρτησία, η εκπαίδευση, η πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση, η συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών και το ενδιαφέρον για την κοινότητα. Βλ. Κλήμη – Καμινάρη Ο. & Παπαγεωργίου Κ. Λ., ό.π., σ.σ. 56, 61-73 και στο Παπαγεωργίου Κ. Λ., *ΒΙΩΣΙΜΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ*, Εκ. Αθ. Σταμούλης, Αθήνα, γ' έκδοση, Οκτώβριος 2015, σ.σ. 34, 44-46.

²¹⁷ Στα όρη των Αγράφων, της Πίνδου, του Ολύμπου και στις ορεινές περιοχές του Βερμίου έως τη Ροδόπη, νομάδες κτηνοτρόφων (Σαρακατσάνοι και Βλάχοι) ένωσαν τα κοπάδια τους και μαζί με τις οικογένειές τους συνεργάστηκαν για τη φροντίδα δεκάδων χιλιάδων προβάτων, με σκοπό να μοιραστούν τις απολαβές τους, δημιουργώντας έτσι όχι μόνο οικονομική συνεργασία αλλά και κοινωνικούς δεσμούς, βλ. στο Παπαγεωργίου Κ. Λ., ό.π., σ.σ. 154-156 και Κλήμη Α. Ν., *ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*, Α' τ., Εκδ. Ι. Πιτσιλός, Αθήνα, 1985, σ.σ. 49-54.

Συντροφιάς και Αδελφότητας των Αμπελακίων»²¹⁸, που από το 1780 κυριάρχησε για πάνω από 30 χρόνια στη νηματογορά της Ευρώπης.

Επίσης, γνωστοί είναι και οι συνεταιρισμοί των «συντροφοναυτών» της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών, που ανέπτυξαν μεγάλη δραστηριότητα από το 1780 μέχρι το 1821 και αποτέλεσαν και την βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε η μεγάλη ναυτική δύναμη των νησιών κατά την Τουρκοκρατία. Από την ιστορική έρευνα²¹⁹ τόσο πριν όσο και μετά την επανάσταση του 1821 οι Έλληνες αγρότες διεκδικούσαν το μούρασμα της αγροτικής γης σε συλλογικές, συνεταιριστικές μορφές οργάνωσης της αγροτικής παραγωγής. Όμως, με την ήττα των αστικών στοιχείων της επανάστασης, που αποζητούσαν την αγροτική μεταρρύθμιση, και την επικράτηση των μεγαλογαιοκτημόνων, η ανάπτυξη της συνεταιριστικής πορείας διακόπηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ωστόσο, από το 1915 με το νόμο 602 «περί συνεταιρισμών»²²⁰, συστήθηκε ειδική υπηρεσία για την οργάνωση και λειτουργία των συνεταιρισμών αλλά και την ενημέρωση του αγροτικού πληθυσμού για την διάδοση του θεσμού. Από το 1930, η ανάπτυξη των συνεταιρισμών ήταν ραγδαία, φθάνοντας τους 3.000, ενώ κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής περνούν μία περίοδο ύφεσης και ανακάμπτουν ξανά τη δεκαετία του 1960. Με την περίοδο της δικτατορίας περιορίστηκε η δραστηριότητά τους, η οποία ξαναενισχύθηκε με την μεταπολίτευση, μάλιστα «για πρώτη φορά οι παραγωγοί αγρότες άρχισαν να ελέγχουν, μερικώς και σε βάση

---

²¹⁸ Ο συνεταιρισμός αυτός αποτέλεσε ένα πρότυπο συνεργασία, αλληλεγγύης και κοινωνικής δράσης, μάλιστα στην εφημερίδα «Ελεύθερο Βήμα», ο Ζ. Παπαντωνίου έγραψε το 1937: «Στην πέτρινη τούτη πλαγιά του Κισσάβου έσπασε τα κέρατά της η πιο μαύρη και η πιο στρίγγλα γίδα, η ελληνική διχόνοια. Στα Αμπελάκια άλλαξε το κύτταρο των Ελλήνων. Έξι χιλιάδες Ρωμηοί, άνδρες, γυναίκες και παιδιά έζησαν εδώ προ εκατόν πενήντα χρόνων χωρίς να φαγωθούν, δημιουργοί ως συνέταιροι της πρώτης και τελειότερης Συνεργατικής τους Κόσμου, δάσκαλοι των οικονομολόγων, των φιλοσόφων, των ιεροκηρύκων, δάσκαλοι του ίδιου του Φουριέ, αυτοί οι Θεσσαλοί χωριάτες...». Κατά την περίοδο της ακμής του συνεταιρισμού (περιλάμβανε 22 χωριά στην κοιλάδα των Τεμπών) αυτού παρέχονταν και πολύ σημαντικές κοινωνικές υπηρεσίες στα μέλη του. Μερικές από αυτές ήταν η ύπαρξη γιατρού σε κάθε χωριό, η ίδρυση σχολείων και βιβλιοθηκών, η λειτουργία ταμείου πρόνοιας αναπήρων καθώς επίσης και η παροχή ενίσχυσης στα φτωχά παιδιά και τα ορφανά κορίτσια, βλ. στο Παπαγεωργίου Κ.Λ., ό.π., σ.σ. 147-152 και στο Κλήμη Α. Ν., ό.π., σ.σ. 59-72.

²¹⁹ Λάμπρος Κ., ό.π., σ.σ. 129-131.

²²⁰ Στηρίχθηκε στους συνεταιριστικούς νόμους της Γερμανίας και της Αυστρίας, αλλά προσαρμόστηκε στις ανάγκες των ελληνικών συνεταιρισμών. Αναφερόταν σε γεωργικούς και αστικούς συνεταιρισμούς και ανταποκρινόταν στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής, όπως ο περιορισμός της τοκογλυφίας και του ρόλου των μεσαζόντων, η ενίσχυση της πιστοληπτικής ικανότητας του αγροτικού πληθυσμού και η ενίσχυση της θέσης των ασθενέστερων οικονομικά τάξεων, βλ. στο Κλήμη – Καμινάρη Ο. & Παπαγεωργίου Κ. Λ., ό.π., σ.σ. 96-97.

ανταγωνιστική και συμπληρωματική με τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, τμήμα ορισμένων προϊόντων»²²¹.

Εκτός από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς μετά τη δεκαετία του 1970 αναπτύχθηκαν και καταναλωτικοί²²² και αστικοί συνεταιρισμοί²²³, όμως μόνο οι πρώτοι κατάφεραν να επιβιώσουν μέχρι σήμερα. Ωστόσο, την δεκαετία του 1980 παρατηρήθηκε μια αλλαγή στην πολιτική σχετικά με τους συνεταιρισμούς, με την θέσπιση διαδοχικών νομοθετικών ρυθμίσεων, που αναμόρφωσαν το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών²²⁴. Παρόλα αυτά όμως τα χρέη των συνεταιρισμών στην Αγροτική Τράπεζα συσσωρεύονταν προκαλώντας την παύση της χρηματοδότησης από μέρους της, με αποτέλεσμα πολλοί συνεταιρισμοί να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Έτσι «η αρχή της δεκαετίας του 1990 βρήκε το συνεταιριστικό κίνημα να έχει χάσει τον επιχειρηματικό δυναμισμό που το χαρακτήριζε τα προηγούμενα χρόνια»²²⁵.

Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες που έγιναν μέσα στη δεκαετία του 1990, το συνεταιριστικό κίνημα δεν κατόρθωσε να ορθοποδήσει και να διαδραματίσει τον ρυθμιστικό ρόλο του. Τελευταία προσπάθεια αποτέλεσε ο ν. 2810/2000, σύμφωνα με τον οποίο οριζόταν μόνο το γενικό πλαίσιο των κανόνων αφήνοντας τα περισσότερα θέματα να ρυθμίζονται από το Καταστατικό των συνεταιρισμών.

Έτσι, πριν από το 2000 διαπιστώνεται ο τομέας της Κ.Α.Λ.Ο. ως εξαιρετικά μικρός. Όμως, το αντίξοο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον της χώρας λόγω της κρίσης, οδήγησε στην ανάπτυξη του τομέα μετά το 2010. Το υψηλό ποσοστό ανεργίας, οι μειωμένες δημόσιες δαπάνες, η εργασιακή ανασφάλεια στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα σε συνδυασμό με την εμφάνιση πολιτικών κινήματων που σχετίζονταν με την Κ.Α.Λ.Ο., οδήγησε στην ενίσχυση της.

---

²²¹ Κασσαβέτης Δ., *Συνεταιριστικοί Θεσμοί Ι, Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις (Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία)*, Εκδ. Βασ. Ν. Κατσαρού, Αθήνα, 2005, σ. 62.

²²² Κοσμοπούλος Δ., *Οι καταναλωτικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα*, Εκδ. «KONSUM», Πάτρα, 1990, σ. 25.

²²³ Τενές Δ., *Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ως πυλώνες πολιτικής για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Αθήνα, 2014, σ. 18.

²²⁴ Κατά την δεκαετία του 1980 θεσπίστηκαν: ο ν. 1262/82 που προέβλεπε αυξημένα κίνητρα για τους συνεταιρισμούς για τις ανάγκες διάθεσης ιδίων κεφαλαίων, που καθορίστηκαν σε χαμηλό επίπεδο, ο ν. 1257/1982, που εισήγαγε την καθιέρωση του συστήματος των συνδυασμών αντί του ενιαίου ψηφοδελτίου στις αρχαιρεσίες των συνεταιρισμών και την εξαίρεση των Κοινοπραξιών, των Κεντρικών Ενώσεων και των Συνεταιριστικών Ενώσεων από τη Γ.Σ. της ΠΑΣΕΓΕΣ, ο ν. 1541/85 για τις «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις» που εισήγαγε τον αγροτοβιομηχανικό συνεταιρισμό. Ενώ ξεχωριστή νομοθεσία θεσπίστηκε για τους αστικούς συνεταιρισμούς ν. 1667/86 και για τους οικοδομικούς συνεταιρισμούς το Π.Δ. 93/1987, βλ. στο Παπαγεωργίου Κ. Λ., ό.π., σ.σ. 188-189 και Κλήμη – Καμινάρη Ο. & Παπαγεωργίου Κ. Λ., ό.π., σ. 101.

²²⁵ Κλήμη – Καμινάρη Ο. & Παπαγεωργίου Κ. Λ., ό.π., σ. 102.

Για την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης υπάρχουν περιορισμένες έρευνες. Κατά διαστήματα έχουν δημοσιευθεί²²⁶ ακαδημαϊκές μελέτες και βιβλία σχετικά με την ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, βιβλιογραφία που διερευνά τον τομέα αυτό ως απόρροια των πολιτικών κινητοποιήσεων από το 2011 και μετά, καθώς επίσης και εκθέσεις που αποσκοπούν στο να καλλιεργήσουν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της Κ.Α.Λ.Ο. στη χώρα μας.

Από την ελληνική βιβλιογραφία διαπιστώνεται ότι ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος. Ειδικότερα, θεωρείται ότι δεν είναι διακριτός τομέας από τους πολίτες, παρά το γεγονός ότι δραστηριοποιούνται αρκετοί φορείς στον τομέα αυτό. Μέχρι την εμφάνιση των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, οι φορείς που είχαν αναπτυχθεί ήταν: οι συνεταιρισμοί, οι γυναικείοι συνεταιρισμοί, οι συνεταιριστικές τράπεζες, οι εθελοντικές οργανώσεις, οι σύλλογοι και οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί.

Η πρώτη πρωτοβουλία για την εισαγωγή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα ήταν, κατά κύριο λόγο, αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας, με την αποασυλοποίηση των ψυχικά ασθενών, που συνέβαλε στη θέσπιση του ν.2716/1999 «Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις». Με αυτό το νόμο εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην ελληνική πραγματικότητα η έννοια της κοινωνικής επιχείρησης, με κοινωνικό σκοπό. Πιο συγκεκριμένα, θεσπίστηκαν οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης.

Μέχρι το 2016 συστήθηκαν 22 τέτοιοι οργανισμοί βάση των στοιχείων της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Κοι.Σ.Π.Ε. και δραστηριοποιήθηκαν στον αγροτικό τομέα, στον τομέα της εστίασης, του καθαρισμού, στον τομέα πώλησης παραδοσιακών και βιολογικών προϊόντων, ενώ λειτούργησαν εργαστήρια που ειδικεύονταν σε ζαχαροπλαστική, αρτοποιία, συλλογή μελιού, δημιουργία ειδών τέχνης, κηροποιεία, ξυλουργεία, γραφικές τέχνες και κατασκευή επίπλων.

Παρομοίως, ο νόμος 4019/2011 διαμορφώθηκε υπό την επιρροή του ευρωπαϊκού περιβάλλοντος και των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων και ιδιαιτέρως από τις δράσεις στα πλαίσια του πρώτου και δεύτερου κύκλου εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Equal²²⁷ και των δύο Εθνικών Θεματικών Δικτύων²²⁸. Με

---

²²⁶ Έκθεση για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία στην Ελλάδα, British Council, ΥΠΕΚΑΑ, ΕΥ, 2017, ό.π., σ.21.

²²⁷ Η Κοινοτική Πρωτοβουλία EQUAL σχεδιάστηκε για να ενισχύσει την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης και χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Αποτέλεσε ένα Πεδίο Πειραματισμού πάνω σε νέες μορφές συνεργασίας σε τοπικό, εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο με στόχο

την πρωτοβουλία αυτή διεξήχθησαν μελέτες σχετικές με την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, παρέχοντας πληροφορίες για ένα ευρύ πεδίο θεματολογίας, όπως προτάσεις για νομικές μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων, εργαλεία σχετικά με επιχειρηματικά σχέδια και προτάσεις για σύσταση μητρώου. Ωστόσο, η έλλειψη οργανωμένης στρατηγικής και δράσης απέδειξε τον εφήμερο χαρακτήρα των δομών κοινωνικής επιχειρηματικότητας, αφού μόνο η πολιτική της επιδότησης δεν ήταν δυνατό να συνδράμει στη βιωσιμότητα των φορέων αυτών.

Επίσης, η ένταξη της κοινωνικής οικονομίας ως πεδίο στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2005-2006 ώθησε στη θέσπιση του ν. 4019/2011. Συγκεκριμένα «στο πλαίσιο της αναπτυξιακής πολιτικής θα δοθεί έμφαση στον λεγόμενο τρίτο τομέα της οικονομίας (κοινωνική οικονομία), ο οποίος συμβάλλει στην παροχή κοινωνικό-οικονομικών υπηρεσιών, οι οποίες δεν υπάγονται ούτε στο δημόσιο ούτε στον ιδιωτικό τομέα. Μελετάται το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των φορέων κοινωνικής οικονομίας και η οριοθέτηση της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας, των αρμοδιοτήτων του κράτους, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των φορέων αυτού του τομέα, καθώς και το είδος των υπηρεσιών που παρέχονται από αυτούς»²²⁹.

Εξέλιξη της ανωτέρω δράσης ήταν η ένταξη στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού 2007 – 2013 της συστημικής παρέμβασης «Εκπόνηση θεσμικού, κανονιστικού, διοικητικού και δημοσιονομικού πλαισίου με στόχο την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και τη διευκόλυνση της ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων». Στο πρόγραμμα αυτό η κοινωνική

την αντιμετώπιση των διακρίσεων και των ανισοτήτων στην αγορά εργασίας. Αποσκοπούσε μέσα από τις νέες μορφές εταιρικών σχημάτων, που καλούνταν «Αναπτυξιακές Συμπράξεις», την ενίσχυση της συνεργασίας όλων των τοπικών συντελεστών και την ανταλλαγή εμπειριών για την αντιμετώπιση από κοινού προβλημάτων που άπτονταν στα θεματικά πεδία της EQUAL.

<http://www.ypergka.gr/ekt/equal/general.htm>, πρόσβαση στις 06-01-2019.

²²⁸ Τα θεματικά δίκτυα είναι ένας χρήσιμος θεσμός, ο οποίος προωθεί τη συνεργασία μεταξύ σχολείων διαφόρων περιοχών, που υλοποιούν προγράμματα του ίδιου θεματικού περιεχομένου. Η λειτουργία τους στοχεύει κυρίως: στην οργανωμένη επιστημονική και παιδαγωγική στήριξη των προγραμμάτων Π.Ε., στη δημιουργία σχετικού εκπαιδευτικού υλικού, στην ανάπτυξη επικοινωνίας μεταξύ όλων των μελών, στην ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων μεταξύ ειδικών επιστημόνων και όλων των μελών (Παιδαγωγικών και μαθητικών ομάδων των συμμετεχόντων σχολείων, συντονιστικών φορέων), στην ανταλλαγή επισκέψεων, στην εξαγωγή συμπερασμάτων και στη διατύπωση προτάσεων για δράσεις των μαθητών και για κινητοποίηση αρμόδιων δημόσιων φορέων. Ιδρυτές και συντονιστικοί φορείς των θεματικών δικτύων, μπορούν να είναι τα ΚΠΕ και οι Διευθύνσεις Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης, δια των Υπευθύνων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Επίσης, αρκετά δίκτυα έχουν ιδρυθεί από διάφορες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ).

http://users.sch.gr/organopoulos/diktia/diktya_pe.htm, πρόσβαση στις 06-01-2019.

²²⁹ Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2005-2006, Αθήνα, 2005.

επιχειρηματικότητα θεωρούνταν εργαλείο για την ενίσχυση της νεανικής και γυναικείας επιχειρηματικότητας και της ένταξης των ευπαθών ομάδων στην αγορά εργασίας.

Με την εφαρμογή του ν.4430/2016, ενεργοποιήθηκαν οι διαδικασίες σύστασης νέων Κοιν.Σ.Επ. και Συνεταιρισμών Εργαζομένων και η μετάπτωση των υφιστάμενων φορέων που είχαν ιδρυθεί βάσει του ν.4019/2011, στο νέο Γενικό Μητρώο Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. του ν.4430/2016. Η πρώτη εγγραφή πραγματοποιήθηκε στις 31 Ιανουαρίου 2017 και μέχρι τις 24 Αυγούστου του 2018 είχαν εγγραφεί 580 νέοι φορείς²³⁰. Με την εκκαθάριση του Μητρώου διαγράφησαν αυτοδίκαια 233 ανενεργοί φορείς, λόγω μη υποβολής αίτησης μετάπτωσης στο νέο Μητρώο. Συνολικά, από τα στοιχεία του Μητρώου μέχρι τις 24 Αυγούστου 2018, ο αριθμός των εγγεγραμμένων φορέων ανήλθε στους 1.138²³¹.

Με βάση τις ετήσιες εκθέσεις των φορέων στο Μητρώο παρατηρείται μία συνεχής αύξηση του πλήθους των ενεργών φορέων. Συγκεκριμένα, ετήσια έκθεση για το 2013 υπέβαλλαν 2 φορείς, το 2014 υπέβαλλαν 44, το 2015 υπέβαλλαν 214, το 2016 υπέβαλλαν 335 και το 2017 υπέβαλλαν 374. Η περιφερειακή κατανομή²³² των φορέων αυτών με βάση τα στοιχεία του 2016 είναι η εξής:

Περιφέρεια Αττικής	44%
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	13%
Περιφέρεια Θεσσαλίας	8%
Περιφέρεια Κρήτης	5%
Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	5%
Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	4%
Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	4%
Περιφέρεια Ηπείρου και Ιονίων Νήσων	2%
Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	1%

Πίνακας 3.1

Ακολουθούν στοιχεία που αφορούν τον αριθμό των εργαζομένων στους ενεργούς φορείς και τον ετήσιο κύκλο των εργασιών τους:

α) ο αριθμός των εργαζομένων²³³ στους ενεργούς φορείς

²³⁰ Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 91.

²³¹ Δεν αφορά μόνο κοινωνικές επιχειρήσεις, αλλά και αγροτικούς συνεταιρισμούς, αστικές εταιρίες των αρ.741 Α.Κ., αστικούς συνεταιρισμούς του ν.1667/1986.

²³² Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 97.

²³³ Ό.π., σ.102.

ΕΤΟΣ	Ετήσια Μονάδα Εργασίας	ΕΜΕ που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες
2012	1 ΕΜΕ ²³⁴	0 ΕΜΕ
2013	114,40 ΕΜΕ	6,65 ΕΜΕ
2014	638,85 ΕΜΕ	196,50 ΕΜΕ
2015	985,74 ΕΜΕ	311,35 ΕΜΕ
2016	1023,41 ΕΜΕ	385,93 ΕΜΕ

Πίνακας 3.2

Αναφορικά με τις ηλικίες που δραστηριοποιούνται στην κοινωνική επιχειρηματικότητα αποδεικνύεται ότι το προβάδισμα έχουν οι ηλικίες μεταξύ 45 έως 64 με ποσοστό 34%, και πέφτει στο μισό στις ηλικίες μεταξύ 25 έως 44 με ποσοστό μεταξύ 13-15%.

β) από τα στοιχεία που αφορούν τον κύκλο εργασιών των φορέων Κ.ΑΛ.Ο. σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας, παρατηρείται ότι το 1/5 του παράγεται στον Κεντρικό Τομέα Αθηνών, ενώ ακολουθούν ο Νότιος Τομέας Αθηνών, η Κέρκυρα, ο Δυτικός Τομέας Αθηνών, η Θεσσαλονίκη και η Λάρισα.

Επίσης, ο κύκλος εργασιών ανά έτος ανήλθε στα ακόλουθα²³⁵ ποσά:

ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟ
2013	595 χιλ. €
2014	6,4 εκ. €
2015	8,7 εκ. €
2016	10,1 εκ. €

Πίνακας 3.3

Με βάση τα έσοδα που παρουσίασαν οι φορείς αυτοί διαπιστώνεται ότι το ελάχιστο ετήσιο κόστος ανά εργαζόμενο πλήρους απασχόλησης είναι περίπου 12 χιλ. ευρώ, άρα τα έσοδα των φορέων δεν επαρκούσαν για να καλύψουν το μισθολογικό κόστος των εργαζομένων. Από αυτό συμπεραίνεται ότι σημαντικό μέρος των εργαζομένων στους φορείς αυτούς απασχολούνταν με άτυπες μορφές εργασίας.

Σε σχέση με τη χρηματοδότηση των φορέων Κ.ΑΛ.Ο. μέσω δανειακών κεφαλαίων διαπιστώνεται ότι ήταν διπλάσια το 2016 σε σχέση με το 2015, όμως για τον κύκλο εργασιών που αντιστοιχούν στα έτη αυτά η χρηματοδότηση είναι

²³⁴ Ετήσια Μονάδα Εργασίας: ο αριθμός των απασχολούμενων εκφράζεται σε ετήσιες μονάδες εργασίας. Οποιοσδήποτε εργάστηκε με πλήρες ωράριο μέσα στην επιχείρηση, ή για λογαριασμό της, κατά τη διάρκεια όλου του έτους αναφοράς, υπολογίζεται ως μία μονάδα. Τα άτομα που δεν εργάστηκαν ολόκληρο το έτος, οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης και οι εργαζόμενοι σε εποχική βάση αντιστοιχούν σε κλάσματα μιας ΕΜΕ.

http://www.eiead.gr/publications/docs/efd/etisies_monades_ergasias.pdf, πρόσβαση στις 06-01-2019.

²³⁵ Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 106.

σημαντικά μικρή, αποδεικνύοντας, ότι εξακολουθεί να υφίσταται η αδυναμία παροχής χρηματοδοτικών εργαλείων, για να καλυφθεί το κενό της αγοράς. Η μόνη Περιφέρεια που παρουσιάζει σταθερή παροχή δανειακών κεφαλαίων είναι αυτή της Θεσσαλίας, ενώ αυξομειώσεις στα ποσά ανά έτος παρουσιάζουν η Περιφέρεια Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας.

Σχετικά με την ανάπτυξη των κατηγοριών Κοιν.Σ.Επ. στη χώρα μας παρατηρήθηκαν τα ακόλουθα. Παρά τις αντίξοες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν, με τα αυξημένα ποσοστά κινδύνου κοινωνικού αποκλεισμού και φτώχειας, η κατηγορία των Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης είναι ιδιαίτερος μικρή σε ποσοστά σε σχέση με το συνολικό αριθμό των ενεργών κοινωνικών συνεταιρισμών. Βέβαια σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η έλλειψη εμπειρίας ως προς τη διοικητική οργάνωση και την αντιμετώπιση συγκρούσεων μεταξύ των διαφορετικών ειδών προσωπικού, καθώς επίσης και η έλλειψη βούλησης από τις τοπικές αρχές, λόγω έλλειψης μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και τεχνογνωσίας.

Αντίθετα μεγαλύτερα ήταν τα ποσοστά των Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας, για τους εξής λόγους: ο πρώτος αφορούσε τη συνέχιση του προγράμματος «Βοήθεια στο σπίτι»²³⁶ και ο δεύτερος σχετιζόταν με την «προβληματική εφαρμογή των προγραμματικών συμβάσεων με αντισυμβαλλόμενους το δημόσιο ή τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τους Ο.Τ.Α.»²³⁷.

Ωστόσο η μεγαλύτερη κατηγορία Κοιν.Σ.Επ. είναι αυτή του Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού, που περιλαμβάνει ποικίλες δράσεις: εμπορικές, πολιτιστικές, υπηρεσίες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, κατασκευές κοσμημάτων, καθαρισμοί κτιρίων αλλά και μεταξοτυπίες και υπηρεσίες πλυσίματος ρούχων. Ο σημαντικότερος αριθμός τέτοιων Κοιν.Σ.Επ. αποτελείται από γυναικείους συνεταιρισμούς. Ενώ, οι συνεταιρισμοί της κατηγορίας αυτής δραστηριοποιούνται για την εξυπηρέτηση των

---

²³⁶ Το πρόγραμμα "Βοήθεια στο Σπίτι" απευθύνεται σε άτομα της τρίτης ηλικίας που δεν αυτοεξυπηρετούνται πλήρως και σε άτομα με κινητικές δυσλειτουργίες και ειδικά προβλήματα, με προτεραιότητα αυτούς που ζουν μόνοι τους ή δεν έχουν την πλήρη φροντίδα της οικογένειας ή που το εισόδημά τους δεν τους επιτρέπει να εξασφαλίσουν τις απαιτούμενες υπηρεσίες για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους.

Σκοπός του προγράμματος είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων της τρίτης ηλικίας καθώς και ατόμων με κινητικά ή άλλα ειδικά προβλήματα (ΑμεΑ), η υποβοήθηση της αυτόνομης και αξιοπρεπούς διαβίωσης, η υποστήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος των επωφελομένων και η προώθηση στην απασχόληση ικανού και εξειδικευμένου προσωπικού.

Το πρόγραμμα παρέχει συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη, νοσηλευτική φροντίδα, οικογενειακή βοήθεια και συντροφιά. <http://www.cityofathens.gr/node/406>, πρόσβαση στις 06-01-2019.

²³⁷ Νασιούλας Ι., *Θέματα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ*, ό.π., σ.134.

τοπικών αναγκών σε επίπεδο δήμου, σε τομείς όπως υδεία και συνεργεία καθαρισμού δημοσίων χώρων έως ιατρεία και βρεφονηπιακούς σταθμούς.

Η προτίμηση στις Κοιν.Σ.Επ. εξηγείται λόγω του μηδενικού κόστους της σύστασής τους, ενώ έχει παρατηρηθεί ότι υποκαθιστούν σε σημαντικό βαθμό τις οικογενειακές επιχειρήσεις. Επιπλέον δεν απαιτούν για τη λειτουργία τους πολλά μέλη, δεν παρουσιάζουν απασχόληση και δεν δεσμεύουν μεγάλα κεφάλαια. Από τα στοιχεία του Μητρώου, διαπιστώνεται ότι οι μισές από τις εγγεγραμμένες Κοιν.Σ.Επ. είχαν τον ελάχιστο αριθμό μελών και το 67% από αυτά τα μέλη είχαν συνεταιριστική μερίδα κάτω των 100 ευρώ.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι περισσότερες Κοιν.Σ.Επ. δεν παρουσιάζουν απασχόληση ή παρουσιάζουν ένα ή δύο εργαζόμενους. Μόνο όσες έχουν υπογράψει προγραμματική σύμβαση με κάποιο δήμο ή δημόσια υπηρεσία παρουσιάζουν μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων. Την επικρατούσα άποψη για την απασχόληση στις Κοιν.Σ.Επ. υποδεικνύει η έρευνα²³⁸ του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου το 2015. Στο ερώτημα ποιος είναι ο κοινωνικός σκοπός της Κοιν.Σ.Επ., το 78% απάντησε ότι είναι να διασφαλίσει την απασχόληση στα μέλη της σε αντίθεση με την αρχή των φορέων της Κ.Α.Λ.Ο. που είναι η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Η αυξημένη προτίμηση για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα έχει σχέση με το γεγονός ότι η συνεχιζόμενη ύφεση οδηγεί μεγάλο μέρος των ανέργων στον επιχειρηματικό τομέα από ανάγκη. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι η ελληνική επιχειρηματικότητα που αφορά τον εντοπισμό ευκαιριών κινείται σε ποσοστό 30,5%, αποτελώντας το χαμηλότερο ποσοστό από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (54,9%), ενώ το ποσοστό επιχειρηματικής δραστηριοποίησης λόγω ανάγκης κινείται σε ποσοστό 43,6%, από τα υψηλότερα συγκριτικά με τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (23,9%)²³⁹. Βάσει των ανωτέρω η Ελλάδα σε όρους επιχειρηματικότητας ευκαιρίας κατατάσσεται στην τελευταία θέση μεταξύ των χωρών-μελών της Ε.Ε. και στην πρώτη θέση σε όρους επιχειρηματικότητας ανάγκης.

Από τη μελέτη του Μητρώου προκύπτει η απουσία του πνεύματος του συνεταιρίζεσθαι, δηλαδή παρατηρείται η έλλειψη προσωπικής συμμετοχής των μελών στη διοίκηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στην χώρα μας, αφού την διοίκησή τους αναλαμβάνουν λογιστές ή δικηγόροι. Με τον τρόπο αυτό,

---

²³⁸ Ο.π., σ. 137.

²³⁹ Ο.π., σ. 136.

αποδυναμώνεται η έννοια του συνεταιρισμού που είναι η σύμπραξη κάποιων ανθρώπων που δρουν, αποφασίζουν και «διαμοιράζουν το ρίσκο μέσα από την κοινή προσπάθεια»²⁴⁰.

Ακόμη έχει ασκηθεί πίεση από την πλευρά των φορέων της Κ.Α.Λ.Ο. για απαλλαγή φορολόγησης των κερδών τους. Η φοροαπαλλαγή αυτή αναφέρεται μόνο στα κέρδη που επενδύονται για το σκοπό της επιχείρησης, αλλά για το σύνολο των κερδών, το οποίο συνδυασμένο με την απουσία απασχόλησης, αποδεικνύει ότι η επιλογή αυτής της νομικής μορφής για ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, αποσκοπεί σε μια καιροσκοπική και κερδοσκοπική²⁴¹ συμπεριφορά. Ως επακόλουθο ελλοχεύει ο κίνδυνος της νόθευσης των αξιών της κοινωνικής οικονομίας και αλληλέγγυας οικονομίας και της παγίωσης ενός μοντέλου που δεν αποσκοπεί στην επίτευξη των αρχών της.

Η περαιτέρω ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας προϋποθέτει μια ανεπτυγμένη και ενεργή κοινωνία πολιτών. Στη χώρα μας, όμως, δεν παρουσιάζει την δυναμική όπως στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Μάλιστα ο ατομικισμός που χαρακτηρίζει την σημερινή ελληνική κοινωνία, η διαφθορά και η απουσία συλλογικής εθνικής συνείδησης εμποδίζουν την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας που στρέφεται προς το κοινωνικό όφελος.

Επίσης εμπόδιο στην ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας αποτελεί η μαύρη οικονομία και η χρήση της αδήλωτης μεταναστευτικής εργασίας. Σε αντίθεση με την υπόλοιπη Ευρώπη, οι κοινωνικές επιχειρήσεις «αποτελούν μέσο για τη «μεταφορά» της μαύρης οικονομίας στην τυπική οικονομία»²⁴². Ωστόσο η εμπειρία των αγροτικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα, καθιστά την κοινωνική επιχειρηματικότητα συνώνυμο των επιχειρήσεων που είναι εξαρτημένες από την κρατική μηχανή και στηριζόμενες αποκλειστικά από επιδοτήσεις. Στην πραγματικότητα όμως, οι κοινωνικές επιχειρήσεις που ανταποκρίνονται σε κοινωνικές ανάγκες με ξεκάθαρους ιδεολογικούς στόχους ή συστήνονται από ανέργους είναι αυτές που διαθέτουν μεγαλύτερη βιωσιμότητα και καλύτερη οργάνωση.

---

²⁴⁰ Ο.π., σ. 138.

²⁴¹ Ζιώμας Δ., «Το σταυροδρόμι της ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα. Προοπτικές, κίνδυνοι και ...επιλογές», στο συνέδριο *Συν- επιχειρούμε κοινωνικά, Περιφέρεια Κρήτης και Δίκτυο Αναπτυξιακών Συμπράξεων Κρήτης*, Ηράκλειο Κρήτης, Νοέμβριος 2014.

²⁴² Νασιούλας Ι., *Θέματα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ*, ό.π., σ. 141.

Παρόλα αυτά, οι Κοιν.Σ.Επ. αναπτύσσουν μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων σήμερα στην Ελλάδα, όπως για παράδειγμα, στην κατηγορία της Κοινωνικής Φροντίδας. Κατά κύριο λόγο αυτές παρέχουν υπηρεσίες φροντίδας ηλικιωμένων, παιδιών και ΑΜΕΑ, ενώ ελάχιστες δραστηριοποιούνται στο τομέα της υγείας. Στην κατηγορία του Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού, συνήθως δραστηριοποιούνται στους τομείς του πολιτισμού, του τουρισμού και του περιβάλλοντος. Τέτοια παραδείγματα είναι Κοιν.Σ.Επ. που έχουν ως σκοπό την προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, τη διαχείριση τουριστικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο, δράσεις σχετικές με την ανακύκλωση και τη διαχείριση υπηρεσιών απορριμμάτων και πρασίνου. Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν παρατηρείται δραστηριότητα σε τομείς τεχνολογίας, ενώ αντίθετα υπάρχει έντονη δραστηριότητα στον τομέα της εστίασης και των καφενείων καθώς και στα παραδοσιακά μπακάλικα.

3.3 Σχέδιο Δράσης για την ανάπτυξη του Οικοσυστήματος Κοινωνική & Αλληλέγγυα Οικονομία 2017-2023

3.3.1 Επιχειρησιακά Προγράμματα για την ανάπτυξη της Κ.Α.Ο.

α) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία: ΕΠΑΝΕΚ. Αποτελεί ένα από τα επτά τομεακά επιχειρησιακά προγράμματα του ΕΣΠΑ για την περίοδο 2014-2020. Στρατηγικός στόχος του προγράμματος αυτού είναι «η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, η μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα με αιχμή την καινοτομία και την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας»²⁴³.

Βασικοί άξονες προτεραιότητας²⁴⁴ του προγράμματος ΕΠΑΝΕΚ είναι:

- η ανάπτυξη επιχειρηματικότητας με τομεακές προτεραιότητες
- η προσαρμογή εργαζομένων, επιχειρήσεων και επιχειρηματικού περιβάλλοντος στις νέες αναπτυξιακές απαιτήσεις
- η ανάπτυξη μηχανισμών στήριξης της επιχειρηματικότητας
- η Τεχνική Συνδρομή ΕΤΠΑ
- η Τεχνική Συνδρομή ΕΚΤ

---

²⁴³ Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 280.

²⁴⁴ Ο.π., σ. 280.

Στο πρόγραμμα αυτό εντάσσεται η δράση «Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας υφιστάμενων και νεοϊδρυόμενων Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.)», που προβλέπεται στον άξονα προτεραιότητας «Ανάπτυξη επιχειρηματικότητας με Τομεακές προτεραιότητες». Σχετίζεται με την εφαρμογή βιώσιμων επιχειρηματικών σχεδίων των Κοιν.Σ.Επ., με βάση τον κοινωνικό αντίκτυπό τους. Τέτοια σχέδια αφορούν την «απόκτηση απαραίτητου εξοπλισμού ή/και λήψη απαραίτητων υπηρεσιών για την υλοποίηση του επενδυτικού σχεδίου, στοχευμένη ενίσχυση αναγκών διασφάλισης ποιότητας παρεχόμενων υπηρεσιών ή προϊόντων, κάλυψη μέρους του μισθολογικού κόστους για τη δημιουργία Νέων Θέσεων Εργασίας (συμπεριλαμβανόμενων μελών ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ.)»²⁴⁵.

β) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού και Δια Βίου Μάθηση: ΕΠΑΝΑΔ – ΔΒΜ. Αποτελεί επίσης και αυτό ένα από τα επτά τομεακά επιχειρησιακά προγράμματα της περιόδου 2014-2020. Αποσκοπεί στην αντιμετώπιση της ανεργίας μέσω της εκπαίδευσης, της αναβάθμισης δεξιοτήτων και της βιώσιμης απασχόλησης για όλους, με γνώμονα την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Ωφελούμενοι αυτού του προγράμματος είναι εργαζόμενοι, αυτοαπασχολούμενοι, άνεργοι, ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ωφελούμενοι παρεμβάσεων υγείας. Το ΕΠΑΝΑΔ – ΔΒΜ διαρθρώνεται σε δώδεκα Άξονες Προτεραιότητας που χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: «Άξονες Προτεραιότητας ευθύνης του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Άξονες Προτεραιότητας του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Άξονες Προτεραιότητας Τεχνικής Υποστήριξης Εφαρμογής Επιχειρησιακών Προγραμμάτων»²⁴⁶.

Από τους σημαντικότερους είναι ο Άξονας Προτεραιότητας «Βελτίωση Προοπτικών Απασχόλησης και Ανάπτυξης Δεξιοτήτων Ανθρώπινου Δυναμικού». Η προτεραιότητα αυτή αποσκοπεί στην αντιμετώπιση της ανεργίας, στην ισότιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας και στην δημιουργία βιώσιμων θέσεων εργασίας σε τομείς με ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, και αφορά ομάδες πληθυσμού που έχουν πληγεί περισσότερο από την ανεργία. Περιλαμβάνει δράσεις που σχετίζονται με την κοινωνική ένταξη και την καταπολέμηση της φτώχειας, κυρίως μέσω της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Ο Ειδικός Στόχος 1 «Ενίσχυση της απασχόλησης μέσω της ενίσχυσης της σύστασης και λειτουργίας Φορέων Κοινωνικής και Αλληλεγγύης Οικονομίας» που

---

²⁴⁵ Ο.π., σ. 281.

²⁴⁶ Ο.π., σ. 282.

εντάσσεται στην Επενδυτική προτεραιότητα 9.5 «Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση», προβλέπει τη δημιουργία Περιφερειακών Μηχανισμών Υποστήριξης, για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων και την ενίσχυση της λειτουργίας τους, μέσω επιχορηγήσεων ή την αξιοποίηση νέων χρηματοδοτικών εργαλείων.

Με απόφαση του αναπληρωτή Υπουργού Οικονομίας και Ανάπτυξης, Ενδιάμεσος Φορέας του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020» ορίζεται η επιτελική δομή ΕΣΠΑ του ΥΠΕΚΑΑ, Τομέας Απασχόλησης και Κοινωνικής Οικονομίας.

γ) Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ). Πρόκειται για δεκατρία προγράμματα, όσες και οι περιφέρειες της χώρας. Οι πόροι που διατίθενται από τα ΠΕΠ διαχέονται μέσα από την επενδυτική προτεραιότητα «Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση»²⁴⁷.

Οι πόροι που διατίθενται από τα ΠΕΠ στην επενδυτική προτεραιότητα 9.5²⁴⁸ ανά Περιφέρεια είναι τα κάτωθι:

Περιφέρεια	Προϋπολογισμός
ΑΜΘ	6.843.146,00 €
Κεντρική Μακεδονία	5.062.500,00 €
Δυτική Μακεδονία	2.045.975,00 €
Ήπειρος	2.195.913,00 €
Θεσσαλία	6.339.963,00 €
Στερεά Ελλάδα	6.177.357,00 €
Δυτική Ελλάδα	7.000.000,00 €
Πελοπόννησος	6.250.000,00 €
Ιόνιο	3.800.000,00 €
Αττική	27.367.168,00 €
Βόρειο Αιγαίο	2.031.250,00 €

²⁴⁷ Ο.π., σ. 283.

²⁴⁸ Ο.π., σ. 284.

Νότιο Αιγαίο	4.076.200,00 €
Κρήτη	3.000.000,00 €
ΣΥΝΟΛΟ	82.189.472,00 €

Πίνακας 3.4

3.3.2 Διαθέσιμοι Πόροι για τα Επιχειρησιακά Προγράμματα για την Κ.Α.Λ.Ο.

Κύρια πηγή χρηματοδότησης για την ανάπτυξη του Τομέα Κ.Α.Λ.Ο. είναι το ΕΣΠΑ 2014-2020, ενώ δευτερεύουσα πηγή είναι η Τεχνική Βοήθεια που διαχειρίζεται απευθείας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω της SRSS²⁴⁹. Μέχρι σήμερα η κατανομή των πόρων για το Τομέα Κ.Α.Λ.Ο. ανέρχεται στα 164 εκ. ευρώ:

Προϋπολογισμός των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ 2014-2020²⁵⁰:

ΠΗΓΗ	ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΣ Π/Υ
ΕΠΑΝΕΚ	25.000.000,00 €
ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ	57.322.635,00 €
ΠΕΠ	82.189.472,00 €
ΣΥΝΟΛΟ	164.512.107,00 €

Πίνακας 3.5

Εξειδίκευση στα Επιχειρησιακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2017-2020 μέχρι το 2018²⁵¹:

ΕΙΔΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ/ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ				
ΠΗΓΗ	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ	ΑΜΕΣΕΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ	ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΠΑΝΕΚ	-	25.000.000,00	-	25.000.000,00
ΕΠΑΝΑΔ	29.445.981,00	27.876.654,00	-	57.322.635,00
ΠΕΠ	21.657.003,50	38.875.465,00	21.657.003,50	82.189.472,00
ΣΥΝΟΛΟ	51.102.984,50	66.752.119,00	46.657.003,50	164.512.107,00

Πίνακας 3.6

Μια ορθολογική κατανομή των διαθέσιμων πόρων που προτείνεται²⁵² για τις ανωτέρω κατηγορίες είναι:

²⁴⁹ Η Υπηρεσία Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (SRSS) βοηθά τις χώρες της ΕΕ στον σχεδιασμό και την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο των προσπαθειών τους για τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης.

²⁵⁰ Ό.π., σ. 280.

²⁵¹ Ό.π., σ. 284.

²⁵² Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017 – 2023*, ό.π., σ. 108.

Υποστήριξη ανάπτυξης του οικοσυστήματος του Τομέα Κ.ΑΛ.Ο.	30%
Άμεσες επιχορηγήσεις στους Φορείς Κ.ΑΛ.Ο.	40%
Διάθεση Χρηματοδοτικών Εργαλείων για την ανάπτυξη του Τομέα Κ.ΑΛ.Ο.	30%

Πίνακας 3.7

3.3.3 Δράσεις Υποστήριξης της ανάπτυξης του Τομέα της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Στο υφιστάμενο οικοσύστημα της Κ.ΑΛ.Ο., που παραμένει σε «εμβρυακό» στάδιο στη χώρα μας, δραστηριοποιούνται μεμονωμένες μονάδες χωρίς συντονισμό, με τη διαρκή υποστήριξη του κράτους, ενώ παρεισφρύουν φορείς με σκοπό την εξυπηρέτηση ιδιωτικών συμφερόντων και όχι την ανάπτυξη του τομέα. Παρόλα αυτά, δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι καταγράφεται σημαντικό ενδιαφέρον και κινητοποίηση για τη σύσταση Φορέων Κ.ΑΛ.Ο.. Γνωρίζοντας ότι ο τομέας αυτός μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης, μέσω συγκεκριμένων αρχών με κοινωνική στόχευση, θα μπορούσαν οι δράσεις υποστήριξης²⁵³ να συγκεκριμενοποιηθούν ως εξής:

- Προσκλήσεις/ προκηρύξεις σε νέους φορείς.
- Κατασκευή οικοσυστήματος και δομών με βάση τη συνεργατικότητα και την προσφορά στο κοινωνικό σύνολο.
- Συνεχής ανανέωση των δυνάμεων που συμμετέχουν στο οικοσύστημα για να διατηρείται η συνεχής επαφή με το πεδίο.

3.3.3.1 Πολύνας Ι: Δράσεις Υποστήριξης

Α) Πρώτη φάση ανάπτυξης Φορέων υποστήριξης Κ.ΑΛ.Ο.. Η ανάπτυξη των Φορέων υποστήριξης μπορεί να γίνει σε δύο φάσεις, στην πρώτη θα πρέπει να δημιουργηθούν φορείς από νέες δυνάμεις της εργασίας, παράλληλα με φορείς που δραστηριοποιούνται ήδη στον τομέα.

Μέσα στο 2017 προβλεπόταν να προκηρυχτεί η πρώτη δράση χρηματοδότησης, με σκοπό τη σύσταση Φορέων- Κέντρων Στήριξης της Κ.ΑΛ.Ο., με χρονικό όριο λειτουργίας τους δεκαοχτώ μήνες. Μέσω αυτής της χρηματοδότησης θα

²⁵³ Ο.π., σ. 110.

υποστηριζόταν η ανάπτυξη νέων και υφιστάμενων Φορέων Κ.ΑΛ.Ο., παρέχοντας υπηρεσίες ενημέρωσης και συμβουλευτικής σε κοινωνικούς επιχειρηματίες και φορείς.

Οι Φορείς – Κέντρα Στήριξης πρέπει να έχουν καταστατικό σκοπό²⁵⁴:

- Την ενημέρωση για κάθε ζητήματα κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.
- Την υποστήριξη και την ανάπτυξη των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο..
- Την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για την ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο..
- Την προώθηση της συμμετοχής των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. σε παραγωγικές συνέργειες (clusters) σε τοπικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο της επιχειρηματικής συμβουλευτικής²⁵⁵, όπου οι Φορείς – Κέντρα Στήριξης δε διαθέτουν την απαραίτητη εμπειρία, θα λαμβάνουν υπηρεσίες εντός της δομής του φορέα Κ.ΑΛ.Ο., ώστε να μεταδοθεί η εμπειρία των παρόχων/συμβούλων κλασικού τύπου επιχειρηματικότητας και στους Φορείς αυτούς, προκειμένου να αποδώσουν τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα. Ωφελούμενοι, από αυτή τη δράση,

---

²⁵⁴ Ο.π., σ.σ. 110-111.

²⁵⁵ Οι επιλέξιμες δράσεις για να ενισχυθούν οι φορείς Κ.ΑΛ.Ο. για την παροχή υπηρεσιών ενημέρωσης και συμβουλευτικής εντάσσονται σε δύο δέσμες.

Η πρώτη Δέσμη Δράσεων αφορούσε την εκκίνηση της λειτουργίας των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. ως Σημεία Ενημέρωσης και Κέντρα Στήριξης. Στο πλαίσιο της δράσης αυτής θα χρηματοδοτούνταν νέοι και υφιστάμενοι φορείς Κ.ΑΛ.Ο. για να λειτουργήσουν ως Κέντρα Στήριξης. Οι αρμοδιότητές τους θα περιλάμβαναν την ενημέρωση και πληροφόρηση (info point) προς κάθε ενδιαφερόμενο, τη συμβουλευτική σε μέλη ή ομάδες Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. με σκοπό την στήριξη των υπό σύσταση Φορέων (pre start up) και την οργάνωση προγραμματισμένων τακτικών ανοικτών ενημερώσεων για θέματα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Ενδεικτικά, η ενημέρωση και η συμβουλευτική θα αφορούσαν ενότητες όπως: τη συγκρότηση ομάδας, την επιλογή οικονομικής δραστηριότητας, την επιλογή νομικής μορφής, την ασφαλιστική νομοθεσία και εργασία στην κοινωνική οικονομία, τις φορολογικές υποχρεώσεις, το κοινωνικό επιχειρηματικό σχέδιο, τις πηγές χρηματοδότησης και τις διαδικασίες ίδρυσης επιχείρησης κοινωνικής οικονομίας.

Η δεύτερη Δέσμη Δράσεων αφορούσε την υποστήριξη του τομέα της Κ.ΑΛ.Ο. και των Φορέων της με την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών από Φορείς Κ.ΑΛ.Ο. – Κέντρα Στήριξης. Οι υπηρεσίες υποστήριξης και συμβουλευτικής θα παρέχονται τόσο κατά τα πρώτα βήματα (start up) όσο και σε ανώτερο σημείο επιχειρηματικής ωριμότητας. Οι υπηρεσίες της συμβουλευτικής θα παρέχονται σε ήδη συσταθέντες φορείς και θα αφορούν ενότητες όπως: η ασφαλιστική νομοθεσία και εργασία στην κοινωνική οικονομία, οι φορολογικές υποχρεώσεις, το κοινωνικό επιχειρησιακό σχέδιο, οι πηγές χρηματοδότησης, το κοινωνικό μάρκετινγκ, οι διαδικασίες ίδρυσης επιχείρησης κοινωνικής οικονομίας, η υποστήριξη προετοιμασίας αιτήσεων χρηματοδότησης, η δικτύωση με άλλους φορείς της Κ.ΑΛ.Ο., η υποστήριξη συνεργατικής λειτουργίας, οι σχέσεις με το δημόσιο, η λογιστική υποστήριξη, οι εξειδικευμένες υπηρεσίες επιχειρηματικής συμβουλευτικής και η νομική συμβουλευτική. Βλ. ό.π., σ.σ. 111-112.

Σε σχέση με τη δράση αυτή, η χρηματοδότηση θα μπορεί να υπολογίζεται επί τη βάση του είδους, της ποσότητας και του μοναδιαίου κόστους των παρεχόμενων υπηρεσιών, ανά φορέα Κ.ΑΛ.Ο.. Τέλος, για την υποβοήθηση των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο., ώστε να παρέχουν αποτελεσματικότερα τις υπηρεσίες τους, θα παρασχεθούν από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης επιμόρφωση, εργαλεία συμβουλευτικής, οδηγοί - μεθοδολογία, έντυπα και ό,τι άλλο θεωρηθεί απαραίτητο.

προβλεπόταν να είναι 140 Φορείς Κ.ΑΛ.Ο.- Κέντρα Στήριξης σε όλη την επικράτεια, 420 άμεσα ωφελούμενοι άνεργοι και 2.500 υφιστάμενοι και νέοι φορείς Κ.ΑΛ.Ο., που θα λάμβαναν υπηρεσίες συμβουλευτικής.

Β) Στη δεύτερη φάση ανάπτυξης. Στη φάση αυτή θα πρέπει να συσταθούν ενώσεις Φορέων Κ.ΑΛ.Ο., μία τουλάχιστον σε κάθε Περιφέρεια. Οι ενώσεις αυτές θα αποσκοπούν²⁵⁶:

- στη διαμόρφωση πολιτικών παραγωγικού σκοπού των υπό δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων, συνεργαζόμενες με όλους τους φορείς έρευνας, επιμελητήρια, δημοσίους οργανισμούς, ώστε να αντιμετωπιστούν οι διαγνωσμένες ανάγκες της κοινωνίας
- στην ενημέρωση των δημοσίων υπηρεσιών, όπως ΔΟΥ και ασφαλιστικά ταμεία, με σκοπό τη διευκόλυνση της ίδρυσης και της ανάπτυξης επιχειρήσεων κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας
- την παροχή υπηρεσιών θερμοκοιτίδας με σκοπό να προσφέρουν διοικητική, νομική και λογιστική υποστήριξη και υπηρεσίες επιχειρηματικής συμβουλευτικής.

3.3.3.2 Πυλώνας II: Δράσεις Άμεσων Επιχορηγήσεων Φορέων Κ.ΑΛ.Ο.

Οι δράσεις του Πυλώνα II διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες, όπου κριτήριο της διάκρισης είναι ο φορέας που αιτείται τη χρηματοδότηση. Δηλαδή αν αφορά υφιστάμενο ή νέο ή υπό ίδρυση φορέα.

α) Δράση άμεσων επιχορηγήσεων υφιστάμενων²⁵⁷ Φορέων Κ.ΑΛ.Ο.. Η δράση των άμεσων επιχορηγήσεων Φορέων Κ.ΑΛ.Ο αφορά νέους και υφιστάμενους φορείς, που θα λειτουργήσουν ως Κέντρα Στήριξης. Ως προς τη δράση άμεσης επιχορήγησης των υφιστάμενων Φορέων Κ.ΑΛ.Ο., δικαιούχοι είναι οι φορείς του ν. 4430/2016, που διαθέτουν βεβαίωση οριστικής εγγραφής στο Γενικό Μητρώο Κ.ΑΛ.Ο.. Η δράση αυτή αποσκοπεί στη βελτίωση των οικονομικών αποτελεσμάτων αυτών των επιχειρήσεων, στην ενίσχυση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητάς τους, στη μεγέθυνση της κοινωνικής ωφέλειας και στην ενίσχυση της απασχόλησης με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ο επιχορηγούμενος προϋπολογισμός των επιχειρηματικών σχεδίων ξεκινάει από τις 10.000 ευρώ και φθάνει τα 70.000 ευρώ. Η

---

²⁵⁶ Ο.π., σ. 113.

²⁵⁷ Ο.π., σ.σ. 114-116.

συνολική δημόσια δαπάνη των δράσεων ανέρχεται στα 28.661.317,50 ευρώ, ενώ συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Οι δυνητικοί δικαιούχοι πρέπει να τηρούν κάποια κριτήρια επιλεξιμότητας προκειμένου να συμμετέχουν στη δράση, όπως να διαθέτουν την ιδιότητα του μέλους του Μητρώου, να έχουν τη μορφή φορέα της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και να έχουν υποβάλει επιχειρησιακό σχέδιο και επενδυτική πρόταση ανά ΑΦΜ. Μέσω της προκήρυξης για τη συμμετοχή στη δράση αυτή εξειδικεύονται περισσότερο οι προϋποθέσεις επιλεξιμότητας. Η χρονική διάρκεια της υλοποίησης της δράσης ανέρχεται στους δεκαοχτώ μήνες, ενώ οι επιλέξιμες δαπάνες είναι κυρίως λειτουργικές, δαπάνες για αμοιβές τρίτων (νομική, συμβουλευτική, λογιστική υποστήριξη), δαπάνες προβολής και δικτύωσης, μισθολογικό κόστος για την πρόσληψη προσωπικού, χρηματοδοτική μίσθωση εξοπλισμού και προμήθεια πρώτων υλών ή εμπορευμάτων.

Μέχρι σήμερα η εξειδίκευση του ΕΠΑΝΑΔ - ΔΒΜ για την επιχορήγηση των υφιστάμενων Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. αφορά τη δράση για την κάλυψη του μισθολογικού κόστους για την απασχόληση ΑΜΕΑ σε ΚοινΣΕπ και τη δράση για την απασχόληση ανέργων σε ΚοινΣΕπ.

β) Δράση άμεσης επιχορήγησης νέων ή υπό ίδρυση Φορέων²⁵⁸ Κ.ΑΛ.Ο.. Η δράση για την άμεση επιχορήγηση νέων Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. θα υλοποιηθεί με πόρους από τα ΠΕΠ. Η δράση αυτή θα έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με τη δράση επιχορήγησης των υφιστάμενων Φορέων με διαφοροποίηση ως προς τον τρόπο αξιολόγησης των υποψήφιων Φορέων, δεδομένου ότι δεν παρουσιάζουν οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα.

Τα σχέδια για τις δράσεις άμεσης επιχορήγησης υφιστάμενων και νέων Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. βρίσκονται σε διαβούλευση μεταξύ των Υπουργείων Οικονομίας και Ανάπτυξης και του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και αποσκοπούν οι δύο προσκλήσεις να έχουν ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος του 2018.

Κατανομή των πόρων του ΕΣΠΑ 2014-2020²⁵⁹ για τα προγράμματα αυτά είναι:

Επιχειρησιακό πρόγραμμα / Φάση	Ποσό
ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ	

²⁵⁸ Ο.π., σ. 118.

²⁵⁹ Ο.π., σ. 114.

Φάση 1Υποστήριξης Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. (2017-2019)	28.661.317,50 €
ΣΥΝΟΛΟ	28.661.317,50 €
ΠΕΠ	
Φάση 2 Υποστήριξης Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. (2020)	8.950.476,95 €
Φάση 2 Υποστήριξης Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. (2021)	6.961.482,07 €
Φάση 2 Υποστήριξης Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. (2022)	3.977.989,76 €
ΣΥΝΟΛΟ	19.889.948,78 €

Πίνακας 3.8

3.3.3.3 Πολύωνας ΙΙΙ: Χρηματοδοτικά Εργαλεία

Ως προς τις δράσεις των χρηματοδοτικών εργαλείων βραχυπρόθεσμα προβλέπονται²⁶⁰: α) δράσεις σε συνεργασία με το Υπ. Ανάπτυξης για τη δημιουργία διαχωρισμένου λογαριασμού στο Fund of Funds – Υποταμείο Κ.ΑΛ.Ο. και β) συνεργασία με φορείς που δραστηριοποιούνται ad hoc projects μικροχρηματοδοτήσεων για συμμετοχή της ΕΕ με μέρος των κεφαλαίων για χρηματοδότηση ειδικά Φορέων Κ.ΑΛ.Ο..

Αναλυτικότερα²⁶¹:

Η πρώτη δράση αφορά στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας. Προκειμένου να καθοριστούν τα χρηματοπιστωτικά εργαλεία με τα οποία θα σχεδιαστεί το ταμείο, έχει δημιουργηθεί ένα εργαστήριο το οποίο εξετάζει υπαρκτά παραδείγματα από τη διεθνή εμπειρία. Σκοπός του Ταμείου αυτού θα είναι τόσο η χρηματοδότηση των προγραμμάτων και των δράσεων της Κ.ΑΛ.Ο. όσο και η διευκόλυνση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση από τον προϋπολογισμό των Δημοσίων Δαπανών. Μέχρι τη λειτουργία του Ταμείου αυτού θα δημιουργηθεί και λογαριασμός, υπό την εποπτεία της Ειδικής Γραμματείας Κ.ΑΛ.Ο., ως χωριστή λογιστικά χρηματοδοτική μονάδα, στο πλαίσιο του Ταμείου Επιχειρηματικότητας ΙΙ. Η λειτουργία του λογαριασμού αυτού θα συμβάλει στην αντιμετώπιση του χρηματοδοτικού κενού από την έλλειψη πρόσβασης των φορέων Κ.ΑΛ.Ο. στην τραπεζική αγορά.

Στα πλαίσια της ανάπτυξης του τομέα της Κ.ΑΛ.Ο. και της λειτουργίας του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, υπογράφηκε σύμβαση μεταξύ του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και της Ευρωπαϊκής

²⁶⁰ Ο.π., σ. 118.

²⁶¹ Ο.π., σ. 121.

Τράπεζας Επενδύσεων²⁶². Η σύμβαση αυτή παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη προς την Ειδική Γραμματεία της Κ.Α.Λ.Ο. για τη σύσταση του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, ενώ δεν έχει κανένα κόστος για το Ελληνικό Δημόσιο. Η ΕΤΕπ έχει εκπονήσει μελέτη σκοπιμότητας για το εκτιμώμενο επίπεδο και το είδος των χρηματοδοτικών αναγκών των Φορέων Κ.Α.Λ.Ο..

Η δεύτερη δράση αφορά στην ανάπτυξη πλαισίου μέτρησης του Κοινωνικού Αντίκτυπου. Η μεθοδολογία αξιολόγησης του κοινωνικού αντίκτυπου θα βασίζεται σε μορφή ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου με σκοπό να αναδειχθεί η θετική επίδραση της δραστηριότητας των Φορέων της Κ.Α.Λ.Ο. στην κοινωνία.

Η Τρίτη δράση αφορά στη δημιουργία δομημένης κατάρτισης για τους φορείς της Κ.Α.Λ.Ο.. Μέσω της χαρτογράφησης και της ανάλυσης των αναγκών της Κ.Α.Λ.Ο., θα επιλεγθούν τα καταλληλότερα εκπαιδευτικά προγράμματα, για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, τόσο στη μεταφορά της γνώσης όσο και στην κατάρτιση διαπιστευμένων εκπαιδευτών.

Η τέταρτη δράση αφορά στον σχεδιασμό των Περιφερειακών Κέντρων Στήριξης. Ο σχεδιασμός αυτών των κέντρων θα βασιστεί τόσο στα αποτελέσματα της χαρτογράφησης του τομέα της Κ.Α.Λ.Ο. όσο και σε επιτυχημένα μοντέλα της διεθνούς πρακτικής. Επίσης, θα δημιουργηθεί εκπαιδευτικό υλικό για την κατάρτιση των εργαζομένων στα κέντρα αυτά. Το υλικό θα χρησιμοποιηθεί και ως βάση για τη διοργάνωση εργαστηρίων δεξιοτήτων για φορείς Κ.Α.Λ.Ο..

3.3.4 Συστημική Παρέμβαση

Άλλη σημαντική δράση για την ανάπτυξη της Κ.Α.Λ.Ο. στην Ελλάδα είναι η «Συστημική Παρέμβαση 5: Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα»²⁶³, η οποία χρηματοδοτείται από το Ε.Π. Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού και Δια Βίου Μάθηση. Δικαιούχος της δράσης είναι η Υποδιεύθυνση Ι της Επιτελικής Δομής ΕΣΠΑ του Υπουργείου Εργασίας, Τομέας Απασχόλησης και Κοινωνικής Οικονομίας. Με τον όρο «Συστημική Παρέμβαση» εννοούμε το σύνολο των παρεμβάσεων για τη μεταρρύθμιση φορέων και μηχανισμών, που χρησιμοποιούνται για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση των

---

²⁶² Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ.σ. 295-296.

²⁶³ Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη Οικοσυστήματος ΚΑΛΟ 2017-2023*, ό.π., σ. 122.

δράσεων των Θεματικών Αξόνων Προτεραιότητας των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων²⁶⁴.

Αναλυτικότερα²⁶⁵:

1. Δέσμη Δράσεων 1: Προώθηση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση και στην επαγγελματική κατάρτιση.

Στις δράσεις αυτές περιλαμβάνονται όλες οι ενέργειες για την ένταξη της Κοινωνικής οικονομίας α) στις εβδομαδιαίες θεματικές που διεξάγονται από τις σχολικές μονάδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, β) στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα επαγγελματικού προσανατολισμού της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γ) στο Πρόγραμμα Σπουδών των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, δ) στα προγράμματα κατάρτισης των στελεχών της δημόσιας διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης μέσω του Ινστιτούτου Εκπαίδευσης του ΕΚΔΔΑ και ε) στα πιστοποιημένα προγράμματα κατάρτισης του ΕΟΠΠΕΠ μέσω των Κέντρων Δια Βίου Μάθησης στα πλαίσια της Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Η δράση αυτή θα επιτευχθεί με την εκπόνηση εκπαιδευτικών εγχειριδίων για χρήση από τους εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, από τους συμβούλους επαγγελματικού προσανατολισμού και σχολικούς συμβούλους και από τους εκπαιδευτικούς των δημοσίων ινστιτούτων επαγγελματικής κατάρτισης. Επίσης, με την υποστήριξη μεταπτυχιακών σπουδών, την πιστοποίηση εκπαιδευτών και τη δημιουργία μητρώου πιστοποιημένων εκπαιδευτών, την εκπαίδευση των στελεχών των Κέντρων Στήριξης της Κ.Α.Λ.Ο. και των στελεχών της κεντρικής και δημόσιας διοίκησης και τέλος με την διεξαγωγή εκπαιδευτικής ενότητας «Εισαγωγή στην Κοινωνική Οικονομία» στο πλαίσιο Δράσεων Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης. Η υλοποίηση των δράσεων αυτών αφορά το χρονικό διάστημα 2017-2019.

2. Δέσμη δράσεων 2: Αξιοποίηση δημοσίων συμβάσεων κοινωνικής αναφοράς.

Η δράση αποσκοπεί στην διευκόλυνση της πρόσβασης των Φορέων Κ.Α.Λ.Ο. στις διαδικασίες των Δημοσίων Συμβάσεων, μέσω της λειτουργίας ηλεκτρονικής συμβουλευτικής δομής Φορέων Κ.Α.Λ.Ο. και αναθετουσών αρχών και τη διαμόρφωση ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδίου για τις δημόσιες συμβάσεις

---

²⁶⁴ Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 293.

²⁶⁵ Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη Οικοσυστήματος ΚΑΛΟ 2017-2023*, ό.π., σ.σ. 122-124.

κοινωνικής αναφοράς. Η υλοποίηση των δράσεων αυτών αφορά το χρονικό διάστημα 2017-2023.

3. Δέσμη Δράσεων 3: Συστήματα χορήγησης κινήτρων για τη δημιουργία και λειτουργία Φορέων Κ.ΑΛ.Ο.

Η δράση αυτή περιλαμβάνει τον σχεδιασμό του Ταμείου Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και των εργαλείων για την ενίσχυση του έργου των Φορέων Στήριξης, την εύρεση μεθοδολογίας για την μετάπτωση των πτωχευμένων/αφερέγγυων επιχειρήσεων σε Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και την δημιουργία πλαισίου συνεργασίας δημοσίου και Φορέων Κ.ΑΛ.Ο.. Η ολοκλήρωση της δράσης αυτής αφορά το χρονικό διάστημα 2017-2023.

4. Δέσμη Δράσεων 4: Εθνικό Επικοινωνιακό Σχέδιο προβολής Κ.ΑΛ.Ο.

Η δράση αυτή περιλαμβάνει τον σχεδιασμό και την εφαρμογή μιας εθνικής επικοινωνιακής καμπάνιας για την προώθηση του θεσμού της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας και την ενίσχυση της αναγνωρισιμότητας του έργου των Φορέων της. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί μέσω της δημιουργίας ηλεκτρονικής πλατφόρμας διασύνδεσης, της κυκλοφορίας έντυπου, ηλεκτρονικού και άλλου υλικού προβολής του θεσμού και του έργου των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο., εκδηλώσεις δημοσιότητας, καμπάνια για την ενίσχυση της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο., τη θεσμοθέτηση Βραβείων Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και συμμετοχή στην ετήσια έκθεση (Expo). Η ολοκλήρωση της δράσης αυτής αφορά το χρονικό διάστημα 2017-2023.

5. Δέσμη Δράσεων 5: Εθνικό θεματικό δίκτυο Κ.ΑΛ.Ο.

Στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Θεματικού Δικτύου για την Κοινωνική Οικονομία, στο οποίο συμμετέχει και η Ελλάδα, προβλέπεται η δημιουργία αντίστοιχου δικτύου με σκοπό την ανταλλαγή εμπειριών, καλών πρακτικών και μόνιμου πλαισίου διαλόγου για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση πολιτικών και επιχειρησιακών δράσεων.

6. Δέσμη Δράσεων 6: Περιφερειακός σχεδιασμός της Κ.ΑΛ.Ο.

Η δράση αυτή περιλαμβάνει την πρόσκληση επιστημονικών ομάδων από την κάθε Περιφέρεια, με σκοπό την εκπόνηση μελετών για τη βιώσιμη ανάπτυξη τους και τη δημιουργία συμβουλευτικής ομάδας εμπειρογνομόνων από το Υπουργείο Εργασίας. Αυτή η ομάδα εμπειρογνομόνων, η οποία θα αποτελείται από εξειδικευμένα άτομα στην περιφερειακή και τομεακή ανάπτυξη, θα επιλέξει τις κατάλληλες περιφερειακές επιστημονικές ομάδες και θα αξιολογήσει τα παραδοτέα περιφερειακά και αναπτυξιακά προγράμματα των τελευταίων.

3.3.5 Τεχνική Βοήθεια για την ανάπτυξη της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα

Το πρόγραμμα που αφορά την Τεχνική Βοήθεια²⁶⁶ για την ανάπτυξη της Κ.ΑΛ.Ο. στην Ελλάδα, χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και συντονίζεται από την Υπηρεσία Υποστήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Έχει τέσσερα πεδία ως βασικούς άξονες, που είναι η έρευνα, η νομοθεσία, η τεχνική υποστήριξη και η εκπαίδευση.

Βασικός στόχος του προγράμματος αυτού είναι η κατανόηση του πεδίου της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα²⁶⁷, μέσω της χαρτογράφησης της και της ανάλυσης των αναγκών του τομέα. Δηλαδή πρέπει να μελετηθεί το μέγεθος του, οι ανάγκες και οι προκλήσεις, τα νομικά και ρυθμιστικά εμπόδια και να εντοπισθούν οι τομείς και οι υπηρεσίες που μπορούν να αναπτυχθούν καθώς και οι μηχανισμοί στήριξης που είναι αναγκαίοι. Μέχρι σήμερα στην Ελλάδα έχει υλοποιηθεί η δράση σχετικά με την χαρτογράφηση της Κ.ΑΛ.Ο. στην Ελλάδα.

Βασικές δράσεις, του προγράμματος αυτού είναι από την μία η εναρμόνιση της Νομοθεσίας, που αφορά τους συνεταιρισμούς, αφού στην Ελλάδα υπάρχουν εννέα διαφορετικές διατάξεις που τους αφορούν και από την άλλη η διατύπωση θέσεων για την μετάβαση των αναξιόχρεων και χρεωκοπημένων εταιριών σε νομικές μορφές που θα ανήκουν στην Κ.ΑΛ.Ο.. Στην τελευταία περίπτωση, ενώ υπάρχει ενδιαφέρον για την μετατροπή ιδιωτικών επιχειρήσεων σε συνεταιρισμούς από πρώην εργαζομένους, δεν υφίσταται νομικό καθεστώς που να το προβλέπει. Για τον λόγο αυτό, απαιτείται τεχνική βοήθεια, ώστε να μελετηθεί και να αντιμετωπιστεί κατάλληλα με βάση και τη διεθνή εμπειρία.

---

²⁶⁶ Ο.π., σ. 120.

²⁶⁷ Μέχρι σήμερα έχουν υλοποιηθεί για το σκοπό αυτό:

- «Ενημέρωση των επαφών του Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας με τους εγγεγραμμένους φορείς.
- Ψηφιοποίηση των ποσοτικών στοιχείων που διαθέτει το Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας μέσω των απολογισμών που λαμβάνει από τους εγκεκριμένους φορείς.
- Ερωτηματολόγιο online, το οποίο έφτασε σε πάνω από 1600 φορείς και απέδωσε 251 απαντήσεις.
- Πραγματοποιήθηκαν 4 focus groups με φορείς Κ.ΑΛ.Ο. σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Καρδίτσα και Κρήτη.
- Ολοκληρώθηκαν 16 προσωπικές συνεντεύξεις με φορείς που υποστηρίζουν το πεδίο της Κ.ΑΛ.Ο. (ακαδημαϊκοί, θερμοκοιτίδες επιχειρηματικότητας, ερευνητές).
- Παρουσιάστηκαν τα πρώτα αποτελέσματα της έρευνας σε πάνω από 120 συμμετέχοντες από το πεδίο και καταγράφηκαν οι απόψεις τους ως προς τη διαδικασία». Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη Οικοσυστήματος Κ.ΑΛ.Ο. 2017- 2023, σ. 120.

Στα πλαίσια της Τεχνικής Βοήθειας ανήκει και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Επίσημων Φορέων. Το έργο αυτό αποσκοπεί στη δημιουργία κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού²⁶⁸ και την επιμόρφωση των επίσημων Φορέων, ώστε με τη σειρά τους να μπορούν να προσφέρουν την γνώση τους στους υφιστάμενους ή στους νέους φορείς της Κ.ΑΛ.Ο..

Το πρόγραμμα της Τεχνικής Βοήθειας θα πραγματοποιηθεί σε δύο φάσεις. Η πρώτη ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο του 2018 και αφορούσε²⁶⁹:

- την επισκόπηση του πεδίου της Κ.ΑΛ.Ο. στην Ελλάδα σε σχέση με τις Ευρωπαϊκές πρακτικές,
- την ανάλυση του θεσμικού πλαισίου της Κ.ΑΛ.Ο. και τη διαμόρφωση νέων μορφών συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών στο οικοσύστημα της Κ.ΑΛ.Ο.
- την κατάρτιση των υπαλλήλων των υποστηρικτικών δομών της Κ.ΑΛ.Ο. σε νέες δεξιότητες και γνώσεις καθώς και των εμπλεκόμενων μερών της Κ.ΑΛ.Ο..
- Website & Social Media – Final Event

Η δεύτερη φάση αυτού του προγράμματος θα ξεκινήσει σύντομα.

3.3.6 Εθνικό Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων

Με πρωτοβουλία της Ειδικής Γραμματείας Κ.ΑΛ.Ο. ενεργοποιήθηκαν δύο Ανοιχτοί Καταπιστευτικοί Λογαριασμοί ²⁷⁰ με τη συνεργασία του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων, λόγω της αναγκαιότητας εγγυήσεων ή και προκαταβολών για τη συμμετοχή σε δημόσιους διαγωνισμούς. Οι Λογαριασμοί αυτοί θα χρηματοδοτούνται από εθνικούς πόρους, ύψους έξι εκατομμυρίων ευρώ, με σκοπό την αντιμετώπιση της έλλειψης ρευστότητας. Ήδη έχει ξεκινήσει η διαδικασία για τη σύσταση του Ανοιχτού Καταπιστευτικού Λογαριασμού στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, που θα εξασφαλίζει την πρόσβαση των φορέων Κ.ΑΛ.Ο. στις

---

²⁶⁸ Πιο συγκεκριμένα: α) Εξειδικευμένο εκπαιδευτικό υλικό για όλους τους εμπλεκόμενους φορείς με τον τομέα της Κ.ΑΛ.Ο.. β) Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού με θέμα την «Εισαγωγή στην Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» για την κατάρτιση των μακροχρόνια ανέργων στα πλαίσια προγραμμάτων για την Κοινωνική εργασία, ενώ το υλικό αυτό θα χρησιμοποιηθεί για την κατάρτιση και του προσωπικού του ΟΑΕΔ., γ) Υλοποίηση εκπαιδευτικών εργαστηρίων για τους φορείς: 1) Συμβούλους υποστήριξης επιχειρήσεων του ΟΑΕΔ, 2) Κυβερνητικούς αξιωματούχους και φορείς χάραξης πολιτικής, 3) Φορολογικές αρχές και οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης, 4) Περιφερειακά Κέντρα Στήριξης Φορέων Κ.ΑΛ.Ο..

²⁶⁹ Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 295.

²⁷⁰ Ο.π., σ. 296.

εγγυητικές παρακαταθήκες για την χορήγηση προκαταβολών από τη δράση «Κέντρα στήριξης της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας», και η έκδοση εγγυοδοτικών παρακαταθηκών για τη συμμετοχή σε διαγωνισμούς του δημοσίου.

3.4 Εμπόδια, προτάσεις και ενέργειες για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος Κ.Α.Ο. στην Ελλάδα

Επειδή στην Ελλάδα ο τομέας της Κ.Α.Ο. είναι σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης, πρέπει να αντιμετωπιστούν εμπόδια και προκλήσεις μέσω πολιτικών και πρωτοβουλιών, ώστε να ενισχυθεί η προσπάθεια ανάπτυξής της. Οι προκλήσεις αυτές, όπως έχουν αποτυπωθεί στην Έκθεση του Βρετανικού Συμβουλίου, στα πλαίσια του προγράμματος «Τεχνική βοήθεια για την ανάπτυξη της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα», έχουν διαρθρωθεί γύρω από τέσσερις πυλώνες με σκοπό την ύπαρξη ενός αποτελεσματικού πεδίου της Κ.Α.Ο.: «

1. Ευαισθητοποίηση και προώθηση (συμπεριλαμβανομένων συγκεκριμένων υποδομών με βάση τις ανάγκες του κάθε τομέα)
2. Χρηματοδότηση
3. Κατάρτιση, εκπαίδευση και δεξιότητες (μη οικονομική υποστήριξη)
4. Ρύθμιση και νομοθεσία»²⁷¹.

3.4.1 Ευαισθητοποίηση και προώθηση

Προκλήσεις. Η έλλειψη ευαισθητοποίησης είναι μία από τις βασικότερες προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπισθεί στο χώρο της Κ.Α.Ο.. Η κατακερματισμένη και μη οργανωμένη ανάπτυξή της αποτελεί βασικό πρόβλημα, που δεν μπορεί μόνο του το κράτος να επιλύσει. Πολλές φορές οι συμμετέχοντες στους φορείς της κοινωνικής οικονομίας αντιμετωπίζουν έλλειψη συντονισμένης προσέγγισης και ανακολουθίες ακόμη και από τις κρατικές υπηρεσίες.

Η έλλειψη γνώσης για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία σε συνδυασμό με το ότι την συγχέουν με το παλαιό μοντέλο των αγροτικών συνεταιρισμών, καθιστά κρίσιμη την ανάγκη για εκπαίδευση των τοπικών κοινωνιών. Μόνο έτσι θα

---

²⁷¹ Έκθεση Για Την Κοινωνική Και Αλληλέγγυα Οικονομία Στην Ελλάδα, ό.π., σ.82.

καλλιεργηθεί η έννοια και η σημασία της Κ.Α.Λ.Ο. και θα καταστεί εφικτό από τη μία η προσέλκυση πελατών και από την άλλη η ενίσχυση της βιωσιμότητάς τους.

Προτάσεις. Το γεγονός ότι διαρκώς αναφύουν εμπορικές ενώσεις και ομάδες που σχετίζονται με τους φορείς της Κ.Α.Λ.Ο. θα μπορούσε να συμβάλλει τόσο στην υποστήριξη των Φορέων της όσο και στη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων με σκοπό την εξασφάλιση περιπτώσεων μελέτης, την διοργάνωση εκδηλώσεων και την ανάληψη εκστρατειών. Για το λόγο αυτό προτείνεται να ιδρυθεί ένα εθνικό κέντρο²⁷² για την Κ.Α.Λ.Ο., για να αναλάβει τη διεξαγωγή ερευνών και την αξιοποίηση των στοιχείων που προκύπτουν, να συντονίζει και να διοργανώνει εκδηλώσεις, να υποστηρίζει τις τοπικές κοιτίδες επιχειρηματικότητας, να εκπροσωπεί τον τομέα της ενώπιων άλλων φορέων και να επικοινωνεί μαζί τους. Θα μπορούσε να είναι κρατικές ή μη κρατικές υπηρεσίες που θα παρέχουν γνώση και πληροφόρηση σε κάθε στάδιο ανάπτυξης των Φορέων. Η συμμετοχή της κυβέρνησης θα είναι μόνο ως προς τη σύσταση του οργάνου αυτού, ενώ θα καθοδηγείται και θα διοικείται από τον ίδιο τον τομέα της Κ.Α.Λ.Ο..

Μια άλλη πρόταση για την αύξηση της ευαισθητοποίησης, θα μπορούσε να αποτελέσει και η δημιουργία μιας στρατηγικής επικοινωνίας και διάχυσης²⁷³. Η στρατηγική αυτή θα μπορούσε να περιλαμβάνει ένα πρόγραμμα Πρεσβευτών²⁷⁴ της Κ.Α.Λ.Ο., δηλαδή, τη δημιουργία μίας ηγετικής ομάδας, από στελέχη της που έχουν ξεχωρίσει στον τομέα τους, με σκοπό την ενίσχυση της επικοινωνίας και της ευαισθητοποίησης, μέσω της χρήσης επικοινωνιακού υλικού, για να αναδείξουν το προφίλ της Κ.Α.Λ.Ο.. Τέτοια προγράμματα έχουν λειτουργήσει στην Ευρώπη, όπως στη Γαλλία, στη Σερβία και στην Ολλανδία, αλλά και στην Αμερική, αποδεικνύοντας έμπρακτα μέσω της διεθνούς εμπειρίας ότι ένα τέτοιο εγχείρημα θα ήταν αποτελεσματικό.

Η χρήση μέσων, όπως βίντεο με ιστορίες ηγετικών Φορέων της Κ.Α.Λ.Ο., ή η δημιουργία πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης, μπορούν να βοηθήσουν στην επικοινωνιακή αυτή προσπάθεια. Η ύπαρξη τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών μηνυμάτων και η αναμετάδοση παραδειγμάτων Φορέων της Κ.Α.Λ.Ο. ή κοινωνικών επιχειρηματιών σε δημοφιλή τηλεοπτικά προγράμματα, θα μπορούσε να συμβάλει με τη σειρά του στην ενίσχυση της δημοτικότητας του τομέα αυτού.

---

²⁷² Ο.π., σ.σ. 83-84.

²⁷³ Ο.π., σ. 84.

²⁷⁴ Ο.π., σ. 84.

Μια άλλη σημαντική πρωτοβουλία θα μπορούσε να είναι η διοργάνωση τοπικών εκθέσεων και ημερών ευαισθητοποίησης²⁷⁵, οι οποίες θα μπορούσαν να λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα με την Παγκόσμια Εβδομάδα Επιχειρηματικότητας. Τέτοιες διοργανώσεις έχουν μεγαλύτερη επιτυχία σε τοπικό επίπεδο, ενώ ενθαρρύνουν το κοινό όχι μόνο ως καταναλωτές αλλά και ως υποψήφιους συμμετέχοντες σε παρόμοιες κινήσεις.

Ενέργειες – Πρωτοβουλίες. Η Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο. μαζί με άλλες αρμόδιες υπηρεσίες, προς την κατεύθυνση της ευαισθητοποίησης και προώθησης της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, προέβησαν στις ακόλουθες πρωτοβουλίες:

- Η 1^η Ετήσια Έκθεση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας: Κ.ΑΛ.Ο. ATHENS EXPO 2017²⁷⁶. Πρόκειται για μία πρωτοβουλία του ΥΠΕΚΑΑ, που διενεργήθηκε στις 1-3 Νοεμβρίου 2017, με σκοπό «να συστήσει δια ζώσης τα προϊόντα και τις υπηρεσίες της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας [Κ.ΑΛ.Ο.] στο ευρύτερο κοινό, να προωθήσει τη δικτύωση των Φορέων της, αλλά και να φέρει σε επαφή τους εκπροσώπους των μεγάλων παραγωγικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας με την Κ.ΑΛ.Ο.»²⁷⁷. Κατά τη διάρκεια της Έκθεσης αυτής πραγματοποιήθηκαν εργαστήρια²⁷⁸ και σεμινάρια για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, ώστε να εδραιωθεί μία καλύτερη γνωριμία με το νέο αυτό τομέα.
- Διοργανώθηκε από φορείς Κ.ΑΛ.Ο. και την αιγίδα της Ειδικής Γραμματείας Κ.ΑΛ.Ο. η 1^η COOPEXPO «για Κ.ΑΛ.Ο. στο ΜΕΤΡΟ»²⁷⁹, το Φεβρουάριο του 2018. Συμμετείχαν φορείς από όλες τις περιφέρειες της χώρας, αποσκοπώντας στη γνωριμία του κοινού με πάνω από 50 κοινωνικές επιχειρήσεις και γυναικείους συνεταιρισμούς. Στις 28 Μαΐου με 2 Ιουνίου διοργανώθηκε η 2^η COOPEXPO «Παράγω – Επιχειρώ Κοινωνικά», πάλι στο μετρό με πάνω από 60 περίπτερα.
- Διεξήχθη η 1^η Έκθεση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας²⁸⁰. Τον Ιούλιο του 2018 η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, η Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο. και η ΕΥΔ ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας, οργάνωσαν την πρώτη Έκθεση σε περιφερειακό επίπεδο. Στόχος της Έκθεσης ήταν η ανταλλαγή εμπειριών,

---

²⁷⁵ Ο.π., σ. 84.

²⁷⁶ Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 69.

²⁷⁷ Ο.π., σ. 69.

²⁷⁸ Μερικά από αυτά τα εργαστήρια ήταν: «Παράγουμε και Εξάγουμε Συνεταιριστικά Προϊόντα και Υπηρεσίες πέρα από τα σύνορα», «Κοινωνικός Αντίκτυπος: Ένα εργαλείο στην υπηρεσία της Κ.ΑΛ.Ο.» και «Χτίζοντας Συνεργατικές Ομάδες – Το κλειδί της βιωσιμότητας».

²⁷⁹ Ο.π., σ.σ. 73-74.

²⁸⁰ Ο.π., σ. 74.

τόσο των επιτυχημένων όσο και των αποτυχημένων και η δημιουργία σχέσεων και συνεργασιών.

- Ακόμη, με πρωτοβουλία της Ειδικής Γραμματείας Κ.ΑΛ.Ο. πραγματοποιήθηκαν κλαδικές συναντήσεις²⁸¹ στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, αποσκοπώντας στη μεταξύ τους γνωριμία και την ανάπτυξη σχέσεων και συνεργασιών, την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, και την αποτύπωση της τρέχουσας κατάστασης. Μέσα από τις συναντήσεις αυτές, κατέληξαν ότι στο μέλλον θα πρέπει «να στοχεύουν στη διαμόρφωση πιο τυπικών μορφών ανταλλαγής πληροφορήσης και υποστήριξης μεταξύ των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο., όπως για παράδειγμα η πρόταση που κατατέθηκε στη Θεσσαλονίκη, για μια τοπική ιστοσελίδα – κέντρο πληροφόρησης των εκεί Φορέων»²⁸².

- Στα πλαίσια δράσεων για την τοπική ανάπτυξη ξεκίνησε ένα πιλοτικό πρόγραμμα δημιουργίας συνεργατικών επιχειρήσεων του πρωτογενή τομέα σε μικρά κυκλαδονήσια²⁸³ με τη συνεργασία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και την Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο.. Το πρόγραμμα αυτό στοχεύει στην εξασφάλιση του βιοπορισμού των κατοίκων των νησιών αυτών εκτός της τουριστικής περιόδου. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από την αξιοποίηση των εγκαταλελειμμένων και ακαλλιέργητων εκτάσεων που υπάρχουν στα νησιά αυτά.

- Βασική προϋπόθεση για την προώθηση και ανάπτυξη των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο., θεωρείται η αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης²⁸⁴ για αμεσότερη ενημέρωση και επικοινωνία. Η Ειδική Γραμματεία ήδη δημιούργησε την δική της ιστοσελίδα (kalo.gov.gr) και χρησιμοποίησε την ιστοσελίδα της κοινωνικής δικτύωσης facebook, ώστε να παρέχει ενημέρωση και να διευκολύνει την επικοινωνία τόσο με τους φορείς της Κ.ΑΛ.Ο. όσο και με το ευρύ κοινό.

- Προκειμένου να υπάρξει διαφοροποίηση των προϊόντων και των υπηρεσιών των Φορέων της Κ.ΑΛ.Ο. ήδη από το 2017 είχε ξεκινήσει η ανάπτυξη μιας ειδικής πιστοποιημένης σήμανσης (λογότυπο), συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην βελτίωση της βιωσιμότητας των Φορέων, μέσω της ταυτοποίησής τους με τις αξίες του κοινωνικού και περιβαλλοντικού αντίκτυπου, που εκπροσωπούν οι φορείς αυτοί.

---

²⁸¹ Ο.π., σ. 77.

²⁸² Ο.π., σ. 81.

²⁸³ Ο.π., σ. 81.

²⁸⁴ Ο.π., σ. 82.

Μεταξύ άλλων εξετάζεται, «η εισαγωγή ενός καινοτόμου και λειτουργικού τύπου (α) πολυβαθμίας, (β) εθελοντικής και (γ) ευέλικτης σήμανσης, βασική (πρώτη) βαθμίδα της οποίας ταυτίζεται με τις απαιτήσεις της ισχύουσας νομοθεσίας για εγγραφή των επιχειρήσεων στο Μητρώο Κ.ΑΛ.Ο.»²⁸⁵. Προκειμένου να λειτουργήσει η ανωτέρω πιστοποίηση θα πρέπει να εκπληρώνονται κάποια κοινωνικά και περιβαλλοντικά κριτήρια με σκοπό την βελτίωση του κοινωνικού τους αντίκτυπου.

Επίσης, στα ευρωπαϊκά πλαίσια γίνεται αναφορά στην ανάπτυξη και εφαρμογή ενός σχετικού Πρότυπου. Μάλιστα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε ψήφισμα για τη στήριξη της Κ.ΑΛ.Ο., προτρέποντας την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να καταθέσει νομοθετική πρόταση για τη δημιουργία ευρωπαϊκής σήμανσης των επιχειρήσεων Κ.ΑΛ.Ο.. Η Ειδική Γραμματεία της Κ.ΑΛ.Ο. διαβουλεύεται με εμπειρογνώμονες από καθιερωμένους φορείς τυποποίησης και πιστοποίησης όπως ο ΕΛΟΤ, για την παροχή τεχνικής βοήθειας, καθιστώντας την πρωτοβουλία αυτή για τη δημιουργία εθνικού προτύπου σήμανσης πρωτοπόρα μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών.

3.4.2 Χρηματοδότηση

Προκλήσεις. Η βιωσιμότητα και η ανάπτυξη ενός φορέα Κ.ΑΛ.Ο. στην Ελλάδα εξαρτάται από την πρόσβαση στα χρηματοδοτικά προγράμματα. Τρία είναι τα κύρια προβλήματα²⁸⁶: η εξασφάλιση της χρηματοδότησης, οι ταμειακές ροές και η ρευστότητα και η εξασφάλιση των επιχορηγήσεων. Εξίσου σημαντική θεωρείται και η πρόσβαση στην κατάλληλη χρηματοδότηση λόγω των ιδιαιτεροτήτων των Φορέων της Κ.ΑΛ.Ο..

Η μελέτη που δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2014, για τη χαρτογράφηση της Κ.ΑΛ.Ο. στην Ελλάδα, αναφέρει ότι «[Οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα] λαμβάνουν χρηματοδότηση κυρίως μέσα από τις κρατικές επιχορηγήσεις ή συμβάσεις με το κράτος, δωρεές ή μέσω των εισοδημάτων που προέρχονται από τις δράσεις τους. Όλοι οι Έλληνες που ρωτήθηκαν στις συνεντεύξεις θεώρησαν την έλλειψη εργαλείων, ειδικά σχεδιασμένων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, και την έλλειψη ευκαιριών πρόσβασης σε πηγές χρηματοδότησης ως βασικό εμπόδιο για την ανάπτυξή τους»²⁸⁷.

---

²⁸⁵ Ο.π., σ. 59.

²⁸⁶ Έκθεση Για Την Κοινωνική Και Αλληλέγγυα Οικονομία Στην Ελλάδα, ό.π., σ. 85.

²⁸⁷ Ο.π., σ. 85.

Προτάσεις. Η αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού απαιτεί ένα συνδυασμό παροχών χρηματοδότησης τόσο από το κράτος, από άτομα ιδιώτες, από ιδιωτικούς θεσμούς και από παρόχους με έδρα την τοπική κοινωνία. Σημαντικό πλεονέκτημα θα ήταν η ίδρυση ενός ανεξάρτητου ταμείου επιχορηγήσεων²⁸⁸, για την παροχή βοήθειας στο στάδιο προ της ίδρυσης των επιχειρήσεων, ώστε να ξεκινήσουν πιλοτικά τις δράσεις τους. Επιπρόσθετα, θα συνέβαλλε στην ενθάρρυνση νέων επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων, πριν αποκτήσουν νομική μορφή, να δοκιμαστούν και με την παροχή συμβουλευτικής στήριξης να εξελιχθούν σε σημαντικό φορέα της Κ.Α.Λ.Ο..

Τέτοιο μοντέλο είναι η UnLtd στο Ηνωμένο Βασίλειο²⁸⁹, η οποία έχει διανείμει 15.000 επιχορηγήσεις σε άτομα από το 2003 έως το 2017. Η UnLtd λειτουργεί με την παροχή μικρών ποσών σε διαφορετικά στάδια και διανέμει μεγάλο αριθμό επιχορηγήσεων σε χαμηλότερες ονομαστικές αξίες.

Άλλη πρόταση είναι η λειτουργία μιας ομάδας δράσης κοινωνικής χρηματοδότησης, που θα περιλαμβάνει εμπειρογνώμονες από την ελληνική κοινωνική οικονομία, η οποία θα πρέπει να επικεντρωθεί στην ανακάλυψη νέων εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης. Επίσης, σκοπό της θα είναι τόσο ο εντοπισμός των χρηματοδοτικών κενών όσο και η ανάπτυξη καινοτόμων χρηματοδοτικών προτάσεων που θα είναι βιώσιμες στην Ελλάδα.

Τέτοιες εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης²⁹⁰ είναι:

- Μικροδάνεια και εγγυήσεις.
- Πληθοπορισμός.
- Κοινοτικές μετοχές.
- Επιστρεπτές επιχορηγήσεις.
- Κοινωνικά ομόλογα.
- Κοινωνικοί άγγελοι (δηλ. ατομικοί επενδυτές στο χώρο της κοινωνικής οικονομίας).

Εξαιτίας της έλλειψης χρηματοδότησης και επενδύσεων από τις ιδιωτικές τράπεζες, το μεγαλύτερο χρηματοδοτικό ρόλο έχουν τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρα η βελτίωση της προσβασιμότητας σε αυτά είναι απαραίτητο για την βιωσιμότητά των Φορέων Κ.Α.Λ.Ο.. Δηλαδή, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα τεχνικά ζητήματα, όπως η διασφάλιση της νομικής μορφής των

---

²⁸⁸ Ο.π., σ. 86.

²⁸⁹ Ο.π., σ. 86.

²⁹⁰ Ο.π., σ. 86.

Φορέων που αιτούνται χρηματοδότηση, αλλά και να διασφαλισθεί η πληροφόρηση για τις εν λόγω ευκαιρίες.

Εξίσου σημαντική είναι η συνεργασία με συνεταιριστικές και συμβατικές τράπεζες²⁹¹ προκειμένου να παρέχονται οι βασικές τραπεζικές υπηρεσίες, όπως στις επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα. Ένα ακόμη μέτρο, θα μπορούσε να είναι η θέσπιση ρυθμίσεων περί εταιρικής ευθύνης, «οι οποίες θα απαιτούν μεγάλες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα να επενδύουν ένα μέρος από τα κέρδη τους σε προγράμματα με κοινωνικό αντίκτυπο»²⁹², όπως το παράδειγμα της Ινδίας, που επιχειρήσεις με μεγάλο τζίρο δωρίζουν το 2% των κερδών τους σε φιλανθρωπικά προγράμματα ή προς όφελος του κοινωνικού καλού.

3.4.3 Κατάρτιση, εκπαίδευση και δεξιότητες

Προσκλήσεις. Αν και το μορφωτικό επίπεδο των στελεχών της Κ.ΑΛ.Ο. είναι υψηλό, με μεταπτυχιακούς ή διδακτορικούς τίτλους σπουδών, παρόλα αυτά απουσιάζει η επιχειρηματική κατάρτιση στο στάδιο της ίδρυσης και της έναρξης λειτουργίας ενός Φορέα Κ.ΑΛ.Ο.. Αν και τα υφιστάμενα δίκτυα της Κ.ΑΛ.Ο. λειτουργούν και ως φορείς πληροφοριών και γνώσης²⁹³, ωστόσο υπάρχει αδυναμία στην πρόσβαση σε συμβουλευτική ή επιχειρηματική υποστήριξη.

Οι φορείς Κ.ΑΛ.Ο. δεν έχουν πρόσβαση στους υποστηρικτικούς μηχανισμούς των συμβατικών επιχειρήσεων και σε συνδυασμό με την ελάχιστη εμπειρία που διαθέτουν, οδηγούνται σε ελλείψεις κυρίως στις δεξιότητες λήψης αποφάσεων και επίλυσης διαφορών αλλά και στις γενικές επιχειρηματικές και διαχειριστικές δεξιότητες²⁹⁴. Υπάρχουν, ακόμη, ελάχιστα ανεπτυγμένα δίκτυα εξειδικευμένης υποστήριξης, όπως οι θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων, η καθοδήγηση, η εξειδικευμένη χρηματοδότηση και η νομική υποστήριξη.

Προτάσεις. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, στον Καναδά και στην Ινδία λειτουργεί η Σχολή για Κοινωνικούς Επιχειρηματίες²⁹⁵. Πρόκειται για προγράμματα στα οποία συμμετέχουν μέχρι είκοσι στελέχη, είτε για επιχειρήσεις στα πρώιμα στάδια λειτουργίας, είτε για επιχειρήσεις που είναι εδραιωμένες ή επιδιώκουν να

---

²⁹¹ Ο.π., σ. 87.

²⁹² Ο.π., σ. 87.

²⁹³ Ο.π., σ.σ. 87-88.

²⁹⁴ Ο.π., σ. 88.

²⁹⁵ Ο.π., σ.σ. 88-89.

αναπτυχθούν περαιτέρω. Σκοπός τους είναι να αναπτύξουν επιχειρηματικές δεξιότητες και εμπορική γνώση βάση των αρχών της Κ.ΑΛ.Ο..

Η λειτουργία τέτοιων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που θα παρέχουν εξειδικευμένη υποστήριξη σε όσους διοικούν ή θα διοικήσουν φορείς Κ.ΑΛ.Ο., θα συμβάλλει αποφασιστικά στην καθιέρωσή τους. Στην Ελλάδα, θα μπορούσε να δοκιμαστεί σε μεγάλες πόλεις, διάσπαρτες στη χώρα, για να εξεταστεί η αποτελεσματικότητά τους και να γίνουν αντίστοιχες προσαρμογές στα διαφορετικά περιβάλλοντα που θα εφαρμοστεί.

Στα πλαίσια δημιουργίας Σχολής για Κοινωνικούς Επιχειρηματίες στην Ελλάδα θα μπορούσε να ενταχθεί και η «βιωματική μάθηση»²⁹⁶, η οποία αποτελείται από μικρές ομάδες ομότιμων, που συναντιούνται σε τακτική βάση και συζητούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, αναζητούν συμβουλές και δημιουργούν δίκτυα με ισχυρούς δεσμούς. Στην Ελλάδα θα μπορούσε να λειτουργήσει σε διαφορετικές πόλεις, ενώ η πρωτοβουλία αυτή θα μπορούσε να ξεκινήσει και να λειτουργήσει μέσα από τα υφιστάμενα δίκτυα ή εμπορικές ενώσεις.

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το κενό σε τεχνική γνώση και δεξιότητες θα πρέπει να υπάρξει κατάρτιση για την μέτρηση του κοινωνικού αντίκτυπου²⁹⁷. Τι είναι όμως ο Κοινωνικός αντίκτυπος, σύμφωνα με τον ισχύοντα ορισμό είναι «η διαδικασία μέσω της οποίας ένας οργανισμός παρέχει στοιχεία για το γεγονός ότι οι υπηρεσίες ή τα προϊόντα του παρέχουν πραγματικά και χειροπιαστά οφέλη για τους ανθρώπους, το περιβάλλον, την τοπική κοινωνία, την κοινότητα»²⁹⁸, αποτελεί δηλαδή το «κοινωνικό αποτέλεσμα». Είναι στην ουσία, η συλλογή των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων της λειτουργίας των Φορέων Κ.ΑΛ.Ο. στην κοινωνία και το περιβάλλον, γι' αυτό το λόγο η γνώση και η χρήση των εργαλείων μέτρησης του κοινωνικού αντίκτυπου²⁹⁹ αποτελεί σημαντικό μέρος για την αξιολόγηση της δράσης τους.

Άλλο βασικό μέλημα των Φορέων της Κ.ΑΛ.Ο. και της κυβέρνησης θα πρέπει να είναι η συνεργασία με την δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, ώστε να

---

²⁹⁶ Ο.π., σ. 89.

²⁹⁷ Ο.π., σ.σ. 89-90.

²⁹⁸ Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 49.

²⁹⁹ Η μέτρηση του Κοινωνικού Αντίκτυπου βασίζεται στις αρχές: της εμπλοκής των ενδιαφερόμενων μερών, της κατανόησης των αλλαγών, της αποτίμησης των αποτελεσμάτων, της αποφυγής υπερβολών, της διαφάνειας και της επαλήθευσης της διαδικασίας.

ενταχθούν μαθήματα ή προγράμματα σπουδών, με σκοπό την αύξηση της ευαισθητοποίησης και της παραγωγής γνώσης για την Κ.Α.Λ.Ο..

Ενέργειες – Πρωτοβουλίες. Βασική προτεραιότητα για την ανάπτυξη του οικοσυστήματος της Κ.Α.Λ.Ο. είναι η καλλιέργεια των δεξιοτήτων των μελών της, προκειμένου να στηρίζουν με τη σειρά τους νέα και υφιστάμενα εγχειρήματα. Μάλιστα, στα πλαίσια του προγράμματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Τεχνική Βοήθεια για την ανάπτυξη της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα», με δικαιούχο το ΥΠΕΚΑΑ και διαχειριστή το Βρετανικό Συμβούλιο, έχει δημιουργηθεί εκπαιδευτικό υλικό, που θα χρησιμοποιηθεί από τα Κέντρα Στήριξης των Φορέων της Κ.Α.Λ.Ο.. Το υλικό αυτό αφορά το νομοθετικό πλαίσιο, τις πηγές χρηματοδότησης, την επιλογή νομικής μορφής και του κλάδου δραστηριοποίησης, ασφαλιστικά και φορολογικά θέματα, τη μελέτη σκοπιμότητας – βιωσιμότητας, τη μέτρηση κοινωνικού αντίκτυπου και άλλα.

Εξίσου σημαντική είναι και η επιμόρφωση των στελεχών της Δημόσιας Διοίκησης σχετικά με τους φορείς της Κ.Α.Λ.Ο., γι' αυτό το λόγο η Ειδική Γραμματεία συνεργάζεται με το Ινστιτούτο Διαρκούς Επιμόρφωσης του ΕΚΔΑΑ, προγραμματίζοντας επιμορφωτικά σεμινάρια. Τα σεμινάρια αυτά σκοπό έχουν την ενημέρωση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις και συνεταιρισμούς.

Στα πλαίσια της συνεργασίας του ΥΠΕΚΑΑ με τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας, πρόκειται να ενταχθούν σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά³⁰⁰ προγράμματα θεματικές ενότητες, με σκοπό να καταρτιστούν οι νέοι ως το μελλοντικό ενεργό εργατικό δυναμικό της χώρας. Επίσης, υπάρχει μελέτη από το Βρετανικό Συμβούλιο με την οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της SRSS, που παρέχει στοιχεία και προτάσεις για τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού επιμόρφωσης για όλο το φάσμα της εκπαίδευσης και της δομής της επιχειρηματικής δράσης.

Άλλη σημαντική συνεργασία της Ειδικής Γραμματείας είναι με το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων για την υλοποίηση προγραμμάτων με σκοπό την δημιουργία κουλτούρας, που θα ενστερνίζεται τις αρχές της συμμετοχικότητας, της δημοκρατικότητας και της αλληλεγγύης, δηλαδή των αρχών στις οποίες στηρίζονται οι φορείς Κ.Α.Λ.Ο..

---

³⁰⁰ Ήδη λειτουργεί στο Ε.Α.Π. για πρώτη φορά μεταπτυχιακό πρόγραμμα με τίτλο «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία».

Τέλος, η θέσπιση της μέτρησης του Κοινωνικού Αντίκτυπου αποτελεί βασική καινοτομία, γιατί παρέχει πληροφορίες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση, τον απολογισμό και τον στρατηγικό σχεδιασμό των μελλοντικών πρακτικών των κοινωνικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών. Όπως επίσης, μπορεί να επικοινωνήσει τις κοινωνικές συνέπειες και αξίες της δράσης των Φορέων στους εργαζόμενούς τους αλλά και στους ωφελούμενούς τους, αποτελώντας το βασικότερο εργαλείο για την ταυτοποίηση ενός φορέα ως φορέα Κ.Α.Λ.Ο. και την καταγραφή της επιτυχίας του.

3.4.4 Νομοθεσία και ρυθμιστικό πλαίσιο

Προσκλήσεις. Αν και έχουν θεσμοθετηθεί οι νόμοι 4019/2011 και 4430/2016, οι οποίοι έχουν βελτιώσει τις ασυνέχειες της προηγούμενης νομοθεσίας, υπάρχουν ακόμη κάποιες πτυχές για περαιτέρω ρύθμιση. Παράδειγμα, όσοι φορείς με νομική προσωπικότητα δεν εγγράφονται στο Μητρώο δεν μπορούν να έχουν τα οφέλη του νόμου. Τίθενται πολλοί περιοριστικοί όροι, όπως τα ποσοστά επί της αναδιανομής των κερδών, της επανεπένδυσης και της απασχολησιμότητας, οι οποίοι θεωρούνται δύσκολο να επιτευχθούν, θέτοντας πολλές φορές σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα της επιχείρησης. Στη νομοθεσία των ευρωπαϊκών χωρών οι περιορισμοί είναι λιγότεροι ή είναι διαφορετικοί. Στο σύνολό τους όμως ρυθμίζουν τη δραστηριότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων, είτε με την δημιουργία διαφόρων μορφών επιχείρησης, είτε με τη δημιουργία νομικών καθεστώτων.

Η νομοθεσία θεωρείται ότι δημιουργεί γραφειοκρατία, με την έννοια της θέσπισης διαδικασιών που θεωρούνται μη αναγκαίες. Επίσης, τα φορολογικά κίνητρα και επιδοτήσεις συνδέονται με την εγγραφή στο Μητρώο και όχι με τα επιχειρηματικά σχέδια και την αξιολόγησή τους. Ένα ακόμη εμπόδιο θεωρείται η ανάθεση έργων και οι δημόσιες συμβάσεις, στις προκηρύξεις των οποίων δεν υπάρχουν σαφείς κοινωνικές ρήτρες ή ρήτρα της κοινωνικής αξίας στις αναθέσεις έργων, παρά την ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 24/2014 που αφορά τις δημόσιες συμβάσεις, στο νόμο 4430/16, της οποίας η εφαρμογή είναι μάλλον αργή.

Προτάσεις. Μερικές από τις προτεινόμενες τροποποιήσεις του νόμου 4430/2016 είναι: «η μεγαλύτερη απλοποίηση του νόμου έτσι ώστε να γίνει πιο συνεκτικός, περισσότερη ευελιξία εντός των κριτηρίων, ιδιαίτερα σε σχέση με τη

διανομή των κερδών και τους περιορισμούς στην επανεπένδυση, εξέταση της αξιολόγησης και εισαγωγής πιο αξιόπιστων «ελεγκτικών μηχανισμών»³⁰¹.

Με την ευελιξία των κριτηρίων³⁰² θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν περισσότεροι φορείς που βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο και δεν έχουν διαμορφώσει το επιχειρηματικό τους μοντέλο, ενώ η εισαγωγή ελεγκτικών μηχανισμών αποσκοπεί στο να έχει έναν πιο δυναμικό ρόλο το κράτος στην επίτευξη κοινωνικών αποτελεσμάτων. Επίσης, κρίνεται απαραίτητη η απλοποίηση της εγγραφής στο μητρώο³⁰³ και η ευκολότερη προσβασιμότητα σε αυτό, κυρίως με την εγγραφή μέσω του διαδικτύου.

Η προκήρυξη δημοσίων συμβάσεων³⁰⁴ με κοινωνικές ρήτρες και η ανάθεση έργων κοινωνικής αξίας της κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν θεσμοθετηθεί ήδη με το νόμο 4412/2016, πρέπει όμως να εφαρμοστούν οι διατάξεις του, ώστε οι φορείς της Κ.Α.Λ.Ο. να αποκτήσουν πρόσβαση στην παροχή δημοσίων υπηρεσιών.

Είναι αναγκαία η δημιουργία θεσμικού πλαισίου που θα δίνει περισσότερα φορολογικά κίνητρα και στοχευμένες επιδοτήσεις, όπως: «επιστροφές φόρων ανάλογα με την απασχόληση συγκεκριμένων ομάδων, φοροαπαλλαγές για άτομα και φορείς που επενδύουν στους φορείς της ΚΑΛΟ οι οποίοι δραστηριοποιούνται στη συγκεκριμένη περιοχή, διασύνδεση φορολογικών κινήτρων με την επίτευξη κοινωνικών αποτελεσμάτων, συμφωνία της κεντρικής κυβέρνησης να συμπληρώνει τυχόν τοπικές επιχορηγήσεις που παρέχονται σε φορείς της ΚΑΛΟ που δραστηριοποιούνται στην συγκεκριμένη περιοχή»³⁰⁵.

Ενέργειες – Πρωτοβουλίες. Μερικές από τις σημαντικότερες θεσμικές αλλαγές – προτάσεις με σκοπό την αποτελεσματικότερη ανάπτυξη των Φορέων Κ.Α.Λ.Ο. είναι:

- Στα πλαίσια της απλοποίησης και συντόμευσης των διοικητικών διαδικασιών λειτούργησε η διαδικτυακή πλατφόρμα του Μητρώου, που επιτρέπει την ηλεκτρονική υποβολή αιτήσεων για την εγγραφή, χορήγηση βεβαιώσεων και πιστοποιητικών. Η πλατφόρμα αυτή επιτρέπει την εξοικονόμηση ανθρωπίνων και υλικών πόρων, μειώνει το χρόνο διεκπεραίωσης των αιτημάτων και διευκολύνει τις συναλλαγές των Φορέων της Κ.Α.Λ.Ο. με τις αρμόδιες υπηρεσίες. Προκειμένου να λειτουργήσει η ηλεκτρονική

---

³⁰¹ Έκθεση Για Την Κοινωνική Και Αλληλέγγυα Οικονομία Στην Ελλάδα, ό.π., σ. 91.

³⁰² Ο.π., σ.σ. 91-92

³⁰³ Ο.π., σ. 92.

³⁰⁴ Ο.π., σ. 92.

³⁰⁵ Ο.π., σ. 92.

πλατφόρμα, υποχρεώθηκαν οι φορείς να καταθέσουν εκ νέου επικαιροποιημένα στοιχεία, παρέχοντας μια ασφαλή εικόνα για τους φορείς αυτούς.

Επιπλέον προγραμματίζεται η διασύνδεση του ηλεκτρονικού συστήματος του Μητρώου³⁰⁶ με τα υπόλοιπα συστήματα του ΕΡΓΑΝΗ, ώστε να μπορούν να αντλούνται στοιχεία για τον αριθμό των εργαζομένων αλλά και για τον τύπο της εργασιακής σχέσης τους. Καθώς επίσης και η σύνδεση με τα Πληροφοριακά Συστήματα της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, μέσω της οποίας θα αντλούνται οικονομικά στοιχεία των Φορέων. Με τον τρόπο αυτό θα διαμορφωθεί ορθή εικόνα της υφιστάμενης κατάστασης, έτσι ώστε να λαμβάνονται οι σωστές αποφάσεις και να χαράσσεται η κατάλληλη πολιτική για την ανάπτυξη του οικοσυστήματος της Κ.Α.Λ.Ο.. Τέλος, να σημειωθεί ότι πρόσβαση σε αυτή την πλατφόρμα έχουν όλοι οι πολίτες, μέσω των κωδικών πιστοποίησης που χρησιμοποιούν στην ΑΑΔΕ (taxisnet).

- Προκειμένου να εφαρμοστούν τα άρθρα του ν. 4430/2016, που αφορούν τις σχέσεις των Φορέων Κ.Α.Λ.Ο. με μη μέλη που λειτουργούν ως εθελοντές και υποστηρίζουν τη δράση τους, έχει προετοιμαστεί Υπουργική Απόφαση του Υπουργού Εργασίας. Το προσχέδιο της απόφασης αυτής καθορίζει τους όρους με τους οποίους θα παρέχεται η εθελοντική εργασία στους Φορείς Κ.Α.Λ.Ο. και κάθε άλλο σχετικό θέμα. Η πρωτοβουλία αυτή αποσκοπεί από την μία πλευρά στην στήριξη της εθελοντικής εργασίας, τον καθορισμό των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των εθελοντών και των Φορέων Κ.Α.Λ.Ο. και από την άλλη στη διασφάλιση της τήρησης της εργατικής, ασφαλιστικής και φορολογικής νομοθεσίας.
- Η φύσης της Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης αφορά την ισότιμη ένταξη ατόμων με σωματικά ή ψυχικά προβλήματα, τα οποία πολλές φορές δεν έχουν δικαιοπρακτική ικανότητα με αποτέλεσμα να μην μπορούν να εγγραφούν ως μέλη. Επειδή αυτό όμως αντίκειται με την «Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία» αλλά και τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεσπίστηκε η δυνατότητα συμμετοχής ενηλίκων χωρίς πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα στις Κοιν.Σ.Επ. αυτές.
- Σύμφωνα με την παρ.5 του άρθρου 11 του ν. 4430/2016 που καθορίζει τα πρόστιμα όταν διαπράττεται παραβίαση των υποχρεώσεων των Κοιν.Σ.Επ., επειδή το

---

³⁰⁶ Ακόμη, το πληροφοριακό σύστημα της Ειδικής Γραμματείας αποτελεί υποσύστημα του ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑΝΗ του ΥΠΕΚΑΑ. Το υποσύστημα αυτό παρέχει δηλαδή τη δυνατότητα να παρακολουθεί το e-kalo, μέσω του συστήματος ΕΡΓΑΝΗ, τις προσλήψεις και τις απολύσεις των εργαζομένων.

κατώτατο όριο κρίθηκε υψηλό, προκρίθηκε η μείωσή του στα διακόσια ευρώ. Ωστόσο παραμένει το ανώτατο όριο στα πενήντα χιλιάδες ευρώ.

- Αναδιατυπώθηκε η παρ.6 του άρθρου 26 του ν. 4430/2016 σχετικά με τις ασφαλιστικές υποχρεώσεις των μελών των Συνεταιρισμών Εργαζομένων σύμφωνα με τις ρυθμίσεις των διατάξεων του ν. 4387/2016, ώστε να καταστούν σαφέστερες και πιο επικαιροποιημένες οι σχετικές διατάξεις.
- Νομοθετικές εξελίξεις υπήρξαν και στο θέμα της παραχώρησης κινητής και ακίνητης περιουσίας από τους ΟΤΑ α΄και β΄βαθμού προς τους φορείς Κ.ΑΛ.Ο.. Σύμφωνα με το «άρθρο 196 του «Κλεισθένη» προβλέπεται η δυνατότητα να παραχωρείται δωρεάν η χρήση δημοτικού ακινήτου σε Φορέα Κ.ΑΛ.Ο., που έχει έδρα του ή ασκεί τη δραστηριότητά του στο συγκεκριμένο Δήμο, με απόφαση που λαμβάνεται με απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών του δημοτικού συμβουλίου για χρονικό διάστημα μέχρι και πέντε έτη. Μετά το πέρας της πενταετίας, επιτρέπεται η απευθείας εκμίσθωση του συγκεκριμένου ακινήτου στο Φορέα»³⁰⁷.
- Σύμφωνα με τα άρθρα 20 και 107-110 του ν. 4412/2016 προβλέπεται η δυνατότητα προώθησης δημοσίων συμβάσεων με κοινωνικές αναφορές. Προκειμένου ο νόμος αυτός να καταστεί φιλικότερος και πιο εύχρηστος από τους Φορείς της Κ.ΑΛ.Ο. έγιναν μια σειρά από συναντήσεις της Ειδικής Γραμματείας Κ.ΑΛ.Ο. και της Γενικής Γραμματείας Εμπορίου. Στις συζητήσεις αυτές αναφέρθηκε η αναγκαιότητα της τροποποίησης του ν. 4412/2016, ενώ απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συμμετοχή της ΑΑΔΕ στο εγχείρημα αυτό.
- Όπως υποστηρίζεται στη μελέτη του Βρετανικού Συμβουλίου, στο πλαίσιο του προγράμματος «Τεχνική Βοήθεια για την ανάπτυξη της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα», διαπιστώνεται μια κατακερματισμένη νομοθεσία που οδηγεί στην διάσπαση της ενότητας του συνεταιριστικού κινήματος, στη δημιουργία ανταγωνισμού μεταξύ τους, στην καλλιέργεια μιας ωφελμιστικής στάσης κατά την επιλογή του τύπου συνεταιριστικής επιχείρησης, στην ασάφεια του εφαρμοστέου νομικού πλαισίου και στην αδυναμία συνολικής αποτίμησης. Για το λόγο αυτό, η ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας αποτελεί σημαντική πρωτοβουλία τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Στο πλαίσιο της μελέτης που αναφέρθηκε ανωτέρω είναι και η εξέταση της δημιουργίας του κατάλληλου μοντέλου σχετικά με τη μεταβίβαση των υπό πτώχευση,

---

³⁰⁷ Ειδική Γραμματεία Κ.ΑΛ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*, ό.π., σ. 37.

των αφερέγγυων και πτωχευμένων επιχειρήσεων σε συνεταιρισμούς εργαζομένων στην Ελλάδα. Η πρακτική αυτή έχει εφαρμοστεί με επιτυχία σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιταλία, Γαλλία και Ισπανία. Στόχος, είναι η δημιουργία του κατάλληλου οικονομικού και θεσμικού πλαισίου για την ενεργοποίηση ενός τόσο δραστικού σχεδίου.

Μερικές από τις θεσμικές παρεμβάσεις προκειμένου να επιτευχθεί αυτό είναι: «η ενίσχυση του ρόλου των εργαζομένων και των θεσμικών τους εκπροσώπων, σε όλα τα στάδια της επικείμενης αναδιοργάνωσης μιας επιχείρησης»³⁰⁸, παράλληλα με την αντίστοιχη εναρμόνιση των διατάξεων του ν.4430/2016, που αφορούν τη λειτουργία του Συνεταιρισμού Εργαζομένων, ώστε να καταστεί το κατάλληλο νομικό όχημα για αυτού του τύπου τις διαδικασίες. Επιπροσθέτως, είναι απαραίτητη η εφαρμογή ενός επιχειρηματικού σχεδίου από την πλευρά των εργαζομένων και η θεσμοθέτηση ενός Υποστηρικτικού Μηχανισμού³⁰⁹, με σκοπό την παροχή ευνοϊκής χρηματοδότησης και συμβουλευτικής υποστήριξης κατά τη διαπραγματευτική διαδικασία με τους ιδιοκτήτες και τους πιστωτές.

---

³⁰⁸ Ο.π., σ. 46.

³⁰⁹ Ο.π., σ. 46.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

4.1 Ιστορική αναδρομή της αναγνώριση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρώπη³¹⁰ είχε μεγάλη απήχηση κατά το πρώτο τρίτο του 20^{ου} αιώνα, αν και την περίοδο 1945-1975, στην δυτική Ευρώπη επικρατούσε το παραδοσιακό ιδιωτικό καπιταλιστικό μοντέλο, που στηριζόταν στο κράτος πρόνοιας, στις ενώσεις εργοδοτών, στις συνδικαλιστικές ενώσεις και στην κυβέρνηση. Επίσης, στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, που ανήκαν στο σοβιετικό μπλοκ, το κράτος αποτελούσε το μοναδικό οικονομικό και κοινωνικό φορέα, περιορίζοντας στο ελάχιστο τη δυνατότητα ανάπτυξης των φορέων της Κοινωνική Οικονομίας. Παρόλο που αναπτύχθηκαν κάποιοι συνεταιρισμοί ωστόσο δεν ανταποκρίνονταν στις αρχές της κοινωνικής οικονομίας, δηλαδή δεν στηρίζονταν στην εθελοντική συμμετοχή και στη δημοκρατική οργάνωση.

Στην πορεία, με την λειτουργία των μικτών συστημάτων οικονομίας, δραστηριοποιήθηκαν παράλληλα συνεταιρισμοί, αλληλασφαλιστικές εταιρείες και ενώσεις. Όμως, συνολικά η Κοινωνική Οικονομία έπαψε να παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνία, αφού το κράτος είχε αναλάβει την περίοδο αυτή των πρωτεύοντα ρόλο. Με την κρίση, όμως του κράτους πρόνοιας και των μικτών οικονομιών στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, άρχισε να στρέφεται πάλι το ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών χωρών στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας³¹¹ είτε ως εναλλακτική επιχειρηματική λύση είτε με τη λειτουργία οργανώσεων εκτός αγοράς.

Εξαιτίας, της δυναμικής που διαθέτουν οι οργανώσεις της Κοινωνικής Οικονομίας να αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα, όπως η μαζική μακροχρόνια ανεργία, η ανάπτυξη των αγροτικών και υποβαθμισμένων αστικών περιοχών, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η ποιότητα ζωής και η βιώσιμη ανάπτυξη, έγινε αντιληπτή από την Ευρωπαϊκή Ένωση η αναγκαιότητα της. Η πολιτική της ΕΕ, αναφορικά με την κοινωνική οικονομία, ξεκίνησε πιο δυναμικά από το 1989, με ιδιαίτερα ενεργό το ρόλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

³¹⁰ CIRIEC, *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, 2012, σ. 9.

³¹¹ Ο.π., σ.σ. 9-10.

Τη χρονιά αυτή εκδόθηκε το έγγραφο επικοινωνίας «Επιχειρήσεις στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας: μια αγορά χωρίς σύνορα για την Ευρώπη», χρηματοδοτήθηκε το Πρώτο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Κοινωνικής Οικονομίας και δημιουργήθηκε η Μονάδα Κοινωνικής Οικονομίας της Γενικής Γραμματείας Επιχειρήσεων. Η τελευταία αναδιαμορφώθηκε το 2000, με τη λειτουργία δύο Γενικών Γραμματειών, η μία είναι η Γενική Γραμματεία Επιχειρήσεων και Βιομηχανίας και άλλη η Γενική Γραμματεία Κοινωνικών Υποθέσεων.

Σημαντικές εξελίξεις³¹² αποτέλεσαν, επίσης, από τη μία η λειτουργία σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του Intergroup, το 1990, στο οποίο συμμετείχαν οι πιο αντιπροσωπευτικοί οργανισμοί της Κοινωνικής Οικονομίας και από την άλλη η αναγνώριση της σημασίας της Κοινωνικής Οικονομίας για την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή στη Σύνοδο Κορυφής του Λουξεμβούργου, το 1997. Ταυτόχρονα ξεκίνησε ένα πιλοτικό πρόγραμμα με τίτλο «Τρίτο Σύστημα και Απασχόληση», με αποτέλεσμα την πρώτη μελέτη, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, από το CIRIEC, με τίτλο «Οι εταιρείες και οι οργανισμοί του Τρίτου Συστήματος: Μια στρατηγική πρόκληση για την απασχόληση», στην οποία αποτυπώνεται η «σημασία της προσφοράς υπηρεσιών σε μέλη (κοινό ή αμοιβαίο όφελος) ή στην κοινότητα (γενικό συμφέρον), η πρωταρχικότητα των ανθρώπων έναντι του κεφαλαίου, η δημοκρατική λειτουργία και η ανεξάρτητη από το κράτος λειτουργία»³¹³.

Καθοριστικής επίσης, σημασίας αποτέλεσε η υποβολή της «Ρύθμισης για τα Ευρωπαϊκά Καταστατικά Συνεταιρισμών, Αμοιβαιοτήτων και Ενώσεων» και το έγγραφο Επικοινωνίας «Προάγοντας το ρόλο των Εθελοντικών Οργανώσεων και Ιδρυμάτων στην Ευρώπη», αποσκοπώντας στη δημιουργία ενός ενιαίου τύπου κοινωνικής επιχείρησης, που θα βρίσκει έρεισμα σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μάλιστα, σε επίπεδο κεντρικών ευρωπαϊκών οργάνων έχει δημιουργηθεί το θεσμικό πλαίσιο για την ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού μοντέλου συνεταιρισμού και το μόνο που απομένει είναι η προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας κάθε κράτους μέλους. Επόμενη σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η σύσταση της Ευρωπαϊκής Μόνιμης Συνόδου των Συνεταιρισμών, Αμοιβαίων Κοινωνιών, Ενώσεων και Ιδρυμάτων, το λεγόμενο CEP – CMAF³¹⁴, που εξασφάλιζε την επικοινωνία και τη διαβούλευση των

³¹² Νασιούλας Ι., Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ της Ελλάδος και το κοινωνικό της κεφάλαιο, ό.π., σ.σ. 52-55.

³¹³ Ό.π., σ. 43.

³¹⁴ Από το 2008 μετονομάστηκε σε Social Economy Europe.

σημαντικότερων οργανισμών της Κοινωνικής Οικονομίας με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς.

Στην κατεύθυνση της αναγνώρισης της Κοινωνικής Οικονομίας, οδήγησε η αναφορά του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τίτλο «Ένα Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο για το Μέλλον», που αποσκοπούσε στον εκδημοκρατισμό της αγοράς εργασίας, στην ενίσχυση της απασχόλησης, στην ενδυνάμωση των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων και στην προαγωγή της επιχειρηματικής καινοτομίας. Για τους λόγους αυτούς, η ΚΟ χαρακτηρίστηκε ως ο τρίτος πυλώνας του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου. Το ίδιο αξιοσημείωτη είναι και η συμβολή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, ως συμβουλευτικό όργανο, στο οποίο συμμετέχουν φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας και δραστηριοποιείται κυρίως στην έκδοση ειδικών γνωμών σχετικών με το συγκεκριμένο πεδίο. Μια από τις πιο σημαντικές γνωμοδοτήσεις είναι η ονομαζόμενη «The Social Economy and the Single Market», που πραγματεύεται «τη σημασία της Κοινωνικής Οικονομίας για τη διαφοροποίηση της οικονομίας και τον πλουραλισμό της αγοράς»³¹⁵.

Ωστόσο, ο κεντρικός μηχανισμός για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπήρξε το πρόγραμμα EQUAL, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και υλοποιήθηκε από τις Γενικές Γραμματείες Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων των κρατών μελών της.

Παρόλα αυτά η αναγνώριση της Κοινωνικής Οικονομίας εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση γεγονός που αποτυπώνεται από την έλλειψη ορισμού της σε κεντρικό επίπεδο. Στην οριοθέτηση αυτή συμβάλλει και η προσπάθεια συγκρότησης του «Ευρωπαϊκού Συστήματος Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης» ΕΣΟΛ 1995 και το «Εγχειρίδιο για την καταγραφή των Δορυφορικών Οικονομικών Λογαριασμών Επιχειρήσεων της Κοινωνικής Οικονομίας», που αποσκοπούν στην λογιστική αποτύπωση του οικοσυστήματος της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όμως τα αποτελέσματα από τις μελέτες τόσο του CIRIEC, του Social Economy Europe, του Eurostat και άλλων υποδεικνύουν ότι δεν είναι ιδιαιτέρως εφικτή η αναγνώριση και η καταγραφή της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

---

³¹⁵ Ο.π., σ. 53.

Ωστόσο, διατυπώνεται η θέση ότι είναι σαφέστερη η εικόνα για την Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μελετώντας τις χώρες που δεν ανήκουν σε αυτή, όπως για παράδειγμα οι χώρες των Βαλκανίων, της ανατολικής Ευρώπης και οι Κοινοπολιτείες Ανεξάρτητων Κρατών. Συγκεκριμένα, από την έρευνα που διεξήχθη από το δίκτυο EMES και το United Nations Development Programme, στις χώρες αυτές διαπιστώθηκαν τα ακόλουθα³¹⁶:

- Αναγνωρίστηκε πολιτικά το τρίτο σύστημα αν και η θεσμοποίησή του είναι ακόμα σε ανεπαρκές στάδιο.
- Οι διεργασίες του παρελθόντος εξακολουθούν να επιδρούν στην ανάπτυξη διαφορών μορφών του τρίτου συστήματος.
- Τα υφιστάμενα θεσμικά πλαίσια δεν επαρκούν ως προς την αποτελεσματική λειτουργία, χρηματοδότηση και βιωσιμότητα των οργανισμών του.
- Η αναμόρφωση και η ενδυνάμωση των συνεταιρισμών δεν είναι επαρκής ή απουσιάζει.
- Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές την πρώτη δεκαετία της μετάβασης δεν έδειξαν τη δέουσα προσοχή στους συνεταιρισμούς, ενώ απέτυχαν να κατανοήσουν την προοπτική των ενώσεων και των ιδρυμάτων ως παραγωγούς αγαθών και υπηρεσιών.

4.2 Επισκόπηση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Παρατηρείται η ανάγκη συγκέντρωσης στατιστικών στοιχείων, που να αφορούν την Κοινωνική Οικονομία, προκειμένου να εκδοθούν ορθά συμπεράσματα για την εννοιολογική προσέγγιση, την χρησιμότητα και την ανάγκη ανάπτυξης στρατηγικών για την προώθηση της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Από την έρευνα που ολοκληρώθηκε από το CIRIEC και εκπονήθηκε στις χώρες της Ε.Ε. την περίοδο 2014-2015, καθίσταται σαφές η μεγάλη σημασία που έχει η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και την απασχόληση. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή η ευρωπαϊκή κοινωνική οικονομία παρέχει: «

- πάνω από 13,6 εκατομμύρια αμειβόμενες θέσεις εργασίας στην Ευρώπη,
- το ισοδύναμο με το 6,3 περίπου του ενεργού πληθυσμού της ΕΕ των 28,

---

³¹⁶ Ο.π., σ.σ. 58-59.

- απασχόληση εργατικού δυναμικού άνω των 19,1 εκατομμυρίων ατόμων, συμπεριλαμβανομένων αμειβομένων και μη αμειβομένων,
- πάνω από 82.800.000 εθελοντές, αριθμός ο οποίος ισοδυναμεί με 5,5 εκατομμύρια εργαζόμενους με πλήρη απασχόληση,
- περισσότερα από 232 εκατομμύρια μέλη συνεταιρισμών, ταμείων αλληλασφάλισης και συναφών φορέων,
- πάνω από 2,8 εκατομμύρια φορείς και επιχειρήσεις»³¹⁷.

Άλλα στοιχεία³¹⁸ που προκύπτουν από την έρευνα αυτή είναι:

- η απασχόληση στην Κοινωνική Οικονομία αντιπροσωπεύει μεταξύ του 9-10 % του ενεργού πληθυσμού σε χώρες όπως το Βέλγιο, η Ιταλία, η Γαλλία, οι Κάτω Χώρες, ενώ χώρες όπως η Λιθουανία, Κροατία, Σλοβενία, η Ρουμανία, η Κύπρος και η Μάλτα φτάνει στο 2%,
- η ανθεκτικότητα του εργατικού δυναμικού στην οικονομική κρίση. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το εργατικό δυναμικό την περίοδο της κρίσης μειώθηκε από το 6,5% στο 6,3%, η μείωση αυτή υπήρξε μεγαλύτερη στους συνεταιρισμούς σε σχέση με τις ενώσεις και τα ιδρύματα, που αποτελούν βασικούς φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας και συνιστούν το 66% της απασχόλησης στον κοινωνικό τομέα.

Την περίοδο 2009-2017³¹⁹ υλοποιήθηκαν μια σειρά από πρωτοβουλίες για την Κοινωνική Οικονομία και κυρίως για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, με κυριότερη τη νομοθετική πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τις κοινωνικές και αλληλέγγυες επιχειρήσεις και το καταστατικό τους. Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας περιοριζόταν μέχρι πριν λίγα χρόνια από την έμφαση που δινόταν στην πολιτική ανταγωνισμού και όχι στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των οργάνωσεων της. Έτσι από το 2012, η Επιτροπή εξέδωσε το λεγόμενο «de minimis» κανονισμό για τον τομέα των υπηρεσιών γενικού συμφέροντος, ενώ από το 2014 ξεκίνησαν οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία δεν είχε μεγάλο αντίκτυπο εξαιτίας των εμποδίων που έθετε η πολιτική της ποιοτικής λιτότητας, η οποία αφορούσε τον τρόπο σύνδεσης δημοσίου τομέα και του τομέα Κοινωνικής Οικονομίας για θέματα, γραφειοκρατίας και καθυστερήσεων

³¹⁷ CIRIEC, *Πρόσφατες εξελίξεις της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνοπτική Παρουσίαση*, Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2016, σ. 29.

³¹⁸ Ο.π., σ. 29.

³¹⁹ Ο.π., σ. 20.

στις διαδικασίες εφαρμογής και υλοποίησης δράσεων, αποκλείοντας πολλές φορές ακόμη και την συνεργασία δημοσίου και τρίτου τομέα.

Προσπάθειες³²⁰ ακόμη γίνονται για την μεγαλύτερη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών, μέσω των ευρωπαϊκών διασκέψεων, των γνωμοδοτήσεων της ΕΟΚΕ και της διακομματικής ομάδας για την Κοινωνική Οικονομία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των Επιτροπών των Περιφερειών. Η πιο πρόσφατη πρωτοβουλία είναι η «Διακήρυξη της Μαδρίτης», το 2017, η οποία είχε μεγάλη απήχηση στα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης. Βασικός σκοπός των πρωτοβουλιών της ΕΕ είναι η απήχηση και η προβολή της ΚΟ, όχι μόνο στο ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και στο εθνικό-τοπικό, προκειμένου να επιδράσει στον κοινωνικό ιστό και στο τοπικό κοινωνικό κεφάλαιο, που αποτελεί το βασικό παράγοντα συμμετοχής και επικοινωνίας των αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας.

Ωστόσο το 2011 αποτέλεσε ορόσημο στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την «Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας», αυτή η πρωτοβουλία περιλάμβανε έντεκα δράσεις. Μία από τις σημαντικότερες δράσεις «είναι η βελτίωση της ιδιωτικής και της δημόσια χρηματοδότησης»³²¹, προκειμένου να ενισχυθούν οι ιδιωτικές επενδύσεις για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, ενώ επίσης εγκρίθηκε ο κανονισμός 346/2013 που αφορούσε τα ευρωπαϊκά ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Με το πρόγραμμα για την απασχόληση και την κοινωνική καινοτομία (EaSI), που συνεργάζεται με άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία³²², όπως το μέσο εγγύησης EaSI, η θυρίδα ενίσχυσης επενδύσεων EaSI και ο μηχανισμός επιτάχυνσης του κοινωνικού αντίκτυπου SIA, καταβάλλεται σημαντική προσπάθεια ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Παράλληλα με αυτά τα προγράμματα, η χρηματοδότηση από δημόσιους πόρους μεταβιβάστηκε στο ΕΤΠΑ και το ΕΚΤ. Αν και το ζητούμενο είναι η ύπαρξη μιας ευρωπαϊκής δημοσιονομικής πολιτικής για την Κοινωνική Οικονομία, γεγονός που αναφέρθηκε και στην «Διακήρυξη της Μαδρίτης».

Αν και η σημασία του ΕΚΤ ως χρηματοδοτικό εργαλείο είναι σημαντική και οι πρωτοβουλίες με τα διεθνή συνέδρια και δίκτυα συμβάλλουν γνωστικά και

---

³²⁰ Ο.π., σ. 21.

³²¹ Ο.π., σ. 21.

³²² Ο.π., σ. 22.

διαρθρωτικά στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής Κοινωνικής Οικονομίας, ωστόσο έχουν σημειώσει ελάχιστο αντίκτυπο σε χώρες μέλη της μεσογείου ή της ανατολικής Ευρώπης, εξαιτίας του προβλήματος της απορρόφησης κονδυλίων και της δυσκολίας συμμετοχής σε ανάλογα προγράμματα.

Από το 2010 και μετά υπάρχει στροφή στην θέσπιση νομοθεσίας³²³ σχετικά με την Κοινωνική Οικονομία. Στην προσπάθεια αυτή περιλαμβάνονται και οι θεσμικές πρωτοβουλίες για την δημιουργία συστήματος διαπίστευσης, σημάτων και εθνικών στρατηγικών σχεδίων. Στην ίδια κατεύθυνση στρέφονται και τα εθνικά και περιφερειακά σχέδια δράσης, που αποτελούν τις βασικές πολιτικές για την προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας. Τα σχέδια αυτά περιλαμβάνουν συμφωνίες μεταξύ της Κυβέρνησης και εκπροσώπων της Κοινωνικής Οικονομίας, με σκοπό τη συνεργασία, χρηματοδότηση, συμβουλευτική, βελτίωση των σχέσεων και την ανάπτυξη στρατηγικών τομέων.

Σε περιφερειακό επίπεδο τα αποτελέσματα είναι θετικά, μάλιστα αναπτύχθηκαν ικανοποιητικές πρακτικές σε χώρες όπως η νότια Ισπανία, η Γαλλία και το Βέλγιο, συμβάλλοντας στην αύξηση των ποσοστών ανάπτυξης συνεταιρισμών. Επίσης, σε εθνικό επίπεδο η συνεργασία με τα ευρωπαϊκά ταμεία έχει συμβάλει στην κατάρτιση πολυετών ολοκληρωμένων εθνικών σχεδίων δράσης και στην ανάπτυξη της εταιρικής σχέσης μεταξύ κυβέρνησης, κοινωνικής οικονομίας και άλλων ενδιαφερόμενων μερών, διασφαλίζοντας την ικανοποίηση των πραγματικών αναγκών και την ανεμπόδιστη λειτουργία των ευρωπαϊκών διαρθρωτικών ταμείων σε όλη την Ευρώπη³²⁴.

Ειδικότερα, παρουσιάζονται τα εθνικά σχέδια ³²⁵ για την ενίσχυση της Κοινωνικής Οικονομίας σε χώρες μέλη της ΕΕ:

ΧΩΡΑ	ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	Σχέδιο δράσης για την κοινωνική οικονομία (2014-2015, 2016-2017).
ΠΟΛΩΝΙΑ	Εθνικό Πρόγραμμα για την Κοινωνική Οικονομία. Ίδρυση της Εθνικής Επιτροπής για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας.
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	Εθνική συμφωνία μεταξύ της κυβέρνησης και του κοινωνικού τομέα («Compromissos de Cooper ção para o Sector Social e Solid ário»).

³²³ Νομοθεσία για την κοινωνική οικονομία έχει ψηφιστεί σε εθνικό επίπεδο από την Ισπανία (2011), την Ελλάδα (2011 και 2016), την Πορτογαλία (2013), τη Γαλλία (2014), τη Ρουμανία (2016) και σε περιφερειακό επίπεδο στο Βέλγιο (Βαλλονία, Βρυξέλλες και Φλάνδρα) και στην Ισπανία (Γαλικία).

³²⁴ Ό.π., σ. 23.

³²⁵ Ό.π., σ. 24.

ΡΟΥΜΑΝΙΑ	Solidar – Υποστήριξη για την εδραίωση του προγράμματος Κοινωνικής Οικονομίας στο πλαίσιο του POCU (Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανθρώπινου Δυναμικού).
ΙΣΠΑΝΙΑ	Εθνικό Πρόγραμμα για την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και POISES – Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική οικονομία – ΕΚΤ 2014-2020.
ΣΟΥΗΔΙΑ	Πολυετές πρόγραμμα υποστήριξης κοινωνικών επιχειρήσεων ένταξης στην εργασία, από το υπουργείο Εργασίας σε συνεργασία με το υπουργείο Επιχειρήσεων.
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	Το Σύμφωνο, συμφωνία μεταξύ της κυβέρνησης και του εθελοντικού και κοινοτικού τομέα, θεσπίστηκε το 1998 και καθιερώνει έναν τρόπο εργασίας που βελτιώνει τη σχέση τους προς αμοιβαίο όφελος.

Πίνακας 4.1

Στα πλαίσια της στοχευμένης χρηματοδότησης³²⁶, που κατά κύριο λόγο βασίζεται σε δημόσιους πόρους, τα δημόσια ταμεία συνιστούν τον πρώτο χρηματοδοτικό πυλώνα για την ανάπτυξη της ΚΟ. Τόσο τα διαρθρωτικά ευρωπαϊκά ταμεία, όσο και οι εθνικές και περιφερειακές διοικήσεις παρέχουν πόρους για την ανάπτυξη του οικοσυστήματος της ΚΟ και αφορούν συνήθως προγράμματα επιδοτήσεων για συνεταιρισμούς και την απασχόληση. Τα τελευταία χρόνια η πρακτική αυτή λειτουργεί σε μεγάλο βαθμό σε χώρες, όπως το Βέλγιο, που λειτουργεί το ταμείο *Bracero* και επιδοτεί την ανάπτυξη συνεταιρισμών εργαζομένων στην περιοχή της Βαλλονίας.

Στην Γαλλία λειτουργούν διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία, όπως το ταμείο κοινωνικής καινοτομίας (FISO), ενώ υπάρχει και η περίπτωση των μεικτών κεφαλαίων, όπου τα κεφάλαια αυτά τα διαχειρίζονται οι κυβερνήσεις και οι φορείς της ΚΟ. Για παράδειγμα, στη Γαλλία λειτουργεί το Εθνικό Ταμείο για την ανάπτυξη συλλογικών δραστηριοτήτων (FNDS) και το Εθνικό Ταμείο για την ανάπτυξη του αθλητισμού (FNDVA). Ακόμη, υφίστανται και οι ακόλουθες περιπτώσεις, όπως η χρηματοδότηση να είναι εκτός προϋπολογισμού, ή να βασίζεται στο φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων, όπου ένα ποσοστό του φόρου εκχωρείται σε εθελοντικές οργανώσεις, ή στα έσοδα από τυχερά παιχνίδια.

Σημαντική εξέλιξη αποτελεί επίσης, το γεγονός ότι η ΚΟ πλέον με την αναθεώρηση των κανονισμών της ΕΕ σχετικά με τις δημόσιες συμβάσεις (οδηγίες

³²⁶ Ο.π., σ.σ. 24-25.

2014/23, 2014/24 και 2014/25) έχει τη δυνατότητα να μπορεί να αποτελεί προμηθευτή του δημοσίου τομέα, καλύπτοντας την ζήτηση για παροχή υπηρεσιών που μόνο αυτή μπορεί να παρέχει. Έτσι, πολλές χώρες μέλη της ΕΕ μπορούν να εφαρμόσουν σε όλα τα επίπεδα, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό, τις κοινωνικές ρήτρες στις δημόσιες συμβάσεις. Μερικές από αυτές είναι η Σουηδία, η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Τέλος, ακολουθούν στατιστικά στοιχεία σχετικά με την αμειβόμενη απασχόληση στην ΚΟ στην Ευρώπη:

Α) στοιχεία σχετικά με την αμειβόμενη απασχόληση σε συνεταιρισμούς, ταμεία αλληλασφάλισης, ενώσεις, ιδρύματα και συναφείς φορείς³²⁷:

ΧΩΡΑ	ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΦΟΡΕΙΣ	ΤΑΜΕΙΑ ΑΛΛΗΛΑΣΦΑΛΙΣΗΣ	ΕΝΩΣΕΙΣ & ΙΔΡΥΜΑΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΥΣΤΡΙΑ	70.474	1.576	236.000	308.050
ΒΕΛΓΙΟ	23.904	17.211	362.806	403.921
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	53.841	1.169	27.040	82.050
ΚΡΟΑΤΙΑ	2.744	2.123	10.981	15.848
ΚΥΠΡΟΣ	3.078	(μ.δ.)	3.906	6.984
ΤΣΕΧΙΚΗ Δ.	50.310	5.368	107.243	162.921
ΔΑΝΙΑ	49.552	4.328	105.081	158.961
ΕΣΘΟΝΙΑ	9.850	186	28.000	38.036
ΦΙΛΑΝΔΙΑ	93.511	6.594	82.000	182.105
ΓΑΛΛΙΑ	308.532	136.723	1.927.557	2.372.812
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	860.000	102.119	1.673.861	2.635.980
ΕΛΛΑΔΑ	14.983	1.533	101.000	117.516
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	85.682	6.948	142.117	234.747
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	39.935	455	54.757	95.147
ΙΤΑΛΙΑ	1.267.603	20.531	635.611	1.923.745
ΛΕΤΟΝΙΑ	440	373	18.528	19.341
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	7.000	332	(μ.δ.)	7.332
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	2.941	406	21.998	25.345

³²⁷ Ο.π., σ.31.

ΜΑΛΤΑ	768	209	1.427	2.404
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	126.797	2.860	669.121	798.778
ΠΟΛΩΝΙΑ	235.200	1.900	128.800	365.900
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	24.316	4.896	186.751	215.963
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	31.573	5.038	99.774	136.385
ΣΛΟΒΕΚΙΑ	23.799	2.212	25.600	51.611
ΣΛΟΒΕΝΙΑ	3.059	319	7.332	10.710
ΙΣΠΑΝΙΑ	528.000	2.360	828.041	1.358.401
ΣΟΥΗΔΙΑ	57.516	13.908	124.408	195.832
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	222.785	65.925	1.406.000	1.694.710
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-28	4.198.193	407.602	9.015.740	13.621.535

Πίνακας 4.2

Β) στοιχεία σχετικά με την αμειβόμενη απασχόληση στην κοινωνική οικονομία σε σύγκριση με τη συνολική αμειβόμενη απασχόληση³²⁸:

ΧΩΡΑ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟ (Α)	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ (Β)	% Α/Β
ΑΥΣΤΡΙΑ	308.050	4.068.000	7,6%
ΒΕΛΓΙΟ	403.921	4.499.000	9,0%
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	82.050	2.974.000	2,8%
ΚΡΟΑΤΙΑ	15.848	1.559.000	1,0%
ΚΥΠΡΟΣ	6.984	350.000	2,0%
ΤΣΕΧΙΚΗ Δ.	162.921	4.934.000	3,3%
ΔΑΝΙΑ	158.961	2.678.000	5,9%
ΕΣΘΟΝΙΑ	38.036	613.000	6,2%
ΦΙΛΑΝΔΙΑ	182.105	2.368.000	7,7%
ΓΑΛΛΙΑ	2.372.812	26.118.000	9,1%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2.635.980	39.176.000	6,7%
ΕΛΛΑΔΑ	117.516	3.548.000	3,3%
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	234.747	4.176.000	5,6%
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	95.147	1.899.000	5,0%

³²⁸ Ο.π., σ.σ. 32.

ΙΤΑΛΙΑ	1.923.745	21.973.000	8,8%
ΛΕΤΟΝΙΑ	19.341	868.000	2,2%
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	7.332	1.301.000	0,6%
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	25.345	255.000	9,9%
ΜΑΛΤΑ	2.404	182.000	1,3%
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	798.778	8.115.000	9,8%
ΠΟΛΩΝΙΑ	365.900	15.812.000	2,3%
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	215.963	4.309.000	5,0%
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	136.385	8.235.000	1,7%
ΣΛΟΒΕΚΙΑ	51.611	2.405.000	2,1%
ΣΛΟΒΕΝΙΑ	10.710	902.000	1,2%
ΙΣΠΑΝΙΑ	1.358.401	17.717.000	7,7%
ΣΟΥΗΔΙΑ	195.832	4.660.000	4,2%
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	1.694.710	30.028.000	5,6%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-28	13.621.535	215.722.000	6,3%

Πίνακας 4.3

Γ) στοιχεία που αφορούν την εξέλιξη της αμειβόμενης απασχόλησης στην κοινωνική οικονομία σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης³²⁹:

ΧΩΡΑ	Απασχόληση στην κοινωνική οικονομία			Δ% 2010-2015
	2002/2003	2009/2010	2014/2015	
ΑΥΣΤΡΙΑ	260.145	233.528	308.050	31,9%
ΒΕΛΓΙΟ	279.611	462.541	403.921	-12,7%
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	(μ.δ.)	121.300	82.050	-32,4%
ΚΡΟΑΤΙΑ	(μ.δ.)	9.084	15.848	74,5%
ΚΥΠΡΟΣ	4.491	5.067	6.984	37,8%
ΤΣΕΧΙΚΗ Δ.	165.221	160.086	162.921	1,8%
ΔΑΝΙΑ	160.764	195.486	158.961	-18,7%
ΕΣΘΟΝΙΑ	23.250	37.850	38.036	0,5%
ΦΙΛΑΝΔΙΑ	175.397	187.200	182.105	-2,7%
ΓΑΛΛΙΑ	1.985.150	2.318.544	2.372.812	2,3%

³²⁹ Ο.π., σ. 33.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2.031.837	2.458.584	2.635.980	7,2%
ΕΛΛΑΔΑ	69.834	117.123	117.516	0,3%
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	75.669	178.210	234.747	31,7%
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	155.306	98.735	95.147	-3,6%
ΙΤΑΛΙΑ	1.336.413	2.228.010	1.923.745	-13,7%
ΛΕΤΟΝΙΑ	300	440	19.341	(μ.σ.)
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	7.700	8.971	7.332	-18,3%
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	7.248	16.114	25.345	57,3%
ΜΑΛΤΑ	238	1.677	2.404	43,4%
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	772.110	856.054	798.778	-6,7%
ΠΟΛΩΝΙΑ	529.179	592.800	365.900	-38,3%
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	210.950	251.098	215.963	-14,0%
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	(μ.δ.)	163.354	136.385	-16,5%
ΣΛΟΒΕΚΙΑ	98.212	44.906	51.611	14,9%
ΣΛΟΒΕΝΙΑ	4.671	7.094	10.710	51,0%
ΙΣΠΑΝΙΑ	872.214	1.243.153	1.358.401	9,3%
ΣΟΥΗΔΙΑ	205.697	507.209	195.832	-61,4%
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	1.711.276	1.633.000	1.694.710	3,8%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-28	11.142.883	14.137.218	13.621.535	-3,6%

Πίνακας 4.4

Σημαντικό είναι επίσης να αναφερθούν στοιχεία σχετικά με την εθνική αναγνώριση της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας και των συναφών αναδυόμενων εννοιών³³⁰:

Χώρες στις οποίες η έννοια της κοινωνικής οικονομίας αναγνωρίζεται ευρέως. Στην Ισπανία, τη Γαλλία, την Πορτογαλία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο.

Χώρες στις οποίες η έννοια της κοινωνικής οικονομίας απολαύει μέσου επιπέδου αναγνώρισης. Σε αυτές περιλαμβάνονται η Ιταλία, η Κύπρος, η Δανία, η Φιλανδία, η Σουηδία, η Λετονία, η Πολωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Βουλγαρία, η Ελλάδα, η Ουγγαρία, η Ιρλανδία, η Ρουμανία και η Σλοβενία. Στις χώρες αυτές συνυπάρχει μαζί με έννοιες, όπως ο μη κερδοσκοπικός τομέας, ο τομέας του εθελοντισμού και οι κοινωνικές επιχειρήσεις.

³³⁰ Ο.π., σ.σ. 19-20.

Χώρες όπου παρατηρείται μικρή ή καμία αναγνώριση της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας. Η έννοια της κοινωνικής οικονομίας είναι ελάχιστα γνωστή, τώρα αναδύεται ή είναι άγνωστη στις εξής χώρες: Αυστρία, Τσέχικη Δημοκρατία, Εσθονία, Γερμανία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Κάτω Χώρες, Σλοβακία και Κροατία.

Στις χώρες της ΕΕ οι έννοιες του μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, του τρίτου τομέα, της κοινωνίας των πολιτών και του εθελοντικού τομέα, της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, των κοινωνικών επιχειρήσεων και της κοινωνικής καινοτομίας είναι πλέον γνωστές, ενώ έχει αποκτήσει μεγαλύτερη δημοτικότητα η έννοια της κυκλικής οικονομίας ή συνεργατικής οικονομίας. Καθώς επίσης, έννοιες όπως η οικονομία του κοινού καλού και η αλληλέγγυα οικονομία αναγνωρίζονται ελάχιστα ή καθόλου.

4.2.1 Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020»

Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» αποτελεί ένα πλαίσιο πολιτικής που στοχεύει να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση και τις αδυναμίες του ευρωπαϊκού μοντέλου ανάπτυξης «με έμφαση στις έξυπνες μεταρρυθμίσεις, την έρευνα και την καινοτομία, τη βιωσιμότητα και την ενσωμάτωση για όλους»³³¹. Προκειμένου για την επίτευξη των στόχων αυτών, οι θεσμοί της ΕΕ και τα κράτη μέλη θα πρέπει να συνεργαστούν στη βάση των ακόλουθων κεντρικών πολιτικών:

- Καινοτομία
- Ψηφιακή Οικονομία
- Απασχόληση
- Νεολαία
- Βιομηχανική Πολιτική
- Φτώχεια
- Βέλτιστη Αξιοποίηση των Πόρων

Επίσης, η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» στηρίζεται σε πέντε βασικούς άξονες: α) την ανάπτυξη της απασχόλησης, β) τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης, γ) την ανάπτυξη της έρευνας και της καινοτομίας, δ) την ενδυνάμωση της κοινωνικής

---

³³¹ Γεώργιος Κ. (επιμ.), ό.π., σ. 117.

ένταξης και τη μείωση της φτώχειας, ε) τη συστηματοποίηση των πολιτικών για το κλίμα και την ενέργεια»³³².

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν σοβαρά θέματα που υπερβαίνουν τις δυνατότητες των κρατών μελών, η ΕΕ δημιούργησε νέες δομές κυβερνητικότητας³³³ με στόχο την στενότερη συνεργασία με τις κυβερνήσεις των κρατών μελών αποσκοπώντας στην ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς στον τομέα των υπηρεσιών, της ενέργειας και των ψηφιακών προϊόντων. Η νέα αυτή ευρωπαϊκή διακυβέρνηση έχει ως βασικό στοιχείο την θεσμοθέτηση του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, μέσω του οποίου παγιώνεται ένας πιο ενεργητικός ρόλος³³⁴ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, με σκοπό τη διαμόρφωση και τον έλεγχο της πολιτικής σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Μέσω αυτής της πολιτικής τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις που αφορούν μεταρρυθμίσεις, χρηματοδοτικές υποδομές, εγκεκριμένους προϋπολογισμούς και χρονοδιαγράμματα εκτέλεσής τους. Ενώ παράλληλα, ο σχεδιασμός, η αξιολόγηση και η παροχή συστάσεων γίνεται στο υψηλότερο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και με την έγκριση των ηγετών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Εξαιτίας της οικονομικής και δημοσιονομικής κρίσης η ΕΕ ανέλαβε πρωτοβουλίες για την εντατικοποίηση της οικονομικής και δημοσιονομικής ένωσης. Με σημαντικότερη εξέλιξη τη δημιουργία της ενιαίας τραπεζικής εποπτείας των ευρωπαϊκών τραπεζών, ενώ η ιδέα της Ενιαίας Αγοράς αναθεωρήθηκε, ώστε να ανταποκρίνεται στις δυσκολίες και τις απαιτήσεις του σύγχρονου ευρωπαϊκού δημοσιονομικού περιβάλλοντος.

Έτσι, εισήχθη το 2012 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η Πράξη για την Ενιαία Αγορά II, που αποτέλεσε την αναθεώρηση της Πράξης για την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά του 1992. Στόχος της ήταν να δημιουργηθεί μία «ιδιαιτέρη ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς»³³⁵ και εισάγοντας τέσσερις βασικές προτεραιότητες:

- «Την ανάπτυξη πλήρως ολοκληρωμένων δικτύων στην Ενιαία Αγορά (σιδηρόδρομοι, λιμάνια, αεροδρόμια, ενέργεια).

---

³³² Νασσιούλας Ι., ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, ο.π., σ. 62.

³³³ Ο.π., σ. 62.

³³⁴ Γεώργιας Κ. (επιμ.), ό.π., σ. 118.

³³⁵ Νασσιούλας Ι., ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, σ.σ. 63-64

- Την ενίσχυση της διασυνοριακής κινητικότητας πολιτών και επιχειρήσεων (κινητικότητα πολιτών, πρόσβαση στη χρηματοδότηση, ανάπτυξη του επιχειρηματικού περιβάλλοντος).
- Την ενίσχυση της ψηφιακής οικονομίας στην Ευρώπη (υπηρεσίες, ψηφιακή ενιαία αγορά, ψηφιακή τιμολόγηση των δημοσίων συμβάσεων).
- Την ενδυνάμωση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, της συνοχής και τη καταναλωτικής εμπιστοσύνης»³³⁶.

4.2.2 Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι στρατηγικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπό το βάρος της οικονομικής κρίσης, που είχε ως αποτέλεσμα την αποδιάρθρωση του μοντέλου της ευρωζώνης αλλά και γενικότερα της ευρωπαϊκής οικονομίας, προσανατολίζονται πλέον στην επίτευξη πολιτικής σταθερότητας, στην αντιμετώπιση των αδυναμιών του ευρωπαϊκού μοντέλου ανάπτυξης, στις μεταρρυθμίσεις και στην καινοτομία³³⁷. Στα πλαίσια αυτά η ΕΕ αντιμετωπίζει την Κοινωνική Οικονομία ως μια βιώσιμη εναλλακτική πρόταση, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις δυσλειτουργίες του κεφαλαιοποιητικού χαρακτήρα της αγοράς. Για τον λόγο αυτό αποσκοπεί στο να συμβάλει στην αντιμετώπιση³³⁸ των ανισομερώς αναπτυγμένων πρακτικών και των διαφοροποιημένων προσεγγίσεων, που αφορούν την Κοινωνική Οικονομία στο επίπεδο των κρατών μελών της.

Με την πάροδο δεκαετιών, η ΕΕ μπόρεσε με τις παρεμβάσεις της να προωθήσει κοινές πρωτοβουλίες και πρακτικές και να αναπτύξει την Κοινωνική Οικονομία στα κράτη μέλη. Από τις πιο σημαντικές, υπήρξε η «Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», με σκοπό την «οικοδόμηση μιας καλά αρθρωμένης πολιτικής για την κοινωνική καινοτομία, την κοινωνική οικονομία, την κοινωνική επιχειρηματικότητα και την κοινωνική τραπεζική»³³⁹.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα πλαίσια της πρωτοβουλίας για την κοινωνική επιχειρηματικότητα έθεσε δύο κεντρικούς στόχους: «α) τη διαμόρφωση ενός βραχυπρόθεσμου σχεδίου δράσεων για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων, της κοινωνικής οικονομίας και της καινοτομίας και β) την έναρξη ενός δομημένου

³³⁶ Ο.π., σ. 64.

³³⁷ Νασιούλας Ι., ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, σ. 61.

³³⁸ Ντάσιος Γ. & Νασιούλας Ι., «Ευρωπαϊκές Πολιτικές», στο Νασιούλας Ι. (επιμ.), *Θέματα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Από την κοινωνική επιχειρηματικότητα, στις κοινωνικές επενδύσεις και την κοινωνική τραπεζική*, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 2016, σ. 107.

³³⁹ Ο.π., σ. 107.

διαλόγου για την μελλοντική πορεία σε μεσομακροπρόθεσμη βάση»³⁴⁰. Η πρωτοβουλία αυτή αποσκοπούσε στην αναδιάρθρωση της Ενιαίας Αγοράς σε δημοσιονομικό και χρηματοδοτικό επίπεδο, για την αντιμετώπιση της υφιστάμενης κρίσης.

Ωστόσο, αναγνωρίστηκαν μερικοί παράγοντες ως εμπόδια για την ομαλή ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, όπως: « α) η ανεπαρκής πρόσβαση στη χρηματοδότηση, β) η μη – αναγνώριση της ιδιαιτερότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων από τις κοινωνίες και την πολιτική διοίκηση, καθώς και γ) εμπόδια που ανακύπτουν από το δυσλειτουργικό και πολύπλοκο θεσμικό πλαίσιο»³⁴¹.

Η πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα περιελάμβανε έντεκα δράσεις που ξεκίνησαν μέσα στο 2012³⁴² και αφορούσαν:

1. Τη δημιουργία κανονιστικού πλαισίου με σκοπό την χρηματοδότηση των κοινωνικών επιχειρήσεων από τα ταμεία κοινωνικών επενδύσεων.
2. Τη συνδυασμένη χρήση των Εργαλείων Μικροπιστώσεων Progress, του Προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Κοινωνική Αλλαγή και την Κοινωνική Καινοτομία 2014-2020, προκειμένου να υπάρξει ανάπτυξη του νομικού πλαισίου για τις μικρο-πιστώσεις.
3. Τη δημιουργία, από το Πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Κοινωνική Αλλαγή και την Κοινωνική Καινοτομία, ενός χρηματοδοτικού εργαλείου (90 εκατομμυρίων ευρώ) με σκοπό την χρηματοδότηση κοινωνικών επιχειρήσεων στα πρώτα στάδια ανάπτυξής τους.
4. Τη δημιουργία μιας νομικής βάσης εντός των κρατών μελών για μια πιο στοχευμένη χρηματοδότηση κοινωνικών επιχειρήσεων. Δηλαδή θα έπρεπε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής ανάπτυξης να τροποποιήσουν τους κανονισμούς τους, ώστε να δοθεί επενδυτική προτεραιότητα στην κοινωνική επιχειρηματικότητα.
5. Τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου χάρτη κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη, που θα περιγράφονται τα μοντέλα και τα χαρακτηριστικά τους με σκοπό την δημιουργία βέλτιστων πρακτικών και παραδειγμάτων προς μίμηση.

---

³⁴⁰ Ο.π., σ. 108.

³⁴¹ Ο.π., σ. 108.

³⁴² Ο.π., σ.σ. 109-110.

6. Την ενδυνάμωση της αναγνωρισιμότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων μέσω της δημιουργίας μίας δημόσιας βάσης δεδομένων για ετικέτες και πιστοποιήσεις.
7. Την προαγωγή της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης σχετικά με την κοινωνική οικονομία, επιχειρηματικότητα και καινοτομία.
8. Τη διαμόρφωση μιας πλατφόρμας διαλόγου και συλλογής πληροφοριών συνδεδεμένη με την πλατφόρμα Social Innovation Europe και το Enterprise Europe Network, σχετικά με ότι αφορά την κοινωνική επιχειρηματικότητα, θερμοκοιτίδες, κοινωνικούς επενδυτές και clusters.
9. Την επανεξέταση του κανονιστικού πλαισίου για την Ευρωπαϊκή Συνεταιριστική Επιχείρηση, τη δημιουργία κανονιστικού πλαισίου για τα Ευρωπαϊκά Ιδρύματα και την εξέταση της κατάστασης των αμοιβαίων ταμείων της ΕΕ.
10. Την προώθηση της ποιότητας στις δημόσιες συμβάσεις λαμβάνοντας υπόψη κοινωνικούς, ηθικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες.
11. Την απλοποίηση των κανονισμών που αφορούν τις κρατικές επιχορηγήσεις σε κοινωνικές και τοπικές υπηρεσίες.

Με την πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα σημειώνεται «μεγάλη πολιτική υπέρβαση» αφού αναγνωρίζεται πλέον η «ενσωμάτωση της αναγκαιότητας για ορατό κοινωνικό αντίκτυπο και η κοινωνική συνοχή στις πολιτικές επιχειρηματικότητας, απασχόλησης, επιδοτήσεων και επενδύσεων»³⁴³. Μακροπρόθεσμα, οι πρωτοβουλίες για την κοινωνική επιχειρηματικότητα θα πρέπει να συμβάλλουν στη δημιουργία θεσμών που θα θέτουν ως προτεραιότητα την βιωσιμότητα της τοπικής κοινωνίας έναντι του κέρδους.

4.2.3 Η ομάδα εμπειρογνομόνων GECES

Η ομάδα εμπειρογνομόνων GECES³⁴⁴, δημιουργήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υλοποίηση των Πρωτοβουλιών σχετικά με τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις. Η ομάδα αυτή αποτελείται από τους εκπροσώπους των κρατών μελών, της τοπικής αυτοδιοίκησης, τους φορείς της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, εκπροσώπους του τραπεζικού και χρηματοδοτικού τομέα και ερευνητές. Συστάθηκε για την περίοδο 2012 έως 2017, με σκοπό να συνέρχεται δύο φορές το χρόνο, στις Βρυξέλες, προκειμένου να προετοιμάζουν θεματικές εισηγήσεις, λόγω της

---

³⁴³ Ντάσης Γ. & Νασιούλας Ι., ό.π., σ. 111.

³⁴⁴ Γεώργιας Κ. (επιμ.), ό.π., σ.σ. 124-125.

τεχνογνωσίας που κατέχουν. Επίσης, η ομάδα αυτή συμβουλεύει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις δράσεις και την εφαρμογή των πολιτικών της Πρωτοβουλίας για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις και την ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και Οικονομίας.

Αναλυτικότερα, η ομάδα αυτή:

- επικουρεί στην προετοιμασία της νομοθεσίας μαζί με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- συντονίζει τα κράτη – μέλη και παρακολουθεί την ανάπτυξη των εθνικών πολιτικών αλλά και την εφαρμογή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας από τις εθνικές κυβερνήσεις
- συμβάλλει στην προετοιμασία νομοθετικών πράξεων
- προσφέρει την τεχνογνωσία της τόσο κατά το στάδιο του σχεδιασμού αλλά και κατά την εφαρμογή των μέτρων.

4.2.4 Πρόγραμμα για την Κοινωνική Αλλαγή και Καινοτομία

Το πρόγραμμα για την Κοινωνική Αλλαγή και Καινοτομία³⁴⁵ αποσκοπεί στην ενίσχυση της απασχόλησης και της κοινωνικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να αποτελέσει τη βιώσιμη λύση της υφιστάμενης οικονομικής κατάστασης. Το Πρόγραμμα³⁴⁶ αυτό βρίσκεται υπό τον άμεσο έλεγχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και είναι ο τρίτος πυλώνας της Πρωτοβουλίας για την Απασχόληση και την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2014-2020, σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση.

Στο πλαίσιο του Προγράμματος για την Κοινωνική Αλλαγή και Καινοτομία, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα εντάξει τρεις υφιστάμενους πυλώνες πολιτικής:

- Το Πρόγραμμα PROGRESS. Μέσα από τη συλλογή στοιχείων και την υποβολή εκθέσεων, το Πρόγραμμα αποσκοπεί να πετύχει την ενημέρωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για θέματα, όπως η πρόοδος των κρατών μελών στην ομοιόμορφη εφαρμογή της νομοθεσίας, η επίτευξη κοινών στόχων της ΕΕ, η αποτελεσματική μεταρρύθμιση της νομοθεσίας της ΕΕ αναφορικά με τις συνθήκες εργασίας.
- Το EURES. Το πρόγραμμα αυτό σκοπό έχει να ενδυναμώσει τη διαφάνεια στην αγορά εργασίας στην ΕΕ. Το EURES συμβάλλει στην επαγγελματική κινητικότητα,

---

³⁴⁵ Programme for Social Change and Innovation PSCI

³⁴⁶ Γεώργιος Κ. (επιμ.), ό.π., σ.σ. 131-132.

στην παροχή συμβουλών και καθοδήγησης τόσο σε εθνικό όσο και διασυνοριακό επίπεδο και επίσης, στηρίζει υπηρεσίες πληροφόρησης.

- Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Μικροχρηματοδοτήσεων PROGRESS για την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη. Αποσκοπεί στη θεσμική ενίσχυση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, κυρίως των μη τραπεζικών, που θα παρέχουν την στήριξή τους σε ομάδες υψηλού κινδύνου.

Οι στόχοι του Προγράμματος για την Κοινωνική Αλλαγή και Καινοτομία αφορούν τόσο την κοινωνική επιχειρηματικότητα όσο και όλους τους τομείς δραστηριοποίησης της κοινωνικής καινοτομίας. Αναλυτικότερα οι στόχοι αυτοί είναι³⁴⁷:

- Η ενίσχυση της αποδοχής των στόχων της ΕΕ από τα κράτη μέλη για τους τομείς της απασχόλησης, των συνθηκών εργασίας και του κοινωνικού τομέα, προκειμένου να ασκείται συντονισμένη δράση σε επίπεδο μεταξύ κρατών – μελών και ένωσης.
- Η ανάπτυξη αποτελεσματικών τρόπων κοινωνικής προστασίας και πιο προσιτών αγορών εργασίας, προκειμένου να επιτυγχάνονται οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις, με γνώμονα τη χρηστή διακυβέρνηση και την καινοτομία.
- Ο εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας της ΕΕ με βάση την αρχή της «έξυπνης νομοθεσίας», με σκοπό να εφαρμόζονται ορθότερα οι διατάξεις για τις συνθήκες εργασίας.
- Η προώθηση της γεωγραφικής κινητικότητας των εργαζομένων και η δημιουργία θέσεων εργασίας εντός της ΕΕ, αναπτύσσοντας αγορές εργασίας προσιτές σε όλους.
- Η διάθεση περισσότερων και πιο προσιτών χρηματοδοτήσεων (μικροχρηματοδοτήσεις) για την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη, κυρίως ευάλωτων ομάδων και πολύ μικρών επιχειρήσεων.

4.2.5 Η Υπό-Ομάδα για την μέτρηση των Κοινωνικών Επιπτώσεων

Προκειμένου να αξιολογείται η αποτελεσματικότητα των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας, σε έναν τομέα που το διοικητικό και χρηματοδοτικό κόστος θα είναι ιδιαίτερος σημαντικό, δημιουργήθηκε η Υπό – Ομάδα του GECES³⁴⁸ για τη

³⁴⁷ Ο.π., σ. 132.

³⁴⁸ Νασσιούλας Ι., ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, ό.π., σ.81.

Μέτρηση των Κοινωνικών Επιπτώσεων. Σκοπός της ομάδας αυτής είναι η ανάπτυξη μιας μεθοδολογίας για την αξιολόγηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας αλλά και της Κοινωνικής Οικονομίας εν γένει στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ωστόσο, αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα η δημιουργία ενός μεθοδολογικού εργαλείου που θα δίνει πρακτικά και αξιοποιήσιμα αποτελέσματα. Αντίστοιχες προσπάθειες έχουν γίνει και στο παρελθόν, όπως η εργασία του Johns Hopkins University Comparative Non Profit Sector Project, από τα Ηνωμένα Έθνη για τους Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς στο Σύστημα των Εθνικών Οικονομικών Λογαριασμών και το Εγχειρίδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις Επιχειρήσεις της Κοινωνικής Οικονομίας στους Εθνικούς Οικονομικούς Λογαριασμούς (CIRIEC, 2006).

Η μεθοδολογία αυτή για την αξιολόγηση της λειτουργίας και των συνεπειών των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας περιλαμβάνει μια σειρά θεμάτων όπως³⁴⁹:

- ο ορισμός της κοινωνικής επιχείρησης
- η δημιουργία μιας μεθοδολογίας που θα αφορά την κοινωνική οικονομική επίπτωση που προκαλεί η λειτουργία μιας κοινωνικής επιχείρησης
- η διαμόρφωση τραπεζικών και πιστοληπτικών κριτηρίων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, με σκοπό την ευκολότερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση αναγνωρίζοντας τις ιδιαιτερότητές τους, ώστε να μην προκληθούν προβλήματα ανταγωνισμού στην Ενιαία Αγορά
- η ενίσχυση του λειτουργικού θεσμικού πλαισίου για την θέσπιση των Ευρωπαϊκών Ταμείων Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.

4.2.6 Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Το γεγονός ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν προβλήματα στη χρηματοδότηση, ιδιαίτερος με τον αποκλεισμό τους από τον εμπορικό τραπεζικό κλάδο, καθιστά επιτακτική την ανάγκη για τη δημιουργία εναλλακτικών χρηματοδοτικών πηγών. Για το λόγο αυτό προβλέπεται τα Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας³⁵⁰ να αποτελέσουν τον κεντρικό θεσμό επιχορηγήσεων για τις μικρομεσαίες κοινωνικές επιχειρήσεις.

---

³⁴⁹ Ο.π., σ. 83.

³⁵⁰ Ο.π., σ.σ. 132-134.

Τα Ταμεία αυτά θα αποτελέσουν στην ουσία κοινωνικές τράπεζες με ιδιωτικό χαρακτήρα, μάλιστα το 70% των επιχορηγήσεων τους θα πρέπει να διοχετεύεται σε κοινωνικές επιχειρήσεις, που τηρούν ορισμένα κριτήρια. Ωστόσο, στο πεδίο των εμπορικών δραστηριοτήτων, μένουν να ορισθούν τα ποιοτικά στοιχεία λειτουργίας τους και η ποιότητα του χαρτοφυλακίου τους. Γενικότερα θα αποτελούν φορείς κοινωνικής επένδυσης. «Το κλειδί της επιτυχίας των EuSEFs θα είναι η χρηστή τους διοίκηση και η ορθή πολιτική παροχών προς τους δικαιούχους. Η βιωσιμότητα των τραπεζών αυτών και η ανταποδοτικότητα των επενδύσεων τους θα εξαρτηθεί από ένα σύνολο παραγόντων»³⁵¹, όπως ποιος θα είναι ο νομικός τους τύπος και πως θα δημιουργηθεί μια ενιαία θεσμική ανάπτυξη ανάμεσα σε τόσα κράτη – μέλη, ποια θα είναι τα τραπεζικά κριτήρια κ.ά.. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να εξασφαλιστεί ο υγιής ανταγωνισμός, η διαφάνεια και η λογοδοσία, ώστε να λειτουργήσει υπό το πρίσμα των πολιτικών της ΕΕ για ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής οικονομίας.

4.2.7 Πολιτικές για την ανάπτυξη των συμπράξεων (Clusters)

Για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η ανάπτυξη των clusters ³⁵² και της επιχειρηματικής δικτύωσης και σύμπραξης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την περαιτέρω ενίσχυση της καινοτομίας και της αριστείας στον τομέα της αγοράς. Το 2008 άρχισε να υλοποιείται το Ευρωπαϊκό Μνημόνιο για τα Clusters³⁵³ σε όλα τα επίπεδα, ευρωπαϊκό, εθνικό, τοπικό και διεθνές, με κύριο στόχο τις τοπικές συμπράξεις και τα δίκτυα καινοτομίας, τις σχέσεις επιστήμης και βιομηχανίας και τις συμπράξεις σε διεθνές επίπεδο. Βέβαια οι παράγοντες επιτυχίας για την ανάπτυξη των Clusters ποικίλλουν και αφορούν κυρίως παράγοντες της αγοράς, ωστόσο το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο των Clusters αναφέρει ότι λειτουργούν περίπου 2.000 τοπικές συμπράξεις και το 38% των Ευρωπαίων απασχολούμενων εργάζεται σε επιχειρησιακές συμπράξεις.

---

³⁵¹ Ο.π., σ. 133.

³⁵² Η έννοια του cluster έχει γίνει γνωστή από τον M. Porter, το 1990, και ο ορισμός που δίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα clusters είναι ότι αποτελούν ομάδες «ανεξάρτητων εταιρειών και συναφών θεσμών που : α) συνεργάζονται και συναγωνίζονται, β) είναι γεωγραφικά συγκεντρωμένοι σε μια ή ορισμένες περιοχές, έστω και αν το cluster μπορεί να έχει παγκόσμιες προεκτάσεις, γ) είναι εξειδικευμένοι σε ένα συγκεκριμένο πεδίο, συνδεδεμένοι με κοινές τεχνολογίες και δεξιότητες, δ) είναι βασισμένοι είτε στην επιστήμη είτε στην παραδοσιακή γνώση, ε) τα clusters μπορεί να είναι θεσμοθετημένα (να έχουν την αρμόζουσα διοίκηση) ή μη θεσμοθετημένα» EC, 2003.

³⁵³ Νασσιούλας Ι., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ*, ό.π., σ.σ. 90-91.

Προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης των Clusters είναι και η πολιτική δημιουργίας και χρήσης μεγάλου αριθμού χρηματοδοτικών εργαλείων, παροχής τεχνογνωσίας και κινήτρων σε επιχειρήσεις στον τομέα της έρευνας και στον τοπικό και κοινωνικό τομέα. Όμως «... ο επίμονος κατακερματισμός της ευρωπαϊκής αγοράς, οι αδύναμες σχέσεις μεταξύ της βιομηχανίας και της έρευνας και η έλλειψη τόνου στη διευρωπαϊκή συνεργασία στερούν από τα υπάρχοντα και τα αναδυόμενα Clusters την κρίσιμη μάζα μέσα στην οποία μπορούν να αναπτυχθούν»³⁵⁴.

Οι άξονες στρατηγικής για την προώθηση της αξίας των Clusters είναι οι ακόλουθοι:

- η ενίσχυση των εθνικών πολιτικών
- η διαμόρφωση διεθνικών συνεργασιών
- η προώθηση της αριστείας στα ήδη υπάρχοντα clusters
- η έμφαση στη συμμετοχή των καινοτόμων μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε συμπράξεις ή άλλα συνεργατικά σχήματα.

4.2.8 Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

Το έργο της ΕΟΚΕ³⁵⁵ αποσκοπεί στην προώθηση των συμφερόντων της κοινωνικής οικονομίας και στην διατήρηση του ενδιαφέροντος της ΕΕ για την ενίσχυση του τομέα αυτού, η ΚΟ παράγει τον απαραίτητο οικονομικό και κοινωνικό πλούτο σε μία εποχή που η Ευρώπη προσπαθεί να ανακάμψει από την χρηματοοικονομική κρίση. Η ΕΟΚΕ διαθέτει δύο ομάδες μελέτης που ασχολούνται με τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας.

Η πρώτη ομάδα μελέτης έχει τίτλο «Οι Επιχειρήσεις της Κοινωνικής Οικονομίας» και αποτελείται από εκπροσώπους εργοδοτών, εργαζομένων και άλλων ομάδων συμφερόντων. Ενώ η ομάδα μελέτης με τίτλο «Κατηγορία Κοινωνικής Οικονομίας» αποτελείται από τριάντα επτά μέλη, από τα οποία τα τριάντα έξι προέρχονται από την ομάδα διαφόρων συμφερόντων και ένα από την ομάδα των εργοδοτών, ενώ εκπροσωπούνται συνεταιρισμοί, ενώσεις, ιδρύματα, αμοιβαία ταμεία και κοινωνικοί μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί.

---

³⁵⁴ Ο.π., σ. 91.

³⁵⁵ Ντάσης Γ. & Νασιούλας Ι., «Ευρωπαϊκές Πολιτικές» στου Νασιούλα Ι. (επιμ.), Θέματα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Από την κοινωνική επιχειρηματικότητα, στις κοινωνικές επενδύσεις και την κοινωνική τραπεζική, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 2016, σ.σ. 112-118.

Οι ομάδες μελέτης καταρτίζουν γνωμοδοτήσεις και εξασφαλίζουν την παραμονή της κοινωνικής οικονομίας στην ατζέντα της ΕΕ, ενώ είναι συνεχής η επικοινωνία και η συνεργασία με τα στελέχη των Προεδριών της ΕΕ, την ομάδα εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και την ίδια την Επιτροπή. Η σημασία της κοινωνικής οικονομίας για την ΕΟΚΕ³⁵⁶ αποδεικνύεται και από την χρήση του όρου οικοσύστημα³⁵⁷, που αποδίδεται στον τομέα της Κ.Ο. και αποτυπώνει την έμφαση στη δυναμική και την ανάγκη βιωσιμότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Το γνωμοδοτικό έργο της για το οικοσύστημα της Κοινωνικής Οικονομίας είναι σημαντικό και προέρχεται από τη μόνιμη ομάδα μελέτης και το έργο «EESC: Make it happen.». Οι σημαντικότερες γνωμοδοτήσεις από αυτές είναι³⁵⁸:

- Η γνωμοδότηση INT/721 για την αξιολόγηση του κοινωνικού αντίκτυπου. Σύμφωνα με την ΕΟΚΕ η αξιολόγηση του κοινωνικού αντίκτυπου, δηλαδή οι συνέπειες των δράσεων των κοινωνικών επιχειρήσεων θα πρέπει να αποδεικνύεται από το πραγματικό έργο που παρέχουν σε σχέση με το κέρδος.
- Η γνωμοδότηση INT/747 με την οποία καταγράφονται οι προοπτικές των κοινωνικών επιχειρήσεων και των κοινωνικών επενδύσεων. Η ΕΟΚΕ επισημαίνει ότι οι κοινωνικές επενδύσεις δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να αντικαθιστούν τον κοινωνικό χαρακτήρα του κράτους. Ενώ παράλληλα οι επενδύσεις αυτές θα πρέπει να συνδυάζονται και με άλλες χρηματοδοτικές πηγές.
- Η γνωμοδότηση INT/770 που αφορά την «Οικοδόμηση ενός χρηματοπιστωτικού οικοσυστήματος για τις κοινωνικές επιχειρήσεις». Η άποψη της ΕΟΚΕ είναι ότι το ζήτημα της χρηματοδότησης αποτελεί συνιστώσα του συστήματος της ΚΟ «τονίζοντας ότι το ιδανικό χρηματοπιστωτικό οικοσύστημα περιλαμβάνει

---

³⁵⁶ Μάλιστα η ΕΟΚΕ έχει προτείνει αντί για ορισμό της κοινωνικής επιχείρησης την περιγραφή των χαρακτηριστικών της όπως: «

- έχει κατ' εξοχήν κοινωνικούς σκοπούς αντί του κέρδους, παράγει κοινωνικά οφέλη για τα μέλη ή το ευρύ κοινό,
- είναι κατ' εξοχήν μη κερδοσκοπική και τα πλεονάσματα του προϋπολογισμού επανεπενδύονται και δεν διανέμονται σε μετόχους ή ιδιοκτήτες,
- παρουσιάζεται με διάφορες νομικές μορφές και πρότυπα: (για παράδειγμα: συνεταιρισμοί, αλληλασφαλιστικές εταιρίες, εθελοντικές οργανώσεις ,ιδρύματα, κερδοσκοπικές ή μη εταιρίες), συχνά συνδυάζονται διάφορες νομικές μορφές και ενίοτε αλλάζουν ανάλογα με τις ανάγκες,
- αποτελεί οικονομικό παράγοντα που παράγει αγαθά και υπηρεσίες (συχνά κοινωφελείς), συνήθως με έντονα στοιχεία κοινωνικής καινοτομίας,
- λειτουργεί με τη μορφή ανεξάρτητων οντοτήτων, με έντονα στοιχεία συμμετοχής και συναπόφασης (προσωπικό, χρήστες, μέλη), διοίκησης και δημοκρατίας (είτε αντιπροσωπευτικής είτε ανοιχτής),
- κυρίως προέρχεται ή συνδέεται με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών», στο Νασιούλας Ι., (επιμ.) Θέματα Κοινωνικής Οικονομίας, σ.σ. 113-114.

³⁵⁷ Χρησιμοποιείται από τον Μ. Barnier, Επίτροπο της Εσωτερικής Αγοράς.

³⁵⁸ Ντάσης Γ. & Νασιούλας Ι., όπ., σ.σ. 117-118.

χαρακτηριστικά όπως η πολυσυμμετοχική προσέγγιση, υβριδικές και «υπομονετικές» κεφαλαιακές λύσεις και συστήματα εγγυήσεων, παρεχόμενες συχνά από οργανισμούς κοινωνικής χρηματοδότησης που προσχωρούν στις αξίες της κοινωνικής οικονομίας»³⁵⁹.

- Η γνωμοδότηση INT/785 που αφορά ζητήματα ένταξης των προσφύγων και κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

4.3 Κύριοι φραγμοί ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σε έρευνα που διεξήχθη προκειμένου να μετρηθεί η αποτελεσματικότητα των πολιτικών που εφαρμόζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας, διαπιστώθηκε ότι οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας αντιμετωπίζουν κατά βάση τέσσερις κατηγορίες φραγμών³⁶⁰ που αφορούν: α) την προβολή και την ευαισθητοποίηση, β) την ηγεσία και τη δημόσια διοίκηση, γ) τη χρηματοδότηση και τη φορολογία και δ) τους θεσμικούς φραγμούς.

Ειδικότερα:

Οι φραγμοί ³⁶¹ που προκύπτουν από την απουσία προβολής και ευαισθητοποίησης έχουν ως συνέπεια την έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με την Κοινωνική Οικονομία και άλλων συναφών εννοιών της. Το πρόβλημα αυτό κυρίως αντιμετωπίζεται στις χώρες της Ουγγαρίας, της Πολωνίας, της Σλοβακίας και της Τσέχικης Δημοκρατίας. Στις χώρες αυτές τόσο η χρηματοδότηση όσο και οι πρωτοβουλίες ευαισθητοποίησης βασίζονται στα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όχι σε εθνικές πρωτοβουλίες.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η έλλειψη στατιστικών και άλλων αξιόπιστων στοιχείων δημιουργεί την ανάγκη για προγράμματα κατάρτισης σχετικά με την Κοινωνική Οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση είναι αυτό της Γαλλίας, όπου λειτουργούν σχολικοί συνεταιρισμοί, συμβάλλοντας στην κατάρτιση εφήβων και μαθητών μικρής ηλικίας, δημιουργώντας βάσεις για το μέλλον.

---

³⁵⁹ Ο.π., σ.σ. 117-118.

³⁶⁰ CIRIEC, *Πρόσφατες εξελίξεις της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνοπτική Παρουσίαση*, Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2016, σ. 26.

³⁶¹ Ο.π., σ. 26.

Ο φραγμός που αφορά την ηγεσία και την δημόσια διοίκηση³⁶², αποδίδεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν ηγετικά όργανα προκειμένου να αναπτυχθούν πολιτικές σχετικές με την ενδυνάμωση της Κοινωνικής Οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Γενικότερα παρατηρείται έλλειψη εθνικής στρατηγικής σχετικά με την προώθηση, το γενικότερο θεσμικό πλαίσιο και την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Μάλιστα, στη Γερμανία και στη Μάλτα, οι ερωτώμενοι της έρευνας, αναφέρουν ότι οι φορείς πολιτικής θεωρούν ότι δεν υπάρχει αναγκαιότητα για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και μάλιστα διαπιστώνεται η «έλλειψη εμπιστοσύνης και απόρριψη των οικονομικών δραστηριοτήτων που εκτελούνται από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς»³⁶³.

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που κρατικοί φορείς δεν συντονίζονται μεταξύ τους, με αποτέλεσμα την αδυναμία ανταπόκρισης στις ανάγκες της κοινωνικής οικονομία, ενώ η στενή εξάρτησή τους από πολιτικούς κύκλους οδηγεί στην διακύμανση ή και την ολοκληρωτική αλλαγή της στρατηγικής σε σχέση με την κοινωνική οικονομία. Για παράδειγμα, η κρατική υπηρεσία της Δανίας για τις κοινωνικές επιχειρήσεις έκλεισε όταν το 2015 άλλαξε η κυβέρνηση.

Άλλοι σημαντικοί φραγμοί³⁶⁴ στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας αποτελούν οι θεσμικοί. Δηλαδή οι αλλαγές στους κανονισμούς για την ΚΟ προκαλούν προβλήματα στις κοινωνικές επιχειρήσεις και στους οργανισμούς που υπάγονται σε αυτή. Παραδείγματα που αφορούν κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η Γαλλία και η Ισπανία. Στις χώρες αυτές οι αλλαγές στην νομοθεσία για την συμπληρωματική κοινωνική προστασία, είχαν αρνητικά αποτελέσματα, κατευθύνοντας τους φορείς αλληλασφάλισης υγείας να μετατραπούν σε κερδοσκοπικές επιχειρήσεις. Άλλο παράδειγμα αποτελεί το Ηνωμένο Βασίλειο που οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας αναλαμβάνουν υπεργολαβίες για τις μεγάλες εταιρείες του ιδιωτικού τομέα, ενώ κυριαρχεί η ανάθεση συμβάσεων βάσει τιμής και όχι βάση κοινωνικής προστιθέμενης αξίας.

Σε αυτή την ομάδα φραγμών ανήκει και η θέσπιση νέων νόμων και καταστατικών για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, που είτε δεν εφαρμόζονται είτε δημιουργούνται δυσκολίες κατά την εφαρμογή τους εξαιτίας της νομικής μορφής που διαθέτουν στα κράτη μέλη. Για παράδειγμα στην Σλοβενία και στη Βουλγαρία, το

---

³⁶² Ο.π., σ. 26.

³⁶³ Ο.π., σ. 26.

³⁶⁴ Ο.π., σ. 27.

νομοθετικό πλαίσιο σχετικά με την κοινωνική επιχειρηματικότητα αποκλείει φορείς που δραστηριοποιούνταν ως κοινωνικές επιχειρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

Εισαγωγή

Οι φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας που επιλέχθηκαν να μελετηθούν δραστηριοποιούνται στον τομέα της εκπαίδευσης, με διαφορετικές όμως νομικές μορφές και ρόλους. Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να διαπιστωθεί ο τρόπος λειτουργίας τους και ο ρόλος που διαδραματίζουν στο πεδίο δράσης τους. Το μεν Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά επιλέχθηκε εξαιτίας της κρισιμότητας του θέματος της ένταξης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, ενώ το Λαϊκό Πανεπιστήμιο της Κ.Α.Ο. επιλέχθηκε λόγω της λειτουργίας του ως κέντρο ενημέρωσης και παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών στους φορείς της Κ.Α.Ο., ενός πεδίου ιδιαίτερος σημαντικού για την ανάπτυξη και την προώθησή τους.

Η πρώτη περίπτωση αφορά το Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά, που διαθέτει τη νομική μορφή συλλόγου και δραστηριοποιείται στη διδασκαλία της ελληνικής αλλά και άλλων ξένων γλωσσών για τους μετανάστες που δεν πληρούν τα κριτήρια ένταξης στη δημόσια εκπαίδευση, συμβάλλοντας παράλληλα στη χειραφέτηση και αυτοδιάθεση τους. Η συλλογή των στοιχείων βασίστηκε σε προσωπική συνέντευξη και συμπλήρωση ερωτηματολογίου, καθώς επίσης και σε υλικό που παρασχέθηκε από το Ανοιχτό Σχολείο.

Η δεύτερη περίπτωση αφορά το Λαϊκό Πανεπιστήμιο της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, που αποσκοπεί στην ενημέρωση και στη συμβουλευτική υποστήριξη φορέων Κ.Α.Ο., προκειμένου να επικουρήσουν στην επίλυση θεμάτων που προκύπτουν κατά την λειτουργία των υφιστάμενων και των υπό ίδρυση φορέων της. Η μελέτη βασίστηκε στη συλλογή στοιχείων από την ιστοσελίδα που διαθέτει ο κοινωνικός μη κερδοσκοπικός συνεταιρισμός αλλά και από τα σεμινάρια που έχουν αναρτηθεί στο www.youtube.gr και στο www.mixcloud.com/univsse και αφορούν τη δράση του φορέα αυτού.

5.1 Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά

Το Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά λειτουργεί από το 2005 ενώ από το 2006 απόκτησε τη νομική μορφή συλλόγου. Τα ιδρυτικά μέλη του συλλόγου ήταν μέλη του πολιτικού κόμματος του ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΥ. Κριτήριο επιλογής των μελών και των μαθητών του Ανοιχτού Σχολείου είναι η ηλικία. Δηλαδή άτομα από 18 ετών και άνω

μπορούν να εγγραφούν, είτε είναι νόμιμοι ή μη πρόσφυγες, μετανάστες, ζητούντες άσυλο ή ακόμη και Έλληνες πολίτες.

Στην ουσία όσοι επιθυμούν να λάβουν τις υπηρεσίες του Ανοιχτού Σχολείου γίνονται μέλη του συλλόγου. Τα μέλη συμμετέχουν στην Γενική Συνέλευση και έχουν δικαίωμα ψήφου αλλά και δικαίωμα υποβολής υποψηφιότητας για το Διοικητικό Συμβούλιο, δηλαδή μαθητές και διδάσκοντες συμμετέχουν επί ίσοις όροις στα όργανα του συλλόγου. Ο αριθμός των μαθητών ανέρχεται στους 800, οι διδάσκοντες στους 39 και άλλα 4 άτομα ασχολούνται με τη γραμματειακή υποστήριξη του Σχολείου. Σκοπός του Ανοιχτού Σχολείου Μεταναστών Πειραιά είναι «η κοινωνική όσμωση, η αλληλεπίδραση διαφορετικών εθνοτήτων, η υπεράσπιση των κοινωνικών και νομικών δικαιωμάτων τους, το εγχείρημα μιας κοινωνικής εκπαίδευσης με σεβασμό στη διαφορετικότητα ενάντια σε κάθε αποκλεισμό και κατά των διακρίσεων λόγω εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, ταυτότητας φύλου ή σεξουαλικού προσδιορισμού. Η πλήρης χειραφέτησή τους και η ενδυνάμωση»³⁶⁵.

Οι πόροι του συλλόγου είναι τόσο από την ετήσια συνδρομή όσο και από τη συνδρομή από την εγγραφή για την παρακολούθηση των μαθημάτων, που ανέρχεται στο ποσό των πέντε ευρώ για όλους εκτός όσων είναι άνεργοι και πρόσφυγες. Καθώς επίσης είναι δεκτές δωρεές ή χορηγίες από απλούς πολίτες, με τον τρόπο αυτό θεωρείται ότι εξασφαλίζεται η ανεξαρτησία του Σχολείου ως συλλογικότητα από εξωγενείς παράγοντες. Το κτήριο, στο οποίο διεξάγονται τα μαθήματα, έχει διατεθεί δωρεάν από την Περιφερειακή Ενότητα Πειραιά, η οποία πληρώνει και τα λειτουργικά έξοδα του (λογαριασμούς ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ, Πετρέλαιο). Δεν παρέχεται καμία άλλη κρατική επιχορήγηση, σε αντίθεση με παραδείγματα αλληλέγγυας εκπαίδευσης στο εξωτερικό που χρηματοδοτούνται από κρατικούς φορείς, όπως στη Σουηδία.

Λειτουργούν τμήματα Ιστορίας και Πολιτισμού της Ελλάδας, Ανάγνωση και γραφή Ελληνικών, Αγγλικών, Γαλλικών, Γερμανικών, Ιταλικών, Ισπανικών, Ουρντού, Αραβικών, Τουρκικών και γνώσης ηλεκτρονικών υπολογιστών. Οι καθηγητές είναι όλοι εθελοντές, ενώ οι ίδιοι μπορούν να συμμετέχουν και ως μαθητές στην εκμάθηση κάποιας γλώσσας, όπως επίσης οι μαθητές μπορούν να διδάσκουν κάποια γλώσσα που πιστοποιούν ότι γνωρίζουν. Στο τέλος της χρονιάς παρέχεται βεβαίωση ωρών

---

³⁶⁵ Βλ. Παράρτημα II, Ερωτηματολόγιο.

παρακολούθησης ανά μαθητή και τμήμα, ενώ προετοιμάζονται μαθητές για την συμμετοχή στις κρατικές εξετάσεις πιστοποίησης της ελληνικής γλωσσομάθειας.

Ακόμη το Ανοιχτό Σχολείο συμμετέχει στο Πανελλαδικό Συντονιστικό Αλληλέγγυων Σχολείων, που αποτελεί το όργανο συμμετοχής όλων σχεδόν των αλληλέγγυων σχολείων της χώρας με σκοπό την συμπόρευση και το συντονισμό των δομών αυτών, ενώ παράλληλα στοχεύει στην προώθηση του εναλλακτικού χαρακτήρα που διαθέτουν τα σχολεία αυτά, μέσα από τις δράσεις και τις κοινές συνελεύσεις καθηγητών, μαθητών και γονέων. Επίσης συμμετέχει στο Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών του Δήμου Πειραιά και συνεργάζεται με μία σειρά από Πολιτιστικούς Φορείς, το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, το Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου, με συλλογικότητες, ακτιβιστές και Έλληνες και ξένους καλλιτέχνες, πάντα με κοινή αφετηρία τις άτυπες μορφές εκπαίδευσης.

Παράλληλα, το Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά πραγματοποιεί μια σειρά από εκδηλώσεις και bazaar, ενώ συμμετέχει και σε ημερίδες ή εκδηλώσεις που αφορούν θέματα που έγκειται στο πεδίο της αλληλεγγύης, του πολιτισμού και αντιρατσισμού.

Αναλυτικότερα:

- Συμμετέχει κάθε χρόνο στη γιορτή της ημέρας του μετανάστη, στην εκδήλωση αυτή ενημερώνεται το κοινό για τις δράσεις του Ανοιχτού Σχολείου και διεξάγεται Bazaar για την οικονομική ενίσχυση του.
- Συμμετείχε στην ημερίδα του Συντονιστικού Αλληλέγγυου Σχολείου για την Κοινωνική Παιδαγωγική και τη σύνδεση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας με τα Αλληλέγγυα Σχολεία.
- Συμμετείχε στο 4^ο Πανευρωπαϊκό Συνέδριο Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας, UNIVERSSE 2017.
- Συμμετείχε στην ημερίδα «Ο ρόλος των Αλληλέγγυων Σχολείων στην πολυπολιτισμική πραγματικότητα» του Συντονιστικού Αλληλέγγυου Σχολείου, που αφορούσε α) τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα βοηθήσει τα παιδιά πρόσφυγες στην κοινωνική ένταξή τους, β) την υποστήριξη της συνεργασίας και της διαφορετικότητας και γ) τη διερεύνηση του ρόλου των αλληλέγγυων σχολείων εντός μιας κοινωνίας που περιλαμβάνει διαφορετικούς πολιτισμούς.
- Συμμετείχε στη διήμερη συνάντηση Αλληλέγγυων Σχολείων (16 & 17 Ιουνίου 2018) με τίτλο «Η παιδεία ως κοινό αγαθό, διεκδικούμε δημιουργώντας» και με

θεματικές που αφορούσαν: Τα αλληλέγγυα σχολεία ως κοινότητες συμμετοχικής δράσης και δημοκρατίας, Αλληλέγγυα Σχολεία, Κ.Α.Λ.Ο. και Κοινά, Πολυπολιτισμικότητα: Σχολεία Μεταναστών και προσφύγων, Έμφυλες ταυτότητες στην Εκπαίδευση: Για μια σχολική κοινότητα χωρίς κουτιά, Κοινωνική παιδαγωγική, κοινότητες μάθησης και αλληλέγγυα σχολεία, Εργαστήριο: κοινωνικά κινήματα και παιδαγωγική – το παράδειγμα του σχολικού συνεταιρισμού. Στη συνάντηση αυτή συμμετείχαν Έλληνες και ξένοι εκπαιδευτικοί, επιστήμονες και ερευνητές.

- Συμμετείχε στη δράση Πολύ – Άνθρωποι (3 & 5 Ιουλίου 2018): Ένας περίπατος σε 10 βιτρίνες εμπορικών καταστημάτων του Πειραιά. Το Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά σε συνεργασία με τον Εμπορικό Σύλλογο Πειραιά πραγματοποίησαν τη δράση αυτή που περιλάμβανε θεατρικές παραστάσεις σε δέκα βιτρίνες εμπορικών μαγαζιών στον Πειραιά. Σε αυτές τις παραστάσεις συμμετείχαν Έλληνες και μετανάστες και περιλάμβαναν θέματα, όπως η μητρότητα, η παράδοση, ο φόβος, η φιλία, ο έρωτας, η ζωή, η εμπιστοσύνη, ο φανατισμός και τα όνειρα, με σκοπό να αναδείξουν ότι το «πολύ» δεν περιγράφει ποσότητα αλλά οικουμενικότητα³⁶⁶.
- Συμμετείχε στη διοργάνωση εργαστηρίων σε συνεργασία με το Institute of Radical Imagination³⁶⁷ στα πλαίσια του Athens Meeting του Institute of Radical Imagination με το Σχολείο Μεταναστών του Πειραιά (16 Δεκεμβρίου 2018). Τα εργαστήρια αφορούσαν: α) Δημιουργική χρήση του νόμου από τα κινήματα και περιελάμβανε συζητήσεις για τις πιθανές μορφές των σχολείων αλληλεγγύης και β) Από τις πρακτικές άτυπης πολιτειότητας έως την αναγνώριση τυπικών δικαιωμάτων και περιελάμβανε συζητήσεις για το πως τα αλληλέγγυα σχολεία θα μπορέσουν να διαπραγματεύονται βασικά πολιτειακά δικαιώματα, που θα αφορούν την εκπαίδευση, την απασχόληση, την πολιτισμική και πολιτική ζωή των πόλεων.

---

³⁶⁶ Από το διαφημιστικό υλικό της δράσης αυτής.

³⁶⁷ Το IRI είναι ένα υβρίδιο όπως αυτοαποκαλείται ανάμεσα σε ερευνητικό κέντρο που ταξιδεύει, ένα καταφύγιο για διανοούμενους και καλλιτέχνες σε κίνδυνο, ένα ριζοσπαστικό μουσείο και ένα όργανο χάραξης πολιτικής ιδέες και γνώσεις. Λειτουργεί νομαδικά και το δίκτυο του περιλαμβάνει πόλεις όπως η Μαδρίτη, η Αθήνα, η Κωνσταντινούπολη, το Κάιρο, η Πλαιστίνη και η Νάπολη αλλά και χώρες όπως η Ανατολική Ευρώπη, η Λατινική Αμερική και η Νοτιοανατολική Ασία. Από υλικό που μας παραχωρήθηκε από το Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών Πειραιά βλ. Παράρτημα.

Το 2016 το Ανοιχτό Σχολείο Μεταναστών του Πειραιά απέκτησε Πιστοποίηση από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το αλληλέγγυο εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο Κέντρο Φιλοξενίας Προσφύγων Σκαραμαγκά.

Το πνεύμα του Σχολείου αυτού αποπνέει για τους μαθητές του «ένα χώρο οικείο όπου από την πρώτη στιγμή νοιώθουν αποδεκτοί. Έχουν κάθε δικαίωμα να συμμετέχουν στις αρχαιρεσίες του σχολείου σαν ισότιμα μέλη. Να παίρνουν μέρος στις συνελεύσεις και να συναποφασίζουν για όλα τα θέματα που αφορούν το Σχολείο Τους. Η εκμάθηση της Ελληνικής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την επιβίωσή τους στη χώρα. Ένα άλλο στοιχείο εξίσου σημαντικό είναι ότι μέσα από τη διδακτική διαδικασία όσο και από τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται επανακτούν την αυτοεκτίμηση και την αξιοπρέπεια που οφείλει κάθε Πολιτεία να περιφρουρεί σαν θεμελιώδες δικαίωμα για όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως που βρίσκονται στην επικράτειά της»³⁶⁸.

Ωστόσο, δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για το βαθμό συμβολής στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής των μεταναστών και το βαθμό που επικουρεί η συμμετοχή στο Ανοιχτό Σχολείο στην εργασιακή ένταξή τους στη χώρα. Όμως η αυξημένη συμμετοχή των μεταναστών και η μακρόπνοη διάρκεια λειτουργίας του Ανοιχτού Σχολείου αποτελεί απόδειξη του θετικού ρόλου του στη ζωή των συμμετεχόντων.

5.2 Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Το Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κ.ΑΛ.Ο.³⁶⁹ λειτούργησε για πρώτη φορά το 2013 στη Θεσσαλονίκη ως πρωτοβουλία της ΠΡΩ.Σ.Κ.ΑΛ.Ο.. Μέχρι το 2017 λειτουργούσε ως άτυπη συνεργατική συλλογικότητα αυτόνομα από την ΠΡΩ.Σ.Κ.ΑΛ.Ο. και από τον Απρίλιο του 2017 απέκτησε τη νομική μορφή κοινωνικού μη κερδοσκοπικού συνεταιρισμού, με διακριτικό τίτλο «UnivSSE Coop».

Σκοπός αυτού του συνεταιρισμού είναι η άσκηση προγραμμάτων επιμόρφωσης, κατάρτισης, πληροφόρησης, παρουσίασης ερευνών, μελετών, εκδόσεων και ανάπτυξης συμβουλευτικών υπηρεσιών. Επίσης, αναπτύσσει εκπαιδευτικά και κοινωνικά δίκτυα στους τομείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας προκειμένου να επιτευχθεί η συλλογική και κοινωνική ωφέλεια. Επιπρόσθετα,

³⁶⁸ Βλ. Παράρτημα II, Ερωτηματολόγιο.

³⁶⁹ Πηγή από την οποία αντλήθηκαν τα στοιχεία που παρατίθενται είναι από την ιστοσελίδα του Λαϊκού Πανεπιστημίου της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, <http://www.univsse.gr/p/blog-page.html>, πρόσβαση στις 05-02-2019.

βασίζεται στις αρχές και τις αξίες της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και στη διττή φύση των συνεταιρισμών: κοινωνική και οικονομική και στη διττή φύση της συνεταιριστικής εκπαίδευσης: ιδεολογική και οικονομοτεχνική.

Η μεθοδολογία του Λαϊκού Πανεπιστημίου για την Κ.ΑΛ.Ο. στηρίζεται στις αρχές της μάθησης ενηλίκων και πιο συγκεκριμένα στις αρχές: α) η μάθηση συνδέεται με τη δράση, β) επίκεντρο της εκπαίδευσης είναι οι διδασκόμενοι, γ) η κριτική σκέψη και δ) οι αμφίδρομες σχέσεις διδασκόντων και διδασκόμενων. Θεμέλιο λίθο αποτελεί η διαρκής αλληλεπίδραση θεωρίας και πράξης. Η παρακολούθηση των διαλέξεων είναι δωρεάν και ελεύθερη, κυρίως όμως απευθύνεται σε όσους συμμετέχουν σε συλλογικότητες της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.

Οι διαλέξεις και οι συζητήσεις του Λαϊκού Πανεπιστημίου της Κ.ΑΛ.Ο. έχουν βιντεοσκοπηθεί και αναρτηθεί σε κανάλι στο Youtube, ενώ πλέον μεταδίδεται ραδιοφωνική εκπομπή, κάθε Τρίτη στις 6:00 με 7:00, από το δημοτικό ραδιόφωνο εθελοντών της Θεσσαλονίκης. Οι εκπομπές αυτές μεταδίδονται διαδικτυακά, καθώς επίσης υπάρχει και αρχείο ηχογραφημένων εκπομπών στο κανάλι του Λαϊκού Πανεπιστημίου Κ.ΑΛ.Ο. στο «Mixcloud». Ακόμη έχει ξεκινήσει και πρωτοβουλία για την έκδοση εντύπων σχετικά με θέματα Κ.ΑΛ.Ο., με πρώτη έκδοση το βιβλίο «Το Νερό ως Κοινό Αγαθό, πέρα από τις Εταιρείες και το Κράτος» (2017) και με επόμενη πρωτοβουλία τη δημιουργία λεξικού βασικών εννοιών των συνεταιρισμών.

Το Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κ.ΑΛ.Ο. συμμετέχει επίσης σε διάφορες δικτυώσεις, όπως:

- Η συν-διοργάνωση πανελλαδικής δικτύωσης Κ.ΑΛ.Ο. (2016).
- Η συν-διοργάνωση δικτύωσης 54 φορέων Κ.ΑΛ.Ο. για τη συνεργατική διαχείριση του νερού της Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με ΟΤΑ (2018).
- Συμμετείχε σε Κοινοπραξία φορέων Κ.ΑΛ.Ο. για την Ολοκληρωμένη, Αποκεντρωμένη και Κοινωνική Διαχείριση των Αποβλήτων στη Θεσσαλονίκη (2018).
- Η συν-διοργάνωση του 4^{ου} Πανευρωπαϊκού Συνεδρίου Κ.ΑΛ.Ο., Αθήνα (2017).
- Η συν-διοργάνωση του 2^{ου} Διεθνούς Φόρουμ για το Συνεταιριστικό Δίκτυο, Αθήνα (2018).

Συμμετέχει επίσης σε ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα όπως:

- Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και υλικό Κ.ΑΛ.Ο. του ΥΠΕΚΑΑ & British Council.

- Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα κατάρτισης νέων στην Κ.ΑΛ.Ο. – YOUTHShare.
- Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα για την Κ.ΑΛ.Ο. στη διασυνοριακή περιοχή Ελλάδας – Βουλγαρίας – Growing Social.
- Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα για την Κ.ΑΛ.Ο. στη διασυνοριακή περιοχή Ελλάδας – Βουλγαρίας – Social Plate.

Ακόμη συμμετέχει σε μόνιμες συνεργασίες με ΑΕΙ και ερευνητικά κέντρα ΟΤΑ για την εκπόνηση προγραμμάτων, σεμιναρίων και εκπαιδευτικού υλικού για την προώθηση της Κ.ΑΛ.Ο.. Μερικές από αυτές τις συνεργασίες είναι με:

- το Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση για την Αειφορία – Επιστήμες της Αγωγής» του ΑΠΘ,
- το Πρόγραμμα Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό – Π.Ε.ΣΥ.Π. της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.),
- τον Βαλκανικό Βοτανικό Κήπο Κρουσσιών του Ινστιτούτου Γενετικής Βελτίωσης και Φυτογενετικών Πόρων του Ελληνικού Γεωργικού Οργανισμού «Δήμητρα» - ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ,
- το Δήμο Θεσσαλονίκης και η συμμετοχή σε Κοινοπραξία φορέων Κ.ΑΛ.Ο. για τη δημιουργία Κέντρου Ανακύκλωσης, Εκπαίδευσης και Διαλογής στην Πηγή (ΚΑΕΔΙΣΠ) στη Θεσσαλονίκη.

Τέλος, παρέχει και συμβουλευτικές υπηρεσίες σχετικά με θέματα της Κ.ΑΛ.Ο. σε επιχειρήσεις και σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Συμπεράσματα

Μπορεί η κλασική οικονομική θεωρία να αδυνατεί να βρει λύσεις στα προβλήματα που έχει προκαλέσει η κρίση, όπως είναι τα τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα, το δημόσιο χρέος, η αυξανόμενη ανεργία και ο συνεχής αποκλεισμός των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων από την αγορά εργασίας, όμως η Κοινωνική Οικονομία, που αποτελείται από δραστηριότητες που προτείνουν συνεργατικές και επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, συμβάλλει στην αντιμετώπιση της ανεργίας και της αστάθειας των παλιών μορφών επιχειρηματικότητας. Αν και ο θεσμός της Κ.Ο. δεν είναι καινοφανής, αλλά έχει ρίζες στην ελληνική και παγκόσμια ιστορία από πολύ παλαιά, με βασική αφετηρία τη δημοκρατική και συλλογική διαχείριση των μορφών οργάνωσής της, επανέρχεται σήμερα αποσκοπώντας να διαδραματίσει ένα δυναμικό ρόλο.

Στη σημερινή συγκυρία θεωρείται ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος αντιμετώπισης της κρίσης μέσα από την εφαρμογή των ιδεών του συνεργατισμού, τις αξίες της αλληλεγγύης, της ισοτιμίας, της δημοκρατίας, της αυτοδιάθεσης και της αυτεθύνης, για την αντιμετώπιση οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών αναγκών. Η Κ.ΑΛ.Ο. αξιοποιεί υλικούς και ανθρώπινους πόρους «όχι για να ωφεληθεί το κεφάλαιο, αλλά οι ίδιοι οι συντελεστές της εργασίας»³⁷⁰, δηλαδή για την Κ.ΑΛ.Ο. η ανθρώπινη αξία συνιστά τη βάση για την ανάπτυξη και λειτουργία των φορέων της και όχι η συσσώρευση κέρδους.

Ωστόσο, πολλοί θεωρητικοί του τομέα της Κ.ΑΛ.Ο. υποστηρίζουν ότι αποσκοπεί στην ανατροπή και την εγκατάσταση ενός νέου κοινωνικο-οικονομικού συστήματος. Τέτοια πολιτική διάσταση διακρίνεται στην αλληλέγγυα οικονομία που επιδιώκει το μετασχηματισμό του νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού συστήματος. Μάλιστα, έχει διαπιστωθεί ότι η επιβίωση των κοινωνικών επιχειρήσεων, στα πλαίσια του ανταγωνισμού της αγοράς, εξαρτάται είτε από την ηθική δέσμευση και την ισχυρή ιδεολογική αλληλεγγύη των εμπλεκόμενων μερών είτε επειδή τα μέλη τους διαθέτουν ισχυρά ιδεολογικά κίνητρα κατά του καπιταλιστικού συστήματος.

Η κριτική στην προσέγγιση αυτή αναφέρει ότι η κοινωνική οικονομία παραπέμπει σε αριστερή ιδεολογία ως προς το σχεδιασμό και τη διαχειριστική λογική, αλλά στην ουσία αποτελεί νεοφιλελεύθερου τύπου ενεργητική μορφή απασχόλησης. Επίσης υποστηρίζεται ότι η Κ.ΑΛ.Ο. αποτελεί ένα σύστημα που καλύπτει τα προβλήματα που δημιουργούνται από τις αντιφάσεις του καπιταλιστικού συστήματος

---

³⁷⁰ Τακτικός Β., *Κοινωνική Οικονομία & Αυτοδιοίκηση, Τοπικές Αναπτυξιακές Συμπράξεις*, Εκδ. Παρατηρητήριο, Αθήνα, 2015, σ.11.

και μάλιστα ότι «...επιχειρείται να «γιατρέψουν» κάποιες πληγές και όχι την αιτία της ασθένειας»³⁷¹. Όμως είναι ευρέως δεκτό ότι η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία μπορεί να εμπνεύσει και να παρακινήσει το μετασχηματισμό της σύγχρονης κοινωνίας με πιο ανθρωποκεντρικό τρόπο οργάνωσης, που θα ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες.

Σήμερα η Κ.ΑΛ.Ο. καλείται να αναλάβει τις λειτουργίες του κράτους πρόνοιας³⁷², το οποίο αδυνατεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις αυξανόμενες κοινωνικές και διαφοροποιημένες ανάγκες, που προκύπτουν από την παγκόσμια οικονομική κρίση. Στα πλαίσια αυτά λειτούργησαν και χρηματοδοτήθηκαν ΜΚΟ με σκοπό την άσκηση έργου κοινωνικής αρωγής, που μέχρι πρότινος διεκπεραιωνόταν από το κράτος πρόνοιας. Παράλληλα δραστηριοποιήθηκαν και κινηματικές πρωτοβουλίες, με σκοπό την αυτοοργάνωση της καθημερινής ζωής των ομάδων του πληθυσμού που πλήττονταν. Με τον τρόπο αυτό αποτέλεσαν είτε ένα κοινωνικό συμπλήρωμα του καπιταλιστικού συστήματος καλύπτοντας τις αδυναμίες του, είτε λειτούργησαν παράλληλα με τα αντικαπιταλιστικά κινήματα.

Συμπερασματικά από την πλευρά της Ελλάδας, η ανάπτυξη αλλά και η εδραίωση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας απαιτεί συντονισμένη δράση και στρατηγικό σχεδιασμό από την κεντρική διοίκηση σε συνεργασία με τους υφιστάμενους φορείς ανά γεωγραφική περιοχή. Μόνο με αυτό τον τρόπο θα εφαρμοστεί μια ολοκληρωμένη και προσαρμοσμένη ορθά πολιτική με βάση τις πραγματικές ανάγκες, τις δυσκολίες και τα εμπόδια που συναντώνται σε τοπικό επίπεδο.

Η προώθηση των αρχών που εκπροσωπεί η Κ.ΑΛ.Ο. και το γενικότερο κοινωνικό όφελος που προκύπτει από την λειτουργία των φορέων της θα πρέπει να αποτελέσει βασική δράση για την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινωνίας. Οι Εκθέσεις που διεξάγονται, όπως αυτή της AthensEXPO και της CoopEXPO κτλ συνεπικουρούν όχι μόνο στη διαφήμιση των υπηρεσιών και των προϊόντων των φορέων της, αλλά και στην επικοινωνία της επιχειρηματικής τους δραστηριοποίησης σε έναν τομέα που δεν είναι ακόμη ευρέως γνωστός στη χώρα μας.

Η ταύτιση των προϊόντων και των υπηρεσιών του οικοσυστήματος της Κ.ΑΛ.Ο. με αξίες κοινωνικού και περιβαλλοντικού αντίκτυπου, μέσω διαφημιστικών

---

³⁷¹ Ζάννης Π., ό.π., σ.257.

³⁷² Λιερός Γ., Υπαρκτός Καινούργιος Κόσμος, Κοινωνική/Αλληλέγγυα και Συνεργατική Οικονομία, Εκδ. Οι εκδόσεις των συναδέλφων, Αθήνα, 2012, σ.σ. 43-45.

μηνυμάτων σε τηλεοπτικές, ραδιοφωνικές εκπομπές ή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όσο και η ειδική σήμανση των προϊόντων ή υπηρεσιών της με σκοπό τη διαφοροποίησή τους, θα μπορούσε να καταστεί μία από τις κύριες στρατηγικές για την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού και την περαιτέρω ενίσχυση της παρουσίας των υφιστάμενων φορέων. Η επιτυχία του εγχειρήματος αυτού με τη σειρά του θα συμβάλλει στην αύξηση της συμμετοχής και των προσπαθειών για την ίδρυση νέων φορέων Κ.ΑΛ.Ο. και επομένως την περαιτέρω ανάπτυξη του τομέα.

Ωστόσο, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που θα πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι η πρόσβαση στην κατάλληλη χρηματοδότηση, προκειμένου να διασφαλισθεί η βιωσιμότητα των φορέων αυτών. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να αντιμετωπισθούν ζητήματα, όπως η νομική μορφή των φορέων που θα μπορούν να αιτηθούν χρηματοδότηση, αφού η ισχύουσα νομοθεσία είναι περιοριστική για τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και τους οργανισμούς χωρίς νομική προσωπικότητα.

Βασικό μέλημα της ελληνικής κρατικής πολιτικής θα πρέπει να καταστεί η άμεση λειτουργία του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, που προβλέπεται από την σχετική νομοθεσία, με σκοπό τη δημιουργία απλών διαδικασιών, που θα προσφέρουν άμεση πρόσβαση οικονομικής ενίσχυσης στους φορείς Κ.ΑΛ.Ο.. Μάλιστα, η λειτουργία του ταμείου αυτού αποτελεί επιχειρησιακή δράση του προγράμματος του ΕΣΠΑ για την περίοδο 2014-2020, ενώ ήδη η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων έχει εκπονήσει μελέτη σκοπιμότητας για το εκτιμώμενο επίπεδο και το είδος των χρηματοδοτικών αναγκών των φορέων αυτών.

Ωστόσο, η δυνατότητα συμμετοχής πλέον σε δημόσιες συμβάσεις με κοινωνικές αναφορές, αποτελεί ακόμη μια δυναμική υποστήριξη του οικοσυστήματος αυτού. Ενώ η λειτουργία συνεταιριστικών ή συμβατικών τραπεζών, που θα διαθέτουν τη δυνατότητα παροχής εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης, κατάλληλων για τις ιδιαιτερότητες των φορέων της Κ.ΑΛ.Ο., θα μπορούσε να συμβάλλει αποφασιστικά στην βιωσιμότητα τους. Μια άλλη πρόταση που τυγχάνει θετικής απήχησης είναι και η θέσπιση ρυθμίσεων περί εταιρικής ευθύνης, ώστε οι επιχειρήσεις της αγοράς να δωρίζουν κάποιο συγκεκριμένο ποσοστό των κερδών τους με σκοπό την ενίσχυση του πεδίου της κοινωνικής οικονομίας.

Επιπρόσθετα σε μια περίοδο που ο αριθμός των πτωχευμένων ή υπό πτώχευση επιχειρήσεων είναι ιδιαίτερος μεγάλος, όπως και οι θέσεις εργασίας που χάνονται, η δημιουργία ενός θεσμικού και μεθοδολογικού πλαισίου για τη μεταβίβαση αυτών των επιχειρήσεων σε συνεταιρισμούς εργαζομένων, θα

αποτελούσε έναν από τους αποτελεσματικότερους τρόπους αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών της κρίσης, δηλαδή θα περιοριζόταν η ανεργία και θα συνέβαλε στην επιχειρηματική ανάπτυξη.

Στις θετικές εξελίξεις εντάσσεται η θέσπιση της δυνατότητας παραχώρησης κινητής και ακίνητης περιουσίας από τους ΟΤΑ α΄ και β΄ βαθμού προς τους φορείς Κ.Α.Λ.Ο.. Με τον τρόπο αυτό, οι επιχειρήσεις αποκτούν σημαντικό πλεονέκτημα για το ξεκίνημα της λειτουργία τους, θέτοντας σταθερές βάσεις για την μελλοντική τους εξέλιξη.

Μια ακόμη βασική προτεραιότητα στο πεδίο ανάπτυξης του οικοσυστήματος της Κ.Α.Λ.Ο. θα πρέπει να είναι η δημιουργία στελεχών σχετικών με τον τομέα αυτό, είτε για την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, είτε για την ανάπτυξη δεξιοτήτων λήψης αποφάσεων και επίλυσης διαφορών στα πλαίσια διαχείρισης των φορέων της. Ήδη το ΥΠΕΚΑΑ σε συνεργασία με το BRITISH COUNCIL έχουν δημιουργήσει εκπαιδευτικό υλικό με σκοπό να χρησιμοποιηθεί στα Κέντρα Στήριξης, καθώς επίσης έχουν υπάρξει συνεργασίες τόσο με το ΕΚΔΑΑ όσο και με το ΕΑΠ για τη διεξαγωγή είτε σεμιναρίων είτε μεταπτυχιακών προγραμμάτων αντίστοιχα.

Παρόλα αυτά θα μπορούσαν να ληφθούν και άλλες πρωτοβουλίες και κυρίως από πανεπιστημιακά ιδρύματα που ασχολούνται με κοινωνικές επιστήμες, όπως το Πάντειο Πανεπιστήμιο, το οποίο θα μπορούσε να εντάξει θεματικές σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα, προκειμένου να δημιουργηθεί θεωρία, μεθοδολογία και εργαλεία χρήσιμα για την μελέτη και την έρευνα του τομέα. Καθώς επίσης, να συμμετέχει σε ενημερωτικές ημερίδες ή συνέδρια για την ενημέρωση και συζήτηση των ευρημάτων του.

Στα πλαίσια της απλοποίησης και συντόμευσης των διοικητικών διαδικασιών η λειτουργία της διαδικτυακής πλατφόρμα του Μητρώου εγγραφής των φορέων της Κ.Α.Λ.Ο. έχει συμβάλει καθοριστικά στον περιορισμό της γραφειοκρατίας για θέματα που αφορούν την εγγραφή και τη χορήγηση βεβαιώσεων και πιστοποιητικών. Ενώ με την επερχόμενη διασύνδεση του Μητρώου με το σύστημα ΕΡΓΑΝΗ και την ΑΑΔΕ θα παρέχονται στοιχεία για τον αριθμό των εργαζομένων, τον τύπο της εργασιακής τους σχέσης και θα αντλούνται οικονομικά στοιχεία των Φορέων. Με τον τρόπο αυτό όχι μόνο θα διαμορφώνεται ορθή εικόνα της υφιστάμενης κατάστασης για την χάραξη κατάλληλης πολιτικής, αλλά θα επιτυγχάνεται και καλύτερος έλεγχος σχετικά με τη δράση των φορέων αυτών.

Ακόμη, η δημιουργία θεσμικού πλαισίου που θα καθορίζει τους όρους με τους οποίους θα παρέχεται η εθελοντική εργασία, δηλαδή ο καθορισμός των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των εθελοντών και των Φορέων Κ.Α.Λ.Ο., θα συμβάλλει στον έλεγχο και την τήρηση της εργατικής, ασφαλιστικής και φορολογικής νομοθεσίας. Έτσι θα διασφαλίζεται η σωστή λειτουργία του τομέα και η μη εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων του.

Από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω των θεσμικών οργάνων της, έχει αναγνωρίσει τη δυναμική και την αναγκαιότητα³⁷³ της Κοινωνικής Οικονομίας, η οποία συμβάλλει στην κοινωνική και οικονομική εξισορρόπηση των ανισοτήτων και στην επίτευξη στόχων γενικού συμφέροντος. Μάλιστα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει χαρακτηρίσει την Κοινωνική Οικονομία ως ακρογωνιαίο λίθο του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

Για την Ευρωπαϊκή επιτροπή αποτελεί το εργαλείο με το οποίο θα επιτευχθούν οι στόχοι που έχει θέσει για το 2020 και αφορούν την απασχόληση, την καινοτομία, την κλιματική αλλαγή, την εκπαίδευση και την φτώχεια. Και αυτό γιατί θεωρείται ότι η Κ.Ο. συνεπάγεται βιώσιμες θέσεις εργασίας, τοπική συνοχή και ανάπτυξη, κοινωνική ενσωμάτωση και δημοκρατική συμμετοχή. Ενώ, το ευρύ φάσμα των οργανωτικών δομών της Κοινωνικής Οικονομίας, όπως οι συνεταιρισμοί, τα ταμεία αλληλοβοήθειας και οι ενώσεις καθώς και οι οργανισμοί χωρίς οικονομικές λειτουργίες, στοχεύουν στην προαγωγή της ωφέλειας των μελών τους ή της τοπικής κοινωνίας.

Επίσης, με την Πράξη για την Ενιαία Αγορά II τέθηκε ως σκοπός η εδραίωση και η ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχείρησης και η ενθάρρυνση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, δηλαδή όλων εκείνων των δραστηριοτήτων και πρωτοβουλιών της ενιαίας αγοράς που επιδιώκουν όχι μόνο σε οικονομικούς αλλά και κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς και ηθικούς σκοπούς. Η υποστήριξη αυτών των σκοπών από την πλευρά της Ε.Ε. επιτυγχάνεται με την στόχευση σε ηθικές επενδύσεις, στη δημοσιοποίηση κοινωνικών και περιβαλλοντικών πληροφοριών από τις επιχειρήσεις, θέσπιση νέου νομικού πλαισίου για σωματεία και συνεταιρισμούς στην Ευρώπη, δράσεις σχετικές με την κοινωνική επιχειρηματικότητα και την κοινωνική εταιρική ευθύνη.

---

³⁷³ CIRIEC, *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, ό.π., σ.σ. 66-68.

Όμως στα πλαίσια της προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας αλλά και γενικότερα της ανταγωνιστικότητας της Κ.Ο. στην αγορά, έχουν τεθεί σε λειτουργία διάφορες ομάδες και δράσεις. Έτσι ιδρύθηκε η ομάδα εμπειρογνομόνων GECES, που αποσκοπεί στην παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης στην Επιτροπή για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και της Κ.Ο., ενώ η Υποομάδα του GECES ιδρύθηκε για να συμβουλεύει και να επικουρεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την ανάπτυξη μιας μεθοδολογίας για την αποτίμηση των κοινωνικών και οικονομικών συνεπειών και την εφαρμογή του Προγράμματος για την Κοινωνική Αλλαγή και την Καινοτομία (2014-2020), καθώς επίσης και για τη θέση σε ισχύ του κανονισμού για τα Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.

Όμως, τόσο τα κράτη – μέλη όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρέπει να αναλάβουν τη δέσμευση να αποτελέσει η Κ.Ο. από την μία πλευρά ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την επίτευξη των στόχων των δημόσιων πολιτικών, σε σχέση με το γενικό συμφέρον, και από την άλλη να καταστεί παράγοντας διαμόρφωσης μιας ανεπτυγμένης κοινωνίας βασισμένη στις αξίες που συνεπάγεται το ευρωπαϊκό κοινωνικό πρότυπο³⁷⁴. Προς την κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να είναι και η δράση των φορέων της Κ.Ο., οι οποίοι θα πρέπει να υποβάλλουν προτάσεις προς τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. και στις οργανώσεις που εκπροσωπούν την κοινωνία των πολιτών, με σκοπό την διαρκή ανάπτυξη και προσαρμογή στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, με τον αυξημένο ανταγωνισμό, την αποκέντρωση, την μετεγκατάσταση της παραγωγής αλλά και τις συνεχείς αλλαγές πολιτικής από τις κυβερνήσεις, σε συνδυασμό με την εμφάνιση νέων κοινωνικών προβλημάτων, όπως η γήρανση του πληθυσμού και η μαζική μετανάστευση, αποτελούν προκλήσεις που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν από την Ε.Ε. σε συνεργασία με τους φορείς της Κ.Ο.. Οι φορείς της Κ.Ο. θα πρέπει στα πλαίσια αυτά να αναπτύξουν ανταγωνιστικές στρατηγικές, ώστε να καταστούν χρήσιμες ως πολιτικές δράσεις με βάση τις αξίες που αντιπροσωπεύουν. Μερικές από τις βασικές πολιτικές που θα πρέπει να ακολουθήσουν είναι η διεύθυνση σε δίκτυα και συνασπισμούς επιχειρήσεων, τα καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, η δημιουργία τρόπων προσιτής χρηματοδότησης και η προώθηση της κατάρτισης και της γνώσης.

---

³⁷⁴ Ο.π., σ. 66.

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ιδιαίτερος σημαντικό να επιτευχθεί η ολοκλήρωση του ευρωπαϊκού χώρου και να μειωθούν οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες που ισχύουν. Εξαιτίας μάλιστα των ανισοτήτων αυτών έχει προκληθεί μεγάλη μεταναστευτική ροή από την ανατολή προς την Ευρώπη, μια πρόκληση που αναμένει η Ε.Ε. να αντιμετωπίσει με την εδραίωση της ευημερίας και της σταθερότητας στα νότια σύνορά της, κυρίως μέσω της ενδυνάμωσης του παραγωγικού ιστού της κοινωνίας των πολιτών στις χώρες αυτές. Έτσι η Ε.Ε. θεωρεί πως οι φορείς της Κ.Ο., λόγω των χαρακτηριστικών τους, θα μπορέσουν να ενσωματώσουν τους πληθυσμούς των μεταναστών και θα ενισχύσουν τις εμπορικές δραστηριότητες των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι ροές αυτές με την Ευρώπη, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το ζήτημα.

Για την Ε.Ε. η Κ.Ο. έχει «τη μορφή του πόλου κοινωνικής ωφέλειας μέσα σε ένα πλουραλιστικό σύστημα, παράλληλα με τον δημόσιο τομέα και τον κερδοσκοπικό ιδιωτικό τομέα. Η πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπίσει η Κ.Ο. είναι να αποφύγει τον κίνδυνο άμβλυνσης και ευτελισμού των καθοριστικών χαρακτηριστικών της φυσιογνωμίας της, που είναι εκείνα ακριβώς που εξασφαλίζουν την ιδιαίτερη κοινωνική της χρησιμότητα»³⁷⁵. Επομένως, δεν αρκούν μόνο οι στρατηγικές υπέρ της Κ.Ο. από την Ε.Ε., αλλά απαιτείται και η συνειδητοποίηση του ρόλου και των αξιών που αντιπροσωπεύουν οι φορείς της, ώστε να δραστηριοποιηθούν αναλόγως.

---

³⁷⁵ Ο.π., σ. 68.

Επίλογος

Από όποια θεωρητική οπτική και αν ειδοθεί η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, δηλαδή είτε ως συστημική είτε ως αντισυστημική δράση, είτε ως τρόπος αντιμετώπισης των αδυναμιών της οικονομίας της αγοράς, είτε ως ένα νέο οικονομικό σύστημα, σε κάθε περίπτωση υποστηρίζει αξίες όπως η συλλογικότητα, η αλληλεγγύη, η ισότητα, η δημοκρατική διοίκηση και η αυτοδιαχείριση. Αρχές που αντιπαραβάλλονται στο σύγχρονο ατομικιστικό και ωφελμιστικό πνεύμα.

Αποσκοπεί στην προαγωγή του ανθρώπου και του περιβάλλοντος έναντι του κέρδους, προάγει την ποιότητα έναντι της ποσότητας των υπηρεσιών και των προϊόντων και αποσκοπεί στην ικανοποίηση των πραγματικών αναγκών και όχι στη δημιουργία πλασματικών. Συντελεί στην τοπική ανάπτυξη και συνοχή με την αξιοποίηση των τοπικών φυσικών και ανθρώπινων πόρων. Σε αντίθεση με την παγκοσμιοποίηση, που προκάλεσε σοβαρά προβλήματα μεταφέροντας την κρίση από χώρα σε χώρα, η Κ.Α.Ο. δραστηριοποιείται σε τοπικό επίπεδο, εκεί που δημιουργούνται οι πραγματικές ανάγκες και η αντιμετώπιση των προβλημάτων είναι αποδοτικότερη και αποτελεσματικότερη.

Οι τομείς με τους οποίους ασχολείται και αναπτύσσει τη δράση της είναι στο πεδίο της υγείας, της φροντίδας ηλικιωμένων ή ανήλικων παιδιών, στο πεδίο τους πολιτισμού, της εκπαίδευσης, της άθλησης, ενώ ενσωματώνει ενεργοποιώντας κοινωνικά και οικονομικά ευάλωτες κοινωνικές ομάδες όπως εθισμένους σε ουσίες, πρόσφυγες κ.ά.. Σχετίζεται με έννοιες όπως το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο, η βιώσιμη ανάπτυξη περιορίζοντας την εκμετάλλευση και τη σπατάλη υλικών πόρων που δημιουργεί η ακόρεστη συσσώρευση κέρδους.

Όπως και στο παρελθόν έτσι και τώρα η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργεί η οικονομία της αγοράς. Αφού ο τομέας αυτός περιλαμβάνει δραστηριότητες και πρωτοβουλίες προς ένα εναλλακτικό, πιο ανθρωποκεντρικό τρόπο λειτουργίας της αγοράς.

Παράρτημα Ι

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4019 ΦΕΚ Α'216/30.9.2011

Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εκδίδομε τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή:

Άρθρο 1 Ορισμοί

Για την εφαρμογή του νόμου αυτού ισχύουν τα εξής:

1. «Κοινωνική Οικονομία» είναι το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων.
2. «Συλλογικός Σκοπός» είναι η προώθηση των δράσεων συλλογικότητας και η προστασία των συλλογικών αγαθών μέσω αναπτυξιακών, οικονομικών και κοινωνικών πρωτοβουλιών τοπικού, περιφερειακού ή ευρύτερου χαρακτήρα. Ως τέτοιες δράσεις νοούνται ιδίως οι πολιτιστικές, οι περιβαλλοντικές, οι οικολογικές δραστηριότητες, η αξιοποίηση και ανάδειξη τοπικών προϊόντων, η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.
3. «Ένταξη» είναι η διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, κυρίως μέσω της προώθησής τους στην απασχόληση.
4. «Ευπαθείς Ομάδες Πληθυσμού», γενικά, είναι οι κοινωνικές ομάδες πληθυσμού, των οποίων η συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή δυσχεραίνεται, είτε εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων, είτε εξαιτίας σωματικής ή ψυχικής ή νοητικής ή αισθητηριακής αναπηρίας, είτε εξαιτίας απρόβλεπτων γεγονότων, τα οποία επηρεάζουν την εύρυθμη λειτουργία της τοπικής ή ευρύτερα περιφερειακής οικονομίας.

Για τις ανάγκες του παρόντος νόμου, οι Ευπαθείς Ομάδες Πληθυσμού διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

α) Στις «Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού» ανήκουν οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν άτομα με αναπηρίες (σωματικές ή ψυχικές ή νοητικές ή αισθητηριακές), εξαρτημένα ή ανεξαρτημένα από ουσίες άτομα, οροθετικοί, φυλακισμένοι/αποφυλακισμένοι, ανήλικοι παραβάτες.

β) Στις «Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού» ανήκουν οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά

εργασίας, από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά αίτια. Σε αυτές ανήκουν ενδεικτικά οι άνεργοι νέοι, οι άνεργες γυναίκες, οι άνεργοι άνω των πενήντα ετών, οι μακροχρόνια άνεργοι, οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών και τα μέλη πολύτεκνων οικογενειών, γυναίκες θύματα κακοποίησης, οι αναλφάβητοι, οι κάτοικοι απομακρυσμένων ορεινών και νησιωτικών περιοχών, τα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες.

5. «Κοινωνική Φροντίδα» είναι η παραγωγή και παροχή αγαθών, καθώς και υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής πρόνοιας για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, όπως οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.

Άρθρο 2 **Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.)**

1. Θεσπίζεται η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.), ως φορέας της Κοινωνικής Οικονομίας. Είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να είναι είτε φυσικά πρόσωπα είτε φυσικά πρόσωπα και νομικά πρόσωπα. Τα μέλη της συμμετέχουν σε αυτήν με μια ψήφο, ανεξάρτητα από τον αριθμό των συνεταιριστικών μερίδων που κατέχουν.

2. Ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό τους, οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

α) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης, οι οποίες αφορούν στην ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού. Ποσοστό 40% κατ' ελάχιστον των εργαζομένων στις Επιχειρήσεις αυτές ανήκουν υποχρεωτικά στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού. Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης και υπάγονται στις διατάξεις του παρόντος νόμου. Οι Κοι.Σ.Π.Ε. διέπονται από τις διατάξεις του άρθρου 12 του Ν. 2716/1999 και συμπληρωματικά από τις διατάξεις του παρόντος νόμου και του Ν. 1667/1986, καθώς και όσων ορίζει το άρθρο 12 του Ν. 3842/2010 .

β) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας, οι οποίες αφορούν στην παραγωγή και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικού - προνοιακού χαρακτήρα σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, όπως οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.

γ) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού, οι οποίες αφορούν την παραγωγή προϊόντων και παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας (πολιτισμός, περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση, παροχές κοινής ωφέλειας, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων κ.α.) που προάγουν το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, την προώθηση της απασχόλησης, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και την ενδυνάμωση της τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης.

3. Οι Κοιν.Σ.Επ. εγγράφονται στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας της περίπτωσης α' της παραγράφου 1 του άρθρου 14. Οι Κοιν.Σ.Επ. υποχρεούνται πριν

από την έναρξη της δραστηριότητάς τους να υποβάλουν, για την καταχώρισή τους στο Μητρώο αυτό, αίτηση καθώς και τα δικαιολογητικά που απαιτούνται για την εγγραφή, στα οποία περιλαμβάνεται και το καταστατικό. Η υποβολή της αίτησης και των δικαιολογητικών μπορεί να γίνεται και ηλεκτρονικά. Η βεβαίωση εγγραφής στο Μητρώο χορηγείται και ηλεκτρονικά, αφού προηγουμένως οι αρμόδιες για την καταχώριση υπηρεσίες προβούν σε έλεγχο της αίτησης καταχώρισης και των δικαιολογητικών, ως προς τη νομιμοποίηση του αιτούντος και την πληρότητα των δικαιολογητικών που αυτός υποβάλλει.

Η υποβολή της δήλωσης έναρξης εργασιών της Κοιν.Σ.Επ. στην αρμόδια Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία γίνεται μετά τη χορήγηση της βεβαίωσης εγγραφής στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.

4. Εάν από τον έλεγχο που προβλέπεται στην παράγραφο 3, προκύψει ότι η αίτηση και τα προσκομιζόμενα δικαιολογητικά δεν είναι επαρκή ή δεν πληρούν τις προϋποθέσεις της κείμενης νομοθεσίας και του παρόντος νόμου, οι ενδιαφερόμενοι καλούνται από την αρμόδια Υπηρεσία, μέσω τηλεομοιοτυπίας ή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, να προβούν εγγράφως στις αναγκαίες διευκρινίσεις, διορθώσεις ή συμπληρώσεις μέσα σε εύλογο χρόνο που δεν μπορεί να υπερβαίνει τις τριάντα ημέρες από τη λήψη της σχετικής πρόσκλησης. Αν η προθεσμία που έχει ταχθεί παρέλθει άπρακτη ή αν τα στοιχεία που έχουν υποβληθεί, εξακολουθούν να μην πληρούν τις προϋποθέσεις του νόμου, η Κοιν.Σ.Επ. δεν καταχωρίζεται. Αν ο αρμόδιος υπάλληλος αρνηθεί αδικαιολόγητα να εγγράψει την Κοιν.Σ.Επ. στο Μητρώο, εφαρμόζεται το άρθρο 791 Κ.Πολ.Δ..

5. Η διαδικασία των παραγράφων 3 και 4 εφαρμόζεται αναλόγως και για την τροποποίηση καταστατικού της Κοιν.Σ.Επ..

6. Στη σφραγίδα, στα έντυπα, στα έγγραφα και στις συμβάσεις που συνάπτουν οι Κοιν.Σ.Επ. αναγράφεται υποχρεωτικά ο αριθμός εγγραφής τους στο Μητρώο.

7. Το ετήσιο πρόγραμμα των Κοιν.Σ.Επ., καθώς και ο απολογισμός εκτέλεσης αυτού αναρτώνται υποχρεωτικώς στο διαδίκτυο, στην ηλεκτρονική σελίδα του Μητρώου.

8. Με την καταχώριση στο Μητρώο οι Κοιν.Σ.Επ. υπάγονται στις κατά περίπτωση ευεργετικές διατάξεις του νόμου αυτού.

Άρθρο 3

Σύσταση της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης

1. Η σχέση μεταξύ μελών της Κοιν.Σ.Επ. η διοίκηση, η λειτουργία της, καθώς και η λύση της διέπονται από το Ν. 1667/1986 (Α' 196), εκτός αν ορίζεται διαφορετικά στο νόμο αυτόν. Δεν εφαρμόζονται το άρθρο 1, οι παράγραφοι 2, 7 και 8 του άρθρου 2, οι παράγραφοι 4 και 6 του άρθρου 3, οι παράγραφοι 1 και 4 του άρθρου 4, η παράγραφος 2 του άρθρου 5, το δεύτερο και τρίτο εδάφιο της παρ. 5 του άρθρου 7, το άρθρο 8, το τελευταίο εδάφιο της παρ. 3 και η παράγραφος 4 του άρθρου 9, το άρθρο 13 και το άρθρο 14 του Ν. 1667/1986. Όπου στο Ν. 1667/1986 αναφέρεται καταχώριση στο «Μητρώο Συνεταιρισμών του ειρηνοδικείου» ή «στο μητρώο της παρ. 3 του άρθρου 1», νοείται το Μητρώο της περίπτωσης α' της παραγράφου 1 του άρθρου 14 του παρόντος.

2. α) Για τη σύσταση της Κοιν.Σ.Επ. απαιτείται η σύνταξη καταστατικού και η εγγραφή της στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας της περίπτωσης α' της παραγράφου 1 του άρθρου 14 σύμφωνα με τις διατάξεις των παραγράφων 3 και 4 του άρθρου 2. Από την εγγραφή, η οποία περιλαμβάνει και την καταχώριση του καταστατικού στο Μητρώο, η Κοιν.Σ.Επ. αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα. Το καταστατικό πρέπει να υπογράφεται από επτά τουλάχιστον πρόσωπα, αν πρόκειται για Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, και από πέντε τουλάχιστον πρόσωπα αν πρόκειται για Κοιν. Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας ή Συλλογικού Σκοπού.

β) Για τη σύσταση της Κοιν.Σ.Επ. μπορεί να γίνει χρήση πρότυπου καταστατικού, το οποίο συμπληρώνεται από τους ιδρυτές της Κοιν.Σ.Επ. και περιλαμβάνει τα στοιχεία της περ. β'. Το περιεχόμενο του πρότυπου καταστατικού ορίζεται ειδικότερα με την απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης της παρ. 5 του άρθρου 17.

3. Η συμμετοχή των νομικών προσώπων στην Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσοστό του 1/3 των μελών της, ενώ δεν επιτρέπεται η συμμετοχή σε αυτήν των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) που υπάγονται σε αυτούς. Σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης μπορούν να συμμετέχουν Ν.Π.Δ.Δ. με έγκριση του φορέα που τα εποπτεύει.

4. Μόνη η συμμετοχή ενός φυσικού προσώπου με την ιδιότητα του μέλους - εταίρου, σε Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση, δεν του προσδίδει εμπορική ιδιότητα και δεν δημιουργεί ασφαλιστικές ή φορολογικές υποχρεώσεις.

5. Το κεφάλαιο της επιχείρησης διαιρείται σε συνεταιριστικές μερίδες. Ο αριθμός των μερίδων και η ονομαστική τους αξία, η οποία είναι ίδια για κάθε μερίδα, καθορίζονται στο καταστατικό της επιχείρησης.

6. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. διαθέτουν τουλάχιστον από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, ως ελάχιστη χρηματική συμμετοχή στο κεφάλαιο της επιχείρησης, το ύψος της οποίας ορίζεται ελεύθερα από το καταστατικό και είναι ίσο για όλα τα μέλη. Στο καταστατικό μπορεί να προβλέπεται η απόκτηση προαιρετικών μερίδων χωρίς δικαίωμα ψήφου.

7. Η απόκτηση συνεταιριστικών μερίδων πραγματοποιείται με καταβολή μετρητών.

8. Πέραν του ποσού που καταβάλλει για απόκτηση της συνεταιριστικής μερίδας, το μέλος της Κοιν.Σ.Επ. δεν έχει καμία άλλη ευθύνη έναντι των δανειστών της.

9. Εκτελεστικό διοικητικό όργανο της Κοιν.Σ.Επ. είναι η Διοικούσα Επιτροπή που διέπεται από το άρθρο 7 του Ν. 1667/1986 (Α' 196), με την επιφύλαξη του παρόντος νόμου.

Άρθρο 4

Σχέσεις μεταξύ των μελών και της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης

1. Η είσοδος νέων μελών επιτρέπεται κατ' εφαρμογή των παραγράφων 4 , 5 και 6 του άρθρου 2 του Ν. 1667/1986 . Τα νέα μέλη αποκτούν υποχρεωτικά τουλάχιστον μία

συνεταιριστική μερίδα, η ονομαστική αξία της οποίας ορίζεται είτε αντίστοιχη προς αυτή των υφιστάμενων συνεταιριστικών μερίδων είτε ελεύθερα από τη Γενική Συνέλευση και σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να είναι μικρότερη από αυτή που ορίζεται στο καταστατικό.

2. Η απώλεια της ιδιότητας του μέλους επέρχεται με την αποχώρηση, την αποβολή ή τη μεταβίβαση της συνεταιριστικής του μερίδας και προκαλεί την τροποποίηση του καταστατικού. Τα μέλη έχουν δικαίωμα να αποχωρήσουν από την Κοιν.Σ.Επ. με δήλωση που υποβάλλεται εγγράφως στην Κοιν.Σ.Επ. τρεις τουλάχιστον μήνες πριν από τη λήξη του λογιστικού έτους και ισχύει από την αρχή του επόμενου λογιστικού έτους. Η αξία της συνεταιριστικής μερίδας του αποχωρούντος μέλους επιστρέφεται σε αυτό εντός τριών μηνών από την έγκριση του ισολογισμού της χρήσης μέσα στην οποία δηλώθηκε η αποχώρηση, ενώ με την επιστροφή εκκαθαρίζεται η σχέση της Κοιν.Σ.Επ. με το μέλος, χωρίς αυτό να έχει αξίωση επί της περιουσίας που έχει σχηματιστεί. Η αποχώρηση του μέλους ολοκληρώνεται με την περιέλευση της δήλωσης αποχώρησης στην Κοιν.Σ.Επ..

3. Η μεταβίβαση της συνεταιριστικής μερίδας μέλους γίνεται μόνο σε νέο μέλος και εγκρίνεται από τη Διοικούσα Επιτροπή. Είναι υποχρεωτική η έγκριση της μεταβίβασης από τη Διοικούσα Επιτροπή, ενώ η παράνομη ή καταχρηστική άρνηση της Διοικούσας Επιτροπής προσβάλλεται εντός προθεσμίας ενός έτους ενώπιον του αρμοδίου Μονομελούς Πρωτοδικείου που αποφασίζει με τη διαδικασία των άρθρων 682επ. Κ.Πολ.Δ

4. Η αποβολή μέλους γίνεται με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Μελών, εφόσον το μέλος προέβη σε σοβαρή παράβαση των υποχρεώσεων που προκύπτουν από το νόμο αυτόν και το καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ. και καθίσταται μη ανεκτή η παραμονή του στην Κοιν.Σ.Επ.. Το καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ. μπορεί να εξειδικεύει τους λόγους αποβολής ενός μέλους. Η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης προσβάλλεται με τη διαδικασία των άρθρων 682επ. Κ.Πολ.Δ. ενώπιον του αρμόδιου κατά τόπον Μονομελούς Πρωτοδικείου, εντός αποκλειστικής προθεσμίας ενός έτους που αρχίζει από τη γνωστοποίηση στο μέλος της απόφασης αποβολής. Κατά τα λοιπά εφαρμόζεται η παράγραφος 9 του άρθρου 2 του Ν. 1667/1986.

5. Σε περίπτωση που μέλος φυσικό πρόσωπο αποβιώσει ή αν είναι νομικό πρόσωπο λυθεί και εκκαθαρισθεί, η αξία της συνεταιριστικής μερίδας του μέλους αυτού περιέρχεται αυτοδικαίως στον ειδικό ή καθολικό του διάδοχο.

6. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. μπορεί να είναι και εργαζόμενοι της, οι οποίοι αμείβονται για την παρεχόμενη εργασία και έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την εργατική νομοθεσία.

7. Η παροχή υπηρεσιών προς εξυπηρέτηση του σκοπού της Κοιν.Σ.Επ. από μέλη της, τα οποία δεν βρίσκονται σε εργασιακή σχέση με αυτήν, γίνεται κατ' εφαρμογή των άρθρων 713 επ. Α.Κ. με την επιφύλαξη του άρθρου 12 του Ν. 2716/1999 (Α' 96). Για τους Κοι.Σ.Π.Ε. εφαρμόζεται το άρθρο 12 του Ν. 2716/1999.

Άρθρο 5 **Γενική Συνέλευση**

1. Η Γενική Συνέλευση των μελών συνέρχεται με σχετική απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής της Κοιν.Σ.Επ. τακτικώς, μία τουλάχιστον φορά κάθε χρόνο, και μέσα σε διάστημα τριών μηνών από τη λήξη της οικονομικής χρήσης. Η Γενική Συνέλευση των μελών συνέρχεται εκτάκτως εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα με συγκεκριμένο θέμα προς τη Διοικούσα Επιτροπή της Κοιν.Σ.Επ. από το 1/3 των μελών ή με απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής της Κοιν.Σ.Επ.. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι παράγραφοι 1 , 3 , 4 , 5 , 6 και 7 του άρθρου 5 και το άρθρο 6 του Ν. 1667/1986 .

Αν η Διοικούσα Επιτροπή αρνείται τη σύγκληση παρά το αίτημα του 1/3 των μελών, τα μέλη αυτά έχουν το δικαίωμα να συγκαλέσουν Γενική Συνέλευση.

2. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης προσβάλλονται εντός αποκλειστικής προθεσμίας ενός έτους ενώπιον του κατά τόπον αρμόδιου Μονομελούς Πρωτοδικείου, που αποφασίζει με τη διαδικασία των άρθρων 682επ. Κ.Πολ.Δ.. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης που αντίκεινται στον παρόντα νόμο, στο Ν. 1667/1986 ή στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ. είναι άκυρες και εξ αρχής δεν παράγουν έννομα αποτελέσματα.

Άρθρο 6 **Διοικούσα Επιτροπή**

1. Η Διοικούσα Επιτροπή εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση, αποτελείται τουλάχιστον από τρία μέλη και απαρτίζεται από τον Πρόεδρο και τα μέλη της, ενώ σε περίπτωση τριμελούς επιτροπής οι αποφάσεις λαμβάνονται με πλειοψηφία των δύο μελών. Δεν εφαρμόζεται η παράγραφος 6 του άρθρου 26 του Ν. 3867/2010 (Α΄ 128). Η διάρκεια της θητείας των μελών ορίζεται με το καταστατικό και δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των πέντε ετών και μικρότερη των δύο. Η θητεία παρατείνεται μέχρι τη λήξη της προθεσμίας των τριών μηνών της παραγράφου 1 του άρθρου 5, εντός της οποίας πρέπει να συνέλθει η αμέσως επόμενη Γενική Συνέλευση των μελών. Εφαρμόζονται ανάλογα οι παράγραφοι 7 , 8 και 9 του άρθρου 18 του κ.ν. 2190/1920 .

2. Η Διοικούσα Επιτροπή συνεδριάζει τακτικά μία τουλάχιστον φορά τον μήνα, ή όποτε κριθεί αναγκαίο από το 1/3 των μελών της. Η σύγκλησή της γίνεται από τον Πρόεδρο της κατά τα οριζόμενα στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ.. Αν ο Πρόεδρος αδρανή παρά την αναγκαιότητα, η σύγκληση διενεργείται από οποιοδήποτε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής.

3. Οι αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής που αντίκεινται στον παρόντα νόμο, στο Ν. 1667/1986, σε αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης και στο καταστατικό είναι ακυρώσιμες και παράγουν έννομα αποτελέσματα μέχρι τελεσιδικίας της δικαστικής απόφασης. Οι αποφάσεις της προσβάλλονται εντός αποκλειστικής προθεσμίας ενός έτους ενώπιον του κατά τόπον αρμόδιου Μονομελούς Πρωτοδικείου που αποφασίζει με τη διαδικασία των άρθρων 682 επ. Κ.Πολ.Δ..

4. Κατά τα λοιπά εφαρμόζεται το άρθρο 7 του Ν. 1667/1986.

Άρθρο 7 **Διανομή κερδών**

1. Τα κέρδη της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης δεν διανέμονται στα μέλη της, εκτός αν τα μέλη αυτά είναι και εργαζόμενοι σε αυτή, οπότε εφαρμόζεται η παράγραφος 2.

2. Τα κέρδη διατίθενται ετησίως κατά ποσοστό 5% για το σχηματισμό αποθεματικού, κατά ποσοστό έως 35% διανέμονται στους εργαζομένους της επιχείρησης ως κίνητρο παραγωγικότητας σύμφωνα με τα οριζόμενα στο καταστατικό τους και το υπόλοιπο διατίθεται για τις δραστηριότητες της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Άρθρο 8 **Πόροι**

Οι πόροι της Κοιν.Σ.Επ. αποτελούνται από το κεφάλαιο της επιχείρησης, δωρεές τρίτων, έσοδα από την αξιοποίηση της περιουσίας της, έσοδα από την επιχειρηματική δραστηριότητά της, επιχορηγήσεις από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς ή εθνικούς οργανισμούς ή Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού, έσοδα από άλλα προγράμματα, κεφάλαια από κληροδοτήματα, δωρεές και παραχωρήσεις της χρήσης περιουσιακών στοιχείων, καθώς και κάθε άλλο έσοδο από την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της σύμφωνα με το καταστατικό της.

Άρθρο 9 **Χρηματοδοτικά Εργαλεία**

Οι Κοιν.Σ.Επ. και οι Κοι.Σ.Π.Ε. του άρθρου 12 του Ν. 2716/1999 : α) έχουν πρόσβαση στη χρηματοδότηση από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας, το οποίο συστήνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, σύμφωνα με την περίπτωση γ΄ της παραγράφου 1 του άρθρου 4 του Αρθρου Δεύτερου του Ν. 3912/2011 (Α΄ 17), καθώς επίσης και από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης και β) δύνανται να εντάσσονται στο Ν. 3908/2011 (Α΄ 8).

Άρθρο 10 **Οικονομικά κίνητρα και μέτρα στήριξης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων**

1. Οι εργαζόμενοι στις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις, οι οποίοι ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού και λαμβάνουν επίδομα πρόνοιας ή επιδόματα επανένταξης ή οποιασδήποτε μορφής νοσήλιο ή παροχή, συνεχίζουν να εισπράττουν τις παροχές αυτές ταυτόχρονα με την αμοιβή τους από την Κοιν.Σ.Επ.

2. Το άρθρο 71 και οι παράγραφοι 1 , 2 , 3 , 4 και 6 του άρθρου 73 του Ν. 3842/2010 (Α΄ 58) εφαρμόζονται αναλόγως και για τις Κοιν.Σ.Επ..

3. Η Κοιν.Σ.Επ. δεν υπόκειται σε φορολογία εισοδήματος για το ποσοστό των κερδών της το οποίο διατίθεται για το σχηματισμό αποθεματικού και τις δραστηριότητές της σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 7. Το ποσοστό των κερδών της Κοιν.Σ.Επ. που διανέμεται στους εργαζόμενους υπόκειται σε παρακράτηση φόρου εισοδήματος,

σύμφωνα με τον εκάστοτε ισχύοντα φορολογικό συντελεστή του πρώτου, μετά από το αφορολόγητο ποσό, κλιμακίου εισοδήματος της κλίμακας της παραγράφου 1 του άρθρου 9 του Ν. 2238/1994 (Α' 151), όπως ισχύει. Με την παρακράτηση του φόρου αυτού εξαντλείται η φορολογική υποχρέωση, όσον αφορά στα κέρδη της Κοιν.Σ.Επ. και των εργαζομένων της Κοιν.Σ.Επ., οι οποίοι ανήκουν σε Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού.

4. Οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να εντάσσονται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας, σε προγράμματα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) για τη στήριξη της εργασίας και στις κάθε είδους ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης.

Άρθρο 11

Έλεγχος και κυρώσεις επί των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων

1. Οι υπάλληλοι της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης για την τήρηση του Μητρώου του άρθρου 14, καθώς και οι υπάλληλοι των Διευθύνσεων Ανωνύμων Εταιριών των Περιφερειών έχουν την αρμοδιότητα: α) να καλούν τους εκπροσώπους των Κοιν.Σ.Επ. να παρέχουν έγγραφα και πληροφορίες, β) να έχουν πρόσβαση κατά τους ελέγχους σε έγγραφα και άλλα στοιχεία που τηρούνται σε οποιαδήποτε μορφή (έγγραφη, ηλεκτρονική, μαγνητική ή άλλη), στην εγκατάσταση της Κοιν.Σ.Επ., εφόσον αυτά δεν εμπίπτουν κατά προφανή τρόπο σε επαγγελματικό ή άλλο απόρρητο και δεν συνιστούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα και γ) να ενεργούν έρευνες στους χώρους των Κοιν.Σ.Επ. και να προβαίνουν σε κατασχέσεις εγγράφων, συμπεριλαμβανομένων και των ηλεκτρονικών μέσων αποθήκευσης, εφόσον τούτο επιβάλλεται για τον έλεγχο των παραβιάσεων. Οι έρευνες και οι έλεγχοι από υπαλλήλους της αρμόδιας υπηρεσίας διενεργούνται υπό τις εγγυήσεις του άρθρου 9 του Συντάγματος και των σχετικών διατάξεων του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

2. Η Διεύθυνση Προστασίας Καταναλωτή της Γενικής Γραμματείας Καταναλωτή αποστέλλει στην αρμόδια Υπηρεσία τήρησης του Μητρώου, καθώς και στις κατά τόπον και κατά περίπτωση αρμόδιες υπηρεσίες των Περιφερειών, αναλυτικό δελτίο καταγεγραμμένων καταγγελιών με τυχόν παραβάσεις των διατάξεων του Ν. 2251/1994 (Α' 191) από Κοιν.Σ.Επ.. Οι ανωτέρω αρμόδιες υπηρεσίες υποχρεούνται μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα να εφαρμόσουν τις διαδικασίες ελέγχου και κυρώσεων του παρόντος άρθρου και να ενημερώσουν σχετικά την αρμόδια Υπηρεσία της Γενικής Γραμματείας Καταναλωτή.

3. Με την επιφύλαξη άλλων διατάξεων, με απόφαση του κατά τόπον αρμόδιου Περιφερειάρχη, μετά από εισήγηση της αρμόδιας Υπηρεσίας, επιβάλλεται σε βάρος των Κοιν.Σ.Επ. που παραβαίνουν τις διατάξεις του παρόντος, πρόστιμο από πεντακόσια (500,00) ευρώ έως δύο χιλιάδες (2.000,00) ευρώ. Σε περίπτωση υποτροπής το ανώτατο όριο προστίμου διπλασιάζεται και ο Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης μπορεί να διατάξει και την προσωρινή διαγραφή της Κοιν.Σ.Επ. από το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας για χρονικό διάστημα από ένα (1) έως έξι (6) μήνες και, σε περίπτωση περαιτέρω υποτροπής, την οριστική διαγραφή της.

4. Αν η αρμόδια Υπηρεσία τήρησης του Μητρώου του άρθρου 14 διαπιστώσει ότι νομικά ή φυσικά πρόσωπα χρησιμοποιούν τις ευνοϊκές ρυθμίσεις του άρθρου 10 με σκοπό να αποκομίσουν για λογαριασμό των ιδίων ή για λογαριασμό άλλων παράνομο περιουσιακό όφελος, διατάσσεται, με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, η οριστική διαγραφή της Κοιν.Σ.Επ., στην οποία αυτά μετέχουν, από το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, ενώ παράλληλα επιβάλλεται με απόφαση του κατά τόπο αρμόδιου Περιφερειάρχη πρόστιμο σε βάρος της Κοιν.Σ.Επ. ύψους τουλάχιστον πέντε χιλιάδων (5.000,00) ευρώ. Τα κριτήρια επιμέτρησης του προστίμου αυτού ορίζονται στην κοινή υπουργική απόφαση της παραγράφου 1 του άρθρου 17.

5. Τα ποσά των προστίμων που επιβάλλονται αποτελούν δημόσιο έσοδο και εισπράττονται σύμφωνα με τις διατάξεις του Κ.Ε.Δ.Ε. (Ν.Δ. 356/1974, Α' 90). Τα ποσά που εισπράττονται θα αποδίδονται στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας.

6. Η επιβολή των ως άνω διοικητικών κυρώσεων είναι ανεξάρτητη από κάθε άλλη αστική, ποινική ή πειθαρχική κύρωση που τυχόν προβλέπεται σε βάρος των διοικούντων μελών της Κοιν.Σ.Επ. από την κείμενη νομοθεσία.

7. Αν Κοιν.Σ.Επ. που έχει εγγραφεί στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας παραβιάζει τις διατάξεις του παρόντος νόμου, ο αρμόδιος κατά τόπον Περιφερειάρχης μπορεί, με αιτιολογημένη απόφασή του, να επιβάλει τις κυρώσεις που προβλέπονται στο άρθρο αυτό ή να εισηγηθεί στον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης τη διαγραφή της Κοιν.Σ.Επ. από το Μητρώο αυτό. Η απόφαση περί διαγραφής της Κοιν.Σ.Επ. από το Μητρώο κοινοποιείται στην αρμόδια Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία και στα ασφαλιστικά ταμεία.

Άρθρο 12

Δίκτυα Συνεργασίας, Δυνατότητα Συμπράξεων και Προγραμματικές Συμφωνίες

1. Οι Κοιν. Σ.Επ. δύνανται να συνεργάζονται μεταξύ τους με αντικείμενο, ενδεικτικά, την ανταλλαγή υπηρεσιών ή την υλοποίηση προγραμμάτων, χρηματοδοτούμενων από εθνικούς, ευρωπαϊκούς ή διεθνείς οργανισμούς, σύμφωνα με τους καταστατικούς τους σκοπούς.

2. Για τη συνεργασία απαιτείται απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής της Κοιν.Σ.Επ. και καταρτίζεται σύμβαση συνεργασίας με ιδιωτικό συμφωνητικό.

3. Σε περίπτωση δημιουργίας δικτύου οικονομικής συνεργασίας, αυτό δεν έχει διακριτή νομική προσωπικότητα.

4. Οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να συμπράττουν δημιουργώντας κοινοπραξίες και συνεταιρισμούς, ενώσεις και κεντρικές ενώσεις, καθώς και ευρωπαϊκούς συνεταιρισμούς ή ευρωπαϊκούς ομίλους.

5. Οι Κοιν.Σ.Επ. ως συμβαλλόμενοι μπορούν να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις με αντισυμβαλλόμενους το Δημόσιο ή τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τους Ο.Τ.Α. πρώτου και δεύτερου βαθμού, για την υλοποίηση δράσεων που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς των αντισυμβαλλομένων, τηρουμένων, κατά τα λοιπά, των αναφερομένων στο άρθρο 100 του Ν. 3852/2010 (Α' 87).

Άρθρο 13

Λύση και εκκαθάριση

1. Η Κοιν.Σ.Επ. λύεται αν τα μέλη μειωθούν κάτω του ελάχιστου ορίου κατά τον παρόντα νόμο. Επίσης λύεται, είτε σύμφωνα με τα άρθρα 10 και 11 του Ν. 1667/1986 είτε λόγω τελεσίδικης απόφασης του κατά τόπον αρμοδίου Μονομελούς Πρωτοδικείου, η οποία εκδίδεται ύστερα από αίτηση οποιουδήποτε έχει έννομο συμφέρον, αν διαπιστωθεί η παράβαση διατάξεων του παρόντος οι οποίες αφορούν στη σύσταση και εγγραφή της Κοιν.Σ.Επ. στο οικείο Μητρώο. Η αίτηση εκδικάζεται κατά τη διαδικασία των άρθρων 682επ. Κ.Πολ.Δ. και, όταν η απόφαση καταστεί τελεσίδικη, η Κοιν.Σ.Επ διαγράφεται αυτοδικαίως από το Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας.
2. Η Διοικούσα Επιτροπή εκτελεί χρέη εκκαθαριστή, εφόσον το καταστατικό δεν ορίζει διαφορετικά, μέχρι να διορισθούν εκκαθαριστές από τη Γενική Συνέλευση. Οι εκκαθαριστές υποχρεούνται να εξοφλήσουν τα χρέη και να τακτοποιήσουν τις εκκρεμείς υποχρεώσεις της Κοιν.Σ.Επ.. Αν απομένει μόνο παθητικό, οι εκκαθαριστές προβαίνουν στην περάτωση της εκκαθάρισης. Αν διαπιστωθεί ότι υπάρχει και ενεργητικό, η Κοιν.Σ.Επ. αναβιώνει αυτοδίκαια και ως υπό εκκαθάριση εγγράφεται στα οικεία Μητρώα βάσει του άρθρου 791 Κ.Πολ.Δ.. Με το πέρας της εκκαθάρισης το υπόλοιπο δεν διανέμεται, αλλά διατίθεται στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας. Το άρθρο 6 του παρόντος εφαρμόζεται αναλογικώς για τη λειτουργία των εκκαθαριστών.
3. Αν η Κοιν.Σ.Επ. διαγραφεί από το Μητρώο του άρθρου 14 με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, σύμφωνα με τις παραγράφους 3 και 7 του άρθρου 11, λύεται αυτοδίκαια και τίθεται σε εκκαθάριση.
4. Η ολοκλήρωση της εκκαθάρισης οδηγεί σε αυτοδίκαιη διαγραφή της Κοιν.Σ.Επ. από τα οικεία Μητρώα.

Άρθρο 14

Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας

1. Συνιστάται Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας, στο εξής Μητρώο, το οποίο είναι δημόσιο βιβλίο που τηρείται σε ηλεκτρονική μορφή. Το Μητρώο τηρείται στο Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. Η πρόσβαση σε αυτό γίνεται ατελώς από οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο και αποτελείται από τα εξής επί μέρους μητρώα:
  - α. Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, στο οποίο εγγράφονται υποχρεωτικά οι Κοιν.Σ.Επ. οι οποίες συστήνονται με βάση τον παρόντα νόμο και οι Κοι.Σ.Π.Ε. του Ν. 2716/1999. Με την εγγραφή τους οι Κοιν.Σ.Επ. και Κοι.Σ.Π.Ε. αποκτούν πρόσβαση στα χρηματοδοτικά εργαλεία του άρθρου 9 και απολαμβάνουν των οικονομικών κινήτρων και μέτρων στήριξης του άρθρου 10.
  - β. Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας, στο οποίο εγγράφονται προαιρετικά οι υφιστάμενες νομικές μορφές, οι οποίες πληρούν σωρευτικά τα ακόλουθα κριτήρια:

αα) έχουν ως αποκλειστικό καταστατικό σκοπό την κοινωνική ωφέλεια μέσω της παραγωγής αγαθών ή της παροχής υπηρεσιών συλλογικού και κοινωνικού χαρακτήρα,

ββ) αποδίδουν προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία έναντι του κεφαλαίου,

γγ) εφαρμόζουν δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων,

δδ) έχουν αυτονομία στη διοίκηση και διαχείριση των δραστηριοτήτων τους,

εε) προβλέπουν τη χρησιμοποίηση των κερδών τους για τους καταστατικούς σκοπούς τους και δευτερευόντως τη δυνατότητα περιορισμένης έκτασης διανομής των κερδών αυτών,

στστ) λειτουργούν με βάση την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης,

ζζ) οι δραστηριότητές τους εντάσσονται αποκλειστικά σε μία από τις κατηγορίες της παραγράφου 2 του άρθρου 2 και

ηη) αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους τουλάχιστον επί μια τριετία πριν από την υποβολή της αίτησης εγγραφής στο Μητρώο.

Οι Φορείς Κοινωνικής Οικονομίας που εγγράφονται στο Ειδικό Μητρώο μπορούν να χρηματοδοτούνται από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης και να εντάσσονται στο Ν. 3908/2011 (Α' 8).

2. α) Στην παρ. 1 του άρθρου 3 του Ν. 3144/2003 (Α' 111) προστίθεται περίπτωση δ' ως εξής:

«δ) Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας.»

β) Στο Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της περίπτωσης δ' της παρ. 1 του άρθρου 3 του Ν. 3144/2003 τηρείται το Γενικό Μητρώο της παραγράφου 1 του παρόντος νόμου και τα επί μέρους μητρώα αυτού.

3. Στην παρ. 3 του άρθρου 3 του Ν. 3144/2003 και μετά το εδάφιο «Των Διευθύνσεων και Τμημάτων προΐστανται υπάλληλοι του κλάδου ΠΕ Διοικητικού - Οικονομικού» προστίθεται εδάφιο ως εξής:

«Ειδικά στο Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας κατανέμονται έξι (6) οργανικές θέσεις από τις υφιστάμενες στην Κεντρική Υπηρεσία του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, οι οποίες διαρθρώνονται ως εξής: τέσσερις (4) υπάλληλοι του κλάδου ΠΕ Διοικητικού - Οικονομικού, ένας (1) υπάλληλος του κλάδου ΤΕ Πληροφορικής και ένας (1) υπάλληλος του κλάδου ΔΕ Διοικητικού -Λογιστικού.»

Άρθρο 15

Συντονιστικός φορέας πολιτικών ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας

Η Ειδική Υπηρεσία για την Ενσωμάτωση των Αρχών της EQUAL και για τη διαχείριση δράσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου

Δυναμικού» που έχει συσταθεί με βάση την παράγραφο 1 του άρθρου 4 και την περίπτωση ε' της παρ. 2 του άρθρου 5 του Ν. 3614/2007 (Α' 267) και λειτουργεί σύμφωνα με τα οριζόμενα στην υπ' αριθμ. 180691/7.2.2001 κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (Β' 148), όπως αυτή τροποποιήθηκε και ισχύει, μετονομάζεται σε «Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία». Υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, η οποία συστάθηκε με το Π.Δ. 475/1993 (Α' 205) και μετονομάστηκε με την παρ. 3 του άρθρου 18 του Ν. 2224/1994 (Α' 112), και είναι αρμόδια για το σχεδιασμό, το συντονισμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση όλων των αναγκαίων πολιτικών και ενεργειών που αποσκοπούν στην ανάπτυξη και την ενίσχυση της Κοινωνικής Οικονομίας.

Άρθρο 16 **Δημόσιες Συμβάσεις Κοινωνικής Αναφοράς**

1. Δημόσιες Συμβάσεις Κοινωνικής Αναφοράς είναι αυτές κατά τις οποίες οι αναθέτουσες αρχές στο στάδιο ανάθεσης λαμβάνουν υπόψη σημαντικές κοινωνικές πτυχές ως κριτήρια ανάθεσης. Ενδεικτικά, ως τέτοια κριτήρια νοούνται: α) οι ευκαιρίες απασχόλησης, β) η κοινωνική ένταξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, γ) η ισότητα ευκαιριών, δ) ο σχεδιασμός της προσβασιμότητας για όλους, ε) η συνεκτίμηση των κριτηρίων αειφορίας, στα οποία περιλαμβάνονται θέματα ηθικού εμπορίου και ζ) η ευρύτερη εκούσια συμμόρφωση με την εταιρική κοινωνική ευθύνη (ΕΚΕ).

2. Για την εκπόνηση και εφαρμογή Ολοκληρωμένου Σχεδίου Ενσωμάτωσης Πολιτικών Δημοσίων Συμβάσεων Κοινωνικής Αναφοράς, αρμόδιο Υπουργείο είναι το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

3. α) Συνιστάται εννεαμελής Διυπουργική Επιτροπή, η οποία αποτελείται από:

αα) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, με τον αναπληρωτή του.

ββ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, με τον αναπληρωτή του.

γγ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Εσωτερικών, με τον αναπληρωτή του.

δδ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Οικονομικών, με τον αναπληρωτή του.

εε) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Εθνικής Αμυνας, με τον αναπληρωτή του.

στστ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, με τον αναπληρωτή του.

ζζ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, με τον αναπληρωτή του.

ηη) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, με τον αναπληρωτή του.

θθ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με τον αναπληρωτή του.

β) Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης ορίζονται τα μέλη της Διυπουργικής Επιτροπής και δύο από τα μέλη της Επιτροπής αυτής ορίζονται ως Πρόεδρος και αναπληρωτής του.

4. Στη Διυπουργική Επιτροπή μπορεί να συμμετέχουν, αναλόγως του θέματος και εφόσον κρίνεται από την Επιτροπή αναγκαίο, και εκπρόσωποι άλλων κατά περίπτωση Υπουργείων ή εκπρόσωποι άλλων φορέων του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα ή εκπρόσωποι πανεπιστημιακών ιδρυμάτων ή επιστημονικών ιδρυμάτων και οργανισμών, εκπρόσωποι φορέων ευπαθών ομάδων και ατόμων με αναπηρία, εκπρόσωποι συνδέσμων ή ενώσεων ή επιμελητηρίων που ορίζονται με απόφαση του οικείου Συνδέσμου ή Επιμελητηρίου, καθώς και εκπρόσωποι οργανώσεων συλλόγων καταναλωτών, χωρίς δικαίωμα ψήφου

5. Η Διυπουργική Επιτροπή έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

α) Τη γνωμοδότηση στο Ολοκληρωμένο Σχέδιο Ενσωμάτωσης Πολιτικών Δημοσίων Συμβάσεων Κοινωνικής Αναφοράς, το οποίο εγκρίνεται από το Υπουργικό Συμβούλιο, μέσα σε τέσσερις (4) μήνες από την έναρξη της λειτουργίας της.

β) Την πρόταση προϊόντων, υπηρεσιών και έργων στα οποία θα εφαρμοστούν κριτήρια Δημοσίων Συμβάσεων Κοινωνικής Αναφοράς.

γ) Την έγκαιρη ενημέρωση των προμηθευτών του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, καθώς και άλλων ενδιαφερομένων.

δ) Την εισήγηση προς τους αρμόδιους Υπουργούς κάθε αναγκαίας νομοθετικής ρύθμισης και τροποποίησης του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου, όπου απαιτείται, καθώς και της λήψης των αναγκαίων μέτρων για την εφαρμογή Δημοσίων Συμβάσεων Κοινωνικής Αναφοράς.

ε) Την εισήγηση για την εφαρμογή του άρθρου 18 του Π.Δ. 60/2007 (Α' 64) και τους ειδικότερους όρους ανάθεσης συμβάσεων κοινωνικής αναφοράς ιδίως σε περιπτώσεις υπαρξης περισσότερων προσφορών από φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας.

στ) Την εισήγηση για την εφαρμογή της κοινωνικής ρήτρας εκτέλεσης στις δημόσιες συμβάσεις.

ζ) Την αξιολόγηση, παρακολούθηση της εφαρμογής και επικαιροποίηση της Εθνικής Πολιτικής Δημοσίων Συμβάσεων Κοινωνικής Αναφοράς.

η) Την εισήγηση προς τον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και τους συναρμόδιους Υπουργούς, για την εκπόνηση μελετών και προγραμμάτων σχετικά με την προώθηση της εφαρμογής των Δημοσίων Συμβάσεων Κοινωνικής Αναφοράς.

Οι συνεδριάσεις της Διυπουργικής Επιτροπής, καθώς και των επί μέρους Ομάδων Εργασίας που προβλέπεται ότι μπορεί να συσταθούν, γίνονται εντός του κανονικού ωραρίου εργασίας χωρίς αμοιβή.

6. Η γραμματειακή υποστήριξη της Επιτροπής ανατίθεται σε έναν υπάλληλο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης με τον αναπληρωτή του.

7. Η νομική υποστήριξη της Επιτροπής ανατίθεται σε δύο μέλη του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, που υπηρετούν στο Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης αντίστοιχα και εναλλάσσονται αναλόγως του θέματος.

Άρθρο 17 **Εξουσιοδοτικές διατάξεις**

1. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Εσωτερικών δύνανται να καθορίζονται τα κριτήρια επιμέτρησης των προστίμων που προβλέπονται στο άρθρο 11.

2. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Εσωτερικών δύνανται να κατηγοριοποιούνται οι παραβάσεις που προβλέπονται στο άρθρο 11.

3. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης μπορεί να αναπροσαρμόζονται τα ποσά των προστίμων που προβλέπονται στο άρθρο 11. Με όμοια απόφαση καθορίζονται οι λεπτομέρειες του τρόπου είσπραξης και απόδοσης των ποσών των προστίμων της παραγράφου 5 του άρθρου 11.

4. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας ορίζεται η διαδικασία απόδοσης του υπολοίπου της εκκαθάρισης της παραγράφου 2 του άρθρου 13.

5. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής ασφάλισης, που εκδίδεται ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας του άρθρου 15, ρυθμίζονται ειδικότερα θέματα τήρησης και λειτουργίας του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας, κάθε λεπτομέρεια σχετική με τη λειτουργία του, τεχνική ή μη, οι αρμοδιότητες του Τμήματος Κοινωνικής Οικονομίας του άρθρου 14, οι προδιαγραφές και τα κριτήρια πιστοποίησης των νομικών προσώπων που εγγράφονται στα επί μέρους Μητρώα, οι προϋποθέσεις και τα δικαιολογητικά που απαιτούνται για την εγγραφή τους σε αυτά, οι προϋποθέσεις για τη διαγραφή τους, η μορφή και το περιεχόμενο του προτυποποιημένου καταστατικού της περίπτωσης β' της παραγράφου 2 του άρθρου 3, οι διαδικασίες ελέγχου και κυρώσεων, καθώς και κάθε άλλο σχετικό θέμα.» Ο τίτλος του άρθρου 17 αντικαθίσταται ως εξής: «Εξουσιοδοτικές και μεταβατικές διατάξεις

Τα ελάχιστα απαιτούμενα κριτήρια εγγραφής και πιστοποίησης των Κοιν.Σ.Επ. προσδιορίζονται με βάση τις παραγράφους 2, 3, 4 και 5 του άρθρου 1 και τις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 2.

6. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης καθορίζονται θέματα λειτουργίας της Διυπουργικής Επιτροπής του άρθρου 16, ο τρόπος λήψης αποφάσεων, καθώς και κάθε άλλο αναγκαίο σχετικό θέμα για την πραγματοποίηση του έργου της.

7. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, ορίζονται τα πρόσωπα της παραγράφου 6 του άρθρου 16.

Άρθρο 18

Οργάνωση και λειτουργία αναπτυξιακών συμπράξεων για δράσεις του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού»

ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΆΡΘΡΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ

Άρθρο 21

Έναρξη ισχύος

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από την ημερομηνία της δημοσίευσης του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά στις επί μέρους διατάξεις.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεση του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 28 Σεπτεμβρίου 2011
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΡΟΛΟΣ ΓΡ. ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ

Θεωρήθηκε και τέθηκε η Μεγάλη Σφραγίδα του Κράτους.

Αθήνα, 30 Σεπτεμβρίου 2011
Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4430 ΦΕΚ 205/31.10.2016

Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εκδίδομε τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Άρθρο 1

Σκοπός

1. Σκοπός του παρόντος νόμου είναι η δημιουργία του νομοθετικού πλαισίου για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, ως μορφή εναλλακτικής οργάνωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων.

2. Ειδικότερα, ο παρών νόμος στοχεύει:

- α. Στη διάχυση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε όλους τους δυνατούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας.
- β. Στη στήριξη και την ενίσχυση των παραγωγικών εγχειρημάτων αυτοδιαχείρισης και της συλλογικής κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

3. Με τον παρόντα νόμο ρυθμίζονται θέματα που αφορούν στη σύσταση, στη λειτουργία και τη διοικητική εποπτεία των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Άρθρο 2

Ορισμοί

Για την εφαρμογή του παρόντος νόμου ισχύουν ακόλουθοι ορισμοί:

1. Ως «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία» ορίζεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον.
2. Ως «συλλογική ωφέλεια» ορίζεται η από κοινού εξυπηρέτηση των αναγκών των μελών του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, μέσα από τη διαμόρφωση ισότιμων σχέσεων παραγωγής, τη δημιουργία θέσεων σταθερής και αξιοπρεπούς εργασίας, τη συμφιλίωση προσωπικής, οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.
3. Ως «κοινωνική ωφέλεια» ορίζεται η εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών τοπικού ή ευρύτερου χαρακτήρα με την αξιοποίηση της κοινωνικής καινοτομίας, μέσα από δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης» ή παροχής «κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος» ή κοινωνικής ένταξης.
4. Ως «κοινωνική καινοτομία» ορίζεται η παραγωγή προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών, οι οποίες αποσκοπούν στην ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών, τη συμφιλίωση παραγωγής και κατανάλωσης, την εναρμόνιση προσφοράς και ζήτησης

και τη διαμόρφωση νέου τύπου κοινωνικών σχέσεων βασιζομένων στη συλλογικότητα και στην ισοτιμία και όχι στον ανταγωνισμό.

5. Ως «βιώσιμη ανάπτυξη» ορίζονται οι οικονομικές δραστηριότητες, εμπορικές ή ανταλλακτικές, που προωθούν την αειφορία του περιβάλλοντος, την κοινωνική και οικονομική ισότητα, καθώς και την ισότητα των φύλων, προστατεύουν και αναπτύσσουν τα κοινά αγαθά και προωθούν τη διαγενεακή και πολυπολιτισμική συμφιλίωση, δίνοντας έμφαση στις ιδιαιτερότητες των τοπικών κοινωνιών.

Ενδεικτικά, η βιώσιμη ανάπτυξη περιλαμβάνει τις εξής δραστηριότητες:

α. Την προστασία και αποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας.

β. Την αειφόρο γεωργία και κτηνοτροφία, η οποία δίνει έμφαση στη διατήρηση και διάδοση απειλούμενων τοπικών παραδοσιακών ποικιλιών ή «φυλών» και στην αποτροπή διείδυσης γενετικά τροποποιημένων οργανισμών.

γ. Την τοπικά και περιφερειακά υποστηριζόμενη γεωργία ή κτηνοτροφία, που συμβάλλει στην ανάπτυξη απευθείας εμπορικών σχέσεων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών και ενισχύει την προσβασιμότητα σε είδη πρώτης ανάγκης, ιδίως των ασθενέστερων οικονομικά ομάδων του πληθυσμού, μέσα από την απευθείας διάθεσή τους.

δ. Το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο. Ως δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο ορίζεται η βασισμένη στο διάλογο, τη διαφάνεια και τον αλληλοσεβασμό εμπορική σύμπραξη, που επιδιώκει μεγαλύτερη ισοτιμία στο διεθνές και εγχώριο εμπόριο. Συνεισφέρει στη βιώσιμη ανάπτυξη, προσφέροντας καλύτερους όρους εμπορίας των προϊόντων και διασφαλίζοντας τα δικαιώματα των περιθωριοποιημένων παραγωγών και εργαζομένων.

ε. Την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές σε μικρή κλίμακα και την ανάπτυξη τεχνολογίας που μειώνει την κατανάλωση ενέργειας.

στ. Τη μείωση της παραγωγής αποβλήτων και απορριμμάτων σε τοπικό επίπεδο, με συμμετοχή των πολιτών, μέσα από την επαναχρησιμοποίηση, αξιοποίηση, ανακύκλωση των αποβλήτων ή μέσα από τον επανασχεδιασμό του τρόπου παραγωγής και διανομής των προϊόντων.

ζ. Την κατασκευή και συντήρηση υποδομών και ενέργειας σε δημοκρατική συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες.

η. Την ανάπτυξη δεξιοτήτων και μεταφορά τεχνογνωσίας.

θ. Τον εναλλακτικό, θεματικό και ήπιο τουρισμό.

ι. Το σχεδιασμό και τη διάθεση καινοτόμων και ελεύθερων ψηφιακών προϊόντων και υπηρεσιών ή κάθε μορφή τεχνολογίας που προωθεί την ομότιμη και βασισμένη στα κοινά παραγωγή.

ια. Την παραγωγή, τη μεταποίηση, την προώθηση ή τη διατήρηση της παραγωγικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τόπου.

ιβ. Την παραγωγή και προώθηση της ανεξάρτητης πολιτισμικής δημιουργίας.

ιγ. Την περιβαλλοντική αναβάθμιση των οικισμών και του κτιριακού αποθέματος.

ιδ. Τη διαχείριση ακίνητης περιουσίας με κοινωνικά και περιβαλλοντικά κριτήρια.

6. Ως «Κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος» ορίζονται οι υπηρεσίες που είναι προσβάσιμες σε όλους, προάγουν την ποιότητα ζωής και παρέχουν κοινωνική προστασία σε ομάδες όπως ηλικιωμένοι, βρέφη, παιδιά, άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις και περιλαμβάνουν την εκπαίδευση, την υγεία, την κοινωνική στέγαση, την κοινωνική σίτιση, την παιδική φροντίδα, τη μακροχρόνια φροντίδα και τις υπηρεσίες κοινωνικής αρωγής, χωρίς, ωστόσο, να υποκαθιστούν τις γενικές υποχρεώσεις του κράτους στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής.

7. Ως «κοινωνική ένταξη» ορίζεται η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ισότιμη

συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή ατόμων που ανήκουν στις ευάλωτες και τις ειδικές ομάδες.

8. Ως «ευάλωτες» ορίζονται οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν:

- α) τα άτομα με αναπηρία οποιασδήποτε μορφής (σωματική, ψυχική, νοητική, αισθητηριακή),
- β) τα άτομα με προβλήματα εξάρτησης από ουσίες ή τα απεξαρτημένα άτομα,
- γ) οι ανήλικοι με παραβατική συμπεριφορά, οι φυλακισμένοι/ες και αποφυλακισμένοι/ες.

Ως «ειδικές» ορίζονται οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας, από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά αίτια. Σε αυτές ανήκουν:

- α) τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας,
- β) τα θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας αν ανθρώπων,
- γ) οι άστεγοι,
- δ) τα άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας,
- ε) οι οικονομικοί μετανάστες,
- στ) οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, για όσο εκκρεμεί η εξέταση του αιτήματος χορήγησης ασύλου,
- ζ) οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών,
- η) τα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες,
- θ) οι μακροχρόνια άνεργοι έως είκοσι πέντε ετών και άνω των πενήντα ετών.

9. Ως «κοινωνικός αντίκτυπος» ορίζεται η παραγόμενη συλλογική και κοινωνική ωφέλεια που κομίζει η δραστηριότητα του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλεγγύας Οικονομίας, όπως ορίζεται στο άρθρο 3, σε οικονομικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό επίπεδο στις τοπικές κοινωνίες.

10. Ως «Εργαλείο Μέτρησης Κοινωνικού Αντικτύπου» ορίζεται το μοντέλο παρακολούθησης του κοινωνικού αντικτύπου, που ο κάθε φορέας δύναται να συμπληρώνει με σκοπό τη βελτίωση των διαδικασιών λειτουργίας του και την ενδυνάμωση των δραστηριοτήτων του. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης καθορίζονται τα τεχνικά ζητήματα και οι λεπτομέρειες εφαρμογής του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΦΟΡΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Άρθρο 3

Έννοια

1. «Φορείς Κοινωνικής και Αλληλεγγύας Οικονομίας» είναι:

- α. Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις του άρθρου 14,
- β. οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) που διέπονται από το άρθρο 12 του Ν. 2716/1999 (Α' 96), συμπληρωματικά από τις διατάξεις του Ν. 1667/1986 (Α' 196), του άρθρου 12 του Ν. 3842/ 2010 (Α' 58) και του παρόντος νόμου,
- γ. οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων, που συστήνονται με το άρθρο 24,
- δ. οποιοδήποτε άλλο μη μονοπρόσωπο νομικό πρόσωπο, εφόσον έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα, όπως ιδίως αγροτικοί συνεταιρισμοί του Ν. 4384/2016 (Α' 78), αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, Αστικές Εταιρίες των άρθρων 741 επ.

του Α.Κ., εφόσον σωρευτικά συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις:

αα) Αναπτύσσει δραστηριότητες συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, όπως ορίζονται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 2.

ββ) Μεριμνά για την πληροφόρηση και τη συμμετοχή των μελών του και εφαρμόζει δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων, σύμφωνα με την αρχή ένα μέλος μία ψήφος, ανεξάρτητα από τη συνεισφορά κάθε μέλους.

γγ) Το καταστατικό του προβλέπει περιορισμούς στη διανομή του ως εξής:

i. ποσοστό τουλάχιστον 5% διατίθεται για το σχηματισμό αποθεματικού,

ii. ποσοστό έως 35% αποδίδεται στους εργαζόμενους του Φορέα, εκτός κι αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν αιτιολογημένα τη διάθεση του ποσοστού αυτού σε δραστηριότητες του στοιχείου iii,

iii. το υπόλοιπο διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη διεύρυνση της παραγωγικής του δραστηριότητας.

δδ) Εφαρμόζει σύστημα σύγκλισης στην αμοιβή της εργασίας, κατά το οποίο ο ανώτατος καθαρός μισθός δεν μπορεί να υπερβαίνει περισσότερο από τρεις φορές τον κατώτατο, εκτός και αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν διαφορετικά. Η υποχρέωση του προηγούμενου εδαφίου ισχύει και σε οποιαδήποτε μορφή σύμπραξης δύο ή περισσότερων Φορέων ΚΑΛΟ.

εε) Αποβλέπει στην ενδυνάμωση των οικονομικών δραστηριοτήτων του και τη μεγιστοποίηση της παραγόμενης κοινωνικής ωφέλειας μέσω της οριζόντιας και ισότιμης δικτύωσης με άλλους φορείς ΚΑΛΟ.

στστ) Δεν έχει ιδρυθεί και δεν διοικείται άμεσα ή έμμεσα από Ν.Π.Δ.Δ. ή Ο.Τ.Α. α' ή β' βαθμού ή από άλλο νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

2. Τα μέλη του Φορέα που δεν είναι εργαζόμενοι δεν έχουν δικαίωμα στη διανομή των κερδών. Από την πρόβλεψη του προηγούμενου εδαφίου, εξαιρούνται τα μέλη των Αστικών Συνεταιρισμών του Ν. 1667/1986 (Α' 196), που έχουν αποκτήσει την ιδιότητα του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, για τα κέρδη που προκύπτουν από τις συναλλαγές μεταξύ των μελών με το συνεταιρισμό, τα οποία και καλούνται πλεόνασμα. Για το σχηματισμό του πλεονάσματος τηρείται διακριτός λογαριασμός. Με απόφαση των Υπουργών Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Οικονομικών ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες τήρησης και εφαρμογής του ανωτέρω λογαριασμού.

3. Ο Φορέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας οφείλει να τηρεί Μητρώο Εθελοντών, στο οποίο καταγράφονται τα μη μέλη, που λειτουργούν ως εθελοντές και υποστηρίζουν τις δράσεις του Φορέα. Οι λεπτομέρειες τήρησης του Μητρώου Εθελοντών καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

4. Ο Φορέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας υποχρεούται, από τη δεύτερη χρήση λειτουργίας του, να παρουσιάζει ετήσια δαπάνη μισθοδοσίας τουλάχιστον ίση με το 25% του κύκλου εργασιών της προηγούμενης χρήσης του. Η υποχρέωση αυτή αφορά τους Φορείς με κύκλο εργασιών και έσοδα επιχορηγήσεων της προηγούμενης ετήσιας χρήσης μεγαλύτερα από το 300 % του ετήσιου κόστους μισθοδοτικής δαπάνης ενός υπαλλήλου πλήρους απασχόλησης, με βάση τον κατώτατο νομοθετημένο μισθό χωρίς επιδόματα. Ο ετήσιος κύκλος εργασιών λαμβάνεται, όπως ορίζεται στο Παράρτημα Α', του Ν. 4308/2014 (Α' 251).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Άρθρο 4

Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

1. Το Τμήμα Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (εφεξής «Τμήμα Μητρώου») του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΥΠΕΚΑΑ) είναι η αρμόδια διοικητική αρχή για τον έλεγχο νομιμότητας κατά τη σύσταση των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων και των Συνεταιρισμών Εργαζομένων, για την εποπτεία και τον έλεγχο νομιμότητας αυτών και των υποχρεωτικώς καταχωριστέων στο Μητρώο πράξεών τους κατά τη λειτουργία τους, καθώς και για την απόδοση της ιδιότητας του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στα νομικά πρόσωπα του στοιχείου δ' της παραγράφου 1 του άρθρου 3.
2. Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (εφεξής «Μητρώο») είναι η βάση δεδομένων που τηρείται σε ηλεκτρονική μορφή από το Τμήμα Μητρώου της επόμενης παραγράφου 1, στην οποία εγγράφονται οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Όπου στο Ν. 1667/1986 (Α' 196) αναφέρεται καταχώριση στο «Μητρώο Συνεταιρισμών του Ειρηνοδικείου» ή «στο Μητρώο της παρ. 3 του άρθρου 1» θεωρείται το μητρώο του προηγούμενου εδαφίου.
3. Η τήρηση και η λειτουργία του Γενικού Μητρώου ρυθμίζονται με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Άρθρο 5

Συμμετοχή των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε υποστηρικτικά μέτρα

1. Οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας έχουν πρόσβαση στη χρηματοδότηση από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας, το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, σύμφωνα με την περίπτωση γ' της παρ. 1 του άρθρου 4 του άρθρου δεύτερου του Κεφαλαίου Α' του Ν. 3912/2011 (Α' 17) και μπορεί να υπάγονται στις διατάξεις του Ν. 3908/2011 (Α' 8).
2. Οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα μπορεί να εντάσσονται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας και σε προγράμματα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) για τη στήριξη της εργασίας.
3. τα Ν.Π.Δ.Δ. και τα Ν.Π.Ι.Δ.φορείς της Γενικής Κυβέρνησης μπορεί να παραχωρούν με απόφαση του διοικητικού τους οργάνου τη χρήση κινητής και ακίνητης περιουσίας τους σε Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας για την ενίσχυση δραστηριοτήτων συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, όπως περιγράφονται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 2. Τα αντικειμενικά κριτήρια και η διαφανής διαδικασία παραχώρησης χρήσης κινητής ή ακίνητης περιουσίας των νομικών προσώπων του προηγούμενου εδαφίου ρυθμίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού. Με την ως άνω απόφαση καθορίζονται η διάρκεια της παραχώρησης της χρήσης, οι υποχρεώσεις του φορέα

προς τον οποίο γίνεται η παραχώρηση, το τυχόν αντάλλαγμα, καθώς και κάθε άλλο σχετικό θέμα. Οι εργασίες διαμόρφωσης, συντήρησης, λειτουργίας, έκδοσης πολεοδομικών ή άλλων αδειών βαρύνουν το φορέα προς τον οποίο γίνεται η παραχώρηση.

Άρθρο 6

Συμμετοχή Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε προγραμματικές συμβάσεις

1. Οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας μπορούν να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις για τη μελέτη και εκτέλεση έργων και προγραμμάτων κοινωνικής ωφέλειας που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς τους με αντισυμβαλλόμενους το Δημόσιο ή φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα και τους Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού. Οι ανωτέρω συμβάσεις υπόκεινται στον προσυμβατικό έλεγχο νομιμότητας του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σύμφωνα με τα άρθρα 35 και 36 του Ν. 4129/2013. Με ποινή ακυρότητας, οι συμβάσεις της παρούσας παραγράφου αναρτώνται εντός πέντε (5) εργάσιμων ημερών από την ημερομηνία σύναψης, στον ιστότοπο της Διαύγειας του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης και καταχωρίζονται στο Μητρώο από το Φορέα εντός της ίδιας προθεσμίας.

2. Στις προγραμματικές συμβάσεις που συνάπτονται από Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας απαραίτητα ορίζονται το αντικείμενο της σύμβασης, ο σκοπός και το περιεχόμενο των μελετών, των έργων, των προγραμμάτων ή των υπηρεσιών, ο προϋπολογισμός τους, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των συμβαλλομένων, το χρονοδιάγραμμα εκτέλεσης της σύμβασης, οι πόροι από τους οποίους θα καλυφθούν οι αναλαμβανόμενες οικονομικές υποχρεώσεις και η διάρκεια της σύμβασης. Επίσης, ορίζεται το όργανο παρακολούθησης της εφαρμογής της και οι αρμοδιότητές του, καθώς και οι ρήτρες σε βάρος του συμβαλλομένου που παραβαίνει τους όρους της προγραμματικής σύμβασης.

3. Οι συμβαλλόμενοι φορείς για την εκτέλεση των προγραμματικών συμβάσεων μπορεί να χρηματοδοτούνται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων μέσω προγραμμάτων συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται αμιγώς από εθνικούς πόρους, τον Τακτικό Προϋπολογισμό ή άλλα εθνικά ή περιφερειακά προγράμματα, καθώς και από τους προϋπολογισμούς των συμβαλλόμενων φορέων. Είναι δυνατή η χρηματοδότηση των συμβαλλομένων και από φορείς του δημόσιου τομέα που δεν μετέχουν στην προγραμματική σύμβαση.

4. Για την εκτέλεση των προγραμματικών συμβάσεων δεν επιτρέπεται η απασχόληση προσωπικού του ενός συμβαλλομένου στον άλλον, αλλά επιτρέπεται η παραχώρηση της χρήσης ακινήτων, εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και μέσων.

Άρθρο 7

Οικονομική Συνεργασία των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

1. Οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας μπορεί να συμπράττουν μεταξύ τους για οικονομικούς σκοπούς. Για τη σύμπραξη απαιτείται απόφαση των Γενικών Συνελεύσεων των συμπραττόντων Φορέων. Οι μορφές οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των Φορέων περιλαμβάνουν:

α) τη σύναψη συμβάσεων για την ανταλλαγή προϊόντων ή υπηρεσιών,

β) τη σύσταση κοινοπραξιών, δευτέρου ή ανωτέρου βαθμού συνεταιρισμών, ευρωπαϊκών συνεταιρισμών ή ευρωπαϊκών ομίλων και δικτύων οικονομικής συνεργασίας με διακριτή νομική προσωπικότητα. Η σύσταση και λειτουργία των ανωτέρω συμπράξεων διέπονται από τις διατάξεις του παρόντος νόμου και οι συμπράξεις καθίστανται Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

2. Μέλη των ανωτέρω συμπράξεων μπορούν να είναι και φυσικά πρόσωπα, μόνον εφόσον είναι εργαζόμενοι σε αυτές.

3. Το καταστατικό των ανωτέρω συμπράξεων πρέπει να είναι σύμφωνο με την περίπτωση δ' της παραγράφου 1 του άρθρου 3, πλην του στοιχείου γγ', την παράγραφο 3 και την παράγραφο 5 πλην 4 και 5, του άρθρου 2, να εξειδικεύει ρητά τις κατηγορίες μελών του ανάλογα με τις ιδιότητες και τον τρόπο συμμετοχής τους σε αυτόν και τα δικαιώματα και υποχρεώσεις αυτών.

4. Δεν επιτρέπονται συναλλαγές μεταξύ της σύμπραξης και των μελών των Φορέων που την απαρτίζουν.

Άρθρο 8

Σχέσεις Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας με μη μέλη

1. Ο Φορέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας δεν έχει ασφαλιστικές υποχρεώσεις προς τα μη μέλη που λειτουργούν ως εθελοντές, εφόσον πληρούνται σωρευτικά οι παρακάτω προϋποθέσεις:

α. Από την εθελοντική δράση δεν παράγονται άμεσα έσοδα για το Φορέα.

β. Η δράση έχει προαποφασισθεί από το Διοικητικό Συμβούλιο ή τη Διοικούσα Επιτροπή του Φορέα. Η απόφαση, η πρόσκληση και το πρόγραμμα της δράσης που θα γίνει χρήση εθελοντών καταγράφονται σε πρακτικό, το οποίο προδημοσιεύεται στην ιστοσελίδα του Φορέα.

2. Ο Φορέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας:

α) Ευθύνεται για τυχόν ζημιές που προξενήθηκαν στον εθελοντή κατά την παροχή της εθελοντικής του απασχόλησης στο Φορέα.

β) Σε περίπτωση που ο εθελοντής απασχολείται στο εξωτερικό, ο Φορέας παροχής εθελοντικής απασχόλησης αναλαμβάνει πλήρως τα έξοδα ταξιδιού, διαβίωσης, καταλύματος, επαναπατρισμού και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, καθώς και κάθε άλλη δαπάνη που θα προκύψει κατά τη διάρκεια διαμονής του εθελοντή στο εξωτερικό.

Άρθρο 9

Ενώσεις Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

1. Δέκα (10) τουλάχιστον Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας μπορούν να συστήσουν Ένωση Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Η Ένωση

αυτή δεν μπορεί να έχει εμπορική ιδιότητα και σκοπός της είναι η προαγωγή και διάδοση των δραστηριοτήτων συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας των μελών της, η ανάπτυξη των αρχών της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας. Κάθε Ένωση επιδιώκει τους στόχους της μέσω δραστηριοτήτων, όπως η εκπροσώπηση, βοήθεια και προστασία, εκπαίδευση και κατάρτιση, συμβουλευτικές υπηρεσίες, οικονομική, νομική και τεχνική βοήθεια, έλεγχος, επίλυση διαφορών, υποστήριξη ίδρυσης νέων ή ανάπτυξη των υφιστάμενων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Η Γενική Συνέλευση της Ένωσης απαρτίζεται από τους αντιπροσώπους των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας μελών. Κάθε Φορέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας εκπροσωπείται στη Γενική Συνέλευση της Ένωσης από έναν αντιπρόσωπο και κάθε αντιπρόσωπος έχει μία ψήφο. Η Γενική Συνέλευση εκλέγει Διοικητικό Συμβούλιο.

2. Για τη σύσταση Ένωσης απαιτείται απόφαση των γενικών συνελεύσεων των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, που επιθυμούν τη σύστασή της, καθώς και σύνταξη, υπογραφή και έγκριση του καταστατικού της. Έδρα της Ένωσης είναι ο δήμος όπου είναι εγκατεστημένη η διοίκησή της. Η διοικητική περιφέρεια της Ένωσης ορίζεται από το καταστατικό της. Στην επωνυμία αναφέρεται η έδρα της Ένωσης. Η επωνυμία πρέπει να διακρίνεται από την επωνυμία άλλης Ένωσης με την ίδια έδρα. Το καταστατικό της Ένωσης εγκρίνεται από το Ειρηνοδικείο της έδρας της.

3. Για την έγκριση του καταστατικού κατατίθεται από το προσωρινό διοικητικό συμβούλιο αίτηση στο Ειρηνοδικείο, η οποία εκδικάζεται κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας των άρθρων 739-866 Κ.Πολ.Δ.

4. Αν το καταστατικό δεν είναι σύννομο, το δικαστήριο εκδίδει αναβλητική απόφαση με την οποία καλεί το προσωρινό διοικητικό συμβούλιο να προβεί στις απαραίτητες διορθώσεις ή να συμπληρώσει τις ελλείψεις μέσα σε δεκαπέντε (15) εργάσιμες ημέρες, από τη δημοσίευση της απόφασης αυτής. Στη συνέχεια εκδίδεται η οριστική απόφαση του Ειρηνοδικείου. Εάν με την απόφαση γίνει δεκτή η αίτηση, καταχωρίζεται το καταστατικό στο Βιβλίο Ενώσεων, που τηρείται στο Ειρηνοδικείο, με μνεία του αριθμού της σχετικής δικαστικής απόφασης. Από την καταχώριση αυτή, η Ένωση αποκτά νομική προσωπικότητα. Η ίδια διαδικασία τηρείται και για την τροποποίηση του καταστατικού. Κυρωμένο αντίγραφο της εγκριτικής απόφασης του Ειρηνοδικείου και του καταστατικού αποστέλλει η Γραμματεία του Ειρηνοδικείου στην εποπτεύουσα αρχή, εντός ενός (1) μηνός από την καταχώριση της απόφασης.

5. Το καταστατικό της Ένωσης καταρτίζεται με ιδιωτικό έγγραφο, που φέρει χρονολογία και υπογράφεται από τα ιδρυτικά μέλη που εκπροσωπούν τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας που επιθυμούν τη σύσταση της Ένωσης και για να είναι έγκυρο πρέπει να περιέχει τουλάχιστον:

α) Την επωνυμία των ιδρυτικών μελών, καθώς και τον Αριθμό Φορολογικού Μητρώου, τον αριθμό Γ.Ε.ΜΗ., εφόσον υπάρχει, τον Αριθμό Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας (Α.Γε.Μ.Κ.Ο.), την έδρα αυτών και την απόφαση του εδαφίου α' της παραγράφου 2.

β) Την επωνυμία, την έδρα και την περιφέρεια της Ένωσης.

γ) Το σκοπό και τις δραστηριότητες της Ένωσης.

- δ) Τις προϋποθέσεις εισόδου, εξόδου και διαγραφής των μελών, καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις αυτών.
- ε) Τους όρους σύγκλησης και λειτουργίας και τις αρμοδιότητες των οργάνων διοίκησης (Γενική Συνέλευση, Διοικητικό Συμβούλιο).
- στ) Τη χρονική διάρκεια της Ένωσης.
- ζ) Τον ορισμό προσωρινής διοίκησης για την έγκριση του καταστατικού και το χρόνο σύγκλησης της πρώτης γενικής συνέλευσης, για την ανάδειξη των οργάνων διοίκησης.
- η) Τον τρόπο ορισμού των ελεγκτών.
- θ) Τη λύση και εκκαθάριση της Ένωσης.

6. Το καταστατικό μπορεί, επίσης, να προβλέπει και να ρυθμίζει θέματα που δεν ρυθμίζονται με το νόμο αυτόν, εφόσον δεν αντίκεινται σε ισχύουσες διατάξεις.

7. Η τακτική Γενική Συνέλευση συγκαλείται υποχρεωτικά με σχετική απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου μία τουλάχιστον φορά κατ' έτος.

8. Η Γενική Συνέλευση των μελών συνέρχεται εκτάκτως εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα με συγκεκριμένο θέμα προς το Διοικητικό Συμβούλιο από το 1/3 των μελών της Γ.Σ. Αν το Διοικητικό Συμβούλιο αρνείται τη σύγκληση, παρά το αίτημα τουλάχιστον του 1/3 των μελών, τα μέλη αυτά δικαιούνται να τη συγκαλέσουν. Κατά τα λοιπά, εφαρμόζονται οι παράγραφοι 1, 3, 4, 5, 6 και 7 του άρθρου 5 και το άρθρο 6 του Ν. 1667/1986.

9. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης που αντίκεινται στον παρόντα νόμο, στο Ν. 1667/1986 ή στο καταστατικό είναι άκυρες και εξ αρχής δεν παράγουν έννομα αποτελέσματα.

10. Το Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) απαρτίζεται από τον Πρόεδρο ή το νόμιμο εκπρόσωπό της και δύο τουλάχιστον μέλη. Σε κάθε περίπτωση ο συνολικός αριθμός των μελών της είναι περιττός αριθμός. Τα μέλη του Δ.Σ. εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση. Η ιδιότητα του μέλους Δ.Σ. είναι άμισθη.

11. Η διάρκεια της θητείας των μελών του Δ.Σ. ορίζεται από το καταστατικό. Οι αποφάσεις λαμβάνονται πάντα με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών της ΔΕ.

12. Το Διοικητικό Συμβούλιο συνεδριάζει τακτικά μία (1) τουλάχιστον φορά κάθε τρεις (3) μήνες ή συχνότερα αν το ζητήσει το 1/3 των μελών του. Η σύγκλησή του γίνεται από τον Πρόεδρο. Αν ο Πρόεδρος αδρανή παρά την υποβολή σχετικού αιτήματος, η σύγκληση διενεργείται από οποιοδήποτε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής.

13. Οι αποφάσεις των οργάνων προσβάλλονται από το 1/3 των μελών τους εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει η Ένωση, κατά την τακτική διαδικασία.

Άρθρο 10

Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας

1. Συνιστάται Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας». Το Ταμείο τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και εδρεύει στην Αθήνα.
2. Σκοπός του Ταμείου είναι η χρηματοδότηση προγραμμάτων και δράσεων για την ενίσχυση των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, όπως αυτοί ορίζονται στο παρόντα νόμο.
3. Οι πόροι του Ταμείου προέρχονται από τον προϋπολογισμό Δημοσίων Επενδύσεων (εθνικό ή/και συγχρηματοδοτούμενο σκέλος), καθώς και από άλλες πηγές χρηματοδότησης.
4. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών και Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού καθορίζονται οι λεπτομέρειες για την κατάρτιση Οργανισμού και Κανονισμού Λειτουργίας του Ταμείου.
5. Μέχρι την ολοκλήρωση των διαδικασιών ίδρυσης και λειτουργίας του φορέα της παραγράφου 1, δημιουργείται λογαριασμός «Ταμείο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας» υπό την εποπτεία της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών και Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού καθορίζονται οι λεπτομέρειες διαχείρισης του ως άνω Λογαριασμού, κατ' εφαρμογή των εδαφίων 2 και 3 του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 11

Έλεγχος των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και κυρώσεις

1. Αρμόδιο για την άσκηση ελέγχου στους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι το Τμήμα Παρακολούθησης και Ελέγχων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, καθώς και οι υπηρεσίες των Περιφερειών που είναι αρμόδιες για τα θέματα Απασχόλησης Εμπορίου Τουρισμού. Τα ανωτέρω ελεγκτικά όργανα μπορεί:

α) να καλούν τους εκπροσώπους των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας να παρέχουν έγγραφα και πληροφορίες,

β) να έχουν πρόσβαση, κατά τον έλεγχο, σε έγγραφα και άλλα στοιχεία που τηρούνται σε οποιαδήποτε μορφή (έγγραφο, ηλεκτρονική, μαγνητική ή άλλη), στην εγκατάσταση των φορέων, εκτός αν αυτά εμπίπτουν κατά προφανή τρόπο σε επαγγελματικό ή άλλο απόρρητο ή συνιστούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα και να προβαίνουν σε κατασχέσεις εγγράφων, συμπεριλαμβανομένων και των ηλεκτρονικών μέσων αποθήκευσης, εφόσον τούτο επιβάλλεται για τον έλεγχο των παραβάσεων,

γ) να ενεργούν έρευνες στους χώρους των φορέων.

2. Η Διεύθυνση Προστασίας Καταναλωτή της Γενικής Γραμματείας Εμπορίου και Προστασίας Καταναλωτή είναι αρμόδια για την αποστολή αναλυτικού δελτίου καταγεγραμμένων καταγγελιών σχετικών με παραβιάσεις των διατάξεων του Ν.

2251/1994 (Α'191) από τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας προς την αρμόδια Υπηρεσία της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, καθώς και προς υπηρεσίες των Περιφερειών της προηγούμενης παραγράφου. Οι ανωτέρω αρμόδιες υπηρεσίες υποχρεούνται μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα να κινούν τις διαδικασίες ελέγχου και κυρώσεων του παρόντος άρθρου, ενημερώνοντας σχετικά την αρμόδια Υπηρεσία της Γενικής Γραμματείας Εμπορίου και Προστασίας Καταναλωτή.

3. Αν κατά τη διενέργεια ελέγχου από το Τμήμα Παρακολούθησης και Ελέγχων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης διαπιστωθεί ότι ένας Φορέας παραβαίνει τις ρυθμίσεις του παρόντος νόμου, τότε επιβάλλεται σε αυτόν πρόστιμο.
4. Στην περίπτωση που διαπιστωθεί ότι νομικά ή φυσικά πρόσωπα με την ιδιότητα του μέλους Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας χρησιμοποιούν τις ρυθμίσεις του παρόντος νόμου με σκοπό να αποκομίσουν για λογαριασμό των ιδίων ή για λογαριασμό άλλων παράνομο περιουσιακό όφελος, πέραν της επιβολής προστίμου σε βάρος τους, ο Φορέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στον οποίο αυτά μετέχουν διαγράφεται από το Μητρώο με απόφαση του Τμήματος Παρακολούθησης και Ελέγχων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Η απόφαση περί διαγραφής του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας από το Μητρώο κοινοποιείται στην αρμόδια Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία και στα ασφαλιστικά ταμεία. Τα παραπάνω μέλη για διάστημα τριών (3) ετών δεν έχουν δικαίωμα να είναι μέλη οποιουδήποτε Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας ή εφόσον πρόκειται για νομικά πρόσωπα, να είναι τα ίδια Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.
5. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης καθορίζονται τα ποσά των προστίμων της παραγράφου 3, τα κριτήρια επιμέτρησης του ύψους του προστίμου της παραγράφου 4 λαμβανομένου υπόψη του ύψους του παράνομου περιουσιακού οφέλους και κάθε άλλο σχετικό θέμα. Σε κάθε περίπτωση το επιβληθέν πρόστιμο δε μπορεί να είναι μικρότερο των διακοσίων (200) ευρώ και μεγαλύτερο των πενήντα χιλιάδων (50.000) ευρώ.
6. Τα ποσά των προστίμων που επιβάλλονται αποδίδονται στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας.
7. Η επιβολή των ως άνω διοικητικών κυρώσεων είναι ανεξάρτητη από κάθε άλλη αστική, ποινική ή πειθαρχική κύρωση που προβλέπεται σε βάρος των διοικούντων μελών Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας από την κείμενη νομοθεσία.
8. Οι αδρανείς Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας διαγράφονται από το Μητρώο. Ως αδράνεια νοείται η έλλειψη οικονομικής δραστηριότητας του Φορέα για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των δύο (2) ετών.
9. Αν Κοιν.Σ.Επ. ή Συνεταιρισμός Εργαζομένων διαγραφούν από το Μητρώο με πρωτοβουλία της Διοίκησης, σύμφωνα με τις προβλέψεις του παρόντος άρθρου, οφείλουν εντός ενενήντα (90) ημερών από την κοινοποίηση σε αυτούς της πράξης διαγραφής, να ενεργήσουν τη νόμιμη μετατροπή της Κοιν.Σ.Επ. ή του Συνεταιρισμού

Εργαζομένων σε μορφή επιχείρησης που τα μέλη επιθυμούν ή να προβούν στη λύση της. Σε κάθε περίπτωση, μετά τη λύση ή πριν τη μετατροπή σε άλλη νομική μορφή, τίθεται σε εκκαθάριση, σύμφωνα με το άρθρο 22 του παρόντος. Οι ανωτέρω ενέργειες οφείλουν να γνωστοποιούνται από την Κοιν.Σ.Επ. ή το Συνεταιρισμό Εργαζομένων στο Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Άρθρο 12

Εθνική Επιτροπή για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία

1. Στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης συνιστάται Εθνική Επιτροπή για την Κοινωνική Οικονομία. Η Επιτροπή συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, αρμόδιου για την κοινωνική οικονομία και αποτελείται από τον Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ως Πρόεδρο, τον πρόεδρο Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ.), τον Διοικητή του ΟΑΕΔ, από έναν εκπρόσωπο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδος (Κ.Ε.ΔΕ) και της Ένωσης Περιφερειών Ελλάδος (Εν.Π.Ε.), έναν εκπρόσωπο της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α.), έναν εκπρόσωπο της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Ε.), τον Πρόεδρο της Συνόδου Πρυτάνεων, ένα μέλος της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (Π.Ο.ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.), έναν εκπρόσωπο του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Ε.), τον Πρόεδρο της Συνόδου Πρυτάνεων Ανωτάτων Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Α.Τ.Ε.Ι.) και από έναν εκπρόσωπο κάθε Ένωσης Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Στην Εθνική Επιτροπή μπορεί να συμμετέχουν, αναλόγως του θέματος και εφόσον κρίνεται αναγκαίο από την Επιτροπή, και εκπρόσωποι άλλων κατά περίπτωση Υπουργείων ή εκπρόσωποι άλλων φορέων του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα ή επιστημονικών ιδρυμάτων και οργανισμών, εκπρόσωποι συνδέσμων ή ενώσεων ή επιμελητηρίων που ορίζονται με απόφαση του οικείου Συνδέσμου ή Επιμελητηρίου, καθώς και εκπρόσωποι οργανώσεων συλλόγων καταναλωτών.

2. Οι Φορείς που εκπροσωπούνται στην Επιτροπή υποχρεούνται να υποδείξουν τους εκπροσώπους τους μέσα σε προθεσμία είκοσι (20) ημερών από τη σχετική έγγραφη πρόσκληση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Αν δεν υποδειχθούν μέσα στην προθεσμία αυτή, η Επιτροπή συγκροτείται και συνεδριάζει νομίμως με τα λοιπά μέλη μέχρι την υπόδειξη και το διορισμό εκπροσώπων. Στην Επιτροπή μπορεί να παρίστανται και να εκφράζουν τις απόψεις τους, εφόσον συζητούνται θέματα της αρμοδιότητάς τους, Γενικοί Γραμματείς άλλων Υπουργείων και των Περιφερειών της χώρας.

3. Αρμοδιότητα της Επιτροπής είναι η προώθηση του κοινωνικού διαλόγου για τη διαμόρφωση πολιτικών ανάπτυξης των δραστηριοτήτων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και η γνωμοδότηση για την αναθεώρηση, την εξειδίκευση και την εφαρμογή της Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία.

Άρθρο 13

Συντονιστική Επιτροπή για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία

1. Συνιστάται Συντονιστική Επιτροπή για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, η οποία αποτελείται από:

- αα) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, με τον αναπληρωτή του.
- ββ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, με τον αναπληρωτή του.
- γγ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, με τον αναπληρωτή του.
- δδ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Οικονομικών, με τον αναπληρωτή του.
- εε) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, με τον αναπληρωτή του.
- στστ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, με τον αναπληρωτή του.
- ζζ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, με τον αναπληρωτή του.
- ηη) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Υγείας, με τον αναπληρωτή του.
- θθ) Έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με τον αναπληρωτή του.

2. Πρόεδρος της Κυβερνητικής Επιτροπής ορίζεται ο Υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, με απόφαση του οποίου συγκροτείται η Επιτροπή.

3. Στη Συντονιστική Επιτροπή μπορεί να συμμετέχουν, αναλόγως του θέματος και εφόσον κρίνεται από την Επιτροπή αναγκαίο, και εκπρόσωποι άλλων κατά περίπτωση Υπουργείων ή εκπρόσωποι άλλων φορέων.

Η Συντονιστική Επιτροπή έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- α) Τη γνωμοδότηση για θέματα που αφορούν στην Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, η οποία εκπονείται και εφαρμόζεται από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.
- β) Την αξιολόγηση, παρακολούθηση της εφαρμογής και επικαιροποίηση της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία.
- γ) Την εισήγηση προς τον Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και τους συναρμόδιους Υπουργούς, για την εκπόνηση μελετών και προγραμμάτων σχετικά με την προώθηση της εφαρμογής της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

Άρθρο 14

Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις

1. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ. Επ.) είναι οι αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη συλλογική και την κοινωνική ωφέλεια, όπως ορίζονται στις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 2 και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα.

2. Ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό τους, οι Κοιν.Σ.Επ. διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

- α) Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, οι οποίες διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες:
- αα) Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων, οι οποίες επιδιώκουν την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή, των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες. Ποσοστό 30% κατ' ελάχιστον των μελών και των εργαζομένων στις επιχειρήσεις αυτές ανήκουν υποχρεωτικά σε αυτές τις κατηγορίες. Η συμμετοχή σε αυτές των φυσικών προσώπων που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού και προσμετρώνται στο παραπάνω ποσοστό πρέπει να διενεργείται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο προσδιορίζεται στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ.. Αν για οποιονδήποτε λόγο σταματήσει να πληρούται το ανωτέρω ποσοστό, ο Φορέας πρέπει εντός τριών (3) μηνών να προβεί στις απαραίτητες εγγραφές μελών ή προσλήψεις εργαζομένων. Άλλως μετατρέπεται σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας.
- αβ) Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων, οι οποίες επιδιώκουν την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού. Ποσοστό 50% κατ' ελάχιστον των μελών και των εργαζομένων στις επιχειρήσεις αυτές ανήκουν υποχρεωτικά σε αυτές τις κατηγορίες. Η συμμετοχή σε αυτές των φυσικών προσώπων που ανήκουν στις Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού και προσμετρώνται στο παραπάνω ποσοστό πρέπει να διενεργείται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο προσδιορίζεται στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ.. Αν για οποιονδήποτε λόγο σταματήσει να πληρούται το ανωτέρω ποσοστό, ο Φορέας πρέπει εντός τριών (3) μηνών να προβεί στις απαραίτητες εγγραφές μελών ή προσλήψεις εργαζομένων.
- αγ) Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) του άρθρου 12 του Ν. 2716/1999, θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης.
- β) Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής ωφέλειας, οι οποίες αναπτύσσουν δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης», ή και παρέχουν «κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος».

3. Με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης και εφόσον πληρούνται οι προβλεπόμενες στον παρόντα νόμο προϋποθέσεις, μία Κοιν.Σ.Επ. μπορεί να τροποποιήσει το καταστατικό της με σκοπό να ενταχθεί σε άλλη κατηγορία Κοιν.Σ.Επ.. Η τροποποίηση αφορά μόνο στην κατηγορία Κοιν.Σ.Επ. και τα λοιπά στοιχεία εγγραφής και λειτουργίας της διατηρούνται.

4. Η συμμετοχή νομικών προσώπων στην Κοιν.Σ.Επ. δεν μπορεί να υπερβαίνει το 1/3 του συνόλου των μελών της.

5. Δεν επιτρέπεται η συμμετοχή σε αυτήν των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) που υπάγονται σε Ο.Τ.Α.. Κατ' εξαίρεση, στις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, όπως αυτές ορίζονται στην περίπτωση α' της παραγράφου 2 του άρθρου 4, μπορούν να είναι μέλη νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου κατόπιν έγκρισης του δημόσιου φορέα που τα εποπτεύει.

6. Μέλος μίας Κοιν.Σ.Επ. δεν μπορεί να είναι μέλος και άλλης Κοιν.Σ.Επ. με ίδια δραστηριότητα.

7. Η συμμετοχή ενός φυσικού προσώπου μόνο με την ιδιότητα του μέλους σε Κοιν.Σ.Επ. δεν του προσδίδει εμπορική ιδιότητα και δεν δημιουργεί ατομικές ασφαλιστικές ή φορολογικές υποχρεώσεις.

8. Το ποσοστό των ακαθαρίστων εσόδων από τις δραστηριότητες της Κοιν.Σ.Επ. που προέρχεται από Ν.Π.Δ.Δ. και Ο.Τ.Α. δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το 65% των συνολικών εσόδων της επιχείρησης, υπολογιζόμενου σε τριετή βάση. Από την πρόβλεψη του προηγούμενου εδαφίου, εξαιρούνται οι Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης της περίπτωσης α' της παραγράφου 2.

Άρθρο 15

Σύσταση της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης

1. Η σύσταση Κοιν.Σ.Επ. και η υπαγωγή της στις διατάξεις του νόμου αυτού συντελείται με την εγγραφή της στο Μητρώο, οπότε αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα. Η αίτηση, το Καταστατικό και τα λοιπά απαιτούμενα έγγραφα κατατίθενται προς έγκριση στο Τμήμα Μητρώου.

2. Για τη σύσταση Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας απαιτείται η συμμετοχή σε αυτήν και η υπογραφή του καταστατικού της από τουλάχιστον πέντε (5) πρόσωπα, φυσικά ή νομικά, και από τουλάχιστον επτά (7), αν πρόκειται για Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης.

3. Το καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ. πρέπει να εξειδικεύει τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 3 και να περιέχει:

α) Την επωνυμία, την έδρα και το σκοπό της Κοιν.Σ.Επ.. Ως έδρα ορίζεται ο δήμος, στην περιφέρεια του οποίου έχει την έδρα του ο φορέας. Η επωνυμία της Κοιν.Σ.Επ. ορίζεται από το σκοπό της και το είδος της Κοιν.Σ.Επ.. Ονόματα μελών ή τρίτων δεν περιλαμβάνονται στην επωνυμία της Κοιν.Σ.Επ..

β) Για τα φυσικά πρόσωπα: τα ονοματεπώνυμα, τις διευθύνσεις κατοικίας, τους Α.Φ.Μ. των ιδρυτικών μελών και αντίστοιχα για τα νομικά πρόσωπα: την επωνυμία, την έδρα, τον Α.Φ.Μ. και τον αριθμό Γ.Ε.Μ.Η..

γ) Τους όρους εξόδου και εισόδου των μελών και τους λόγους αποβολής ενός μέλους.
δ) Την έκταση της ευθύνης των μελών, όπως ορίζεται στην παράγραφο 5 του άρθρου 16.

ε) Το ύψος της συνεταιριστικής μερίδας.

στ) Τον ορισμό της προσωρινής Διοικούσας Επιτροπής που θα μεριμνήσει για την έγκρισή του και τη σύγκληση της πρώτης γενικής συνέλευσης για ανάδειξη των οργάνων διοίκησης της Κοιν.Σ.Επ..

Κατά τα λοιπά, το καταστατικό μπορεί να παραπέμπει στις διατάξεις των οικείων νόμων.

4. Προβολή ακυρότητας σχετικά με τη σύσταση Κοιν.Σ.Επ. επιτρέπεται από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον με αγωγή που ασκείται μέσα σε αποσβεστική προθεσμία δύο (2) μηνών από τη σύσταση της Κοιν.Σ.Επ.

Άρθρο 16

Λειτουργία της Κοιν.Σ.Επ.

- 1.** Η Κοιν.Σ.Επ. καταχωρεί στο Μητρώο κάθε μεταβολή του καταστατικού της, λοιπών στοιχείων της αλλά και τον ετήσιο προγραμματισμό, τον ετήσιο απολογισμό και τον ετήσιο ισολογισμό ή Οικονομική Κατάσταση Αποτελεσμάτων, εγκεκριμένους από τη Γενική Συνέλευση των μελών της.
- 2.** Το κεφάλαιο της επιχείρησης διαιρείται σε συνεταιριστικές μερίδες. Ο αριθμός των μερίδων και η ονομαστική τους αξία, η οποία είναι ίδια για κάθε μερίδα, καθορίζονται στο καταστατικό της επιχείρησης. Κάθε μέλος της Κοιν.Σ.Επ. διαθέτει από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, το ύψος της οποίας δεν μπορεί να είναι κατώτερο των εκατό (100) ευρώ.
- 3.** Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. διαθέτουν από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, ως ελάχιστη συμμετοχή στο κεφάλαιο της επιχείρησης και είναι ίση για όλα τα μέλη. Στο καταστατικό μπορεί να προβλέπεται η απόκτηση μέχρι πέντε (5) προαιρετικών μερίδων χωρίς δικαίωμα ψήφου.
- 4.** Η απόκτηση υποχρεωτικών συνεταιριστικών μερίδων πραγματοποιείται με καταβολή μετρητών, ενώ η απόκτηση προαιρετικών μερίδων μπορεί να πραγματοποιείται με καταβολή μετρητών, καθώς και με την εισφορά κινητής ή και ακίνητης περιουσίας, εφόσον αυτό προβλέπεται ρητά στο καταστατικό.
- 5.** Για τις εταιρικές υποχρεώσεις ευθύνεται μόνο η Κοιν.Σ.Επ. με την περιουσία της. Ειδικά, για τις υποχρεώσεις προς το Δημόσιο ο διαχειριστής ή ο πρόεδρος της διοικούσας επιτροπής της ευθύνεται αλληλεγγύως και εις ολοκλήρον με την Κοιν.Σ.Επ. για τις οφειλές της προς το Δημόσιο, σύμφωνα με το άρθρο 31 του Ν. 4321/2015 (Α' 32), το άρθρο 115 του Ν. 2238/1994 (Α' 151) και το άρθρο 4 του Ν. 2556/1997 (Α' 270) και διατηρεί δικαίωμα αναγωγής κατά των λοιπών μελών της Κοιν.Σ.Επ. Για τις οφειλές προς το Δημόσιο διατηρεί δικαίωμα αναγωγής κατά των λοιπών μελών της Κοιν.Σ.Επ., τα οποία για τις οφειλές του προηγούμενου εδαφίου, ευθύνονται έναντί του απεριόριστα και εις ολόκληρον.
- 6.** Εκτελεστικό διοικητικό όργανο της Κοιν.Σ.Επ. είναι η Διοικούσα Επιτροπή που διέπεται από το άρθρο 7 του Ν. 1667/1986, με την επιφύλαξη του παρόντος νόμου.
- 7.** Στη σφραγίδα, στα έντυπα, στα έγγραφα και στις συμβάσεις που συνάπτει μία Κοιν.Σ.Επ. αναγράφεται υποχρεωτικά ο Αριθμός Φορολογικού Μητρώου και ο Αριθμός Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας (Α.Γε.Μ.Κ.Ο.), οι οποίοι της αποδίδονται κατά τη σύστασή της και όποιο άλλο στοιχείο προβλέπει η ισχύουσα νομοθεσία.
- 8.** Κάθε Κοιν.Σ.Επ. υποχρεούται να αναρτά δημόσια σε ηλεκτρονική σελίδα κάθε πρόσκληση σε συλλογικό όργανο, με ελάχιστα δημοσιευτέα στοιχεία, την ακριβή διεύθυνση σύγκλησης, ημερομηνία, ώρα και τα θέματα της ημερήσιας διάταξης.

Άρθρο 17

Σχέσεις μεταξύ μελών και της Κοιν.Σ.Επ.

1. Η σχέση μεταξύ των μελών της Κοιν.Σ.Επ., η διοίκηση, η λειτουργία της και η λύση της διέπονται από το Ν. 1667/ 1986, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά στον παρόντα νόμο. Δεν εφαρμόζονται το άρθρο 1, οι παράγραφοι 2, 3, 7 και 8 του άρθρου 2, οι παράγραφοι 4 και 6 του άρθρου 3, η παράγραφος 4 του άρθρου 4, η παράγραφος 2 του άρθρου 5, το άρθρο 8, το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 3 και οι παράγραφοι 2 και 4 του άρθρου 9, το άρθρο 13 και το άρθρο 14 του Ν. 1667/1986.

Μέλη των Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων μπορούν να γίνουν ενήλικα φυσικά πρόσωπα, χωρίς να απαιτείται να έχουν την ικανότητα για δικαιοπραξία, κατά παρέκκλιση της παρ. 1 του άρθρου 2 του ν. 1667/1986 (Α' 196).

Όπως τροποποιήθηκε με την [Παρ.2 Άρθρο 43 ΝΟΜΟΣ 4554/2018](#) και ισχύει από 18/7/2018

2. Η είσοδος νέων μελών επιτρέπεται κατ' εφαρμογή των παραγράφων 4, 5 και 6 του άρθρου 2 του Ν. 1667/1986 και συντελείται με την εγγραφή τους ως μέλη. Τα νέα μέλη αποκτούν μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, η ονομαστική αξία της οποίας δε μπορεί να είναι μικρότερη από αυτή που ορίζεται στον παρόντα νόμο και στο καταστατικό.

3. Η απώλεια της ιδιότητας του μέλους επέρχεται με την αποχώρηση, την αποβολή ή τη μεταβίβαση της συνεταιριστικής του μερίδας και είναι καταχωριστέα στο Μητρώο.

4. Τα μέλη έχουν δικαίωμα να αποχωρήσουν από την Κοιν.Σ.Επ. με δήλωση που υποβάλλεται εγγράφως σε αυτή και ισχύει από την αρχή του επόμενου λογιστικού έτους. Στο μέλος που αποχωρεί επιστρέφεται εντός τριών (3) μηνών από την έγκριση του ισολογισμού ή της οικονομικής κατάστασης αποτελεσμάτων της χρήσης μέσα στην οποία δηλώθηκε η αποχώρηση η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί κατά το χρόνο έκδοσης της απόφασης περί έγκρισης της αποχώρησης. Αν η ανωτέρω αξία της συνεταιριστικής μερίδας του αποχωρούντος υπερβαίνει την αξία του ποσού που καταβλήθηκε για την απόκτησή της, ως ανώτερο όριο επιστροφής ορίζεται το τριπλάσιο της αρχικής αξίας της μερίδας. Με την επιστροφή εκκαθαρίζεται η σχέση της Κοιν.Σ.Επ. με το μέλος, χωρίς αυτό να έχει αξίωση επί της περιουσίας που έχει σχηματιστεί. Η αποχώρηση του μέλους ολοκληρώνεται με τη λογιστική εκκαθάριση του επόμενου λογιστικού έτους.

5. Η μεταβίβαση της υποχρεωτικής συνεταιριστικής μερίδας μέλους γίνεται μόνο σε νέο μέλος και εγκρίνεται από το συλλογικό όργανο που προβλέπει το καταστατικό και εν αμφιβολία από τη Διοικούσα Επιτροπή. Επιτρέπεται η μεταβίβαση των προαιρετικών συνεταιριστικών μερίδων σε υφιστάμενα μέλη, εφόσον αυτό προβλέπεται ρητά στο καταστατικό.

6. Η αποβολή μέλους γίνεται με απόφαση των 3/5 του συνόλου των μελών της Γενικής Συνέλευσης, εφόσον συντρέχει ένας από τους λόγους αποβολής που ορίζονται ρητώς στο καταστατικό.

7. Η ιδιότητα του μέλους δεν κληροδοτείται και, αν μέλος φυσικό πρόσωπο αποβιώσει, η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας καταβάλλεται στον ειδικό ή

καθολικό διάδοχο. Αν μέλος νομικό πρόσωπο τεθεί σε εκκαθάριση λόγω λύσης ή πτώχευσής του, η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας καταβάλλεται σε αυτό. Αν ο αριθμός των μελών μειώνεται κάτω των πέντε (5), τότε επιβάλλεται η αναπλήρωσή τους, με την είσοδο νέων μελών, άλλως, η Κοιν.Σ.Επ. λύεται.

8. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. μπορεί να είναι και εργαζόμενοι της με σχέση εξαρτημένης εργασίας. Αμείβονται για την παρεχόμενη εργασία και έχουν όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την εργατική και ασφαλιστική νομοθεσία. Υπόχρεη προς απόδοση των ασφαλιστικών εισφορών προς τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης είναι η Κοιν.Σ.Επ.

9. Η παροχή υπηρεσιών προς εξυπηρέτηση του σκοπού της Κοιν.Σ.Επ. από μέλη της, τα οποία δεν βρίσκονται σε εργασιακή σχέση με αυτήν, είναι μη αμειβόμενη σύμβαση εντολής κατ' άρθρο 713 επ. Α.Κ.. Η σύμβαση εντολής που συνάπτεται μεταξύ μελών και Κοιν.Σ.Επ. οφείλει να γίνεται εγγράφως, να περιγράφει με σαφήνεια την παρεχόμενη υπηρεσία και σε καμία περίπτωση δε μπορεί να υπερβαίνει τις 16 ώρες εβδομαδιαίως. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ρυθμίζονται οι ειδικότεροι όροι υπό τους οποίους παρέχονται οι σχετικές υπηρεσίες και κάθε άλλο σχετικό θέμα. Για τους Κοι.Σ.Π.Ε. εφαρμόζεται το άρθρο 12 του Ν. 2716/1999 (Α' 270).

Άρθρο 18

Σχέσεις Κοιν.Σ.Επ. με εργαζόμενους μη μέλη

Ο αριθμός των εργαζομένων μη μελών δε μπορεί να υπερβαίνει σε ποσοστό το 40% του συνόλου των εργαζομένων της Κοιν.Σ.Επ.. Το ποσοστό αυτό μπορεί να αυξάνεται μέχρι και το 50% του συνολικού ποσοστού των εργαζομένων της Κοιν.Σ.Επ. κατόπιν αιτιολογημένης απόφασης του Τμήματος Μητρώου επί αιτήσεως της Κοιν.Σ.Επ. για την αντιμετώπιση έκτακτων εποχικών αναγκών για χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να υπερβαίνει τους έξι (6) μήνες ανά ημερολογιακό έτος.

Άρθρο 19

Γενική Συνέλευση

1. Η τακτική Γενική Συνέλευση συγκαλείται υποχρεωτικά τουλάχιστον μία (1) φορά κατ' έτος και σε κάθε περίπτωση πριν την υποβολή της ετήσιας φορολογικής δήλωσης, με σχετική απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής ή του διαχειριστή που απευθύνεται προς τα μέλη, προ τουλάχιστον τριών (3) ημερών.

2. Η Γενική Συνέλευση των μελών συνέρχεται εκτάκτως με πρόσκληση που απευθύνεται προς τα μέλη τουλάχιστον προ δύο (2) ημερών, είτε με απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής, είτε με πρωτοβουλία του διαχειριστή, είτε εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα με συγκεκριμένο θέμα προς τη Διοικούσα Επιτροπή από το 1/3 των μελών της Γ.Σ. Αν η Διοικούσα Επιτροπή αρνείται τη σύγκληση αυτή, τα μέλη αυτά δικαιούνται να τη συγκαλέσουν αυτοβούλως.

3. Η Γενική Συνέλευση βρίσκεται σε απαρτία όταν παρευρίσκεται το 1/2 των μελών της. Επί μη απαρτίας, συγκαλείται νέα Γενική Συνέλευση μέσα σε δύο (2) μέχρι επτά (7) ημέρες, κατά την οποία απαιτείται η ίδια ως άνω απαρτία. Οι αποφάσεις της λαμβάνονται με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών της. Κατά τα λοιπά,

εφαρμόζονται οι παράγραφοι 1, 3, 4, 5, 6 και 7 του άρθρου 5 και το άρθρο 6 του Ν. 1667/1986.

4. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης προσβάλλονται από τα 2/5 των μελών της Κοιν.Σ.Επ., εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει η Κοιν.Σ.Επ., κατά την τακτική διαδικασία.

Άρθρο 20

Διοικούσα Επιτροπή

1. Η Διοικούσα Επιτροπή (Δ.Ε.) απαρτίζεται από τον Πρόεδρο και δύο (2) τουλάχιστον μέλη, εκ των οποίων ένας φέρει την ιδιότητα του Γραμματέα και ένας του Ταμιά. Σε κάθε περίπτωση ο συνολικός αριθμός των μελών της πρέπει να είναι περιττός αριθμός. Τα μέλη της Δ.Ε. εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση. Η ιδιότητα του μέλους Διοικούσας Επιτροπής είναι άμισθη. Αν η Κοιν.Σ.Επ. έχει μόνο πέντε (5) μέλη, αντί Διοικούσας Επιτροπής, τα μέλη μπορεί να εκλέξουν διαχειριστή, ο οποίος αναλαμβάνει όλες τις αρμοδιότητες της Διοικούσας Επιτροπής.

2. Η διάρκεια της θητείας των μελών ορίζεται από το καταστατικό. Η θητεία παρατείνεται μέχρι τη λήξη της προθεσμίας της παραγράφου 1 του άρθρου 9, εντός της οποίας πρέπει να συνέλθει η αμέσως επόμενη γενική συνέλευση των μελών, εφαρμοζόμενων αναλόγως των παραγράφων 7, 8, 9 του άρθρου 18 του κ.ν. 2190/1920 (Α' 37).

3. Η Δ.Ε. βρίσκεται σε απαρτία όταν παρευρίσκεται το 1/2 των μελών της και οι αποφάσεις της λαμβάνονται πάντα με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών της Δ.Ε.. Σε περίπτωση ισοψηφίας των παρόντων μελών, υπερτερεί η ψήφος του προέδρου της.

4. Η Διοικούσα Επιτροπή συνεδριάζει τακτικά μία (1) τουλάχιστον φορά κάθε τρεις (3) μήνες ή συχνότερα αν το ζητήσει το 1/3 των μελών της, αλλά όχι λιγότερα από δύο (2) άτομα. Η σύγκλησή της γίνεται από τον Πρόεδρό της κατά τα οριζόμενα στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ.. Αν ο Πρόεδρος αδρανει παρά την υποβολή σχετικού αιτήματος, η σύγκληση διενεργείται από οποιοδήποτε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής.

5. Οι αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής προσβάλλονται από τα 2/5 των μελών της Κοιν.Σ.Επ., εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει η Κοιν.Σ.Επ., κατά την τακτική διαδικασία.

6. Κατά τα λοιπά εφαρμόζεται αναλογικά το άρθρο 7 του Ν. 1667/1986.

Άρθρο 21

Αποθεματικά Διανομή κερδών

1. Τα κέρδη της Κοιν.Σ.Επ. δεν διανέμονται στα μέλη, εκτός αν αυτά είναι εργαζόμενοι, οπότε εφαρμόζεται η παράγραφος 2.

2. Τα κέρδη διατίθενται ετησίως ως εξής: α. κατά ποσοστό 5% για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού, β. κατά ποσοστό 35% διανέμονται στους εργαζομένους της επιχείρησης, εκτός αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης του Φορέα αποφασίσουν αιτιολογημένα τη διάθεση μέρους ή όλου του ποσοστού αυτού σε δραστηριότητες του στοιχείου γ',

γ. το υπόλοιπο διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη γενικότερη διεύρυνση της παραγωγικής του δραστηριότητας.

Άρθρο 22

Λύση και εκκαθάριση

1. Η Κοιν.Σ.Επ. λύεται στις εξής περιπτώσεις: α. αν τα μέλη μειωθούν κάτω του ελάχιστου ορίου της παραγράφου 2 του άρθρου 15, β. σύμφωνα με τα άρθρα 10 και 11 του Ν. 1667/1986, γ. κατόπιν τελεσίδικης δικαστικής απόφασης, κατά τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 4 του άρθρου 15.

2. Τη με οποιονδήποτε τρόπο λύση της Κοιν.Σ.Επ. ακολουθεί η θέση της σε εκκαθάριση, στοιχεία τα οποία καταχωρίζονται στο Μητρώο.

3. Η Κοιν.Σ.Επ. λογίζεται ότι εξακολουθεί να υφίσταται και μετά τη λύση της, για όσο χρόνο διαρκεί η εκκαθάριση. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. καθίστανται συνεκκαθαριστές μετά τη θέση της Κοιν.Σ.Επ. σε εκκαθάριση, εφόσον το καταστατικό δεν ορίζει διαφορετικά. Η Γενική Συνέλευση μπορεί να διορίσει άλλο ή και τρίτο φυσικό ή φυσικά πρόσωπα ως εκκαθαριστές. Οι εκκαθαριστές δεν αμείβονται για τις υπηρεσίες εκκαθάρισης. Κατά την εκκαθάριση διεκπεραιώνονται οι εκκρεμείς υποθέσεις, και ιδίως εισπράττονται οι απαιτήσεις, ρευστοποιείται η περιουσία και εξοφλούνται τα χρέη. Αν απομένει μόνο παθητικό, οι εκκαθαριστές προβαίνουν στην περάτωση της εκκαθάρισης. Αν απομένει ενεργητικό, τα μέλη λαμβάνουν την ονομαστική αξία των συνεταιριστικών τους μερίδων, ακέραη ή αναλογικά εφόσον το ποσό που απομένει δεν επαρκεί. Αν απομένει αδιάθετο ενεργητικό, αυτό περιέρχεται στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας.

4. Αν οι εκκαθαριστές είναι περισσότεροι του ενός, οι αποφάσεις αυτών λαμβάνονται κατά απόλυτη πλειοψηφία.

5. Οι αποφάσεις των εκκαθαριστών προσβάλλονται από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον, εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει η Κοιν.Σ.Επ., κατά την τακτική διαδικασία.

6. Η ολοκλήρωση της εκκαθάρισης καταχωρίζεται στο Μητρώο και το Τμήμα Μητρώου ενημερώνει για την οριστική διαγραφή της Κοιν.Σ.Επ. κάθε μητρώο στο οποίο έχει πρόσβαση και υποχρέωση ενημέρωσης.

7. Αν η Κοιν.Σ.Επ. κηρυχθεί σε πτώχευση, ακολουθείται η πτωχευτική διαδικασία.

Άρθρο 23

Αναβίωση της Κοιν.Σ.Επ.

1. Αν η Κοιν.Σ.Επ. λύθηκε λόγω λήξης της διάρκειάς της ή λόγω πτώχευσης, η οποία όμως ανακλήθηκε ή περατώθηκε με συμβιβασμό, είναι δυνατή η αναβίωσή της με απόφαση της γενικής συνέλευσης, υπό τις προϋποθέσεις του παρόντος, η οποία καταχωρίζεται στο Μητρώο. Σε περίπτωση αναβίωσης θεωρείται ότι η Κοιν.Σ.Επ. δεν λύθηκε ποτέ.

2. Αν η Κοιν.Σ.Επ. λύθηκε επειδή τα μέλη της μειώθηκαν κάτω του ελαχίστου ορίου, η αναβίωση είναι δυνατή, αν μέσα σε τρεις (3) μήνες συμπληρωθεί ο απαιτούμενος ελάχιστος αριθμός μελών κατόπιν έγκρισης εισόδου νέων μελών από τη γενική συνέλευση.

3. Η απόφαση της αναβίωσης λαμβάνεται από τα 3/5 του συνόλου των μελών της Κοιν.Σ.Επ. και καταχωρίζεται στο Μητρώο.

4. Η αναβίωση δεν είναι δυνατή μετά την έναρξη διανομής του απομένοντος ενεργητικού στα μέλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ **ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ**

Άρθρο 24

Συνεταιρισμοί Εργαζομένων

1. Συνεταιρισμοί Εργαζομένων είναι οι Αστικοί Συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986 που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη «συλλογική ωφέλεια», όπως ορίζεται στον παρόντα νόμο και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα. Μέλη τους είναι αποκλειστικά και μόνο φυσικά πρόσωπα, τα οποία επιθυμούν να βιοποριστούν, παράγοντας από κοινού αγαθά και υπηρεσίες για τρίτους.

2. Μέλος ενός Συνεταιρισμού Εργαζομένων δεν μπορεί να είναι μέλος άλλου Συνεταιρισμού Εργαζομένων.

Άρθρο 25

Σύσταση Συνεταιρισμού Εργαζομένων

1. Η σύσταση Συνεταιρισμού Εργαζομένων και η υπαγωγή του στις διατάξεις του παρόντος νόμου συντελείται με την εγγραφή του στο Μητρώο, οπότε αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα. Η αίτηση, το καταστατικό και τα λοιπά απαιτούμενα έγγραφα κατατίθενται προς έγκριση στο Τμήμα Μητρώου.

2. Για τη σύσταση Συνεταιρισμού Εργαζομένων απαιτείται η συμμετοχή σε αυτήν και η υπογραφή του καταστατικού της από τουλάχιστον τρία φυσικά πρόσωπα.

3. Το καταστατικό πρέπει να εξειδικεύει τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 3 και να περιέχει:

α) Την επωνυμία, την έδρα και το σκοπό του Συνεταιρισμού Εργαζομένων. Ως έδρα ορίζεται ο δήμος, στην περιφέρεια του οποίου έχει την έδρα του ο φορέας. Η επωνυμία του Συνεταιρισμού Εργαζομένων ορίζεται από το σκοπό του και την έκταση της ευθύνης των μελών του. Ονόματα μελών ή τρίτων δεν περιλαμβάνονται στην επωνυμία,

β) τα ονοματεπώνυμα, τις διευθύνσεις κατοικίας, τους Α.Φ.Μ. των ιδρυτικών μελών,

γ) τους όρους εισόδου και εξόδου των μελών και τους λόγους αποβολής των μελών, δ) το ύψος της συνεταιριστικής μερίδας, ε) τον ορισμό του προσωρινού Διοικητικού Συμβουλίου που θα μεριμνήσει για την έγκρισή του και τη σύγκληση της πρώτης γενικής συνέλευσης για ανάδειξη των οργάνων διοίκησης του Συνεταιρισμού Εργαζομένων.

Για λοιπά στοιχεία, το καταστατικό μπορεί να παραπέμπει στις διατάξεις των οικείων νόμων.

Άρθρο 26

Λειτουργία Συνεταιρισμού Εργαζομένων

1. Ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων καταχωρεί στο Μητρώο κάθε μεταβολή του καταστατικού του, λοιπών στοιχείων του αλλά και τον ετήσιο προγραμματισμό, τον ετήσιο απολογισμό και ισολογισμό ή οικονομική κατάσταση αποτελεσμάτων, εγκεκριμένα από τη Γενική Συνέλευση των μελών του.
2. Το κεφάλαιο του Συνεταιρισμού Εργαζομένων διαιρείται σε συνεταιριστικές μερίδες. Ο αριθμός των μερίδων και η ονομαστική τους αξία, η οποία είναι ίδια για κάθε μερίδα, καθορίζονται στο καταστατικό της επιχείρησης. Κάθε μέλος του Συνεταιρισμού Εργαζομένων διαθέτει από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, το ύψος της οποίας δεν μπορεί να είναι κατώτερο των εκατό (100) ευρώ.
3. Στο καταστατικό μπορεί να προβλέπεται η απόκτηση μέχρι τριών (3) προαιρετικών μερίδων χωρίς δικαίωμα ψήφου.
4. Η απόκτηση υποχρεωτικών συνεταιριστικών μερίδων πραγματοποιείται με καταβολή μετρητών, ενώ η απόκτηση προαιρετικών μερίδων μπορεί να πραγματοποιείται με καταβολή μετρητών και με την εισφορά κινητής ή και ακίνητης περιουσίας, εφόσον αυτό προβλέπεται ρητά στο καταστατικό.
5. Για τις εταιρικές υποχρεώσεις ευθύνεται μόνο ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων με την παρουσία του. Ειδικά για τις υποχρεώσεις προς το Δημόσιο, ο Διαχειριστής ή ο πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνεταιρισμού Εργαζομένων ευθύνεται αλληλεγγύως και εις ολόκληρον με το Συνεταιρισμό Εργαζομένων, σύμφωνα με το άρθρο 31 του Ν. 4321/2015 (Α' 32), το άρθρο 115 του Ν. 2238/1994 (Α' 151) και το άρθρο 4 του Ν. 2556/1997 (Α' 270) και διατηρεί δικαίωμα αναγωγής κατά των λοιπών μελών του Συνεταιρισμού Εργαζομένων, τα οποία για τις οφειλές αυτές ευθύνονται έναντί του απεριόριστα και εις ολόκληρον.
  - 6.α. Το σύστημα αμοιβών και οι όροι εργασίας των μελών καθορίζονται από το καταστατικό ή από ειδικές ρυθμίσεις εγκεκριμένες από τη Γενική Συνέλευση.
  - β. *Ως προς τις ασφαλιστικές τους υποχρεώσεις, τα μέλη του Συνεταιρισμού Εργαζομένων υπάγονται στην ασφάλιση του ΟΑΕΕ, για κύρια ασφάλιση και υγειονομική περίθαλψη, και από 1.1.2017 στον ΕΦΚΑ. Τα ανωτέρω πρόσωπα καταβάλλουν μέχρι 31.12.2016, για τους ανωτέρω κλάδους ασφάλισης, τις προβλεπόμενες για τον ΟΑΕΕ ασφαλιστικές εισφορές. Από 1.1.2017 καταβάλλουν τις ασφαλιστικές εισφορές που προβλέπονται από τις παραγράφους 1 έως 3 του άρθρου 39 και την παρ. 2 του άρθρου 41 του ν. 4387/2016 (Α' 85) για τους ασφαλισμένους που ασκούν ελεύθερο επάγγελμα και υπάγονται στην ασφάλιση του ΕΦΚΑ βάσει των σχετικών διατάξεων του τέως ΟΑΕΕ.*

Μέλη του Συνεταιρισμού που ασκούν για λογαριασμό αυτού τεχνικές ή οικοδομικές εργασίες, για την άσκηση των οποίων υπάγονται στις ειδικές διατάξεις του ΣΤ' Κεφαλαίου του Κανονισμού Ασφάλισης του τέως ΙΚΑ ΕΤΑΜ, υπάγονται στην ασφάλιση του τέως ΙΚΑ ΕΤΑΜ για κύρια ασφάλιση και υγειονομική περίθαλψη και του τέως ΕΤΕΑΜ για επικουρική ασφάλιση και από 1.1.2017 στην ασφάλιση του
Αν τα μέλη του Συνεταιρισμού ασκούν παράλληλα και άλλη επαγγελματική δραστηριότητα, μέχρι 31.12.2016 έχουν εφαρμογή οι σχετικές γενικές, ειδικές ή καταστατικές διατάξεις των πρώην φορέων κύριας ασφάλισης, στους οποίους υπάγονται για την ασκούμενη επαγγελματική τους δραστηριότητα, καθώς και οι διατάξεις του άρθρου 39 του ν. 2084/1992 (Α' 165) για τα μέλη του Συνεταιρισμού που έχουν υπαχθεί στην κοινωνική ασφάλιση μετά την 1.1.1993 (νέοι ασφαλισμένοι). Από 1.1.2017 έχουν εφαρμογή οι ρυθμίσεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 36 του ν. 4387/2016.

γ. Ως προς τις φορολογικές τους υποχρεώσεις για τις αμοιβές που λαμβάνουν τα μέλη, υπάγονται στις διατάξεις του εδαφίου δ' της παρ. 2 του άρθρου 12, καθώς και στις διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 15 του Ν. 4172/2013 περί Κ.Φ.Ε., οι δε αμοιβές τους εκκρίπτουν από τα ακαθάριστα έσοδα του Συνεταιρισμού.

7. Στη σφραγίδα, στα έντυπα, στα έγγραφα και στις συμβάσεις που συνάπτει ένας Συνεταιρισμός Εργαζομένων αναγράφεται υποχρεωτικά ο Αριθμός Φορολογικού Μητρώου και ο Αριθμός Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας (Α.Γ.ε.Μ.Κ.Ο.), οι οποίοι του αποδίδονται κατά τη σύστασή του, και όποιο άλλο στοιχείο, κατά περίπτωση, προβλέπει η ισχύουσα νομοθεσία.

8. Κάθε Συνεταιρισμός Εργαζομένων υποχρεούται να αναρτά δημόσια, σε ηλεκτρονική σελίδα, κάθε πρόσκληση σε συλλογικό όργανο, με ελάχιστα δημοσιευτέα στοιχεία, την ακριβή διεύθυνση σύγκλησης, ημερομηνία, ώρα και τα θέματα της ημερήσιας διάταξης.

Άρθρο 27

Σχέσεις μελών και του Συνεταιρισμού Εργαζομένων

1. Η ιδιότητα του μέλους αποκτάται με την εγγραφή του στο Συνεταιρισμό. Η είσοδος νέων μελών διενεργείται κατ' εφαρμογή των παραγράφων 4, 5, 6 του άρθρου 2 του Ν. 1667/1986. Τα νέα μέλη αποκτούν μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, η αξία της οποίας δεν μπορεί να είναι μικρότερη από αυτή που ορίζεται στον παρόντα νόμο και στο καταστατικό.

2. Η απώλεια της ιδιότητας του μέλους επέρχεται με την αποχώρηση, τη μεταβίβαση της συνεταιριστικής του μερίδας, την αποβολή ή το θάνατο και είναι καταχωριστέα στο Τμήμα Μητρώου.

3. Τα μέλη έχουν δικαίωμα να αποχωρήσουν από το Συνεταιρισμό Εργαζομένων με δήλωση που υποβάλλεται εγγράφως στον διαχειριστή ή στο Διοικητικό Συμβούλιο. Στο μέλος που αποχωρεί επιστρέφεται η παρούσα, κατά την έγκριση της απόφασης αποχώρησης, αξία της συνεταιριστικής του μερίδας εντός τριών μηνών από την έγκριση του ισολογισμού ή της οικονομικής κατάστασης αποτελεσμάτων της χρήσης μέσα στην οποία δηλώθηκε η αποχώρηση. Αν η ανωτέρω αξία της συνεταιριστικής μερίδας του αποχωρούντος υπερβαίνει την αξία του ποσού που καταβλήθηκε για την

απόκτηση της συνεταιριστικής μερίδας, ως ανώτερο όριο επιστροφής ορίζεται το τριπλάσιο της αρχικής αξίας της μερίδας. Με την επιστροφή εκκαθαρίζεται η σχέση του Συνεταιρισμού Εργαζομένων με το μέλος, χωρίς αυτό να έχει αξίωση επί της περιουσίας που έχει σχηματιστεί. Η αποχώρηση του μέλους ολοκληρώνεται με τη λογιστική εκκαθάριση του επόμενου λογιστικού έτους.

4. Η μεταβίβαση της υποχρεωτικής συνεταιριστικής μερίδας μέλους γίνεται μόνο σε νέο μέλος και εγκρίνεται από το συλλογικό όργανο που προβλέπει το καταστατικό και εν αμφιβολία από το Διοικητικό Συμβούλιο. Επιτρέπεται η μεταβίβαση των προαιρετικών συνεταιριστικών μερίδων σε υφιστάμενα μέλη, εφόσον αυτό προβλέπεται ρητά στο καταστατικό.

5. Η αποβολή μέλους γίνεται με απόφαση των 2/3 του συνόλου των μελών της Γενικής Συνέλευσης, εφόσον συντρέχει ένας από τους λόγους αποβολής που ρητώς προβλέπονται στο καταστατικό.

6. Η ιδιότητα του μέλους δεν κληροδοτείται, αν μέλος φυσικό πρόσωπο αποβιώσει, η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας καταβάλλεται στον ειδικό ή καθολικό του διάδοχο. Η ιδιότητα του μέλους είναι προσωποπαγή και δεν κληροδοτείται. Αν με το θάνατο του φυσικού προσώπου, ο αριθμός των μελών μειώνεται κάτω των τριών, τότε επιβάλλεται η αντικατάστασή του με την είσοδο νέου μέλους, άλλως, ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων λύεται.

7. Η σχέση μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού Εργαζομένων, η διοίκηση, η λειτουργία, καθώς και η λύση του διέπονται από το Ν. 1667/1986, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά στον παρόντα νόμο. Δεν εφαρμόζονται το άρθρο 1, οι παράγραφοι 2, 3, 7 και 8 του άρθρου 2, οι παράγραφοι 4 και 6 του άρθρου 3, οι παράγραφοι 1 και 4 του άρθρου 4, η παρ. 2 του άρθρου 5, το άρθρο 8, το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 3 και η παράγραφος 4 του άρθρου 9, το άρθρο 13 και το άρθρο 14 του Ν. 1667/1986.

Άρθρο 28

Σχέσεις Συνεταιρισμού Εργαζομένων με εργαζόμενους μη μέλη

1. Ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων μπορεί να προσλαμβάνει εργαζόμενους με σχέση εξαρτημένης εργασίας, χωρίς αυτοί να καθίστανται μέλη του. Υπόχρεος προς απόδοση των ασφαλιστικών εισφορών προς τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης είναι ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων.

2. Ο αριθμός των εργαζόμενων μη μελών δεν μπορεί να υπερβαίνει σε ποσοστό το 25% του αριθμού των μελών. Το ποσοστό αυτό μπορεί να αυξάνεται μέχρι και το 50% του συνόλου των εργαζομένων, κατόπιν αιτιολογημένης απόφασης του τμήματος Μητρώου επί αιτήσεως του Συνεταιρισμού Εργαζομένων για αντιμετώπιση έκτακτων εποχικών αναγκών, το οποίο σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να υπερβαίνει τους έξι (6) μήνες ανά ημερολογιακό έτος.

Άρθρο 29

Γενική Συνέλευση

1. Η τακτική Γενική Συνέλευση συγκαλείται υποχρεωτικά τουλάχιστον μία (1) φορά κατ' έτος και σε κάθε περίπτωση πριν την υποβολή της ετήσιας φορολογικής δήλωσης, με σχετική απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου ή του διαχειριστή που απευθύνεται προς τα μέλη, προ τουλάχιστον τριών (3) ημερών.
2. Η Γενική Συνέλευση των μελών συνέρχεται εκτάκτως με πρόσκληση που απευθύνεται προς τα μέλη, τουλάχιστον προ δύο (2) ημερών είτε με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου είτε με πρωτοβουλία του διαχειριστή είτε εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα με συγκεκριμένο θέμα προς το Διοικητικό Συμβούλιο από το 1/3 των μελών της Γ.Σ.. Αν το Διοικητικό Συμβούλιο αρνείται τη σύγκληση αυτή, τα μέλη αυτά δικαιούνται να τη συγκαλέσουν αυτοβούλως.
3. Η Γενική Συνέλευση βρίσκεται σε απαρτία όταν παρευρίσκεται το 1/2 των μελών της. Επί μη απαρτίας, συγκαλείται νέα Γενική Συνέλευση μέσα σε δύο (2) μέχρι επτά (7) ημέρες, κατά την οποία απαιτείται η ίδια ως άνω απαρτία. Οι αποφάσεις της λαμβάνονται με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών της. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι παράγραφοι 1, 3, 4, 5, 6 και 7 του άρθρου 5 και το άρθρο 6 του Ν. 1667/1986.
4. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης προσβάλλονται από το 1/3 των μελών του Συνεταιρισμού Εργαζομένων, εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων, κατά την τακτική διαδικασία.

Άρθρο 30

Διοικητικό Συμβούλιο

1. Το Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) απαρτίζεται από τον Πρόεδρο και δύο τουλάχιστον μέλη, εκ των οποίων ένας φέρει την ιδιότητα του Γραμματέα και ένας του Ταμία. Σε κάθε περίπτωση ο συνολικός αριθμός των μελών του πρέπει να είναι περιττός αριθμός. Τα μέλη του Δ.Σ. εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση. Η ιδιότητα του μέλους Διοικητικού Συμβουλίου είναι άμισθη. Αν ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων έχει μόνο τρία μέλη, αντί Διοικητικού Συμβουλίου, τα μέλη μπορεί να εκλέξουν διαχειριστή, ο οποίος αναλαμβάνει όλες τις αρμοδιότητες του Διοικητικού Συμβουλίου.
2. Το Δ.Σ. βρίσκεται σε απαρτία όταν παρευρίσκεται το 1/2 των μελών του και οι αποφάσεις του λαμβάνονται πάντα με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών του Δ.Σ.. Σε περίπτωση ισοψηφίας των παρόντων μελών, υπερτερεί η ψήφος του Προέδρου του.
3. Η διάρκεια της θητείας των μελών ορίζεται από το καταστατικό. Η θητεία παρατείνεται μέχρι τη λήξη της προθεσμίας της παραγράφου 1 του άρθρου 29, εντός της οποίας πρέπει να συνέλθει η αμέσως επόμενη γενική συνέλευση των μελών, εφαρμοζομένων αναλόγως των παραγράφων 7, 8, 9 του άρθρου 18 του κ.ν. 2190/1920 (Α' 37).
4. Το Δ.Σ. συνεδριάζει τακτικά μία (1) τουλάχιστον φορά κάθε τρεις (3) μήνες ή συχνότερα αν το ζητήσει το 1/3 των μελών του, αλλά όχι λιγότερα από δύο (2) άτομα. Η σύγκλησή του γίνεται από τον Πρόεδρό του κατά τα οριζόμενα στο καταστατικό

Συνεταιρισμού Εργαζομένων. Αν ο Πρόεδρος αδρανή παρά την υποβολή σχετικού αιτήματος, η σύγκληση διενεργείται από οποιοδήποτε μέλος του Δ.Σ..

5. Οι αποφάσεις του Δ.Σ. προσβάλλονται από το 1/3 των μελών του Συνεταιρισμού Εργαζομένων, εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων, κατά την τακτική διαδικασία.

6. Κατά τα λοιπά εφαρμόζεται αναλογικά το άρθρο 7 του Ν. 1667/1986.

Άρθρο 31

Αποθεματικά διανομή κερδών

Τα κέρδη διατίθενται ετησίως ως εξής: α. Κατά ποσοστό 5% για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού, β. κατά ποσοστό 35% διανέμονται στους εργαζομένους της επιχείρησης, εκτός κι αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν αιτιολογημένα τη διάθεση μέρους ή όλου του ποσοστού αυτού σε δραστηριότητες του στοιχείου γ',

γ. το υπόλοιπο διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη γενικότερη διεύρυνση της παραγωγικής του δραστηριότητας.

Άρθρο 32

Λύση και εκκαθάριση

1. Ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων λύεται στις εξής περιπτώσεις:

α. αν τα μέλη μειωθούν κάτω του ελάχιστου ορίου της παραγράφου 2 του άρθρου 25, β. σύμφωνα με τα άρθρα 10 και 11 του Ν. 1667/1986, γ. κατόπιν τελεσίδικης δικαστικής απόφασης, κατά τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 4 του άρθρου 25.

2. Τη με οποιονδήποτε τρόπο λύση του Συνεταιρισμού Εργαζομένων ακολουθεί η θέση του σε εκκαθάριση, στοιχεία τα οποία καταχωρίζονται στο Μητρώο.

3. Ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων λογίζεται ότι εξακολουθεί να υφίσταται και μετά τη λύση του, για όσο χρόνο διαρκεί η εκκαθάριση. Τα μέλη του καθίστανται συνεκκαθαριστές μετά τη θέση του Συνεταιρισμού Εργαζομένων σε εκκαθάριση, εφόσον το καταστατικό δεν ορίζει διαφορετικά. Η Γενική Συνέλευση μπορεί να διορίσει άλλο ή και τρίτο φυσικό ή φυσικά πρόσωπα ως εκκαθαριστές. Οι εκκαθαριστές δεν αμείβονται για τις υπηρεσίες εκκαθάρισης. Κατά την εκκαθάριση διεκπεραιώνονται οι εκκρεμείς υποθέσεις, και ιδίως εισπράττονται οι απαιτήσεις, ρευστοποιείται η περιουσία και εξοφλούνται τα χρέη. Αν απομένει μόνο παθητικό, οι εκκαθαριστές προβαίνουν στην περάτωση της εκκαθάρισης. Αν απομένει ενεργητικό, τα μέλη λαμβάνουν την ονομαστική αξία των συνεταιριστικών τους μερίδων, ακέραη ή αναλογικά, εφόσον το ποσό που απομένει δεν επαρκεί. Αν απομένει αδιάθετο ενεργητικό, αυτό περιέρχεται στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας.

4. Αν οι εκκαθαριστές είναι περισσότεροι του ενός, οι αποφάσεις αυτών λαμβάνονται κατά απόλυτη πλειοψηφία.

5. Οι αποφάσεις των εκκαθαριστών προσβάλλονται από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον, εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων κατά την τακτική διαδικασία.

6. Η ολοκλήρωση της εκκαθάρισης καταχωρίζεται στο Μητρώο και το τμήμα Μητρώου ενημερώνει για την οριστική διαγραφή του Συνεταιρισμού Εργαζομένων κάθε μητρώο, στο οποίο έχει πρόσβαση και υποχρέωση ενημέρωσης.

7. Αν ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων κηρυχθεί σε πτώχευση, ακολουθείται η πτωχευτική διαδικασία.

Άρθρο 33

Αναβίωση Συνεταιρισμού Εργαζομένων

1. Αν ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων λύθηκε λόγω λήξης της διάρκειάς του ή λόγω πτώχευσης, η οποία όμως ανακλήθηκε ή περατώθηκε με συμβιβασμό, είναι δυνατή η αναβίωσή του με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, υπό τις προϋποθέσεις του παρόντος, που καταχωρίζεται στο οικείο Μητρώο. Σε περίπτωση αναβίωσης θεωρείται ότι ο Συνεταιρισμός Εργαζομένων δεν λύθηκε ποτέ.

2. Αν ο Συνεταιρισμός των Εργαζομένων λύθηκε επειδή τα μέλη του μειώθηκαν κάτω του ελαχίστου ορίου, η αναβίωση είναι δυνατή, αν μέσα σε τρεις (3) μήνες συμπληρωθεί ο απαιτούμενος ελάχιστος αριθμός μελών, κατόπιν έγκρισης εισόδου νέων μελών από τη Γενική Συνέλευση.

3. Η απόφαση της αναβίωσης λαμβάνεται από το 1/3 του συνόλου των μελών του Συνεταιρισμού Εργαζομένων και καταχωρίζεται στο Μητρώο.

4. Η αναβίωση δεν είναι δυνατή μετά την έναρξη διανομής του απομένοντος ενεργητικού στα μέλη.

Άρθρο 34

Πόροι και οικονομικά κίνητρα για τις Κοιν.Σ.Επ. και τους Συνεταιρισμούς Εργαζομένων

1. Ως πόροι των Κοιν.Σ.Επ. και των Συνεταιρισμών Εργαζομένων νοούνται το κεφάλαιο της επιχείρησης, κάθε έσοδο από την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και από την αξιοποίηση της περιουσίας τους, δωρεές τρίτων, επιχορηγήσεις από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς ή εθνικούς οργανισμούς ή Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Β' βαθμού, έσοδα από άλλα προγράμματα, κεφάλαια από κληροδοτήματα, δωρεές και παραχωρήσεις της χρήσης περιουσιακών στοιχείων.

2. Εργαζόμενοι στους Συνεταιρισμούς Εργαζομένων και στις Κοιν.Σ.Επ., οι οποίοι ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού και λαμβάνουν επίδομα πρόνοιας ή επιδόματα επανένταξης ή οποιασδήποτε μορφής νοσήλιο ή παροχή ή σύνταξη ως έμμεσα ασφαλισμένοι, συνεχίζουν να εισπράττουν τις παροχές αυτές ταυτόχρονα με την αμοιβή τους από την Κοιν.Σ.Επ. ή το Συνεταιρισμό Εργαζομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 35

Μεταβατικές διατάξεις

1. Από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, καταργούνται τα άρθρα 1 μέχρι και 17 του Ν. 4019/2011 (Α' 16).

2.α) Οι υφιστάμενες κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης μετατρέπονται σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων ή σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων και οι Κοιν.Σ.Επ.. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού και οι Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας μετατρέπονται σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας ή σε Συνεταιρισμό Εργαζομένων με αντίστοιχη τροποποίηση του καταστατικού τους και μετά την υποβολή αίτησης, η οποία κατατίθεται στο «Τμήμα Μητρώου» μέχρι 30.6.2017. Διαφορετικά, διαγράφονται αυτοδίκαια από το Γενικό Μητρώο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

β) Οι υφιστάμενοι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) του ν. 2716/1999 (Α' 96) εγγράφονται αυτοδίκαια στο Γενικό Μητρώο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, ως Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, χωρίς αίτησή τους.

γ) Οι Φορείς που έχουν εγγραφεί στο Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας του άρθρου 14 του ν. 4019/2011, εφόσον επιθυμούν να συνεχίσουν να φέρουν την ιδιότητα του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας υποχρεούνται μέχρι 31.3.2017, να υποβάλουν αίτηση εγγραφής στο Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, διαφορετικά διαγράφονται αυτοδίκαια από αυτά.

Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ρυθμίζεται ο τύπος της αίτησης, τα απαραίτητα δικαιολογητικά και κάθε άλλη λεπτομέρεια για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής.

Όπως τροποποιήθηκε με το [Άρθρο 17 ΝΟΜΟΣ 4447/2016](#) και ισχύει από 23/12/2016 [Δες την εξέλιξη της παραγράφου](#)

3. Μέχρι τη σύσταση του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας που προβλέπεται στον παρόντα νόμο:

α) μετά την περάτωση της εκκαθάρισης των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας, τυχόν απομένον ενεργητικό περιέρχεται στα μέλη κατά την ονομαστική αξία των συνεταιριστικών τους μερίδων, ακέραιη ή αναλογικά προς το εναπομείναν ποσό και
β) τα ποσά των προστίμων που επιβάλλονται σε φορείς κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, αποτελούν δημόσιο έσοδο και εισπράττονται, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κ.Ε.Δ.Ε. (ν.δ. 356/1974, Α' 90), όπως ισχύει.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΣΥΣΤΑΣΗ ΕΙΔΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Άρθρο 36

Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

1. Συνιστάται στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, υπαγόμενη απευθείας στον Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, αρμόδιο για θέματα Κοινωνικής Οικονομίας.

2. Η Ειδική Γραμματεία έχει ως κύριο έργο τη χάραξη, εκτέλεση και εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία με αποτελεσματικότερο τρόπο, καθώς καθίσταται δυνατή η εκπόνηση και η παρακολούθηση βραχυπρόθεσμων αλλά και μεσομακροπρόθεσμων πολιτικών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία.

Αναλυτικότερα, καταρτίζει την Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, παρακολουθεί και συντονίζει τις σχετικές δράσεις για την εφαρμογή και τη διασφάλιση της συνεκτικότητας της Εθνικής Στρατηγικής. Μελετά και παράγει πολιτικές και επιβλέπει την εφαρμογή τους, προς όφελος του πολίτη. Αναπτύσσει συνεργασία στους θεματικούς τομείς με αρμόδια Υπουργεία. Εξειδικεύει την Εθνική Στρατηγική ανά τομέα, σε συνεργασία με τα αρμόδια Υπουργεία και φορείς, παρακολουθεί τις διεθνείς εξελίξεις.

Άρθρο 37

Ειδικός Γραμματέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

1. Συνιστάται μία (1) θέση μετακλητού Ειδικού Γραμματέα με βαθμό Β' της κατηγορίας των ειδικών θέσεων (άρθρο 28 του Ν. 1558/1985, Α' 137). Ο Ειδικός Γραμματέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας διορίζεται και παύεται με κοινή απόφαση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

2. Ο Ειδικός Γραμματέας προΐσταται των υπηρεσιακών μονάδων και του προσωπικού της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, συντονίζει τη λειτουργία τους και είναι υπεύθυνος της αποδοτικότητάς τους. Προσυπογράφει όλα τα διοικητικά έγγραφα, που προέρχονται από τις υπαγόμενες σε αυτόν υπηρεσιακές μονάδες και υπογράφονται από τον Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, αρμόδιο για θέματα Κοινωνικής Οικονομίας.

Άρθρο 38

Διάρθρωση Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

1. Η Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας διαρθρώνεται στις κάτωθι οργανικές μονάδες:

α. Γραφείο Ειδικού Γραμματέα.

β. Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, με πέντε Τμήματα:

I. Τμήμα Πολιτικών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία.

II. Τμήμα Ανάπτυξης Διακρατικών Συνεργασιών και Δικτύωσης.

III. Τμήμα Έρευνας και Μελετών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία.

IV. Τμήμα Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

V. Τμήμα Παρακολούθησης και Ελέγχου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Άρθρο 39

Αρμοδιότητες Οργανικών Μονάδων της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

1. Το Γραφείο του Ειδικού Γραμματέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας παρέχει γραμματειακή υποστήριξη και κάθε αναγκαία στήριξη για την άσκηση των καθηκόντων του Ειδικού Γραμματέα (επιμέλεια αλληλογραφίας, τήρηση πρωτοκόλλου κ.ά.).

2. Η Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας έχει επιχειρησιακό στόχο το σχεδιασμό, το συντονισμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών που αφορούν στην Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, καθώς και τις αναγκαίες ενέργειες για την προώθηση και στήριξη του θεσμού. Η Διεύθυνση συγκροτείται από πέντε Τμήματα με τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

I. Το Τμήμα Πολιτικών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία έχει τις κάτωθι αρμοδιότητες:

- α) Τη χάραξη και την εποπτεία υλοποίησης της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, ως προς το συντονισμό, την ανάλυση κόστους-ωφέλειας, την προτεραιοποίηση, την ωρίμανση των σχετικών δράσεων για την εφαρμογή και τη διασφάλιση της συνεκτικότητάς της.
- β) Την εκπόνηση και συνεχή προσαρμογή του θεσμικού κανονιστικού πλαισίου σε θέματα κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.
- γ) Την παρακολούθηση και αξιολόγηση της εφαρμογής των πολιτικών ανάπτυξης της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.
- δ) Την επίλυση οριζόντιων θεμάτων διακυβέρνησης στα ως άνω θέματα, σε συνεργασία και κατόπιν κατάθεσης προτάσεων από και προς τα Υπουργεία και τους Φορείς του Δημοσίου, καθώς επίσης και την κατάθεση προτάσεων στους αρμόδιους Υπουργούς για τη βελτίωση και κωδικοποίηση της νομοθεσίας, καθώς και την προώθηση δράσεων απλούστευσης διαδικασιών.
- ε) Το σχεδιασμό και υλοποίηση δράσεων προβολής της κοινωνικής οικονομίας σε εθνικό επίπεδο.
- στ) Το σχεδιασμό και την προώθηση εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων προς τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και προς τη δημόσια διοίκηση.

II. Το Τμήμα Ανάπτυξης Διακρατικών Συνεργασιών και Δικτύωσης έχει τις κάτωθι αρμοδιότητες:

- α) Την παρακολούθηση των ευρωπαϊκών και διεθνών εξελίξεων που αφορούν την κοινωνική οικονομία, συντονίζει τους κατά περίπτωση εμπλεκόμενους φορείς, προς το σκοπό της διαμόρφωσης των εθνικών θέσεων σε σχέση με το Στρατηγικό Σχέδιο για την Κοινωνική Οικονομία και προς το σκοπό της υλοποίησης της στρατηγικής αυτής σε εθνικό επίπεδο.
- β) Τη συμμετοχή σε Ευρωπαϊκούς και Διεθνείς Οργανισμούς που έχουν σχέση με τα αντικείμενα της αρμοδιότητάς του.
- γ) Τη συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και όργανα ή/και υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλων κρατών για την εκπόνηση, ανάληψη, χρήση, υλοποίηση προγραμμάτων στρατηγικών σχεδίων για την κοινωνική οικονομία.

δ) Τη συγκέντρωση καλών πρακτικών καινοτόμων έργων και δράσεων διεθνώς, τα οποία επικοινωνεί σε αρμόδια Υπουργεία και Φορείς του Δημοσίου, καθώς και σε Φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

ε) Το σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων προβολής της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ε.Ε. και διεθνώς.

στ) Τη διασύνδεση με φορείς κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας του εξωτερικού με σκοπό την εκπόνηση πολιτικών και παραγωγή εργαλείων για την υποστήριξη και την ανάπτυξη διακρατικών συνεργασιών μεταξύ φορέων κοινωνικής οικονομίας.

ζ) Το σχεδιασμό και προώθηση δράσεων για την ανάπτυξη δικτύωσης των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

III. Το Τμήμα Έρευνας και Μελετών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία έχει τις κάτωθι αρμοδιότητες:

α) Το σχεδιασμό, τη διεξαγωγή και παρακολούθηση ερευνητικών δραστηριοτήτων και μελετών που αφορούν στην προώθηση και στήριξη της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

β) Τη δημιουργία ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων / βιβλιοθήκης μελετών και ερευνών, δημόσια προσβάσιμης.

γ) Τη συνεργασία με πανεπιστημιακά και ερευνητικά ιδρύματα για τη συμμετοχή και παρακολούθηση ερευνητικών προγραμμάτων και μελετών.

δ) Τη δημιουργία Μητρώου ερευνητών / μελετητών σε θέματα κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, κοινωνικής καινοτομίας και επιχειρηματικότητας.

ε) Το σχεδιασμό και την ανάπτυξη της εφαρμογής του εργαλείου μέτρησης κοινωνικού αντικτύπου (social auditing).

στ) Την ενσωμάτωση των διεθνών αρχών για τον κοινωνικό αντίκτυπο.

IV. Το Τμήμα Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας έχει τις κάτωθι αρμοδιότητες:

α) Την παροχή πληροφοριών τύπου help desk σε πολίτες αναφορικά με τις προϋποθέσεις σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, συνεταιρισμών εργαζομένων, απόκτησης ιδιότητας «Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας».

β) Την παροχή πληροφοριών τύπου help desk σε πολίτες αναφορικά με τη λειτουργία και συμμετοχή στις υποστηρικτικές δομές και στα υποστηρικτικά μέτρα.

γ) Την έγκριση σύστασης Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων και Συνεταιρισμών Εργαζομένων.

δ) Την τήρηση και λειτουργία του Γενικού Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

ε) Το σχεδιασμό και την ανάπτυξη υποστηρικτικών μέτρων για τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

στ) Την παρακολούθηση των δράσεων που αναπτύσσονται για την υποστήριξη των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

V. Το Τμήμα Παρακολούθησης και Ελέγχου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας έχει τις κάτωθι αρμοδιότητες:

α) την καταγραφή και παρακολούθηση της δραστηριότητας των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας,

β) τον έλεγχο νομιμότητας των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας κατά τη λειτουργία τους, αναφορικά με την τήρηση των διατάξεων του παρόντος νόμου, η σύνταξη έκθεσης πορισμάτων ελέγχου και η έκδοση σχετικών διοικητικών πράξεων,

γ) τη συνεργασία με τους καθ' ύλην αρμόδιους δημόσιους φορείς, για την τήρηση του πλαισίου ελέγχων των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας,
δ) την εποπτεία και παρακολούθηση του Ταμείου Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

3. Για την πλήρωση των θέσεων προϊσταμένων οργανικών μονάδων της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας εφαρμόζονται οι ισχύουσες κάθε φορά διατάξεις του Π.δ. 3528/2007.

Άρθρο 40

Στελέχωση Σύσταση θέσεων

1. Οι υπηρεσίες της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στελεχώνονται από είκοσι επτά (27) υπαλλήλους, εκ των οποίων δύο (2) στο Γραφείο Ειδικού Γραμματέα και είκοσι πέντε (25) στη Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Για τη στελέχωση της Διεύθυνσης Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας συνιστώνται δώδεκα (12) θέσεις τακτικού προσωπικού κατηγορίας ΠΕ Διοικητικού-Οικονομικού, ΠΕ Πληροφορικής, ΤΕ Πληροφορικής και ΔΕ Διοικητικού-Λογιστικού.

2. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης θα γίνει η κατανομή των θέσεων ανά κατηγορία, κλάδο και ειδικότητα, καθώς και κάθε λεπτομέρεια σχετικά με τη λειτουργία της Διεύθυνσης Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

3. Μετά τη δημοσίευση της υπουργικής απόφασης της προηγούμενης παραγράφου και των αποφάσεων τοποθέτησης Προϊσταμένου Διεύθυνσης, Προϊσταμένων Τμημάτων και υπαλλήλων στις οργανικές μονάδες της Διεύθυνσης Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, καταργούνται τα εδάφια γ' και δ' της παρ. 2, καθώς και τα εδάφια γ' και δ' της παρ. 3 του άρθρου 17 του Π.δ. 113/2014.

4. Η Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στελεχώνεται, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 14 του Ν. 2190/1994 (Α' 28). Τα προσόντα διορισμού στις παραπάνω θέσεις καθορίζονται από τις διατάξεις του Π.δ. 50/2001 (Α' 39).

5. Για τη στελέχωση του Γραφείου του Ειδικού Γραμματέα εφαρμόζονται οι διατάξεις του Π.δ. 63/2005. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης διαβαθμίζονται οι θέσεις του προηγούμενου εδαφίου και καθορίζονται τα καθήκοντά τους.

6. Για τις λοιπές θέσεις προσωπικού, η Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας δύναται να στελεχώνεται με αποσπάσεις μόνιμων υπαλλήλων ή υπαλλήλων με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου από Φορείς της Γενικής Κυβέρνησης ή του ευρύτερου δημόσιου τομέα, κατόπιν υποβολής σχετικής αίτησης εντός διμήνου από τη δημοσίευση του παρόντος, κατά παρέκκλιση των κείμενων διατάξεων και με κοινοποίηση στην υπηρεσία του υπαλλήλου.

Άρθρο 41

Δαπάνες

Οι δαπάνες λειτουργίας της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλεγγύης Οικονομίας βαρύνουν τον Προϋπολογισμό του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Οι αναγκαίες πιστώσεις εγγράφονται κάθε έτος σε Ειδικό Φορέα του Προϋπολογισμού του ως άνω Υπουργείου. Κύριος διατάκτης των πιστώσεων ορίζεται ο Ειδικός Γραμματέας Κοινωνικής και Αλληλεγγύης Οικονομίας, ο οποίος αναλαμβάνει με αποφάσεις του τις σχετικές υποχρεώσεις δαπανών.

ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Άρθρο 75

Έναρξη ισχύος

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από την ημερομηνία της δημοσίευσής του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά στις επιμέρους διατάξεις.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 2016

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ Β. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Οι Υπουργοί

Αναπληρωτής Υπουργός Αναπληρωτής Υπουργός Εσωτερικών και Διοικητικής Εσωτερικών και Διοικητικής Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης Ανασυγκρότησης Ανασυγκρότησης

**ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΥΡΟΥΜΠΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΣΚΑΣ**

Υφυπουργός Οικονομίας, Ανάπτυξης Οικονομίας, Ανάπτυξης Αναπληρωτής Υπουργός και Τουρισμού και Τουρισμού Εθνικής Άμυνας

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΧΑΡΙΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΤΣΑΣ

Παιδείας, Έρευνας Δικαιοσύνης, Διαφάνειας Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Θρησκευμάτων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

**ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΦΙΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΤΡΟΥΓΚΑΛΟΣ**

Αναπληρώτρια Υπουργός Αναπληρώτρια Υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης Υγείας

ΘΕΑΝΩ ΦΩΤΙΟΥ ΟΥΡΑΝΙΑ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ ΞΑΝΘΟΣ

Αναπληρωτής Υπουργός Αναπληρωτής Υπουργός Υγείας Οικονομικών Οικονομικών

**ΠΑΥΛΟΣ ΠΟΛΑΚΗΣ ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΣ ΤΡΥΦΩΝΑΣ
ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ**

Αναπληρωτής Υπουργός Υποδομών, Μεταφορών Οικονομικών Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Δικτύων

**ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΚΟΥΡΛΕΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΣΠΙΡΤΖΗΣ**

Ναυτιλίας Αγροτικής Ανάπτυξης και Νησιωτικής Πολιτικής και

Τροφίμων **ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΔΡΙΤΣΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ**

Θεωρήθηκε και τέθηκε η Μεγάλη Σφραγίδα του Κράτους.
Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 2016
Ο επί της Δικαιοσύνης Υπουργός
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Παράρτημα II

Οι ερωτήσεις που ακολουθούν απαντήθηκαν από το μέλος του Δ.Σ. του Ανοιχτού Σχολείου Μεταναστών Πειραιά, κο Νίκο Αγαπάκη, και παρουσιάστηκαν στο 5^ο Κεφάλαιο.

1. Ποια η νομική μορφή του Ανοιχτού Σχολείου Μεταναστών Πειραιά; Πήραμε Νομική μορφή Συλλόγου το 2006

2. Πότε ιδρύθηκε και πόσα μέλη διαθέτει;

Ιδρύθηκε το 2005. Μέλη είναι όλοι οι εθελοντές εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές . Από τη νέα σχολική χρονιά τον Σεπτέμβριο 2018 μέχρι και σήμερα έχουν γραφτεί περίπου 600 νέοι μαθητές συν τους περσινούς. Άρα μιλάμε περίπου για 800 μέλη ίσως και παραπάνω. Οι εθελοντές διδάσκοντες ανέρχονται φέτος στους 39 συν 4 άτομα που δραστηριοποιούνται στη Γραμματεία.

3. Πόσοι είναι οι εργαζόμενοι, και πόσα μέλη είναι εργαζόμενοι; Απαντήθηκε από την προηγούμενη ερώτηση.

4. Ποιο ήταν το κίνητρο για τη δημιουργία του, πως διαμορφώθηκε ως ιδέα, τι δυσκολίες αντιμετωπίσατε κατά την οργάνωση του;

Το βασικό μας κίνητρο είναι το αναφαίρετο δικαίωμα όλων των συμπολιτών μας να μετέχουν στην Ελληνική παιδεία και μόρφωση. Πολλοί εξ' αυτών δεν μπορούν να εγγραφούν στη δημόσια εκπαίδευση λόγω του ότι δεν πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις όπως ηλικία, ταξιδιωτικά έγγραφα κλπ) Στόχοι μας πάντα είναι η κοινωνική όσμωση, η αλληλεπίδραση διαφορετικών εθνοτήτων, η υπεράσπιση των κοινωνικών και νομικών δικαιωμάτων τους, το εγχείρημα μιας κοινωνικής εκπαίδευσης με σεβασμό στην διαφορετικότητα ενάντια σε κάθε αποκλεισμό και κατά των διακρίσεων λόγω εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, ταυτότητας φύλου ή σεξουαλικού προσδιορισμού. Η πλήρης χειραφέτησή τους και η ενδυνάμωση.

5. Ποιοι οι πόροι του; - Δωρεές ή χορηγίες από ανεξάρτητους αλληλέγγυους ενεργούς συμπολίτες μας όπως και η καταβολή ενός καθαρά συμβολικού ποσού κατά την εγγραφή του μαθητή που αυτό αποτελεί και υποχρέωση όλων των μελών του Συλλόγου προκειμένου να συμμετέχουν στις ετήσιες αρχαιρεσίες. (όχι από ανέργους ή πρόσφυγες) Αυτό άλλωστε περιφρουρεί και τα ιδεώδη του καταστατικού μας εξασφαλίζοντας την ανεξαρτησία μας σαν συλλογικότητα χωρίς άλλου είδους “αγκιστρώσεις” ή εξαρτήσεις από εξωγενείς παράγοντες.

6. Έχουν αξιοποιηθεί χρηματοδοτικά εργαλεία και να ναι ποια είναι αυτά; Όχι

7. Υπάρχει κάτι αντίστοιχο στο εξωτερικό;

Τα παραδείγματα αλληλέγγυας εκπαίδευσης που συναντάμε στο εξωτερικό αφορούν μόνο το μεταναστευτικό-προσφυγικό πληθυσμό και με κάποιο τρόπο “υποστηρίζονται” από κρατικούς θεσμοθετημένους φορείς. Πχ. τα free schools στη Σουηδία.

8. Ποιοι είναι οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους επιθυμούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα του Ανοιχτού Σχολείου; (γιατί μαθαίνουν ελληνικά;)

Μπαίνουν σε ένα χώρο οικείο όπου από την πρώτη στιγμή νοιώθουν αποδεκτοί. Έχουν κάθε δικαίωμα να συμμετέχουν στις αρχαιρεσίες του σχολείου σαν ισότιμα μέλη. Να παίρνουν μέρος στις συνελεύσεις και να συναποφασίζουν για όλα τα θέματα που αφορούν το Σχολείο Τους. Η εκμάθηση της Ελληνικής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την επιβίωσή τους στη χώρα. Ένα άλλο στοιχείο εξίσου σημαντικό είναι ότι μέσα από τη διδακτική διαδικασία όσο και από τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται επανακτούν την αυτοεκτίμηση και την αξιοπρέπεια που οφείλει κάθε Πολιτεία να περιφρουρεί σαν θεμελιώδες δικαίωμα για όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως που βρίσκονται στην επικράτειά της.

9. Ποια πεδία αναπτύσσονται ως θεματικές – ποια τα γνωστικά πεδία;

Λειτουργούν τμήματα Ιστορίας και Πολιτισμού της Ελλάδας, Ανάγνωση και γραφή Ελληνικών, Αγγλικών, Γαλλικών, Γερμανικών, Ιταλικών, Ισπανικών, Ουρντού, Αραβικών, Τουρκικών και γνώσης ηλεκτρονικών υπολογιστών.

10. Παρέχεται κάποιος τίτλος σπουδών ή βεβαίωση παρακολούθησης των μαθημάτων; Αν ναι αναγνωρίζεται από το ελληνικό κράτος;

Κατά τη λήξη κάθε σχολικού έτους αλλά και κατά τη διάρκειά του για λόγους νομικής φύσης παρέχουμε βεβαιώσεις ωρών παρακολούθησης ανά μαθητή και τμήμα. Όχι δεν αναγνωρίζονται από καμία Κρατική θεσμοθετημένη αρχή.

11. Υπάρχει συνεργασία με άλλους φορείς και αν ναι με ποιους;

Πανελλαδικό Δίκτυο Αλληλέγγυων Σχολείων - Συμμετοχή στο Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών του Δήμου Πειραιά - Συνεργασία με Πολιτιστικούς Φορείς, Δημοτικό Θέατρο Πειραιά,

Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου, συλλογικότητες, ακτιβιστές και καλλιτέχνες από όλο τον κόσμο με κοινό παρονομαστή τις άτυπες μορφές εκπαίδευσης (όπως π.χ το Institute of Radical Imagination) ΤΟ 2016 πήραμε πιστοποίηση από το ΙΕΠ (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής) για το αλληλέγγυο εκπαιδευτικό έργο που αναπτύξαμε το συγκεκριμένο έτος στο Κέντρο Φιλοξενίας Προσφύγων Σκαραμαγκά.

12. Από την εμπειρία σας τέτοιες πρωτοβουλίες βοηθούν στην ένταξη των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία;

Δεν μπορούμε να μιλάμε για ένταξη χωρίς να μιλάμε πρωτίστως για το αναφαίρετο δικαίωμα στην εκπαίδευση.

13. Υπάρχουν στατιστικά σχετικά με το πόσοι από τους μετανάστες που έχουν παρακολουθήσει τα μαθήματα έχουν βρει εργασία ή γενικά έχει βελτιωθεί ο τρόπος ζωής τους στην Ελλάδα;

Το βλέπουμε καθημερινά στις αίθουσές μας. Δεν θα μιλήσουμε με στατιστικά. Είμαστε άνθρωποι και όχι αριθμοί. Ούτε δεκαδικοί ή υποδιαίρεσεις. Αυτό προσπαθούμε να εξαλείψουμε.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αδάμ Σ., *Κοινωνική οικονομία και ενεργητικές πολιτικές ένταξης, Αποτελέσματα έρευνας πεδίου σε κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης στην Ελλάδα*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Φεβρουάριος 2012.
- Γεώργιας Κ. (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία, Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εκδ. Εναλλακτικές Εκδόσεις/Δοκίμιο 20, Αθήνα, 2013.
- CICOPA, *Συνεταιρισμοί & κοινωνική οικονομία για την Ελλάδα*, ILO, Σεπτέμβριος 2013.
- CIRIEC, *Πρόσφατες εξελίξεις της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνοπτική Παρουσίαση*, Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2016.
- *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2012.
- Davranche G. (επιμ.), *Αυτοδιαχείριση, Μια ιδέα πάντα επίκαιρη*, Εκδ. Οι εκδόσεις των συναδέλφων, Αθήνα, 2014.
- Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2018*.
- Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο., *Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017 – 2023*, ΥΠΕΚΑΑ.
- ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, British Council, ΥΠΕΚΑΑ – Ε.Ε., 2017.
- Εργασιακές Σχέσεις και Αδήλωτη Εργασία στην Ελλάδα, *ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ*, ΙΝΕ ΓΣΕΕ, τ. 235, Μάϊος – Ιούνιος 2017.
- Ζάννης Π., *Ο Τρίτος Τομέας: Μια Γενική Θεωρία*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2013.
- Ζιώμας Δ., «Το σταυροδρόμι της ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα. Προοπτικές, κίνδυνοι και ...επιλογές», στο συνέδριο *Συν- επιχειρούμε κοινωνικά, Περιφέρεια Κρήτης και Δίκτυο Αναπτυξιακών Συμπράξεων Κρήτης*, Ηράκλειο Κρήτης, Νοέμβριος 2014.
- Hahnel R., *Συμμετοχική Οικονομία, Από την κοινωνία, Για την κοινωνία*, Εκδ. Εξάρχεια, Αθήνα, 2013.
- Κασσαβέτης Δ., *Συνεταιριστικοί Θεσμοί Ι, Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις (Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία)*, Εκδ. Βασ. Ν. Κατσαρού, Αθήνα, 2005.

- Κιντής Στ., *Δίκαιο Συνεταιρισμών*, τ. ΙΙ, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2004.
- Κλήμη – Καμινάρη Ο. & Παπαγεωργίου Κ. Λ., *Κοινωνική Οικονομία, Μια πρώτη προσέγγιση*, Εκδ. Ελληνοεκδοτική, Αθήνα, 2010.
- Κλήμης Α. Ν., *ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*, Α'τ., Εκδ. Ι. ΠΙΤΣΙΛΟΣ, Αθήνα, 1985.
- Κοσμόπουλος Δ., *ΟΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*, Εκδ. «KONSUM», Πάτρα, 1990.
- Λάμπρος Κ., *Συνεταιρισμοί και Ανάπτυξη*, Εκδ. τυπωθήτω- ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, γ' έκδοση, Αθήνα, 1999.
- Λιερός Γ., *Υπαρκτός Καινούργιος Κόσμος, Κοινωνική/Αλληλέγγυα και Συνεργατική Οικονομία*, Εκδ. Οι εκδόσεις των συναδέλφων, Αθήνα, 2012.
- Μητρόπουλος Α., *ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ, Εργασιακή απορρύθμιση και το μέλλον των συντάξεων, Το νέο τοπίο του Ασφαλιστικού*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2017.
- ιδίου, *Το Τέλος του Κοινωνικού Κράτους; Αριστερά και Συνδικάτα Μπροστά στην Απορρύθμιση*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, β' έκδοση 2008.
- ιδίου, *Συνδικάτα και Εξουσία στη Δυτ. Ευρώπη*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985.
- *Εργασιακές Σχέσεις και Κοινωνικός Μετασχηματισμός*, Εκδ. Επιθεώρησης Εργατικού Δικαίου, β' έκδοση, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1983.
- Νασιούλας Ι., *Κοινωνικές επιχειρήσεις, Clusters & Δίκτυα Κοινωνικής Οικονομίας, Θεωρία, ευρωπαϊκές πολιτικές και ελληνική πραγματικότητα*, Β' Έκδοση, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 2017.
- ιδίου (επιμ.), *Θέματα Κοινωνικής Οικονομίας, Από την κοινωνική επιχειρηματικότητα, στις κοινωνικές επενδύσεις και την κοινωνική τραπεζική*, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 2016.
- ιδίου, *Η Κοινωνική Οικονομία της Ελλάδος και το κοινωνικό της κεφάλαιο. Μια συνολική, θεσμική και εθνικολογιστική ανάγνωση*, Γ' Έκδοση, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη, 2016.
- Νικολάου – Σμοκοβίτη Λ., *Νέοι Θεσμοί στις εργασιακές σχέσεις, Συμμετοχή και αυτοδιαχείριση*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1987.

- Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., *ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας, Γ΄ έκδοση, οι εκδόσεις των συναδέλφων, ΑΘΗΝΑ, 2014.
- Ντούλια Θ., *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Μια δυναμική προοπτική ενάντια στην οικονομική κρίση, Εκδόσεις Οσελότος, Αθήνα, 2015.
- Παπαγεωργίου Κ. Λ., *ΒΙΩΣΙΜΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ*, Εκδ. ΑΘ. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ, Αθήνα, γ΄ έκδοση, Οκτώβριος 2015.
- Proudhon P.J., *Τι είναι η Ιδιοκτησία*, Εκδ. Γερ. Αναγνωστίδης, Αθήνα.
- Τακτικός Β., *Κοινωνική Οικονομία & Αυτοδιοίκηση*, Τοπικές Αναπτυξιακές Συμπράξεις, Εκδ. Παρατηρητήριο, Αθήνα, 2015.
- Τενές Δ., *Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ως πυλώνας πολιτικής για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Αθήνα, 2014.
- Τσομπάνογλου Γ., *Η ανάδυση της Κοινωνικής Οικονομίας, Ο δρόμος της βιώσιμης απασχόλησης σε μια Ευρώπη ενεργών πολιτών*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2008.
- Vienney C., *Η κοινωνική οικονομία*, Έκδ. ΠΟΛΥΤΡΟΠΟΝ Α.Ε., Αθήνα, 2008.
- Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2005-2006*, Αθήνα, 2005.

Ξενόγλωσση

- Borgaza C., Salvatori G. & Bodini R., *Social and Solidarity Economy and the Future of Work*, ICT-ILO, Geneva, July 2017.
- Borzaga C. & Defourny J. (eds), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London and New York, 2001.
- Campbell R., *Voluntary Action: Meeting challenges of the 21st century*, NCVO, 2006.
- CIRIEC, *The enterprises and organizations of the third system: a strategic challenge for employment*. Pilot action “Third System and Employment” of the European Commission. Liege, 2000.
- COM/European Commission, *The social Business Initiative. Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation*, 2011.

- Defourny J. & Pestoff V., *Images and Concepts of the Third Sector in Europe*, EMES European Research Network, WP no08/02, 2008.
- EMES, *The EMES approach of social enterprise in a comparative perspective*, no 12/03, 2012.
- EMES, *Study on Promoting the role of social enterprises in CEE and the CIS*, UNDP –BRC, 2006.
- Evers A. & Laville J. L. (eds.), *The Third Sector in Europe*, Edward Elgar Publishing Limited, UK, 2004.
- European Commission & OECD, *Policy Brief on Scaling the Impact of Social Enterprises*, Policies for social entrepreneurship, EU, Luxembourg, 2016.
- European Commission & OECD, *Policy Brief on Social Entrepreneurship*, Entrepreneurial Activities in Europe, EU, Luxembourg, 2013.
- Nyssens M. (edt.), *Social Enterprise, At the crossroads of market, public policies and civil society*, Routledge, London New York, 2007.
- *The Reader 2011: Social and Solidarity Economy: Our common road towards Decent Work*, ICT-ILO Second Edition, Turin, 2011.
- UN, *Social and Solidarity Economy and the Challenge of Sustainable Development*, A position paper by the United Nations Inter-Agency TFSSE, June 2014.
- Utting P. (edt.), *Social and Solidarity Economy: Beyond the Fringe*, ZED BOOKS LTD, London, 2015.

Νομοθεσία

- Ν. 4513/2018 «Ενεργειακές Κοινότητες και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ 09/Α/2018
- Ν. 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 205/Α/2016.
- Ν.4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ 216/Α/2011.
- Ν. 2716/1999 («Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 96/17/Α/1999.
- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ενεργειακές Κοινότητες και άλλες διατάξεις», Νοέμβριος 2017.

- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις», Οκτώβριος 2016.
- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Αύγουστος 2011.
- Υ.Α. αριθμ.61621/Δ5.2643/30-12-16 ΦΕΚ 56/Β/2016

Ιστότοποι

- <http://asmpeiraia.blogspot.com>, πρόσβαση στις 13-02-2019
- <http://www.univsse.gr>, πρόσβαση στις 31-01-2019
- <https://www.civicus.org>, πρόσβαση στις 20-01-2019
- <http://www.eiead.gr>, πρόσβαση στις 06-01-2019
- <http://www.cityofathens.gr>, πρόσβαση στις 06-01-2019
- <http://www.ypergka.gr/ekt/equal/general.htm>, πρόσβαση στις 06-01-2019
- <http://www.ciriec.uliege.be/en/>, πρόσβαση στις 17-07-2018
- https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en, πρόσβαση στις 17-07-2018
- <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>, πρόσβαση στις 17-07-2018
- <https://kalo.gov.gr/>, πρόσβαση στις 17-07-2018